

**T. C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DEKİ GÜRCÜ VE ÇERKES
DİASPORASININ GÖZÜYLE ABHAZYA
MESELESİ VE KİMLİK SORUNU**

**KEISUKE WAKIZAKA
09716022**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. MEHMET HACISALİHOĞLU**

**İSTANBUL
2012**

**T. C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TÜRKİYE'DEKİ GÜRCÜ VE ÇERKES
DİASPORASININ GÖZÜYLE ABHAZYA
MESELESİ VE KİMLİK SORUNU**

**KEISUKE WAKIZAKA
09716022**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. MEHMET HACISALİHOĞLU**

**İSTANBUL
2012**

T. C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DEKİ GÜRCÜ VE ÇERKES
DİASPORASININ GÖZÜYLE ABHAZYA
MESELESİ VE KİMLİK SORUNU

KEISUKE WAKIZAKA
09716022

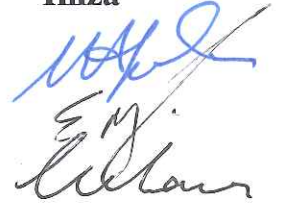
Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 15/05/2012
Tezin Savunulduğu Tarih: 04/06/2012

Tez Oy Birliği / Oy Çokluluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyadı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Hacısalıhoğlu
Jüri Üyeleri: Doç. Dr. Elçin Macar
Prof. Dr. Ayhan Kaya

İmza

İSTANBUL
MAYIS 2012

ÖZ

Türkiye’deki Gürcü ve Çerkes Diasporasının Gözüyle Abhazya Meselesi ve Kimlik Sorunu Keisuke Wakizaka Haziran, 2012

Bu çalışma, SSCB döneminden sonra ortaya çıkan Abhazya Meselesinin Türkiye’deki Çerkes ve Gürcü topluluklarının kimlik yapısını nasıl etkilediğini göstermektedir. Bir de bu çalışma, bu topluluklar için Abhazya Meselesi’nin anlamının nasıl değiştiğini anlatmaktadır. 1993’te meydana gelen Gürcü-Abhaz Çatışması, Türkiye’deki Çerkes topluluğunda, özellikle genç Çerkesler arasında “diaspora” kimliğini oluşturmuştur. Ayrıca Abhazya Meselesi, Türkiye’deki Çerkes topluluğunda “birleşme”nin sembolü olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’deki Gürcü topluluğu ise 2003 yılındaki “Gül Devrimi”nden sonra Gürcistan ile ilişkileri güçlendirmiştir. Bu süreçte Türkiye’deki Gürcü topluluğu içinde de “diaspora” bilinci oluşmaya başlamıştır. Abhazya meselesi de Gürcistan ve Türkiye’deki Gürcüleri bağlayan “birleştirici” işlevini kazanmıştır. 2008’de Abhazya’nın bağımsızlığının tanınması, 2014’teki Soçi Olimpiyatları’nı ve Çerkes Sürgünü’nü de gündeme getirmiştir. Bu durumun günümüzde Çerkes topluluğu içinde bölünmeler yarattığı söylenebilir. Özellikle Kafkaslarla ilişkileri güçlendirmesi Gürcistan’ın kendi kimliği ile ilgili tartışmalara sebep olmuştur. Sonuç olarak; Abhazya meselesi, hem Çerkesler hem de Gürcüler arasında “diaspora” kimliğinin oluşumunu hızlandırmıştır. Aynı zamanda, son yıllarda bu toplulukların “ana yurtları” ile ilişkilerini güçlendirmiştir. Bilhassa teknolojinin gelişmesiyle Abhazya ve Gürcistan’daki gelişmeleri yakından takip etmeleri Türkiye’deki Çerkes ve Gürcüleri daha derinden etkilemeye başlamıştır. Dolayısıyla bu toplulukların yapısı da daha karmaşık olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Abhazya Meselesi, Çerkesler, Gürcüler, Diaspora, Kimlik.

ABSTRACT

The Abkhazian Issue and the Problem of Identity Seen from Georgian and Circassian Diaspora in Turkey

Keisuke Wakizaka

June, 2012

This thesis shows how the Abkhazian Issue, which occurred after the collapse of USSR, has affected the structure of the identity of Circassian and Georgian societies in Turkey. It also explains how the meaning of this issue has changed for these societies. This issue can be considered as an important factor which formed the identity of diaspora in Circassian society in Turkey, especially among youth. Moreover, it was the symbol of “unity” for Circassian society in Turkey. On the other hand, Georgian society in Turkey strengthened the relationship with Georgia after “The Rose Revolution” in 2003. Since that time, the identity of diaspora has been formed in Georgian society in Turkey. The Abkhazian Issue has brought the unifying factor between Georgia and Georgian society in Turkey. The recognition of the independence of Abkhazia brought about the arguments on Sochi Olympics in 2014 and the Circassian Exile in 19th century together. These arguments have made Circassian society divided. At the same time, particularly Georgia’s strengthening with Caucasian societies caused arguments about Georgian identity. As a result, the Abkhazian Issue accelerated the formation of the identity of diaspora in Georgian society as well as Circassian. At the same time these societies has been influenced more deeply by developments in their “motherlands”. The structure of these societies became more complicated because of strengthening the relationships with their “motherlands” and the technology development.

Keywords: The Issue of Abkhazia, Circassians, Georgians, Diaspora, Identity.

ÖNSÖZ

19. yüzyılın ortasında Osmanlı İmparatorluğu topraklarına sürüldüklerinden beri, Gürcü ve Çerkes diasporaları için kimliklerinin nasıl korunacağı her zaman önem teşkil eden bir gündem maddesi olmuştur. Nitekim diasporalar her dönemin siyasi koşullarından etkilenmişse de kimliklerini koruyup yine kendilerine has bir şekilde geliştirmesini bilmişlerdir. Çağdaş dönemde diasporalar sadece Türkiye'nin durumundan değil, ayrıca “anayutları” olan Kafkasya'nın siyasal gelişmelerinden de etkilenmeye başlamıştır. Günümüzde Kafkasya'daki siyasal gelişmeleri ve tarihi incelerken sadece stratejileri ve Kafkasya'daki siyaset-toplum ilişkisini araştırmak yetmez. Aynı zamanda diaspora toplumu ve diaspora-Kafkasya ilişkilerinin değişimlerine de dikkat edilmesi gerekmektedir. Durum böyle olduğu hâlde Türkiye'deki Kafkas araştırmalarında diaspora ile ilgili çalışmalar oldukça az sayıdadır.

1850'li yıllarda başlayan büyük Çerkes Sürgünü'nden itibaren Kafkasya'daki nüfus ve toplum yapısı önemli derecede değişmeye başlamıştır. Anadolu'ya sürülenler de kendi kültürlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmıştır. Cumhuriyet döneminden sonra ise Osmanlı döneminde var olan anadildeki yayın ve eğitim hakkı dönemin ulusal kimliği olan “Türkçülük” gerekleri altında yasaklanmıştır. Bu dönemden sonra küreselleşme ve kentleşme hızla geliştiği için Türkiye'deki Çerkes ve Gürcü topluluklarının Türk toplumuna asimilasyonu hız kazanmıştır. Bununla birlikte diasporalar, kendi kimliklerini korumak için büyük çaba harcamıştır. Sonuç olarak, diasporaların çoğu dillerini bilmedikleri hâlde kendilerini Kafkasyalı olarak tanımlamaktadır. Hatta Kayseri, Sivas, Sakarya, Tokat ve Amasya gibi bazı yerlerde diller ve kültürler hâlen korunmaktadır. Onlara göre, 19. yüzyıl sonrası dönem “kimlik koruma mücadelesi” olarak da tanımlanabilir.

1991 yılında SSCB yıkıldıktan sonra diaspora ve Kafkas topluluğunun siyasi ve kültürel yaşamlarında yeni bir sayfa açıldı. Diaspora ve Kafkasya arasındaki ilişkiler geliştikçe diaspora içindeki milliyetçilik damarı gelişmiş, özellikle Gürcü-

Abhaz Çatışması ve Rus-Çeçen Savaşı diaspora kimliğinin oluşmasında etken rol oynamıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'deki Gürcü ve Çerkes diasporalarının kimliklerinin oluşmasında Abhazya meselesinin nasıl rol oynadığına ve bu meselenin diaspora toplumunun yapısını nasıl etkilediğine değinilerek Abhazya meselesinin farklı bir açıdan incelenmesini hedeflemektedir.

Türkiye'deki Gürcüler ve Çerkesler için, bu çalışmanın kendi topluluklarını ve “ana yurtları” olan Kafkasya'nın gerçek durumunu daha iyi öğrenmelerine destek olacağına inanıyorum. Bu durum Türkiye'deki Kafkas topluluklarının konumlarını daha da sağlamlaştıracaktır. Bir de Gürcistan ve Abhazya halklarının Türkiye'yi daha iyi tanıyıp ülkeye olan ilgilerini arttırmaya yardımcı olacağını umuyorum. Zira hem diaspora hem de Kafkasya'daki halklar kendi toplulukları ve “ana yurtları” hakkında ne kadar objektif bilgiye sahip olursa söz konusu topluluklar o kadar rahat bir şekilde anlaşabilecektir.

Bu tezin yürütülmesi sırasında danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu'na göstermiş olduğu yardımlardan ve anlayışından dolayı derin saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca bilgi toplama ve düzeltme gibi her aşamada yardımcı olan arkadaşlarıma; özellikle Sn. Ahmet Fatih Acar, Sn. Esra Karaca, Sn. Aydın Demirtaş, Sn. Meftun Akman, Sn. Ergün Özgür, Sn. Erol Karayel, Sn. Kuban Kural, Sn. Erol Kılıç, Sn. Hulusi Üstün ve Sn. Murat Kasap'a saygılarımı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, bu tezin hazırlanması sürecinde yaşadığım bütün gerginliğe ve sıkıntıya rağmen Türkiye gibi güzel bir ülkede yaşamaktan ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nde disiplinli eğitim görmekten son derece mutlu ve memnun olduğumu söylemek istiyorum. Ne Gürcü ne de Kuzey Kafkasyalı olan bir araştırmacı olarak mümkün olduğu kadar objektif olmaya çalıştığımı belirtmek isterim. Çalışmamdan yararlanacak bütün okurlara önceden saygılarımı sunarken çalışmamın Türkiye'deki Kafkas araştırmasına ve Kafkas topluluğunun gelişmesine katkıda bulunmasını temenni ediyorum.

İstanbul; Haziran 2012

Keisuke WAKİZAKA

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
1. GİRİŞ	1
2. DİASPORA KAVRAMI HAKKINDA	6
2.1. Diaspora Kavramı ve Anlamının Değişmesi.....	6
2.2. Türkiye’deki Kafkasyalı Topluluğu ve Diaspora Kavramı.....	9
3. TÜRKİYE’DEKİ GÜRCÜ VE ÇERKES TOPLUMLARININ OLUŞUMU VE SİYASALLAŞMASI	14
3.1. Türkiye’deki Gürcü ve Çerkes Topuluklarının Oluşumu ve Yapısı.....	14
3.2. Cumhuriyet Döneminde Gürcü ve Çerkes Topluluğunun Siyasallaşması.....	19
3.2.1. Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonra Çerkez ve Gürcü Topluluğunun Hareketleri ve Örgütlenmesi	20
3.2.2. SSCB Döneminde Çerkes Topluluğu-Abhazya Arası İlişkiler.....	26
3.2.3. Gürcüler ve Gürcistan SSC ile İlişkiler.....	31
4. DİASPORANIN ABHAZYA MESELESİ’NE BAKIŞI	34
4.1. Çerkes Diasporasının Bakışı	34
4.1.1. Genel olarak Çerkes Diasporasının Abhazya Meselesi’ne Bakışı.....	34
4.1.2. Çerkesler Niçin Kendi “Ana yurtları” ile Bağlantılarını Koparmamıştır?.....	38
4.2. Gürcülerin Abhazya Meselesi’ne Bakışı.....	45
4.2.1. Gürcistan’ın Abhazya Meselesi’ne Bakışı ve Türkiye’deki Gürcü Dernekleri.....	45
4.2.2. Türkiye’deki Gürcüler Niye Gürcistan ile Bağlantıyı Geliştirmemiştir?: Gürcistan’da Dinin Rolü ve Türk-İslam İmajı.....	47
5. SSCB DÖNEMİNDEN SONRA DİASPORANIN KİMLİK YAPISINA ABHAZYA MESELESİ’NİN ETKİSİ	57
5.1. Abhazya Savaşı’nın Çerkes Kimliğine Etkisi: “Birlikteliğin Sembolü” Olarak Abhazya Savaşı	57
5.1.1. Yurt Dışındaki Çerkes Topluluğu ve Kuzey Kafkasyalıların Savaşta Katılımı	57

5.1.2. Güney Osetya'daki Çatışma ile Karşılaştırma	64
5.2. Vladislav Ardzinba Döneminde Gelişmeler	66
5.2.1. Diasporaya Abhaz Vatandaşlığının Verilmesi ve Sosyal Yardımları ..	66
5.2.2. Abhazya'dan Megrellerin Sürgünü ve Mülk Sorunu	67
5.2.3. Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi'nin Güçlendirilmesi ve Abhaz Devleti ile Birleşimi	70
5.2.4. Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi ve Türk Dış Politikası	71
5.2.5. Başaran Koleji	72
5.3. Gürcü Topluluğunun Durumu	74
5.3.1. Eduard Şevardnadze Dönemine Kadar Türkiye-Gürcistan İlişkileri ve Acaristan	74
5.3.2. Türkiye'de Gürcü Topluluğu İçindeki Kargaşa	82
6. GÜNCEL DURUM: DIASPORA KİMLİĞİNİN DEĞİŞMESİ VE ABHAZYA MESELESİ'NİN GELİŞİMİ	88
6.1. 2004 Yılı Abhazya Cumhurbaşkanlığı Seçimi.....	88
6.2. Sergey Bagapş Döneminde Diaspora-Abhazya İlişkileri.....	91
6.3. Mihail Saakaşvili Döneminde Gürcü Diaspora-Gürcistan İlişkileri: Gürcistan'ın Türkiye Politikası ve Gürcü Topluluğu	96
6.4. 2008 Gürcistan Krizinden Sonra Diaspora Topluluğunda Bölünme	102
6.4.1. Gürcüler Arasında Yükselen Abhazya Meselesine İlgili: Gürcü Diasporasının "Birliktelik Sembolü" Olarak Abhazya Meselesi ve Gürcü-Çerkes Anlaşmazlığı	102
6.4.2. Gürcistan Krizinden sonra Çerkes Diasporasının Türk Dış Politikasına Etkisi ve Türkiye'nin Gürcistan ve Abhazya Politikası.....	107
6.4.3. Bölünen Çerkes Diasporası: Abhazya'nın Bağımsızlığı Tanındıktan Sonra Çerkes Diasporada Kargaşalar ve Rusya'nın Diaspora Politikası	110
6.4.4. 2008'den Sonra Gürcistan'ın Kafkas Topuluklarına Yönelik Politikası ve Diasporada Değişim	114
7. SONUÇ.....	129
KAYNAKÇA	133
EKLER.....	148
Ek 1. Türkiye'deki Çerkesler Hakkında Wikileaks Yazısı-1	148
Ek 2. Türkiye'deki Çerkesler Hakkında Wikileaks Yazısı-2.....	151
Ek 3. Türkiye'deki Gürcüler Hakkında Wikileaks Yazısı	153
Ek.4. "Çerkes Soykırımı" ile İlgili Gürcistan Parlamentosu'nun Tasarısı	155
ÖZGEÇMİŞ.....	156

KISALTMALAR

AGİK	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Konseyi
AGİT	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Gürcistan SSC	: Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
<i>KADK</i>	: <i>Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi</i>
<i>KAFFED</i>	: <i>Kafkas Dernekleri Federasyonu</i>
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşma Organizasyonu
NGO	: Hükümete Bağlı Olmayan Örgütler
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDP	: Türk Dış Politikası
Transkafkasya SFSC	: Transkafkasya Sovyet Federasyonu Sosyalist Cumhuriyeti
UNPO	: Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Örgüt

1. GİRİŞ

Bu tezde, Türkiye’deki Gürcü ve Çerkes diasporasının kimlik sorununda etkin bir konuma sahip olan Abhazya Meselesi’nin zaman içindeki değişimi ve kimlik yapısına etkisi üzerinde çalışılacaktır. Günümüze kadar stratejik, ekonomik ve güvenlik açılarından Abhazya Meselesi’nin incelenmesi ile ilgili araştırmalar çok sayıdadır. Fakat diasporanın kimlik meselesi üzerinden yapılan sosyolojik, tarihsel ve etnolojik çalışmalar yalnızca Erol Taymaz, Mithat Çelikpala ve Ayhan Kaya gibi akademisyenlerin araştırmalarıyla sınırlı kalmıştır. Bu yüzden bu çalışmada Kafkasya’daki gelişmeler ve Türkiye’nin Kafkasya politikasında diasporanın önemini vurgulamak için, diasporanın hareketleri ve etkileşim süreci incelenecektir. Bu süreçte sadece Gürcü ve Çerkes diasporaları ile “anyurtları” arasındaki ilişkilerden değil, aynı zamanda Abhazya ve Gürcistan’daki uluslaşma ve din meselesi gibi durumlardan da söz edilecektir.

Bu çalışmada ayrıca Türkiye’deki Gürcü ve Çerkes topluluklarının ve özellikle “diaspora” kesiminin kimlik yapısına dikkat çekilerek Abhazya Meselesi’nin bu yapıyı nasıl etkileyip dönüştürdüğü irdelenecektir.

Tezin ikinci bölümünde “diaspora” kavramı hakkındaki tartışmalar yer alacaktır. Bu bölümde “diaspora” kelimesinin anlamı, kimleri ne için kapsadığı ve bu kapsamının nasıl değişmiş olduğu incelenecektir. Ayrıca bu bölümde sonraki bölümlerin konusunu teşkil edecek olan Türkiye’de Kafkasya diasporasının varlığı hakkındaki tartışmalara ışık tutacak olan bazı bilgiler de verilmeye çalışılacaktır. Nitekim Türkiye’de bulunan Çerkesler ve Gürcülerden “anyurtları” olarak Kafkasya’yı değil Türkiye’yi tanımlayan kişiler de oldukça fazladır. Bu kişiler kendi yurtları olarak benimsedikleri Türkiye’deki gelişmelere ilgi gösterirken “anyurtları” olan Kafkasya’dan kopuk bir şekilde yaşarlar. Bu yüzden bu tartışma, Türkiye’deki Gürcüler ve Çerkeslerin bu tezde incelenecek olan kesimini belirlemek için önemlidir.

Tezin üçüncü bölümünde yer alan tartışmalar ise Türkiye'deki Gürcü ve Çerkes topluluklarının nasıl oluşturulduğu ve Türkiye'nin bu diasporaya nasıl bir politika uyguladığı, cumhuriyet döneminden sonra diasporanın nasıl siyasallaştığını anlamak için önemlidir. Bu bölümde Türkiye'deki Gürcü ve Çerkes topluluklarının oluşması ve siyasallaşması incelenecektir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra diasporanın nasıl örgütlendiği ve SSCB döneminde "anayurtları" ile hangi koşullarda iletişim kurup sonraki Abhazya Savaşı'nı nasıl etkiledikleri söz konusu edilecektir.

Dördüncü bölümde, diasporanın kimlik yapısını daha iyi anlamak amacıyla Gürcü ve Çerkes diasporalarının Abhazya meselesine bakışı yer almaktadır. Genellikle 1990'lı yılların başından itibaren Türkiye'deki Çerkesler, Abhazya'nın yanında durup Abhazya'ya çeşitli alanlarda destekte bulunmuştur. Fakat Türkiye'deki Gürcülerin büyük kısmı uzun zamandır Abhazya Meselesi'ne fazla ilgi göstermemiştir. Nihai olarak, Türkiye'deki Gürcülerin Gürcistan'a yaklaşması, 2003 yılındaki Gül Devrimi ile Saakaşvili iktidara geldikten sonra belirgin bir şekilde başlamıştır. Türkiye'deki diasporanın Abhazya Meselesi'ne bakışını anlatırken, neden Çerkeslerin kendi "anayurdu" ile bağlantılarını sağlam bir şekilde koruyabildiğini vurgulamak son derece önemlidir. Bir de Gürcülerin Gürcistan ile ilişkilerinin gelişmediğini anlatmak da önemlidir. Bu bölümde, diasporanın Abhazya meselesine bakışının yanı sıra bu bakışı oluşturan ve etkileyen diaspora-anayurt bağlantıları ele alınmıştır. Ayrıca söz konusu bağlantıyı anlatmak için Gürcistan ve Abhazya'daki din-devlet ilişkileri ve Türkiye imajına da değinmek gereklidir.

Beşinci bölümün konusu ise Abhazya Savaşı döneminden 2003'e kadar Gürcistan ve Abhazya'daki gelişmeler ve Abhazya Meselesi'nin Türkiye'deki diasporaya etkisi olacaktır. Bilhassa Abhazya meselesinin diaspora için anlamı ve diaspora yapısına etkisi bu bölümün en önemli noktaları olacaktır. 1990'lı yılların başında meydana gelen Gürcü-Abhaz çatışmasında, Kuzey Kafkasyalılar ve Türkiye'deki Çerkesler çok sayıda savaşa katılarak Abhazya'ya büyük destekte bulunmuştur. Savaştan sonra da bu katılımlardan ötürü ilişkiler önemli derecede gelişmiştir. Türkiye'deki Çerkeslerin Abhazya'ya geri dönüşü konusunda kolaylık sağlaması ve Başaran Koleji'nin kurulması gibi, sadece diaspora tarafından değil devlet tarafından da ilişkileri güçlendirmeye yönelik çabalar görülmüştür. Gürcü-

Abhaz çatışmasından sonra başlayan birinci ve ikinci Rus-Çeçen savaşlarında Türkiye'deki Çerkesler genel olarak Çeçenlere destek verdikleri gibi, bu topluluğun genellikle Kafkas ortak üst kimliğine sahip olduğu söylenebilir. Diğer yandan Türkiye'deki Gürcüler, Gürcistan içindeki kargaşadan dolayı ülke ile ilişkilerini fazla geliştirememiştir. Hatta Aslan Abaşidze önderliğinde Acaristan için Gürcistan'a fiilen bağlı olmama durumu yaratıldığından, Türkiye'deki Gürcülerin kimlikleri konusunda karışık bir durum ortaya çıkmıştır. Ayrıca Gürcistan ve Acaristan'la ilişkiler konusunda Türkiye'deki Gürcü toplulukları içinde bölünmeler vardır. Bu bölümde Çerkes diasporasının durumunun yanı sıra Gürcü diasporasının Gürcistan ile ilişkileri, Eduard Şevardnadze dönemindeki Gürcistan'ın durumu ve Acaristan'daki gelişmelere bakılacaktır. Tüm bunlar Gürcü diasporasının kimlik yapısının ve Abhazya Meselesi'ne bakışının incelenmesinde ipucu olacaktır.

Altıncı bölümün konusu günümüzdeki gelişmeler olacaktır. Özellikle 2003-2004 yılları hem Gürcü hem de Çerkes diasporaları için önemli bir kilit noktası olmuştur. 2003 yılındaki Gül Devrimi'nde Gürcistan'da Mikheil Saakaşvili iktidara geldikten sonra ülkenin siyasi durumu ve diaspora ile ilişkileri önemli derecede değişmiştir. Acaristan tamamen merkeze bağlanmış ve geçmişten bu yana kötü olan Gürcistan-Rusya ilişkileri daha da kötüleşmiştir. Bunun aksine Türkiye ile ilişkiler gittikçe yoğunlaşmıştır. Gürcistan içinde de Saakaşvili, "Gürcü Milliyetçiliği"nden vazgeçerek ulusal birlikteliğini sağlamak için yurt içindeki azınlıkların haklarını önemsemeye başlamıştır. Bu süreçte özellikle Acaristan'daki istikrarlı durum için Türkiye'deki Gürcüler ile ilişkileri de önemsemeye başlamıştır. Abhazya'da da Sergey Bagapş Cumhurbaşkanı olduktan sonra Türkiye'deki Çerkes topluluğu önemli bir değişime uğramıştır. Genel olarak birliktelik içinde yaşayan Çerkesler içindeki bölünmeler açıkça görünmeye başlamıştır.

2008'deki Gürcistan Krizi'nden sonra bu durum daha da belirginleşmiştir. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de demokrasi ilerlemiştir. Gürcüler ve Çerkesler kendi kimliklerine ve dolayısıyla anayurtlarındaki gelişmelere ilgi göstermeye başlamıştır. Böylece iki grup arasında mesafe artmış ve 2008'den sonra daha da belirginleşmiştir. Hatta bu yıldan sonra Çerkes topluluğu içinde de bölünmeler sıklaşmıştır. Özellikle 2014'te Rusya'nın Soçi kentinde yapılacak olan Kış Olimpiyatları Çerkes topluluğu içinde ulusal tarih ve kimlik üzerine ciddi tartışmalar

yaratmıştır. Bu bölümde Sergey Bagapş dönemindeki Abhazya-diaspora ilişkileri de incelenecektir. Ayrıca Gürcistan'daki uluslaşma hareketleri ve Gürcistan'ın Türkiye politikasıyla bağlantısı göz önünde bulundurularak, Türkiye'deki Gürcü topluluğunun hareketleri ve kimlik yapısının değişimi irdelenecektir. Ayrıca bu bölümün sonunda, 2008 yılında Abhazya'nın bağımsızlığının tanınması ve Soçi Olimpiyatları hakkındaki tartışmaların Çerkes diasporası içindeki birlikteliği nasıl bozup toplum yapısını nasıl etkilediği tartışılacaktır. Bununla birlikte Rusya'nın Abhazya ve diaspora politikası da incelenecektir. Ayrıca 2008'den sonraki Gürcistan'ın Kuzey Kafkasya politikası da diasporanın kimlik yapısını tartışırken katkıda bulunacak bir konu olacaktır.

Kullanılacak kaynaklardan Mithat Çelikpala'nın "Türkiye'de Kafkas Diasporası ve TDP'ye (Türk Dış Politikası) Etkileri"¹ makalesi, özellikle 90'lı yıllardaki Gürcü-Abhaz çatışmasında diasporanın Türk Dış Politikası ile etkileşim süreci kimlik sorununa bağlanacak bir şekilde anlatılmaktadır. Erol Taymaz'ın "Kuzey Kafkas Dernekleri"² ve Alexandre Toumarkine'nin "Kafkas ve Balkan Göçmen Dernekleri: Sivil Toplum ve Milliyetçilik"³ makaleleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra diasporanın örgütlenmesi ve siyasi hareketlerinin gelişmesini incelemek için son derece önemlidir. Diasporanın kimlik ve toplum yapısının değişimlerini çeşitli istatistikleri kullanarak inceleyen Ayhan Kaya'nın "Türkiye'de Çerkesler: Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı"⁴, Türkiye'deki Çerkez topluluklarının "ana yurtları" ile ilişkilerini anlamak için önemlidir. Burcu Gültekin Punsmann, Kemal Tarba ve Argun Başkan tarafından hazırlanan "Abkazia for the Integration of the Black Sea"⁵, Abhazya ve çevresinin güncel durumunu, özellikle Abhazya'daki tek Türk koleji olan Başaran Koleji detaylı olarak anlatılmaktadır.

Dergi olarak ise Türkiye'deki Gürcülerin kültürleri, etnik hareketleri ve Gürcistan ile ilişkilerini anlatan "*Çveneburi*" ve "*Pirosmani*" incelenmiştir. Ayrıca

¹ Mithat Çelikpala, "Türkiye'de Kafkas Diasporası ve TDP'ye Etkileri", **Türkiye'nin Avrasya Macerası 1989-2006**, ed. Mustafa Aydın (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007): 35-71.

² Erol Taymaz, "Kuzey Kafkas Dernekleri", **Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, ed. Stefanos Yerasimos (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001): 451-460.

³ Alexandre Toumarkine, "Kafkas ve Balkan Göçmen Dernekleri: Sivil Toplum ve Milliyetçilik", çev. Fatma Gökmen Uygur, **Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, ed. Stefanos Yerasimos (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001):

⁴ Ayhan Kaya, **Türkiye'de Çerkesler: Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı**, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011).

⁵ Burcu Gültekin Punsmann ve diğ., **Abkhazia for the Integration of the Black Sea**, (Ankara: TEPAV, 2009).

Türkiye’deki Çerkeslerin kültürünü ve Kafkasya ile bağlantılarını anlatan “*Marje*”, “*Kafkasya Gerçeği*” ve “*Nart*” dergilerinden istifade edilmiştir. Bunların yanı sıra *Ajanskafkas*, *Kafkasya Forumu* ve *Kafkasevi* siteleri de incelenmiştir. Dahası diasporanın güncel durumunu, kimlik sorunlarını ve Kafkasya’nın güncel durumunu değişik bir bakış açısından analiz ettiği için *KAFFED*, *Abhazya Dernekleri Federasyonu* ve *Cherkessia.net* gibi örgütlerin internet sitelerinden de faydalanılmıştır.

2. DİASPORA KAVRAMI HAKKINDA

2.1. Diaspora Kavramı ve Anlamının Değişmesi

“Diaspora”, ‘dağılmak’ anlamına gelen *sporio* sözcüğü ile ‘dört bir tarafa’ anlamına gelen bir ön ek olan *dia*’nın bileşimi olan Yunanca kökenli bir kelimedir.⁶ Bu kelime, göç veya yerleşme yoluyla başka topraklara dağılmayı ve kolonizasyonu ifade etmiştir.⁷ Dolayısıyla o dönemde diaspora kavramı içinde zorunlu göçü ön koşul olarak barındırmamaktadır.

Daha sonraki dönemlerde ise söz konusu kelime, Roma İmparatorluğu tarafından ana vatanlarından kovularak yabancı topraklara sürülen Yahudileri tanımlamak için kullanılmıştır. Yahudilerin yerleştiği topraklarda çektikleri acılardan ötürü kelimeye olumsuz içerikler ve anlamlar yüklenmiştir. 1980’li yıllardan sonra zorluk, şiddet ve felaketler gibi zorunlu sebeplerle ana vatan dışında farklı coğrafyalarda hayatını sürdürmeye mecbur kalanların hepsini tanımlamak için “diaspora” kelimesi kullanılmaya başlamıştır. Bu kelime hem mağdur olanlar hem de yeni yerleşilen toprakların asıl halkları tarafından kullanılmaya başlamıştır.⁸ Yahudileri takiben yurt dışında yaşayan Ermeniler, Afrikalılar ve Filistinliler için de diaspora kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Böylelikle kavramın anlamı daha da genişletilmiştir.

Diaspora kavramı konusunda araştırmacı Robin Cohen oldukça anlamlı bir sınıflandırma yapmıştır. Cohen, diasporaları geleneksel diasporalar ve modern diasporalar olarak iki gruba ayırır. Geleneksel diasporaların içinde ise Yahudi ve Ermenilerde olduğu gibi zorunlu göçün sonucu olarak oluşturulanlar ve Rum ve Britanya diasporaları gibi kolonizasyon yoluyla oluşturulanlar olmak üzere iki sınıf mevcuttur. Diğer yandan modern diasporalar; Yahudiler ve Lübnan diasporaları gibi

⁶ Çelikpala, agm, 36.

⁷ İlgili olarak bkz: Nicholas Van Hear, **New Diasporas: The Mass Exodus, Dispersal and Regrouping of Migrant Communities**, (London: UCL Press, 1998).

⁸ Çelikpala, agm, 36.

ticari diasporalar, Britanya diasporası gibi kapitalist diasporalar ve Çin, Hint, Türk ve Filipin diasporaları gibi işçi diasporalar olmak üzere üç grupta incelenir. Cohen'e göre modern diasporaların oluşumu küresel kapitalizmden kaynaklanmış ve küresel kapitalizm, çevreden merkeze doğru (işçi diasporalar) ve merkezden çevreye doğru (kapitalist diasporalar) göçü yaratmıştır.⁹

William Safran diasporayı, “yersiz ve yurtsuz, yani vatansız kalan göçmen toplulukları” olarak tanımlamış ve diaspora olarak tanımlanması için altı ön koşulun gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır¹⁰:

“1) anavatanından uzakta en az iki farklı çevresel mekâna yayılmış olan, 2) anavatanları hakkında anılarını, vizyonlarını ve hikâyelerini sürdüren, 3) yerleştikleri yeni ülkelerin yerli toplumu tarafından tam olarak kabul edilmediklerine inanmış, 4) bir gün ana vatana geri dönme isteğini sürekli tutan, yani şu an oturduğu yerde ‘geçici olarak’ kalmakta olduğu inancına sahip olan 5) ana vatanın zenginliği için fedakârlık gösteren ve 6) ana vatanla devamlı olarak var olan ilişkiler tarafından oluşturulan bir azınlık olma bilincine sahip olan toplumdur.”

Diaspora olarak tanımlanan topluluklar, anavatanlarını çeşitli sebeplerle zoraki terk edip farklı kültürlerle sahip olan başka bir toplum içine yerleşmiştir. Bu yüzden diaspora toplulukları arasında yalnız kendilerine has olan kültürlerini ve kimliklerini asimilasyondan koruma çabası ön plana çıkmıştır. Asimilasyona karşı bu çaba ve başkaldırı yerli toplum ve diaspora arasında uyumsuzluk ve anlaşmazlık yaratmıştır. Nitekim diasporanın taşıdığı özelliklerden biri olan “koşulların uygun olacağı zaman gelirse ana vatana geri dönme isteğine sahip olmak” şartıdır. Bu şart söz konusu zaman gelene kadar diasporanın kaldığı yerlerde kendi kültürlerini korumayı içermektedir.¹¹ “Koşulların uygun olacağı zaman” ise “anavatanları”nın bağımsızlık kazanacağı, yabancı ülkelerin etkilerinden temizleneceği ve sürgün edildiği dönemdeki duruma geri dönüştürüleceği zaman olarak anlatılmaktadır. Fakat “koşulların uygun olacağı zaman” tabii ki belirsizdir. Beklenen zaman gelmedikçe

⁹ Robin Cohen, “Rethinking ‘Babylon’: Iconoclastic Conceptions of the Diasporic Experience, **New Community**, c. 1, s. 21 (1995):5-18; “From Victims to Challengers, **International Affairs**, c. 3, s. 72 (1996): 507-520; **Global Diasporas: An Introduction**, (London, UCL Press, 1997)’den aktaran Ayhan Kaya, **Türkiye’de Çerkesler: Diasporada Geleniğin Yeniden İcadı**, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011), 27.

¹⁰ William Safran, “Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return”, **Diaspora**, c. 1, s. 1 (1991): 83-84’ten aktaran Zeynel Abidin Besleney, “An Overview of Circassian Literature”, **The North Caucasus: Histories, Diasporas and Current Challenges**, ed. Ergün Özgür (Ankara: Kaf-Dav Yayınları, 2009): 27.

¹¹ Çelikpala, agm, 37.

yabancı toplumda kalma süresi de o kadar artar ve kendine has kültürü korumak da aynı derecede zorlaşır.

Lakin nesiller geçtikçe, diasporanın yerleşilen coğrafyadaki yaşamı ve yaşanılan toplumla ilişkileri kalıcı olmaya başlamıştır. Böyle bir durumda diasporanın “geri dönüş isteği” daha zor ve karmaşık bir hâle gelmiştir.¹² Durum karmaşık olunca; Safran’ın diaspora tanımı geleneksel diasporaları anlatmak için yeterli olsa da, modern diasporaları anlatmak için yetersiz kalmaya başlamıştır. Yeni diasporayı anlatmak için James Clifford’un tanımlaması olan “yarı diaspora” kavramını kullanmak daha uygundur.¹³ Günümüzde diasporanın varlığının, özellikle işçi diasporalarının durumu için ana vatana geri dönüş isteği ile açıklanması oldukça güçtür. Çünkü bu diasporalar ana vatanlarına geri dönüş konusunda o kadar kararlı değildir. Clifford, diasporalarda yaşanan ortak acının ve adaptasyon sürecindeki problemlerin yarattığı ortak bilincin de diasporanın oluşumu için önemli unsurlar olduğunu söylemiştir. Clifford, Safran’ın sıraladığı altı ölçütten sadece birkaç tanesine sahip olan göçmen gruplarının da diaspora sayılabileceğini savunmuştur:¹⁴

“Günümüzde diasporaların varlığı, Safran’ın sözünü ettiği gibi sadece ana vatana geri dönüş isteği veya bir vatana aidiyet ile açıklanamaz. Geri dönüş isteğinin ve aidiyet hissini yanı sıra yurtsuzlaşma deneyiminin verdiği acı, adaptasyon sürecinde karşılaşılan sorunlar ve muhalif olmanın getirdiği ortak bilinç de diasporanın oluşumunda önemli etkiye sahiptir.”

Yani Clifford’a göre günümüzde diaspora olmak için geri dönüş niyeti her zaman şart olarak aranmaz. O, göçmen grubu içinde yaşanılan ortak acı ve göç edilen toplumda karşılaşılan sorunların oluşturduğu ortak bilinci de bir şart saymıştır. Gerçekten de dünyadaki Ermeni diasporasının kimlik yapısında “1915 Ermeni Tehciri” önemli rol oynamaktadır. Fakat bu diasporadaki kişilerden sadece % 22’si Ermeni toplumsal faaliyetlerine sık sık katılmaktadır ve % 66’sı kiliseye fazla gitmemektedir.¹⁵ Yani Ermeni diasporası içinde “1915 Ermeni Tehciri” ortak bir bilinç oluştururken, “anayurdu” olarak tanımlanan Ermenistan’a gitmek isteyenlerin oldukça az olduğu bilinmektedir.¹⁶

¹² age, 37.

¹³ Kaya, age, 28.

¹⁴ James Clifford, “Diasporas”, **Cultural Anthropology**, c. 9, s. 3 (1994): 306’den aktaran Ayhan Kaya, **Türkiye’de Çerkesler: Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı**, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011), 28.

¹⁵ Sedat Laçiner, **Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası**, (Ankara: USAK Yayınları, 2008), 551-552.

¹⁶ age, 551-552.

2.2. Türkiye’deki Kafkasyalı Topluluğu ve Diaspora Kavramı

Türkiye’deki Kuzey Kafkas topluluğu için “diaspora” kelimesi, ilk olarak Ankara’da kurulan *Kuzey Kafkasya Kültür Derneği* tarafından kullanılmıştır. Bu dernek “*Kamçı*” gazetesi yayımlamış ve kurucularından olan Fahri Huvaj tarafından “*Yamçı*” dergisi çıkarılmıştır. Bu gazete ve dergide “ana vatan” ve “geri dönüş” gibi kavramlarla birlikte “diaspora” kavramı da kullanılmaya başlanmıştır. “*Yamçı*” dergisinin sahibi ve yazarı Fahri Huvaj tarafından dile getirilen “geri dönüş” ideali, dernek üyelerince benimsenmiş ve İstanbul’daki *Kafkas Kültür Derneği*’nin bazı üyeleri tarafından da kabul edilmiştir.¹⁷ Bu “dönüşçü”ler, ana yurt olan Kafkasya hakkında belli bir vizyona sahip olup kendilerini de “Kafkasyalı” olarak tanımlamışlardır. Ayrıca onlar, geri dönüş idealine de sahiptirler ve SSCB’deki *Rodino Derneği* aracılığı ile “ana yurt” olan Kafkasya ile bağlantıyı sağlamaya çalışmışlardır. Bu yüzden Türkiye’deki Kuzey Kafkasyalılarından “dönüşçü”ler, Safran’ın diaspora tanımlamasında sıraladığı altı ölçütünün tamamına sahip olarak görülebilir ve diaspora olarak tanımlanabilir.

Türkiye’deki Gürcüler arasında ise “diaspora” kavramı 2003 yılından sonra yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. 2003 yılında Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili Acaristan’ı tamamen Gürcistan’a bağlayıp Gürcistan-Acaristan ilişkisini merkez-çevre idari ilişkisine dönüştürmüştür. Türkiye’deki Gürcülerin “ana yurdu” olan Acaristan’daki Müslümanlar, din konusunda diğer Gürcülerden farklıdır. Fakat dil ve kültür söz konusu olduğunda Acaristanlılar kendileri “Gürcistan vatandaşı, Gürcü” olarak nitelendirmekten çekinmezler.¹⁸ Acaristan tamamen Gürcistan’a bağlandığı için Türkiye’deki Gürcüler kendilerini Gürcü olarak tanımlamaya ve bu kimliklerini öne çıkarmaya başlamıştır. Onlar ana yurt ile ilişkilerinden söz ederken de doğrudan Gürcistan’dan bahsedebilmişlerdir. Özellikle İstanbul’daki *Gürcü Kültür Merkezi*, *Gürcistan Dostluk Derneği*, *Gürcü Kültür Evi* ve bu derneklerin çevrelerindeki insanlar Gürcü kimliklerini öne çıkarmaktadır. Ayrıca bu dernekler, dergiler ve internet sitelerinde sürekli olarak Gürcistan’daki siyasal gelişmeler ve Gürcistan ile ilişkiler konularında yazılar yayınlamakta ve

¹⁷ Ergün Özgür, “Türkiye’deki Kuzey Kafkas Diaspora Kurumları ve Lobi Faaliyetleri”, Uluslararası Konferans: Kafkas Göçü: Savaş ve Sürgün, 6-7 Aralık 2010, İstanbul.

¹⁸ Seiichi Kitagawa, *Zakafkas-no Minzokumondaito Rekishikijutsu*, [Transkafkasya’da Etnik Sorunlar ve Tarih Yazımı] (Hirosaki: Hirosaki Üniversitesi, 1998), 116.

Gürcüce, Gürcü dansları gibi kurslarla kendi kültürlerini tanıtmaya çalışmaktadırlar. *Gürcü Kültür Merkezi*, 1 Mayıs 2011 tarihinde “Ana Dilde Yayın ve Eğitimi İstiyoruz!” sloganını öne çıkararak Taksim Meydanı’ndaki mitinge katılmıştır.¹⁹

Fakat Türkiye’deki Çerkesler ve Gürcüler, Müslüman oldukları için Cumhuriyet döneminde kendileri “Türk, Türkiye vatandaşı” olarak tanımlanmışlardır. İlkokul eğitiminden itibaren Türkçe eğitimi görüp ana dillerinde eğitim görmediklerinden hem Çerkez hem de Gürcü topluluklarında ana dil ve kültür yavaş yavaş unutulmuştur. Yani Türkiye’deki Çerkesler ve Gürcüler, Türkiye içinde asimile olmaya başlamışlardır.

Türkiye’de sanayinin gelişmesiyle birlikte ilerleyen kentleşme, Kafkasyalıların asimilasyonuna hız kazandırmıştır. Farklı etnik grupların karışık şekilde yaşadığı şehirlerde hem Çerkesler hem de Gürcüler; Türkler, Kürtler ve Lazlar gibi farklı etnik kökenlere sahip olanlarla birlikte yaşamıştır. Bu yüzden sadece kendi etnisitesi tarafından anlaşılabilen Çerkesce ve Gürcüce kamu alanlarında konuşulmamaya başlamıştır.²⁰ Farklı etnik gruplar arasındaki evlenmeler de yaygınlaştıkça kendi ana dillerini ve kültürlerini sonraki kuşağa aktarma fırsatı da azalmıştır. Böylece Türkiye’deki Çerkes ve Gürcü kültürü yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Çerkeslerin durumuna göz atmak gerekirse, Ayhan Kaya’nın yaptığı araştırmalara göre ankete katılanların önemli bir kısmı (%27,6) Türkiye’yi tek vatan olarak tanımlamaktadır.²¹ Genel olarak bakıldığında da ankete katılanların çoğunluğu kendisini doğduğu yerlere göre tanımlamaktadır. Böylece Kafkasyalı kimliği daha geri planda kalmaktadır. Aslında kendisini Türk olarak tanımlayanların yanında Çerkes olarak tanımlanmış olup da kendi ana dili, kültürü ve sülalesini bilmeyenlerin sayısı da çoktur. Dolayısıyla söz konusu grup kimliğini “Çerkes” olarak öne çıkarırken, ana vatanını Türkiye olarak tanımlar ve Kafkasya ile ilişkilere ve ülkedeki gelişmelere fazla ilgi göstermemektedir. Türkiye’deki Gürcüler ise tarihte Gürcistan’dan daha çok Osmanlı ve Türkiye’ye yakınlık gösterdiğinden Türk toplumunda asimilasyonları daha belirgindir. Yani Türkiye’deki Çerkes ve Gürcü

¹⁹ Ayrıntıları için bkz: Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr>; Gürcü Kültür Merkezi, <http://www.gurcukulturmerkezi.org> ; Chveneburi.net , <http://www.chveneburi.net>.

²⁰ Kaya, age, 35.

²¹ age, 141-142.

toplumlarında diaspora özelliğini terk eden kişiler çok fazla olduğundan bunların hepsini birden diaspora olarak tanımlamak zordur.

Bu noktada, Türkiye’de Çerkes diasporasının varlığına dair sorular doğabilir. Aslında bu problem, Türkiye’deki Çerkeslerin “dönüşçü” olmayan kesiminin diasporaya dâhil edilip edilmeyeceğiyle ilgilidir.

Bu soruyla ilgili olarak Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Ömer Çelik, Çerkez toplumuna şöyle seslenmiştir:²²

“... En az 3000 yıllık bir tarihe sahipsiniz. Kafkasya’dan gelmiş olabilir atalarınız ama Anadolu sizin öz yurdunuz. Burası diaspora değil, dolayısıyla Kafkas Diasporası diye bir kavram olmaz. Burası sizin ana vatanımız...”

Yani Çelik, Çerkeslerin Kafkasya’dan geldiğini kabul ederken aynı zamanda Çerkezlerin ana vatanının Anadolu olduğunu ileri sürerek Çerkes topluluğunun diaspora oluşturmadığını vurgulamıştır.

Ayrıca Ondokuz Mayıs Üniversitesi Profesörü Nedim İpek, Türkiye’deki Çerkes topluluğu için “diaspora” kavramının yerine Kafkasyalılara özgü yeni bir kavramın gerekeceğini vurgulamıştır. İpek, Almanya’daki Türklerin “Almancı” olarak anıldığını örnek olarak göstermiştir.²³ Yani hem Ömer Çelik hem de Nedim İpek, Türkiye’deki Çerkes topluluğuna diaspora denilemeyeceğini konusunda hemfikirdir.²⁴

Safran’ın diaspora tanımına²⁵ göre de Çerkesler, kendi “ana yurtları” olan Kafkasya’dan zorunlu bir şekilde Osmanlı’ya sürülmüştür. Ama diasporanın özelliğinin önemli unsuru olan “ana vatana geri dönüş isteğinin olması” sadece Çerkeslerin “dönüşçü” kesimi tarafından sahiplenilmiştir. Dolayısıyla Türkiye’deki Çerkes topluluğunu tam olarak diaspora topluluğu olarak tanımlamak güçtür.

Erol Karayel, “Diaspora Ne Demek? Çerkes Diasporası Var mıdır?” yazısında diaspora denilebilmesi için “ana yurtları”ndan zorla sürülmüş olması ve toplumun bireylerinde vatan ve kimlik bilincinin bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Karayel’e göre, özellikle vatan ve kimlik bilinci diasporanın

²² Erol Karayel, “Diaspora Ne Demek? Çerkes Diasporası Var mıdır?” , Kafkasevi, <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/371> [28.12. 2010].

²³ agm.

²⁴ agm.

²⁵ Kaya, age, 27.

vazgeçilmez unsurudur.²⁶ Fakat Türkiye’deki Çerkesler bu açıdan genel olarak bu bilince sahip değillerdir. Çünkü çoğunluğa göre onlar Türkiye’nin ulusal yapısının bir parçasıdır ve çoğu için ana yurtları olan artık yalnızca ecdatları için öyledir. Hatta çoğu için Kafkasyalılık sadece orijin bilgisi ve kendi soylarının kütükleri olarak algılanmaktadır ve çoğunun Kafkasya’ya endeksli herhangi bir hayali de yoktur.²⁷

Kimlik bilincinin olması için, dili ve kültürü korumaya gayret göstermek ya da gayret gösteren kişileri desteklemek veya destekleme arzusu duymak lazımdır.²⁸ Fakat Türkiye’deki Çerkeslerin çoğu sadece Çerkesce ve Khabze (Çerkeslerin adetleri) bilme, atalardan aktarılmış yaşam tarzına sahip olma gibi milli kimliği oluşturan bazı temel unsurları taşıma seviyesindedir. Hatta bunları unutmuş olanlar da bulunmaktadır. Bu yüzden Türkiye’deki Çerkeslerin çoğunun kimlik bilgisine sahip olduğu ve kimlik bilinci taşıdığı söylenemez.

Bunlardan yola çıkarak Türkiye’de diaspora kavramının koşullarına uyan Çerkeslerin çok fazla olduğunu söylemek güçtür. Türkiye’deki Çerkes topluluğu tam olarak diaspora toplumu değildir. Başka bir deyişle, Türkiye’deki Çerkesler genel olarak sadece “Çerkes”tir ve “Çerkes diasporası” olarak tanımlanabilen kişiler daha az sayıda bulunmaktadır.

Türkiye’deki Gürcüler ise Çerkeslerden daha hızlı şekilde Türkiye toplumuna asimile olduğu için tam olarak diaspora oluşturdukları söylenemez. Ayrıca Türkiye’deki Gürcülerin çoğunun göçü 1877-1878 yılları arasındaki Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra Acaristan’dan “Rusya’nın zulmüne uğramaktan korkarak kendi istekleri ile Osmanlı’ya iltica etmek” şeklinde oluşmuştur. Bu yüzden Türkiye’deki Gürcü topluluğu için “diaspora” kavramı yerine daha çok “Gürcü Cemiyeti” kavramı yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu defa da Abhazya Meselesi ve Rus-Çeçen Savaşı sürecinde Türkiye’deki Çerkeslerden bahsederken, sadece Mithat Çelikpala ve Sezai Babakuş gibi Kafkasya kökenli insanların değil, aynı zamanda Hasan Ali Karasar²⁹ ve Ayhan Kaya gibi Kafkasya kökenli olmayan akademisyenlerin makalelerinde neden “Çerkes diasporası” kavramının kullanıldıkları sorusu ortaya çıkmaktadır.

²⁶ Karayel, agm.

²⁷ agm.

²⁸ agm.

²⁹ İlgili olarak bkz: Hasan Ali Karasar, “Saakashvili Pulled the Trigger: Turkey between Russia and Georgia”, **SETA Policy Belief**, s. 20 (2008): 5.

Bu soruyu cevaplayabilmek için “Türkiye’deki Çerkeslerin hangi kesimi Çerkes diasporası olarak tanımlanabilir?” sorusuna da ayrıca cevap verilmesi gerekir. James Clifford’a göre, Safran’ın sıraladığı 6 ölçütten birkaç tanesi ön koşullara uyduğu takdirde, geri dönüş isteği olmasa bile bazı göçmen grupları diaspora olarak sayılabilir. “Dönüşçü”lerin dışında da *Kafkas Vakfı*, *Kafkasya Forumu*, *Kafkasevi* ve *Abhazya’nın Dostları* gibi örgütlerin çevresindekiler, geri dönme isteğine sahip olmasalar da Kafkasya hakkındaki düşünce ve anılara sahiptirler. Yani onlar kendilerini “ana yurtları” olan Kafkasya’dan zorla sürgün edilmiş ve “Rusya’nın emperyalist politikasının kurbanı” olarak tanımladıkları hâlde kendi “anayurtları”nın Kafkasya olduğunun farkındadırlar. Bu yüzden bu kesim, “anayurtları” ile ilişkileri söz konusu olduğunda Abhazya ve Çeçenistan savaşlarında Abhaz ve Çeçenlere destekte bulunmuştur. Bu örgütlerin internet siteleri Kafkasya’daki gelişmeleri sürekli takip etmiştir. Ayrıca bu kesimin Soçi Olimpiyatları’na karşı seslerini duyurmak için her 21 Mayıs günü Taksim’de yapılan mitinge ve Beşiktaş’taki Çerkes Sürgünü’nü anma törenine katılmaları kendi kimlik bilincini “ana yurtları” ile ilişkiler üzerinden belirlediğini gösterir. Dahası Ayhan Kaya’nın araştırmasına göre, ankete katılan Çerkeslerin % 53’ü kendisini azınlık olarak konumlandırır.³⁰ Bu yüzden Clifford’un bakışıyla değerlendirildiğinde Türkiye’deki Çerkeslerin bu kesimini de diaspora olarak tanımlamak mümkündür.

Türkiye’deki Gürcüler hakkında da benzer şeyler söylenebilir. Türkiye’deki Gürcülerin bazı kesimleri, özellikle *Gürcistan Dostluk Derneği*, *Gürcü Kültür Merkezi* ve *Gürcü Kültür Evi* gibi örgütlerin çevrelerindekiiler günümüzde Gürcistan ile ilişkiler üzerinde kendi kimliklerini oluşturmakta ve 2008 yılındaki Gürcistan Krizi’nde de Gürcistan tarafını belli bir şekilde desteklemektedir.

Türkiye’deki Çerkes ve Gürcü topluluğu ve “anayurtları” olan Kafkasya ile ilişkiler, söz konusu toplulukların asimile olan kısmı tarafından değil diaspora olarak tanımlanabilen kesim tarafından belirlenmekte ve Kafkasya’daki gelişmeler bu kesimin kimlik yapısını etkilemektedir. Bu tezin konusu da Abhazya Meselesi’nin Türkiye’deki Çerkes ve Gürcü topluluklarının kimlik yapısına etkisi üzerine yapılan tartışmalar olacağı için, doğal olarak Çerkes ve Gürcülerin “diaspora” olarak tanımlanabilen kısmı ele alınacaktır.

³⁰ Kaya, age, 150.

3. TÜRKİYE'DEKİ GÜRCÜ VE ÇERKES TOPLULUKLARININ OLUŞUMU VE SİYASALLAŞMASI

3.1. Türkiye'deki Gürcü ve Çerkes Topluluklarının Oluşumu ve Yapısı

Türkiye'de Çerkes topluluğunun oluşmasına neden olan Çerkes Sürgünü'nün, Kuzey Kafkasya halkları için tarihte eşine az rastlanan büyük bir trajedi olduğu söylenmektedir. Yaygın görüşe göre Çerkeslerin Kafkasya'dan Osmanlı toprağına sürgünü en yoğun olarak 1858-1864 yılları arasında yaşanmıştır³¹. Bu trajedinin başlangıcı, Kabardeylerin Rus baskısına karşı 1794 yılı ve 1805 yılı ve sonrasında gerçekleştirdiği ayaklanmalardır. İsyanın bastırılması sonucunda Kabardeylerin bir kısmı, Rus ve Osmanlı arasında sınır olan Kuban Nehri'nin Osmanlı tarafına göçe mecbur kalmıştır.³² 1821-1822 yıllarında ise bir grup Kabardey Rus askeri harekâtından ötürü Kuban Nehri'nin Osmanlı nüfuzu altındaki yakasına göç etmek zorunda kalmıştır.

Özellikle 1860'lı yıllarda Dağıstanlılardan Abhazlara kadar bir milyon civarında Kafkasyalı Osmanlı toprağına kara yolu ve deniz yoluyla sürgün edilmiştir. Bazı araştırmacılara göre bu rakam iki milyona ulaşmaktadır.³³ Sürgün edilenlerin yarısı yollarda açlık, hastalık, soğuk ve deniz tutması sebebi ile hayatını kaybetmiştir. Osmanlı toprağına sürülenlerden çok az sayıda olsa da geri dönenler olmuştur. Osmanlı toprağına ulaşan Çerkesler şu anki Türkiye toprağının yanı sıra Balkanlar, Suriye, İsrail ve Ürdün gibi Osmanlı toprağının dört bir yanına yerleştirilmiştir. 1877-1878 yıllarındaki Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra ise Balkanlar'a sürülen Çerkesler, Ayastefanos Antlaşması münasebetiyle Anadolu'nun

³¹ Kadir Natho, **Kafkasya ve Kafkasya Dışındaki Çerkesler**, çev. Ömer AYTEK KURMEL (Ankara: Kaf-Dav Yayınları, 2009), 282-283. Genel olarak Çerkesler, 21 Mayıs 1864 tarihini Çerkes Sürgünü Anma Günü olarak tanımlamaktadırlar. Bu tarihte Rus ordusunun Kuzeybatı Kafkasya'yı tam olarak kontrol altına aldığı ilan edilmiştir.

³² a.g.e., 282.

³³ Fethi Güngör, "Kafkasya'da Soykırım ve Sürgün –Kısa Bir Sosyolojik Tarihi" **Geçmişten Günümüze Kafkasların Trajedisi**, ed. Kafkas Vakfı (İstanbul: Kafkas Vakfı Yayınları, 2006): 17-18, 24-25.

iç bölgeleri ve Yakın Doğu tarafına tekrar sürülmüştür.³⁴ Zira Rusya Çarlığı Osmanlı İmparatorluğu'nun sınır bölgesi olan Balkanlar'a yerleştirilen Çerkeslerden endişe duymuş ve sınırdaki tehlikeyi kaldırmaya ihtiyaç duymuştur. Bu sürgünlerden dolayı Kafkas topluluğu çok büyük can ve mal kayıpları yaşamıştır. Ayrıca açlık, kıtlık ve savaş şartları sebebiyle çok sayıda Kafkasyalı köle ve cariye olarak satılmıştır.³⁵

Diğer yandan, Abhazya'daki Abhazların Osmanlı toprağına sürgünü 1877-1878 yılları arasındaki Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra gerçekleştirilmiştir. Bu savaştan sonra Kafkasya'daki Sünni Müslümanlar arasında Osmanlı toprağına kitlesel sürgünler meydana gelmiştir. Buna "Muhacir Hareketleri"³⁶ denir. Bu hareket, Ayastefanos Antlaşmalarının Rusya-Osmanlı nüfuslarının mübadelesi hakkındaki 17. maddesine³⁷ dayanmıştır. Hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya'daki nüfusun gelmesi konusundaki güçlü isteğı ve Rusya'nın da sürgün etme konusundaki güçlü isteğı bu hareketi daha da ilerletmiştir.³⁸ Muhacir Hareketleri sürecinde yaklaşık otuz iki bin kişi³⁹ Abhazya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiştir. Osmanlı Hükümeti, Abhazların Osmanlı toprağına yerleşmesini desteklemiştir. Ama bunu gerçekleştirmek için mali gücü yeterli olmamıştır. Abhazlara istedikleri araziler verilmemiştir. Ayrıca günlük gıda konusunda da sıkıntı yaşanmıştır. Geri dönmeye çalışanların çoğı da Rusya Çarlığı'nın engellerinden dolayı dönememiştir. Bu hareket yüzünden eskiden Abhazya'da Müslümanlar nüfusun çoğunluğunu oluştururken, 1880'li yıllardan sonra Hristiyanlar nüfusun çoğunluğunu oluşturmuştur.⁴⁰ Ayrıca Muhacir Hareketleri'nden sonra Rumlar, Ruslar, Ermeniler gibi başka Hristiyanların yerleşmesi sonucunda Abhazya'daki Abhaz nüfus oranı azalmış ve nüfus dengesi bozulmuştur.

Bu sürgünün en önemli özelliğı, dönemin güçlü devletleri arasındaki bir paylaşım mücadelesinin parçası olmasıdır. Rusya Çarlığı, Büyük Petro döneminden

³⁴ Ayrıntıları için bkz: Natho, age, 299-302.

³⁵ Güngör, agm, 27-28.

³⁶ Bu hareket hakkında ayrıntıları için bkz: Georgiy Dzidzaria, **Makhadjirstvo i Problemy Istorii Abkhazii XIX Stoletia** [Mahacirstvo Hareketleri ve 19.yüzyılda Abhazya'nın Tarihinde Sorunlar] (Sukhumi: Alaşara, 1976); Bejan Horava ve Zaza Tsursumia, "Rus İşgali ve Abhazların Göçü", **Pirosmeni**, s. 6 (2008): 25-28.

³⁷ Kitagawa, age, 38. Ayrıntıları için bkz: "The Preliminary Treaty of Peace, Signed in San Stefano", University of Oregon, <http://pages.uoregon.edu/kimball/1878mr17.SanStef.trt.htm> [18. 10. 2008].

³⁸ age, 38-39.

³⁹ Ufuk Tavkul, **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**, (İstanbul: Otügen Neşriyatı, 2002), 64.

⁴⁰ Rachel Clogg, "Religion", **The Abkhazians**, ed. George Hewitt (Richmond: Curzon Press, 1999): 205.

beri sıcak denizlere inmek için Karadeniz'i ele geçirmeye çalışmıştır ve Karadeniz'i ele geçirmek için Kafkasya stratejik önem taşımaktadır. Kafkasya'daki halklar Rusya'nın emperyalist politikasına karşı uzun zamandır mücadele etmişlerdir. Özellikle 1837-1859 yılları arasındaki Şeyh Şamil'in mücadelesi bunlardan en büyüğü olmuştur. 1859 yılında Şeyh Şamil'in Rusya Çarlığı'na teslim olması münasebetiyle Kafkas Savaşı Doğu Kafkasya'da sona ermiştir. Kuzeybatıdaki Çerkesler beş yıl daha direnişi devam ettirmişlerdir. Sonrasında Ruslar Çerkesleri Osmanlı toprağına sürgün etmeye başlamış ve Kozakları Kuzeybatı Kafkasya'ya yerleştirmiştir.⁴¹

Rusya Çarlığı tarafından gerçekleştirilen bu büyük sürgünün genel olarak iki amacı olduğu söylenebilir. Birinci olarak Karadeniz bölgesini tamamen kontrol altında tutmak ve tarımın, sanayinin kalkınmasını sağlamaktır. 19. yüzyıla kadar devam eden mücadele Rusya'nın rahatça Karadeniz'e inmesine engel olmuş ve o bölgedeki sanayinin gelişmesinde de sıkıntı yaratmıştır.⁴² Ayrıca Ruslar, Kafkas Savaşı'nda beklemediği kadar yoğun bir direnişle karşılaşmış ve Ruslar arasında Çerkesler, Abhazlar ve Çeçenler gibi dağlı milletlere karşı korku oluşmuştur. Rusya, bu korkuyu ortadan kaldırıp Kafkas bölgesini rahat kullanmak için Kafkasya'yı boşaltmaya ihtiyaç duymuştur.⁴³ Yani Rusya Çarlığı, "Kafkasyasız Kafkasya"yı istemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu ise Fransa ve İngiltere gibi Rusya'nın güneye doğru yayılmasını önlemek istemiştir. Çerkesler, eski zamanlardan beri cesareti ile meşhurdu ve dünya tarihindeki birçok İslam devletinde önemli sayıda Çerkes askeri yer almıştı. Osmanlı, bu yüzden Kafkasya'dan sürülen Çerkesleri orduya alıp sınır bölgesi ve Anadolu'nun iç bölgelerine yerleştirmiş ve Çerkeslerden İmparatorluğun iç ve dış güvenliğinin sağlanmasında faydalanmıştır. Ayrıca Çerkesler, tarımsal nüfusunu artırmış ve tarıma uygun olmayan toprakları ıslah ederek ekonomiye kazandırmıştır. Özellikle Rumlar ve Ermeniler gibi Hristiyan nüfusun yoğun yaşadığı

⁴¹ Ayrıntıları için bkz: Walter Richmond, **The Northwest Caucasus**, (London: Routledge, 2008), 81-87.

⁴² Aslında 17. yüzyıldaki Büyük Petro döneminde Çerkez toprağını ele geçirmeye hazırlıyordu ve 2. Ekaterina döneminde daha da hızlandırılmıştır. Ayrıntıları için bkz: Natho, age, 272-273.

⁴³ age., 273-274; Keisuke Wakizaka, "Ulusun Kaderlerini Tayin Hakkının Kuzey Kafkasya'daki Toplum Yapısı ve SSCB'nin İskân Politikasına Etkileri: 19. yüzyıl Çarlık Rusya'sı ve SSCB'nin Kuzey Kafkasya'daki İskân Politikalarının Karşılaştırılması", Uluslararası Kuzey Kafkasya Sempozyumu 2011, 17-18 Haziran 2011, İstanbul.

bölgelerde demografik dengeyi Müslümanların lehine değiştirmişlerdir⁴⁴. Sinop-Hatay hattında, Marmara bölgesinde, Balkanlar ve Yakın Doğu'da Çerkeslerin çok sayıda bulunma nedeni bunlardır.

Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu, 17. yüzyılda Kafkasya ile ilk temaslarını kurduğundan beri ferdi göçler başlamış ve büyük sürgünden önce de çok sayıda Çerkes, Osmanlı ordusunda görev almıştır. Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren iç problemlerini çözmek için sürgün ve iskân yöntemlerine sıkça başvurduğu⁴⁵ için sürgünü uygulama konusunda çekincesi fazla olmamıştır. Osmanlı Devleti, 9 Mayıs 1857 tarihinde Sürgün kanununu çıkarıp⁴⁶ bu arada Rusya ile anlaşma yapmıştır. 1860 yılında kurulan İskân-ı Muhacirin Komisyonu, sürgünden kaynaklanacak ekonomik ve politik sonuçları gözetmiştir.⁴⁷ Çerkeslerin sürgününün, Osmanlı Devleti tarafından da önceden programlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

19. yüzyılda gerçekleşen Çerkes Sürgünü, sadece Rusya Çarlığı'nın Kafkasya politikasından kaynaklanmamıştır. O dönemdeki Osmanlı İmparatorluğu politikası da sürgünü beslemiştir.

Osmanlı toprağına yerleştirilen Kuzey Kafkasyalılar şu an Türkiye'nin hemen hemen her yerinde yaşamaktadır. Fakat özellikle Marmara bölgesi (Kocaeli, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Düzce ve Yalova), Orta Karadeniz (Samsun, Amasya, Tokat, Çorum ve Sinop) ve İç Anadolu (Kayseri, Sivas, Yozgat, Konya ve Eskişehir) Kuzey Kafkasyalıların toplu bir şekilde yaşadıkları bölgelerdir. 1908 yılında İstanbul'da kurulan *Çerkes Teaviin Cemiyeti* ve yine o yıllarda kurulan derneklerle hem kendi kültürlerini yaşatmayı hem de Kuzey Kafkasya'daki milli hareketleri desteklemeyi amaçlamışlardır. Bu çerçevede 1918 yılında İstanbul'da kurulan *Çerkes Kadınları Teaviin Cemiyeti* ve bu cemiyete bağlı olarak açılan “*Çerkes Örnek Okulu*”nu (*Çerkes Numune Mektebi*)” özellikle zikretmek gerekir. Kurtuluş Savaşı döneminde de Bekir Sami Bey ve Hüseyin Rauf Orbay gibi Atatürk'ün yanında görev alan çok sayıda Kafkasyalı olmuştur.⁴⁸ Diğer yandan, Atatürk'e karşı mücadele verip Türkiye

⁴⁴ Natho, age, 290-291.

⁴⁵ Güngör, agm, 25-26

⁴⁶ agm, 25.

⁴⁷ agm, 26.

⁴⁸ Ayrıntıları için bkz: Muhittin Ünal, **Kurtuluş Savaşı'nda Çerkeslerin Rolü**, (Ankara: Cem Yayınları, 1996).

Cumhuriyeti kuruluşundan sonra yurt dışına kaçmaya mecbur kalan Çerkeslerin sayısı da çoktur.⁴⁹

Buna karşı Türkiye'deki Gürcü topluluğunun oluşumu Çerkes topluluğuna göre farklı yol izlemiştir.

Türkiye'deki Gürcülerin çoğu Sünni Müslümandır. Onlar genellikle Acaristan ve Artvin bölgesinden gelenlerdir. Acaristan'da Eskiçağ'dan itibaren Gürcüler ikamet etmişlerdir. Fakat 11. yüzyılda Selçuklular, 14. yüzyılda İlhanlılar, 17. yüzyılda Osmanlılar hâkimiyetleri⁵⁰ altında kalmışlardı. Bu süreçte o bölgedeki çok sayıda halklar İslamiyet'i kabul etmiştir.

19. yüzyılın ortasına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Acaristan bölgesine etkisi gittikçe azalmıştır. Bununla birlikte yerli beyler daha önemli rol oynamaya başlamıştır. Acara halkları ve beyleri, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nu destekleyerek Rusya Çarlığı'na karşı mücadele vermişlerdir. Berlin Antlaşması'nda Osmanlı İmparatorluğu, Acara halklarının sert tepkisine rağmen Kars, Ardahan, Iğdır, Artvin ve Acaristan'ın Rusya hâkimiyeti altına geçmesini kabul etmek zorunda kalmıştır. Acaristan, Rusya'nın egemenliği altına geçtikten sonra Gürcülerin hâkim olduğu Tiflis vilayetine bağlanmıştır.⁵¹ Rusya işgali altında kalmaktan nefret ederek kendi isteğiyle göç etmiş olanların sayısı çoktur.⁵² Özellikle Osmanlı komutanlarından biri olan Çürüksulu Ali Paşa, muhacirlerin çıkarlarını korumaya çalışıp Gürcülerin Osmanlı İmparatorluğu'na göçü sürecinde önemli rol oynamıştır. Ali Paşa'nın önderliği altında Müslüman Gürcüler Ordu ve Samsun'a Muhacir Komisyonu tarafından sevk edilmiştir.⁵³ Osmanlı

⁴⁹ Ayrıntıları için bkz: Ryan S. Gingeras, “ ‘Traitors’ and ‘Reactionaries’: North Caucasians and the Anti-Kemalist Movement in Western-Anatolia, 1919-1922”, Uluslararası Konferans: Kafkas Göçü: Savaş ve Sürgün, 6-7 Aralık 2010, İstanbul.

⁵⁰ “Ajaria Jichi Kyouwakoku” [Acaristan Özerk Cumhuriyeti], Wikipedia, <http://ja.wikipedia.org/wiki/%E3%82%A2%E3%82%B8%E3%83%A3%E3%83%AA%E3%82%A2%E8%87%AA%E6%B2%BB%E5%85%B1%E5%92%8C%E5%9B%BD> [22.11. 2011].

⁵¹ Berat Yıldız, “Emigrations from The Russian Empire to The Ottoman Empire: An Analysis in The Light of The New Archival Materials” (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Ekonomik ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 24-25; Fahrettin Çiloğlu, **Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi**, (İstanbul: Ant Yayınları, 1993), 79-80.

⁵² Ayrıntılı için bkz: Oktay Özel, “93 Harbi Göçleri ve Türkiye’de Gürcü Muhacirler”, **Pirosmani**, s. 3 (2007): 30-33; Özel, “93 Harbi” ve Gürcistan’da Osmanlı Egemenliği’nin Sonu”, **Pirosmani**, s. 6 (2008): 32-36.

⁵³ Yıldız, agm, 25.

İmparatorluğu'nda çok sayıda Gürcü, asker ve siyasetçi olarak devlet kademelerinde çalışmıştır.⁵⁴

Ayrıca 1921 yılında Atatürk ve Lenin arasında anlaşma yapılmıştır. Bunun sonucu olarak, aslen Misak-ı Milli sınırı içinde olan Batum ve Acaristan SSCB'ye verilirken Türkiye ise Ardahan, Artvin, Kars ve Iğdır illerini SSCB'den geri almıştır.⁵⁵ Nihai olarak Türkiye, çok sayıda Gürcüyü sınırları içine dâhil etmiştir. Bu anlaşma, eskiden bütün olan bir köyün ikiye bölünmesi ve akrabaların bir kısmının SSCB'de bir kısmının da Türkiye'de kalması gibi oldukça karışık durumlar da yaratmıştır.⁵⁶ Türkiye'deki Çerkez nüfusun hemen hemen hepsi zorunlu göç ile oluşmuşken, Gürcü nüfus ise Rusya-Türkiye sınırlarının değişmesi ve Osmanlı'ya gönüllü olarak iltica etme şeklinde meydana gelmiştir.

3.2. Cumhuriyet Döneminde Gürcü ve Çerkes Topluluğunun Siyasallaşması

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Türkiye'deki Gürcüler ve Çerkesler, Lozan Antlaşması'nda yer alan "azınlık" olarak sayılmadığı için ana dilde eğitim ve yayın gibi haklardan yoksun kalmıştır. Onlar da Cumhuriyet döneminde "Türk" olarak tanımlanmış ve Türkçe eğitim görmüştür. Bu yüzden Türkiye'deki Çerkez ve Gürcü toplulukları içinde kendi ana dilleri ve kültürlerini bilmeyen yani asimile olanların sayısı artmıştır.

Diğer yandan, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türkiye'de başlayan kentleşme ve sanayileşmeden ötürü hızlanan asimilasyona karşı tepki olarak Türkiye'deki Çerkesler ve Gürcülerin örgütlenmesi ve siyasallaşması da başlamıştır. Bu örgütler, kendi kültürlerini koruyup diaspora kimliğini oluşturmak için çaba harcamış ve bu süreçte "ana yurtları" olan Kafkasya ile ilişkiler kurmaya çalışmıştır.

Bu bölümde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Türkiye'deki Gürcü ve Çerkes toplumlarının nasıl siyasallaştığı detaylı olarak incelenecektir. Ayrıca SSCB döneminde Abhazya ve Acaristan'ın durumu ve Türkiye'deki Çerkez ve Gürcü toplumuyla ilişkileri de ele alınacaktır.

⁵⁴ Ayrıntıları için bkz: Murat Kasap, **Osmanlı Gürcüleri**, (İstanbul: Gürcistan Dostluk Derneği, 2010).

⁵⁵ Artur Tsutsiyev, **Atlas Etnopolitičskoy İstorii Kavkaza (1774-2004)**, [Kafkasya Etnopolitik Tarihi Haritası (1774-2004)] (Moskva: Yevropa, 2006), 59-63.

⁵⁶ Mesela Hopa ilçesine bağlı olan Sarp köyü ve Borçka ilçesine bağlı olan Camili (Gürcüce: Maçaheli) köyü gibi köyler 1921 yılındaki anlaşma ile ikiye bölünmüştür.

3.2.1. Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonra Çerkes ve Gürcü Topluluğunun Hareketleri ve Örgütlenmesi

Türkiye'deki Gürcülerin, Çerkes diasporasına göre siyaset alanında yeterince etkili olamamış olduğu görülmektedir. Gürcüler, 19. yüzyılda Osmanlı-Rus savaşı zamanında Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. Onlar şu anda Karadeniz ve Marmara bölgelerinde, özellikle Artvin, Ordu, Kocaeli, Sakarya, Düzce ve Bursa gibi illere yerleşmişlerdir.⁵⁷ Gürcüler, İzmit'teki *Batumlular Kafkas Kültür Derneği*, *Artvin-Batum Kültür Dayanışma Derneği* ve İstanbul'daki *Gürcü Kültür Merkezi* gibi çeşitli dernekleri kurmuş ve “*Çveneburi*” ile “*Pirosmani*” gibi dergileri yayımlamıştır. Ama bu derneklerin çoğu ağırlıklı olarak folklor, dil eğitimi gibi kültürel alanda faaliyet göstermiş ya da köylüler arasındaki yardımlaşma ve birliği amaçlamışlardır. Bu yüzden Gürcü diasporasının siyaset alanındaki etkileri 2003 yılındaki Gül Devrimi'ne kadar sınırlı kalmıştır.

Gürcü-Abhazya Savaşı sırasında Gürcü Milletvekili Anzor Tavartkiladze. “Gürcü Sivil İnisiyatif Grubu”nu oluşturarak, Türkiye'deki Gürcü dernek ve vakıflarını harekete geçirmiştir. Bunun yanında *Türk-Gürcü Kültür ve Dayanışma Vakfı* gibi bazı dernekler kurulmuştur.⁵⁸ 2004 yılında Gürcistan'daki Müslümanlara yardım etmek ve Türkiye-Gürcistan ilişkilerini geliştirmek amacıyla siyasal ve dini renkleri taşıyan tek dernek olan *Gürcistan Dostluk Derneği* İstanbul'da kurulmuştur⁵⁹. Fakat bu dernek Türk dış politikasını etkilemek anlamında önemli faaliyetlerde bulunamamıştır. Bunun sebebi Gürcistan'ın bağımsız ülke olarak Türkiye ile güçlü ilişkilere sahip olması ve Türkiye'deki Gürcülerden Gürcü kimliğinin yanı sıra Acarlı kimliğini öne çıkararak hareket edenlerin de olmalarıdır.⁶⁰

Ayrıca Türkiye'deki Gürcüler, başka etnik gruplara göre Türkiye toplumuyla daha hızlı bir şekilde kaynaşmış ve asimile olmuş olduğundan fazla siyasallaşmadığını söylemek de mümkündür. Detaylı olarak dördüncü bölümde inceleneceği gibi, genel olarak Gürcüler, milliyet kavramından ziyade din kavramını önemserler. Acaristan'daki Gürcülerin çoğu Müslüman olduğundan Hristiyan Gürcüler tarafından farklı bir etnik grup olarak görülmüştür. Başka deyişle “Gürcü

⁵⁷ Ayrıntıları için bkz: Çiloğlu, age, 95-106.

⁵⁸ Çelikpala, agm, 40-41.

⁵⁹ İlgili olarak bkz: Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr>.

⁶⁰ Çelikpala, agm, 51.

olduğu hâlde Gürcü olarak tanımlanmamış”, başka bir halk olarak görülmüştür. Örnek olarak Hristiyan Gürcüler, Müslüman Gürcülere göre Hristiyan Ruslara daha yakınlık hissetmiştir. Acaristan’daki Gürcüler de aynı sebeple Hristiyan olan kendi soydaşlarına göre, Müslüman devleti olan Osmanlı Devleti ve Türkiye’ye yakınlık göstermiştir.⁶¹ Osmanlı toprağına göç ettikten sonra da kendi kimliği konusunda Gürcülükten daha ziyade İslamiyet’i ön plana çıkarmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra ise gayrimüslimler hariç herkes “Türk” olarak tanımlanmış ve Gürcüce ve Çerkesce gibi dillerdeki eğitim resmen yasaklanmıştır.⁶² Böyle bir ortamda Gürcüler, Türk toplumu ve hükümeti ile kaynaşmıştır. Ancak Gürcüler kendi kültür ve dillerinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu sebeplere bağlı olarak Türkiye’deki Gürcüler içinde siyasallaşma 2003 yılına kadar gerçekleşmemiştir.

Türkiye’deki Gürcü diasporası siyaset alanında yeterince etkili olamamış ya da olma gereği duymamış gibi görünürken, Türkiye’deki Çerkes diasporası çeşitli yerlerde kendi derneklerini kurarak sadece kültür alanında değil, siyaset alanında da kendi varlığını açık bir şekilde göstermeye çalışmıştır.

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, özellikle 1920’ler ve 1930’larda Atatürk devlet sistemini ümmet-millet sisteminden ulus-devlet sistemine değiştirmiştir. Bu süreçte “Misak-i Milli” sınırı içinde kalanların hepsinin Türk olduğu vurgulanmış ve Osmanlı döneminde var olan *Çerkes Teaviin Cemiyeti* gibi Çerkezlerin dernekleri ve Çerkesce okulları kapatılıp Çerkes milli hareketleri yasaklanmıştır. Ayrıca Atatürk döneminde Sovyetler Birliği ile “dostluk ve iyi komşuluk” ilişkilerine özen gösterilmesi nedeniyle, Sovyetler tarafından işgal edilen Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti’nin Türkiye’ye iltica eden üyelerinin faaliyetlerine pek izin verilmemiştir. Hatta bazı gruplar Türkiye’den sınır dışı edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bu kadroların bir kısmı Türkiye’ye geri dönmüştür. Bir kısmı da Batı Almanya’da Amerika tarafından kurulan “Sovyetler Birliği’ni İnceleme Enstitüsü” çevresinde toplanmıştır. Avrupa’da kalanlar ise, Enstitü ve Radio Free

⁶¹ Bu konu hakkında İtalyan seyyah Villari, Acaristan’ın 1905 yılındaki Gürcü Müslümanlarının Pomaklar gibi dindar olup başka Gürcülerden nefret ettiğini kaydetmiştir. Detaylı olarak bkz: Kitagawa, age, 113.

⁶² Osmanlı döneminde Çerkesçe, Kürtçe ve Gürcüce gibi dillerdeki eğitim, devlet tarafından resmi olarak uygulanmış, fakat *Çerkes Teaviin Cemiyeti* gibi derneklerin açtığı okullarda Osmanlıca olmayan dillerde eğitim bulunmuştur. Çerkezçedeki eğitimin durumu için bkz: Özgür, agm.

Europe / Radio Liberty'nin bünyesinde propaganda faaliyetlerine aktif bir şekilde katılmıştır. Bu noktada “antiRus” söylemi daha çok “antiSovyet”, “antikomünist” bir şekil kazanmıştır. Türkiye'ye gelenlerin bir kesimi, antiSovyet temelinde Turancılık ve Türk milliyetçiliğine⁶³ yaklaşarak eski “Kafkas milliyetçisi” çizgilerini kaybetmiştir.

1950'li yıllardan itibaren Türkiye'de yavaş da olsa demokrasi geliştikçe, Kafkasyalı diaspora arasında örgütlenme başlamış ve faaliyetler daha da yaygınlaşmıştır. Tek partili rejim döneminde Kafkasya dernekleri açılmazken, çok partili rejime geçtikten sonra Çerkes veya Abaza dernekleri açılmaya başlamıştır. Tek partili rejim döneminde resmi tarih yazımlarında “Çerkes Ethem Bey=Hain Çerkes” ifadesi özdeşleştirilmiş olduğundan olsa gerek, ilk derneklerin adlarında “Çerkes veya “Kafkas”⁶⁴ ifadelerine yer verilmemiştir.⁶⁵ Hatta ilk dernekler kurulduğunda birkaç Azeri üyesi bile bulunmuştur.⁶⁶ 1946 yılında Çerkes aydınları tarafından kurulan *Dost Eli Yardımlaşma Cemiyeti*'nin, 1952 yılında Azeri unsurları ayrılmış ismi *Kafkas Kültür Derneği* olarak değiştirilmiştir. O dönemlerde “Çerkes” kelimesinin Kafkasyalı olarak algılanması Türkiye'deki Çerkes topluluğu içinde hâkimdi. Bu yüzden dernekte sadece Adigeler ve Abhazlar değil, Osetler ve Çeçenler de üye olarak bulunmuştur. Bu dernek antikomünist bir özellik taşıırken göçten önceki Kuzey Kafkasya kültürünün unutulmaması ve iyice öğrenilmesini amaçlamıştır. Yani Türk tarihi ve Türk kimliği içinde kendi kimliğini korumayı hedeflemiştir.⁶⁷

Diğer yandan, 1951 yılında İstanbul'da *Kuzey Kafkasyalılar Türk Kültür ve Yardım Derneği* kurulmuş ve Pşimaho Kosok (1918 yılında kurulan Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı) gibi Kuzey Kafkasya'dan gelenler kurucularının çoğunluğunu oluşturmuştur. Son olarak derneğin ismi *Birleşik Kafkasya Derneği* olarak 1996 yılında değiştirilmiştir. Bu derneğin ideali isminden anlaşıldığı gibi, “Hazar'dan Karadeniz'e kadar Bağımsız-Birleşik Kafkasya"dır ve tüm Kafkas

⁶³ Taymaz, agm, 452-453.

⁶⁴ Dernek isimlerinin etnik içerik bulunması yasağı, 2006 yılında AB uyum çerçevesinde kaldırıldı. Bu tarihten sonra dernek isimlerinde Çerkes adı kullanılmaya başlamıştır.

⁶⁵ Özgür, agm.

⁶⁶ Toumarkine, agm, 426.

⁶⁷ agm, 426-427.

halklarını kapsayan “Kuzey Kafkasyalı kimliği” söylemi söz konusu olmuştur.⁶⁸ Bu ideale ulaşmak için aktivistler, Kafkasya’nın bağımsızlaşarak eski sosyalist değerlerden arındırılmasını ve akabinde diasporadan nüfus taşınmasını savunmuşlardır.

Böylece 1950-1960’lı yıllarda İstanbul Bağlarbaşı’ndaki *Kafkas Kültür Derneği* ve 2. bölümde bahsedilen Ankara’daki *Kuzey Kafkasya Kültür Derneği* gibi, Çerkes kültürünü korumayı ön plana çıkararak ve daha radikal biçimde Çerkez akımını canlandıran dernekler kurulmuştur. Bunun gibi dernekler 1960’lı yıllarda ortaya çıkmaya başlamış ve başlangıçta siyasal geri planda kalmıştır. Bu dernekler daha çok yardımlaşma ve kültür faaliyetlerine önem vermişlerdir.

Tabii ki Çerkes partikülarizmin Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla bitmiş olduğuna inanan Türk devleti, Çerkeslerin bu akımına ve derneklerin çoğalmasına olumsuz bakmış ve gelişmesini durdurmaya, hatta yasaklamaya denemiştir. Ayrıca o zamanlarda Ülkü Ocakları gibi Türk milliyetçiliğini ön planda tutan örgütler Çerkeslerin bu faaliyetlerine düşmanlık göstermişlerdir.⁶⁹

Çerkeslerin dernekleri, bu süreçte Türk devleti ve ideolojisine ters düşen solcu akımlara yaklaşmaya başlamıştır. Artık kendisini Marksist olarak tanımlayan ve Türkiye’dekilerin tersine, kısmen de olsa Kafkas dillerinin ve kültürünün öğretilmesini yasaklamayan SSCB’yi metheden⁷⁰ Çerkes akımı daha radikalleşmiştir. Aynı zamanda SSCB’nin diaspora politikasından bahsetmek de lazımdır. SSCB, özerk cumhuriyetlerde, özellikle Kırım, Tataristan, Adıgey, Kabardey-Balkar ve Abhazya gibi yurt dışında güçlü diaspora nüfusuna sahip olan cumhuriyetlerin yurt dışındaki soydaşlarıyla ilişkileri geliştirmek amacıyla 1970’li yıllarda “*Rodino (Ana vatan) Derneği*”ni kurmuştur. Fakat bu dernek, SSCB devletine bağlı bir kuruluştur. Ayrıca o zamanlarda dış ülkeler ile bağlantıların olduğu kuruluşlar KGB’nin etkisi altında kalmıştır.⁷¹ *Rodino Derneği*, Türkiye’deki Çerkes dernekleriyle yoğun

⁶⁸ Özgür, agm.

⁶⁹ Naoko Matsumoto, “Buyouto Identity-no Tayousei, Ryudousei: Kokasas-kei Toruko-kokuminwo Chuushinni”, [Oyunlar ve Kimliğin Çok Boyutluluğu ve Değişimleri: Kafkas Kökenli Türk Vatandaş üzerine bir İnceleme] **Tayouseito Kanouseino Kokasas**, [Çeşitlilik ve Olasılık içinde Kafkasya] ed. Hirotake Maeda (Sapporo: Hokkaido- Daigaku Shuppankai, 2009): 198.

⁷⁰ Toumarkine, agm, 427.

⁷¹ SSCB döneminde tüm SSCB vatandaşlarının yabancı uyruklu insanlarla iletişim kurmasına izin verilmemiştir. Ayrıca yabancı insanlarla iletişim olan herkes, yabancı insanlar hakkında her şeyi

iletişimde bulunmuştur. *Kuzey Kafkasya Kültür Derneği* ve Bağlarbaşı'ndaki *Kafkas Kültür Derneği* gibi dernekler çevresindeki “dönüşçüler”, o dönemdeki konjonktürü kabul ederek Kafkasya'ya dönüşü gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu yüzden doğal olarak onlar SSCB ile ilişkilere özen göstermek zorunda kalmıştır. SSCB aleyhindeki takım çalışmaları da önemli derecede sınırlanmış ve SSCB'ye karşı etkili olmamıştır.

1970'li yılların sonuna kadar Çerkes derneklerinin sayısında artış olmuştur. Fakat 12 Eylül 1980 tarihindeki askeri darbeden itibaren derneklerin çoğu, özellikle Türk olmayan bir kültüralist akımı temsil edenler kapatılmış ya da faaliyetleri belli bir süre durdurulmuştur. İktidar askeri yönetimdeyken bu faaliyetlerin merkezinde olanların çoğu tutuklanmıştır. Böylece 1980'li yılların başında Türkiye'deki Çerkes diasporası yoğun baskı altında kalmış ve Çerkes derneklerin faaliyetlerine tekrar başlaması için 1983 yılında Turgut Özal'ın iktidara gelmesini beklemek gerekmiştir.

1980'li yıllarda Turgut Özal hükümetinin yürüttüğü kültürel Kürt kimliğini tanıma politikası Türkiye'deki Kuzey Kafkasyalılar ve onu temsil eden derneklere de yeni perspektifler kazandırmıştır.⁷² 1980 darbesi ile birlikte kapatılan Kafkas dernekleri tekrar açılmıştır. Özal'ın açılımından sonra Kürtler, Gürcüler ve Çerkesler gibi azınlıklar kısmen de olsa milli meseleleriyle ilgilenme özgürlüklerini kazanmıştır⁷³. O dönemde Türkiye'deki Çerkes derneklerinin sayısında ve etkinliğinin sayısında patlama olmuştur. SSCB'nin dağılması sürecinde patlayan etnik çatışmalar diasporanın daha güçlü örgütlenmesine ve etkinliğindeki artışa yol açmıştır. Kafkasya'daki kriz ve savaş dönemlerinde aktif olarak çalışan *Kafkas Vakfı* da o zamanlarda kurulmuştur.

1980'lerden önce Kuzey Kafkasyalı diaspora derneklerinin faaliyetlerinin amacı “özgün kültürü korumak ve geliştirmek” idi ve siyasi amaçlar ön plana çıkmıyordu. Ama 1993 yılında Ankara'daki *Kuzey Kafkasya Kültür Derneği* ve İstanbul'daki *Kafkas Kültür Derneği* gibi derneklerin iş birliği ile merkez-çevre ilişkileri içinde işleyen *Kafkas Derneği*'nin kurulmuştur. Ayrıca bu kuruluşun bünyesinde çok sayıda derneğin toplanması, yıllardır dağınık bir şekilde faaliyet gösteren Kafkas derneklerinin daha örgütlü ve sistematik şekilde faaliyet

KGB'ye bildirmek zorundaydı. Bkz: Masaru Sato, **Yomigaeru Kaibutsu: Watashino Marx Roshia-hen**, [Yeniden Canlanan Canavar: Benim Marks'im Rusya'da] (Tokyo: Bungei-shunjuu, 2009), 115.

⁷² Toumarkine, agm, 427-428.

⁷³ agm, 427-428.

göstermesine zemin hazırlamıştır.⁷⁴ Ayrıca Türkiye Çerkes diasporası Kuzey Kafkasya'yı kendi vatanı olarak gördüğü için “bağımsızlığına katkıda bulunarak memleketlerine dönme” hayali çok güçlüydü. Bu yüzden 1990'larda Abhazya ve Çeçenistan meselesi ortaya çıktığında lobcilik hareketleri gibi siyasi faaliyetler de ön plana çıkmaya başlamıştı. O zamandan beri Çerkes diasporası siyaset alanında da etkili rol oynamaya başlamıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday olmasıyla özellikle 2000'lerden sonra, Türkiye'de demokratikleşme hız kazanmıştır. Bu durum Kuzey Kafkasya derneklerine umut vermiş ve onları daha iyimserliğe yöneltmiştir. Çünkü AB'ye uyum sağlamak için yapılan yasal düzenlemelerin azınlık hakları ile kültürel etkinlikler konusunda iyileştirme ve serbestlik sağlayacağına, daha etkili kültürel ve siyasi hareketlere imkân vereceğine, bir zenginlik kaynağı olarak değerlendirilen kültürel çeşitliliğe katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Ayrıca dernekler içinde de değişimlere yol açmıştır. *Kafkas Derneği* kurulduktan sonra lobcilik ve devlet ile iş birliğinin güçlenmesi için ve Kuzey Kafkasya'daki Cumhuriyetler ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesi sürecinde, temsilcilik konusunun ehemmiyet kazanmasıyla beraber siyasi hareketleri geliştirmek için yeni dernekler kurulmuştur.⁷⁵ 2003 yılında daha sistematik şekilde hareket edebilmek amacıyla Ankara merkezli olarak *Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED)* adıyla Türkiye'deki Kafkas derneklerinin çoğunu bünyesinde toplayan yapı oluşturulmuştur.⁷⁶ Ayrıca bu gelişmelerle birlikte *Kafkas evi*, *Kafkasya Forumu* ve *Demokrasi için Çerkez Girişimi* gibi siyasi amaçlı çok sayıda örgüt de kurulmuştur. Bu çerçevede Türkiye'deki Kafkasyalıların kimlik talebi ve siyasete gösterdiği ilginin daha da yüksek noktaya ulaştığı söylenebilir.

Bu gelişmelerle birlikte Kuzey Kafkasya diasporası arasında da Kafkasya'daki gelişmelere bakışta anlaşmazlıklar başlamıştır. 2009 yılında Abhaz derneklerinin bir kısmı, *KAFFED*'den ayrılmış ve *Abhaz Federasyonu*'nu kurmuştur. Bunun sebebi *KAFFED* bütün Kuzey Kafkasya'nın kurtuluşu ve bağımsızlığını talep ederken *Abhaz Federasyonu*'nun sadece Abhazya'nın bağımsızlığının tanınması ve Abhaz

⁷⁴ Taymaz, agm, 456.

⁷⁵ agm, 460

⁷⁶ “Federasyonlaşma Süreci”, Kafkasya Federasyonu, http://www.kafkasfederasyonu.org/kaffed/federasyonlasma_sureci.htm [10. 02. 2009].

devletiyle iş birliğini geliştirilmesini amaçlamış olduğu⁷⁷ söylenebilir. *Abhaz Federasyonu* bu amacıyla ilgili olarak Abhazların diğer Kafkas milletlerine göre farklı olduğunu öne çıkarmak istemiştir.

3.2.2. SSCB Döneminde Çerkes Topluluğu-Abhazya Arası İlişkiler

SSCB döneminin başında Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti kurulurken Abhazya'ya da birlik cumhuriyeti statüsü verildi. Ama 1930'lu yıllarda Gürcü (ve Oset) kökenli Joseph Stalin tarafından Abhazya Gürcistan'a bağlı bir özerk cumhuriyet statüsüne dönüştürülmüştür. Çünkü Abhazya ülkesi Rusya Çarlığı tarafından Ubih-Abhaz-Megrel sakinlerinden arındırılarak Estonlar, Ermeniler, Rus-Kazaklar ve Rus kolonistlere açılmıştır.⁷⁸ 1937-1953 yılları arasında Stalin ve Beria ikilisi tarafından çok sayıda Abhazyalı (Abhaz ve Megrel) aydın ve kanaat önderi katledilmiş ve Gürcü-Ruslaştırma politikası yaygın bir şekilde uygulanmıştır. Bu politika gereği, Abhazca olan ad-soyadları ve yer adları, uydurulan Gürcüce veya Rusça tercümeleriyle değiştirilmiş ya da Gürcüce ve Abhazca iki tane adı varsa Gürcüce adları kullanılmaya başlanmıştır. 1948-1952 yılları arasında 150'den fazla şehir ve yerleşim merkezinin adı değiştirilmiştir. Cadde, meydan, tren istasyonu, ortaokul ve liselerin isimleri de dönüştürülmüştür. 1940'tan itibaren ise bütün resmî belgelerden Abhaz sözcüğü kaldırılmıştır.⁷⁹ Ayrıca o dönemde Gürcistan'dan Abhazya'ya kitlesel göçler yaptırılmıştır. Oçamçira, Gagra ve Gudauta bölgelerinde Gürcüler çoğunluk hâline getirildiler. Bu suni artış sonucunda, 1939-1959 yılları arasında Abhazya'da Gürcü nüfusu 70 bin kişi artarken Abhaz nüfusu sadece 5000 kişi artmıştır.⁸⁰ Stalin döneminden sonra da Abhazya, aynen Türkiye'deki Antalya, Bodrum ve Fethiye gibi SSCB'nin tatil yeri olarak yer aldığı için Abhazya dışından çok sayıda Abhaz olmayanlar göç etmiştir. Bu durum Abhazlar arasında bir huzursuzluk⁸¹ kaynağı oluşturmuştur. SSCB döneminde

⁷⁷ Ayrıntıları için bkz: "Kuruluş Çalışmaları", Abhaz Dernekleri Federasyonu, http://www.abhazfederasyonu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=62 [22. 07. 2010].

⁷⁸ Abhazya'nın nüfus yapısıyla ilgili olarak bkz: Daniel Müller, "Demography: Ethno-Demographic History, 1886-1989", **The Abkhazians**, ed. George Hewitt (Richmond: Curzon Press, 1999): 218-240.

⁷⁹ Stanislav Lakoba, "History: 1917-1989", **The Abkhazians**, ed. George Hewitt (Richmond: Curzon Press, 1999): 94-95.

⁸⁰ Tavkul, age, 65.

⁸¹ Sefer E. Berzeg, "Abhazya'da Neler Oluyor", **Kafkasya Gerçeği**, s. 2 (1990): 5.

Abhazya'da Kartuli Gürcücesi⁸² değil, Rusça ve Abhazca yaygın olmuştur. Bu açıdan Abhazya, Gürcistan'ın bir parçası gibi gözükmemektedir.

Yurt dışına giriş-çıkış konusunda SSCB döneminde, özellikle 1985 yılında başlayan Perestroyka öncesi dönemde SSCB hükümeti, yabancı uyrukluların giriş-çıkışlarını ve yurt içindeki hareketlerini tamamen kontrol altında tutuyordu. Ayrıca yabancıların ziyaret edebildiği yerler de sınırlandırılmaktaydı. Hatta Nijny-Novgorod (eski adı: Gorki) gibi şehirlere yabancıların gitmesi tamamen yasaklanmış ve haritada bile yer almamıştır. SSCB'yi ziyaret eden yabancıların yerli halkın evinde kalması kesinlikle yasaktı, çünkü yabancıların SSCB vatandaşlarına yabancı ülkeler hakkındaki bilgileri duyurmasından ve bu durumun SSCB'deki muhalif hareketlerin yükselişine yol açmasından korkuluyordu. SSCB Hükümeti, yabancı ziyaretçilere oteller ve gezecek yerler gibi çeşitli şeyleri ayarlayıp SSCB'nin sadece iyi noktalarını gösterip kötü noktalarını göstermemeye çalışmıştır. Böylece SSCB döneminde Abhazya yoğun baskı altında kalmıştır.

O dönemde ne SSCB ne de Türkiye bugünkü kadar demokrat değildi. Ayrıca Batı yanlısı politikalar uygulayan Türkiye ile SSCB ilişkileri iyi olmadığı için, tabii ki diasporalar Abhazya'yı rahatça ziyaret edemezdi ve diaspora-Abhazya ilişkileri de önemli derecede sınırlanmıştır. Diaspora mensuplarının Abhazya'yı ziyareti ve Abhazya'dan insanların ziyareti, Rodino Dernekleri, SSCB içindeki yazarlar birlikleri ve üniversiteler gibi kuruluşların aracılığıyla yapılmıştır. Yani diaspora-Abhazya ilişkileri tamamen Moskova üzerinden kurulmuş ve tam olarak Moskova'nın kontrolü altında kalmıştır. Bu yüzden Türkiye'deki Çerkez diasporası ve Abhazya arasındaki iletişim fazla gelişmemiştir. Hatta SSCB hükümetinin ayarladığı programlar, Türkiye'deki Çerkes diasporasını etkisizleştirmeyi hedeflediği için Türkiye Çerkezleri tarafından şüpheyle karşılanıyordu. Özellikle günümüzdeki Birleşik Kafkasya Derneği ve Birleşik Kafkas Dernekleri Federasyonu çevresindekiler komünizme karşı⁸³ olduğu için bu programlara karşı olmuşlardır.

Fakat iletişimleri sınırlandırılrsa da, Abhazya-diaspora ilişkileri ne kadar SSCB hükümetinin kontrolü altında kalsa da, bazı Abhaz gruplar Abhazya'yı ziyaret

⁸² Geniş anlamda Gürcüceyi kastederken Kartuli Gürcücesine göre farklı dil olan Megrelce ve Svanca da dâhil edilir. Abhazya'da eskiden beri Abhazca ile birlikte Megrelce de günlük hayatlarda bütün halklar arasında kullanılmıştır. Diğer yandan Sovyet döneminde Kartuli Gürcücesi ortak Gürcücesi olarak kabul edilmiştir.

⁸³ Özgür, agm.

edip, Abhazyaya ile irtibat kurmuştur.⁸⁴ Bu dönemde Abhazyaya'yı ziyaret edenlerden bazıları tarih ve kültür çalışmalarında bulunarak, Abhazyaya'daki sosyal bilim çalışmalarına ve kendi kültür ve tarihlerin korunmasına önemli derecede katkıda bulunmuştur. Türkiye'deki Çerkes diasporası, onların çalışmalarından Abhazyaya'nın durumu ve kendi tarihini öğrenmiştir. Bu kişilerin çalışmaları, Abhazyaya'daki soydaşlarının Türkiye'deki diasporanın durumunu öğrenmesine yol açmıştır. Burada Abhazyaya'yı ziyaret edenlerden en önemli çalışmalarda bulunan iki kişiden söz edilmesi gerekir:

1) Ömer Büyüka (Beygua)

Sohum'a yakın olan Abjakua bölgesinden 1878 tehcirinde Osmanlı'ya göç eden Abhaz Beygua ailesinin bir oğlu olarak 7 Mart 1901 tarihinde Düzce'de doğmuştur. Soyadı olan Büyüka kelimesi Beygua aile adının Türkçe karşılığıdır.

Ömer Büyüka'nın, Abhaz dili ve mitolojisi (Nart destanları) konusunda çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Bu konularda "Abhazca Duvar Takvimi (1969)", "Abhaz Mitolojisi Anaç mı? (1971)" ve "Abhaz Tarihinin İskeleti (1992)" gibi birçok eseri vardır. Bir de birçok dergide Kafkasya ve Kafkas dillerine dair araştırmaları ve şiirleri yayımlanmıştır. Onun çalışmaları Abhazyaya'da önemle değerlendirilmiştir. Ayrıca Ömer Büyüka, Perestroyka'dan önce Abhazyaya'yı ziyaret eden sayılı kişilerden biridir ve Abhazyaya'da "Astanpıltıy Apsuva Biji" (İstanbul'daki Abhaz Sesi, 1992) adlı şiir kitabını yayımlamıştır.⁸⁵

Sonra Abhazyaya'da Ömer Büyüka hakkında belgeseller hazırlanmış ve ismi caddelere konulmuştur. 1991'de ona Abhazyaya Hükümeti tarafından "Dırmıt Gulya Devlet Ödülü" verilmiştir. Onun çalışmalarının, Abhazyaya Türkiye'deki diasporanın varlığını bildirip iki taraf arasındaki anlaşma ve sonraki ilişkilerin güçlendirilmesini etkilediği söylenebilir.

⁸⁴ İlk olarak 1973 yılında Abhazyaya'ya Türkiye'den ziyaret gerçekleştirilmiş ve ziyaret edenler arasında toplumbilimci olan Mahinur Tuna da bulunmuştur. Ayrıntıları için bkz: "Papapha Mahinur Tuna", İstanbul Kadın Ressamlar Derneği, http://istkadinressamlar.com/mahinur_tuna.html [24. 11. 2009].

⁸⁵ "Ömer Büyüka", Wikipedia, http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96mer_B%C3%BCy%C3%BCka [12. 09. 2011].

2) Mahinur Tuna (Papapha)

Savaştan sonra diaspora-Abhazyaya ilişkilerini etkileyen kişi olarak Mahinur Tuna'dan bahsetmek mümkündür. Mahinur Tuna, 20 Nisan 1950 tarihinde Bilecik'te dünyaya gelen Abhaz kökenli araştırmacı ve yazardır. O, 18 yaşından beri Abhaz Dili ve Edebiyatı ile ilgili çalışmalarını sürdürmüş ve Ömer Büyüka'dan 30 yıldan fazla dil bilimi, etimoloji ve mitoloji konusunda dersler almıştır. Mahinur Tuna, Türkiye'deki Abhaz topluluğu ve tarihi hakkındaki çalışmalarını günümüzde de sürdürmektedir. Bugüne kadar birçok makalesi ve kitabı yayımlanmıştır. Onun yazdığı "Ömer Büyüka Biyografyası" Abhazyada Abhazca olarak yayımlanmıştır. Ayrıca o, "Abhazyaya Tarihi" ve "Abhazyaya Masalları" gibi çeşitli kitapları Türkçeye çevirmiştir. Mahinur Tuna, 2005 yılında Abhazyanın savaştan sonraki ilk Cumhurbaşkanı olan Viladislav Ardzinba'nın imzaladığı, yeni Cumhurbaşkanı Sergey Bagapş'ın eliyle sunduğu Abhazyanın en büyük devlet ödülllerinden biri olan "Axidz-Apşa" "Şöhret ve Onur" madalyasını almış ve Abhazyanın seçkin yazarları tarafından oy birliği ile Abhaz Yazarlar Birliği üyeliğine alınmıştır. Abhazyada yayınlanan bir derginin kapağında 100 ünlü Abhaz kadınından biri olarak yer almıştır.⁸⁶ Eşi Rahmi Tuna, Kabardey kökenli avukattır ve Abhaz Savaşı sırasında *Kafkas-Abhazyaya Dayanışma Komitesi (KADK)* üyesi olarak Abhazyanın hukuksal haklılığı konusunda çalışmada bulunmuştur.

SSCB döneminin son zamanlarına göz atmak gerekirse, 19 Nisan 1989 tarihinde Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Abhazyaya karşı politikasını kınayan yüz otuz aydın imzalı mektup hazırlanmıştır. Abhazyaya Parti Birinci Sekreteri V. Hintba Gürcistan'la iş birliği olarak eleştirilmiştir. Bunun sonucu olarak Hintba istifa⁸⁷ ettikten sonra Abhazyada milliyetçilik yükselmiştir. 1985 yılında SSCB'de Mihail Gorbaçov iktidara geldikten sonra Gorbaçov, Perestroyka (yeniden yapılanma) politikasını izleyerek SSCB'yi demokratikleştirmeye çalışmıştır. O zamanlarda hem Abhazlar arasında hem de Gürcüler arasında milliyetçilik yükselip iki millet arasındaki gerginlik iç savaşa dönüşmeye başlamıştır. Ayrıca Perestroyka sürecinde Glasnost politikasından dolayı SSCB içindeki gerçekler yurt dışında yaygın bir şekilde bilinmeye başlayınca, yurt dışındaki Çerkezler daha kolay şekilde

⁸⁶ "Papapha Mahinur Tuna", İstanbul Kadın Ressamlar Derneği, http://istkadinressamlar.com/mahinur_tuna.html [24. 11. 2009].

⁸⁷ Tavkul, age, 66.

Abhazya'nın durumu ve yapısını öğrenebilir olmuştur. Abhazya'daki Gürcü-Abhaz gerginliği ve Gürcistan'ın Abhazya'ya yönelik politikası hakkındaki ayrıntıları öğrendikçe, Türkiye Çerkezlerinde Gürcistan'a karşı tepkiler artmıştır. Bu durumda Çerkes topluluğu içindeki diaspora bilincinin oluşumu ve Abhaz-Çerkes milliyetçiliğinin yükselişi hızlanmıştır.

Ayrıca 1989 yılındaki 21 Mayıs anma töreninde, dünyanın çeşitli ülkelerindeki Çerkesler bir araya gelip yeniden birbirlerini tanımaya başlamıştır. Bir dizi toplantıdan sonra Dünya Çerkes Birliği kurulmuştur.⁸⁸ Böylece Türkiye'deki Abhaz diasporası, üst kimlik olarak sadece Türk vatandaşlığına değil, aynı zamanda Abhaz-Çerkes kimliğine de sahip çıkmaya başlamıştır. 80'li yıllardan bu yana gelişmeler devam etmiş ve Abhazya Savaşı'nda diasporanın Abhazya'nın yanında aldığı net tavrın altyapısı oluşmuştur.

Diğer yandan, Türkiye'deki Çerkes diasporası arasında Abhazya üzerindeki yanlış algılamalar da elbette mevcuttu. Türkiye'den Abhazya'ya özel olarak giden kişiler, genel olarak Abhazya'nın siyasi istikrarsızlığını görmezlikten gelerek ve Türkiye'de kendi ekonomik potansiyellerinin gücünü iyi kavramadan ekonomik tahliller yaparak kurtarıcı rolünü oynamaya çalışmışlardır.⁸⁹ Onlar, Abhazya-Türkiye ilişkilerinin sadece ekonomik boyutuna dikkat ediyorlardı. Onların bu bakışı, Abhazya yöneticilerini ve Türkiye'deki diasporayı bile yanıltmıştır. Mesela geziler sonucunda *İstanbul Kafkas-Abhazya Derneği*'nde yapılan toplantılarda sadece ekonomik yönü ağır basan görüşler öne sürülmüş ve olaylar şirket kurmak biçiminde çözmeye çalışılmıştır. Sonuçta "Nartaş" adlı bir şirket kurulmuştur. Hatta olayları analiz etmek için Abhazya'ya siyaset bilimi uzmanları değil, iktisat uzmanları götürülmüştür. Böylece siyasi boyut göz ardı edilmiştir.

Türkiye'deki Kafkas dernekleri de Kafkasya'daki ortamı yakından tanımadan diasporayı "tek çatı" altında toplamaya çalışmıştır. Türkiye'deki Çerkesler ne kadar Abhazya'daki olayları öğrenip Abhaz-Çerkes milliyetçiliğine sarılmışlarsa da, Kafkasya ile ilgili duygusal bir şekilde hep olumlu kanaatler taşıyarak, Ana vatanlarını "güllük-gülistanlık" görmek istemişlerdir.⁹⁰ Bu yüzden bazı kişiler

⁸⁸ Taymaz, agm, 455-456.

⁸⁹ Fatih Atan, **Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi: Bir Dönemin Anatomisi 1992-1993**, (İstanbul: Dönence Yayınları, 2010), 8.

⁹⁰ age, 8-9.

Cumhurbaşkanlığı gibi devlet kademelerindekilere telgraf⁹¹ çekme ve imza kampanyası gibi çeşitli çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmaların *Kafkas-Abhazyza Dayanışma Komitesi'nin (KADK)* kurulmasına yol açtığını söylemek mümkündür.

3.2.3. Gürcüler ve Gürcistan SSC ile İlişkiler

1921 yılındaki Moskova Antlaşması ve Kars Antlaşması'yla Batum, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bırakılmıştır. Ama Acaristan'daki Müslüman Gürcüler, İslam'ın gereklerini rahatça yerine getirmek ve taleplerine uygun bir toprak rejimi kurma imkânına kavuşmak için bu bölgeye Gürcistan'a bağlı bir özerk cumhuriyet statüsünü⁹² kazandırdılar.

1920'li yıllarda Acaristan'da peçe ve çarşafı ortadan kaldırmaya çalışan kampanya başlatılmış ve buna karşı halk sert tepki göstermiştir. 1925 yılında kadınların bütün yaşam tarzlarını reforme etmeye yönelik kampanya başlamıştır. 9 Temmuz 1929 tarihindeki Khulo Bölgesi Komünist Partisi 3. Genel Toplantısı'nda, çarşaf takmanın tamamen ortadan kaldırılması kararı almıştır. Bu toplantı münasebetiyle 20 Temmuz'daki toplantıda Hozlevanidze Hanım'dan başka 150 kişi çarşafı çıkarmıştır. Fakat bu kişilerden sadece 7 kişi hayatta kalabilmiştir. Acaristan'da SSCB'ye karşı silahlı mücadele de verilmiştir. 1930-1940'lı yıllarda Acaristan'da Müslümanlara ağır baskı uygulanmış, sadece bir cami hariç tüm camiler kapatılmış⁹³ ve din adamları tutuklanmıştır.

SSCB dönemindeki bu politikanın sonucu olarak Acarlıların yaşam tarzında, kendi gelenekleriyle Türkiye kültürü ve SSCB kültürünün birleştiği, ayrıca İslamiyet ve Hristiyanlığı da içinde barındıran oldukça karışık kültür oluşturulmuştur. Hristiyan Gürcüler ve Acarlılar kültür açısından birbirlerine daha yakın olmuştur. 1990 yılında Gürcistan'da yapılan seçimde Zviad Gamsakhurdia'nın önderliğindeki Yuvarlak Masa çoğunluğu oluştururken, Acaristan'da ise Komünist Partisi % 56 oy almıştır. Böylece hükümet Komünist Partisi'nin elinde kalmıştır.⁹⁴

⁹¹ Ayrıntıları için bkz: age, 81-84.

⁹² Badri Shantadze, "Gürcistan'ın Komşuları ile İlişkileri ve Jeopolitik Etkinin İncelenmesi" (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 64.

⁹³ Kitagawa, age, 114-115.

⁹⁴ Christoph Zürcher, **The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict and Nationhood in the Caucasus**, (New York: New York University Press, 2007), 201-202.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye, İngiltere ve Batı Almanya gibi Batı Bloğu'nda yer aldığı için SSCB ile ilişkiler fazla yoğunlaşmamıştır. Ayrıca Türkiye'deki Gürcü diasporasının çoğu Acaristan kökenli olduğu için, Gürcü kimliğinden daha ziyade Müslüman kimliğini ön plana çıkarmaya yönelmiştir. O yüzden Türkiye'deki Gürcü topluluğu ve Sovyet Gürcistan arasındaki ilişkiler önemli derecede gelişmemiştir ve Gürcistan'daki gelişmelere fazla ilgi gösterilmemiştir.

Fakat Türkiye'deki Gürcülerin çoğu Gürcü kimliğini geri planda tutup “ana yurt” Gürcistan'la bağlantısına ilgi göstermezken, Gürcü kimliğini tekrar inşa edip Gürcistan ile bağlantıyı tekrar yoğunlaştırmaya yönelik kişiler ve gruplar da bulunmuştur. Özellikle Bursa'da *Gürcü Kültür Derneği*'ni kurup kültür ve sanat konusunda ciddi çalışmalarda bulunan Ahmet Özkan Melaşvili'den bahsetmek gerekmektedir.

Ahmet Özkan Melaşvili, 1922'de Balıkesir'de dünyaya geldi. Dedeleri, 93 Harbi sonrası o dönemde Rusya Çarlığı'na bağlı olan Artvin'den göç etmişlerdi. Orta öğrenimini Bandırma ve Balıkesir'de tamamlayıp 1943'te İzmir İnönü Lisesi'ni bitirdi. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden 1962'de mezun oldu. 1955'te Hayriye köyünden olan Yüksel Ergün'le evlendi. *Hayriye Köyü Turizm ve Tanıtma Derneği*'ni kurdu. 1963'te kooperatif kurulmasına önderlik etmiştir. 1966 yılında Bursa Hayriye köyünde *Gürcü Kültür Derneği*'ni kurup, Gürcü topluluğunun siyasallaşma ve örgütlenmesine ilk adımı atmıştır. 1975 ve 1977'de eşiyle birlikte Gürcistan'ı ziyaret eden Özkan, uzun yıllar *Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Birliği* Bursa il temsilciliği yapmasının yanı sıra aynı zamanda İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü üyesi olarak da yer almıştır. Melaşvili, “*Gürcistan*” adlı kitabını 1968 yılında çıkardı. Sansasyon yaratan kitap toplandı, çeşitli baskılara uğradı, yargılandı ve sonra aklandı. Kendi imkânları ile Gürcücesini geliştirerek, çeviri yayınlar yaparak Gürcü kültürünü, tarihini, dilini, Türkiye'de yaşayan Gürcülere öğretmek, aktarmak için çaba harcadı.⁹⁵ 5 Temmuz 1980 tarihinde Melaşvili, aşırı Türk milliyetçisi biri tarafından öldürülmüştür.

⁹⁵ “Ahmet Özkan (Melaşvili) Türkiye Gürcüleri'nin “İlia Çavçavadze”si”, Chvnebur.net, <http://www.chvnebur.net/default.asp?bpgpid=1085&pg=1> [08. 11 2005].

Ayrıca Melaşvili, hayattayken Türkiye'deki Gürcü toplumunun en önemli dergilerinden biri olan “Çveneburi” dergisini yayımlamaya başlamıştır. Bu dergide Gürcü kültürü, diaspora tarihi, Gürcistan ile bağlantı ve Gürcü siyasal tarihi gibi çeşitli konular yer almıştır. O, sadece kendi dergisinde değil *Kuzey Kafkasya Kültür Derneği*'nin dergisi olan “*Kafkasya*” dergisinde de başka Gürcü bilim adamlarıyla birlikte Gürcü kültürü üzerine yazılar yayımlamıştır.⁹⁶ Melaşvili'nin çalışmalarının ilk olması açısından, Türkiye'deki Gürcülerin Gürcistan ile bağlantılarının tekrar kurulması, Gürcü diasporasının siyasallaşması ve örgütlenmesi açısından Türkiye'deki Gürcü diasporası üzerinde önemli etki yaratmış olduğunu söylemek mümkündür.

⁹⁶ Matsumoto, agm, 204.

4. DİASPORANIN ABHAZYA MESELESİ'NE BAKIŞI

4.1. Çerkes Diasporasının Bakışı

Türkiye'deki Çerkeslerin çoğu, Abhazları kendi soydaşları olarak tanımlamaktadırlar ve gerçekten de Abhazya'nın bağımsızlığını desteklemektedirler. Burada Türkiye'deki Çerkes diasporasının 19. asırda Kafkasya'dan sürüldüğü hâlde, kendi “anayurtları” olan Kafkasya ile ilişkilerini nasıl koruyabildiğine dair bir soru ortaya çıkmaktadır.

Bu bölümde önce Çerkes diasporasının Abhazya meselesini nasıl değerlendirdiği incelenecektir. Sonra “Çerkesler Kafkasya ile bağlantılarını nasıl korumuştur?” sorusuna cevap vermek için, Türkiye'deki Çerkeslerin kimlik durumu anlatılacaktır. Sonra diasporadaki Çerkesler ve Kafkasya arasındaki bağlantıyı koruyan unsurlardan biri olan “Khabze” hakkında detaylı bilgi vermeye çalışılacaktır.

4.1.1. Genel Olarak Çerkes Diasporasının Abhazya Meselesi'ne Bakışı

Türkiye'deki Çerkes diasporasının çoğu, özellikle Abhaz diasporası, Abhazya ve Abhazları kendi soydaşları olarak kabul etmektedirler. Bu yüzden Abhazya'nın bağımsız devlet olmasını desteklemiş ve savaş döneminde aktif şekilde destek olmuşlardır. Çerkes diasporası, Abhazya tarihini şöyle algılamaktadır: Eskiçağ döneminde Abhazya'da yaşayan Abazgialılar ve Apsilyalılar bugünkü Abhaz halkının kökenidirler.⁹⁷ Abhazlar, Ortaçağ'da kurulan Abhaz Krallığı'nın toprağı olan Batı Gürcistan'ın geniş bir alanında da yaşamışlardır. Yakınçağ'da ise Abhazya'ya hükmeden Şervaşidze ailesi de Abhaz'dır. O dönemdeki Abhaz Krallığı Gürcistan'a göre farklı bir ülkeydi. 19. yüzyıldan itibaren Abhazya'ya, özellikle Abhazya'nın güney kısmındaki Samurzakan bölgesine Gürcüler yerleştirilmişlerdi.

⁹⁷ Ayrıntıları için bkz: Valeri Beygua, **Abhazya Tarihi**, çev. Mahinur Tuna (İstanbul: Asyayın, 1999), 28.

Bu yüzden Abhazya’da Gürcülerin nüfusu artmış ve Amurzakan bölgesinde yaşayan Abhazlar da Gürcüleştirmişlerdir.⁹⁸

SSCB döneminde ise; 31 Mart 1921 tarihinde Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin ilanının ardından, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi, Şubat 1922’de Abhazya’nın statüsünü Gürcistan’la “Anlaşmalı Sosyalist Federal Cumhuriyet” olarak belirtmiştir. Hatta egemenliğe ilişkin olarak, 1925 yılında hazırlanan Abhazya Anayasası’nın 5. maddesinde Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin devlet iktidarını kendi toprağında herhangi bir iktidara bağlı olmaksızın müstakil olarak icra edeceği belirtilmiştir. Bir de bu madde, Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin egemenliğinin Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Transkafkasya Sosyalist Federal Sovyet Cumhuriyeti’ne ve SSCB’ye gönüllü olarak girdiği için yalnızca bu ittifakların anayasalarında belirtilmiş konularda ve belirtilen ölçülerde sınırlandırılmış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, aynı maddede Abhazya SSC vatandaşlarının kendi cumhuriyetlerinin vatandaşlığını korurken, Transkafkasya SFSC ve SSCB’nin vatandaşı sayıldığını, Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin hem Transkafkasya SFSC’nden hem de SSCB’den serbestçe ayrılma hakkını saklı tuttuğunu ve Abhazya SSC’nin topraklarının kendisinin onayı olmadan değiştirilemez olduğu⁹⁹ da belirtilmiştir. Fakat 1931’de dönemin Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Joseph Stalin tarafından Gürcistan’a bağlı bir özerk cumhuriyet statüsüne düşürülmüştür.¹⁰⁰

Stalin döneminde Sovyetler Birliği hükümeti Abhaz aydınlarını katlederek, eğitimi Gürcüce yaparak, Abhazlara yoğun bir Gürcüleştirme politikası uygulayıp bölgeye çok sayıda Gürcü yerleştirerek, Gürcistan’ın Abhaz halkı ve kültürünü yok etmeye çalışmış olduğu görülmektedir. Ayrıca Çerkes diasporası, savaş sırasındaki olaylardan da bahsederek, Gürcistan’ı Sovyetler Birliği döneminden itibaren devam eden “etnik temizlik” politikasını uygulamakla suçlamaktadır. Böylece Gürcistan’ın Abhazya üzerindeki hâkimiyetinin tamamen haksız olduğu ve Abhazya’nın bağımsızlığının Gürcistan’ın zulmünden kurtuluş olduğuna ısrar eden yaklaşım, Çerkes diasporası arasında yaygındır.

⁹⁸ Kitagawa, age, 19-20. Özellikle Samurzakan’ın tarihi hakkında 1990 yılında Stanislav Lakoba ve Solomon Lekişvili arasında tartışmalar yaşanmıştır. Ayrıntıları için bkz: age., 77-88.

⁹⁹ Stanislav Lakoba, Oleg Bgajba, **İstoria Abkhazii: s Drevneyşikh Vremeh do Naşikh Dney**, [Abhazya Tarihi: Eskiçağdan Günümüze Kadar] (Sukhum: Alaşarbag, 2007), 320-321.

¹⁰⁰ Beygua, age, 147-148.

Fakat Abhazya'nın bağımsızlığı üzerindeki bakış açısı konusunda ciddi farklar bulunmaktadır.

Birinci olarak Abhazya'nın şu anki konjonktürde bağımsız devlet olduğunu savunan düşünce, yani Abhazya'nın Rusya etkisi altında olmasından rahatsızlık duymayan düşüncedir. Bu düşünce sadece Rusya, Nikaragua ve Venezuela gibi Abhazya'nın bağımsızlığını tanıyan devletler değil, *KAFFED* ve *Abhaz Dernekler Federasyonu* gibi kurumlar ve Abhazya.com gibi internet siteleri tarafından da desteklenmektedir. Abhazya, deniz yoluyla başka ülkelere ulaşabilse de, komşuları Gürcistan ve Rusya olduğu için ve kendi bağımsızlığı Rusya tarafından garanti altına alındığı için, şu an Abhazya'nın kendi hayatını sürdürebilmesi için Rusya'ya yakın durması gerekmektedir. Bu yüzden bu düşünce Rusya'ya bakış açısını da önemli derecede etkiliyor ve Rusya'ya bakışı da doğal olarak olumlu hâle getiriyor. Yani bu bakışa göre Rusya, Abhazya'yı kurtaran devlet olarak yorumlanabilir. Gerçekten de *KAFFED* ve Abhaz dernekleri Abhazya'nın bağımsızlığının Rusya tarafından tanınmasını sevinçle karşılamıştır.¹⁰¹ Eylül 2008'de *KAFFED*, Düzce'de bağımsızlığı kutlayıp 2 Eylül'de diaspora temsilcileri Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile görüşüp teşekkürlerini iletmışlerdir. Ayrıca bu bakışa sahip olanlar 2014 yılı Soçi Olimpiyatları'na da Abhazya'nın ekonomisini daha da geliştirecek bir etkinlik olarak olumlu bakmaktadırlar.

Diğer düşünce, Abhazya'nın hiçbir devletin etkisi altında olmayan tam bağımsız bir devlet olması gerektiğini savunan bir düşüncedir. Bu bakışa göre Abhazya'nın şu anki konjonktürde bağımsızlığı, Rusya tarafından tanınsa bile Rusya'nın Abhazya üzerindeki etkisinin daha da artıp Rusya tarafından tekrar sömürülmesine yol açacaktır. Bu yüzden şu anki durum Abhazya'nın tam bağımsızlığı için engel teşkil etmektedir. Bu düşünce *Kafkasya Forumu*, *Kafkasevi*, *Kafkas Vakfı* ve *Birleşik Kafkasya Konseyi* gibi bağımsız diaspora örgütleri

¹⁰¹ 30 Ağustos 2008 tarihinde Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığının Rusya tarafından tanınmasını kutlayan program Kafkasya Federasyonu ve Abhaz Kültür Derneği gibi Kuzey Kafkasya dernekleri tarafından düzenlendi ve 2 Eylül'de Kafkasya Federasyonu Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'a teşekkür mesajını ilettiler. Ayrıntıları için bkz: "Sergey Lavrov'un Türkiye Çerkez Diaspora Temsilcileriyle Görüşme Notları", *Nart*, s. 63-64 (2008): 13-18.

tarafından desteklenmektedir. Kafkasya Forumu üyesi Esra Kızılbüğa, Abhazya'nın durumu hakkında şunları söylemektedir:¹⁰²

“Abhazya, 90'lı yıllarda Yeltsin döneminde, özellikle Gürcistan ile savaş esnasında, Rusya'nın kendi çıkarları söz konusu olduğu zaman güvenilir olmaktan ne kadar uzak olduğunu tecrübe etmiştir. Abhazya, Rusya'nın emperyal emellerinden hâlâ vazgeçmediğinin de farkında olmalıdır. Aradan geçen 15 yıl boyunca Abhazya Rusya'nın “kuklası” devlet görünümünden kurtulamamıştır. Abhazya, uluslararası hukuktan nasibini almamış, insan hakları konusunda sınıfta kalmış, emperyal emellerini devam ettiren, Batı dünyası tarafından kınanan bir devlet tarafından tanınmıştır. Diğer bir deyişle, aynada görünen ve aynadan yansıyan Rusya birbirinden oldukça farklıdır. Bundan sonraki aşamada, Abhazya için uluslararası alanda aktif diplomasi her zamankinden fazla önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, Rusya için amaç daimdir. Bu kararı gecikmeli alınan bir karar olarak değerlendirmek bugün oluşan, oluşturulan resmi doğru okumamak anlamına gelecektir. Bu karar Rusya penceresinden bakıldığında zamanlaması mükemmel bir karardır. Abhazya ise 1992-93 savaşında olduğu gibi yine “başkalarının” ona sunduğu ve sunmadığı fırsatlarla yetinmemelidir. Unutulmamalıdır ki “başkalarının” size sunduğu bağımsızlık yeri geldiğinde o başkaları tarafından geri alınabilir.”

Bu düşünce, *KAFFED* ve Abhaz derneklerinin bakışını eleştirmektedir. Bir de Rusya'nın Gürcistan'ı kendi egemenliği altına tekrar almak için Abhazya'nın şu anki konjonktürdeki bağımsızlığını tanıdığını ve bu durumun Abhazya üzerindeki egemenliğin Gürcistan'dan Rusya'ya geçmiş olması anlamına geldiğini vurgulamaktadır.

Abhazya'nın tam bağımsız bir ülke olması için diğer Kafkas halklarıyla birliktelik sağlaması gerekmektedir. Tarihte Kuzey Kafkasyalı halklar birlik hâlinde Rusya'ya karşı mücadele vermiş olduklarından yukarıdaki yazıda anlatılanların Birleşik Kafkasya fikriyle güçlü bağlantısı bulunmaktadır. Abhazya'daki savaş bütün Kuzey Kafkasya'nın kurtuluşu ve bağımsızlığı için bir adım olarak algılandı ve bu fikir diasporanın önemli bir kısmı tarafından desteklendi. *Kafkasya Forumu* ve *Kafkasevi* gibi örgütler de günümüz Kafkasyası'nda yaygınlaşan mikro-milliyetçilik akımına karşı çıkıp, Birleşik Kafkasya düşüncesini genel ideoloji olarak taşımaktadırlar.

2003'te Saakaşvili iktidara geldikten sonra Gürcistan, kendi ulusal birlikteliğini sağlamak ve Rusya'ya karşı Kafkasya'da blok oluşturmak amacıyla Adigeler, Çeçenler ve Dağıstanlılar gibi Kuzey Kafkasyalı halklarla ilişkilerini güçlendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca Gürcistan, onların etnik hareketlerine de destek vermektedir. Fakat Çerkes diasporası arasında Gürcistan'ın Rusya Çarlığı'ndan gelen

¹⁰² Esra Osiya Kızılbüğa, “Rusya Abhazya'yı Resmen Tanıdı...”, Kafkasya Forumu, <http://www.kafkasyaforumu.org/osiya-esra-kizilbuga/rusya-abhazya-yi-resmen-tanidi> [23. 09. 2008].

çağrıyla kabul etmesi yüzünden kendi “ana yurtları”nın yok olmasına sebep olmuş olduğunu söyleyen bakış hâlen yaygındır. Abhazya meselesi gibi konular üzerinde Çerkes diasporasından, Gürcistan’a tam olarak güvenmeyen önemli bir kesim bulunmaktadır.

4.1.2. Çerkesler Niçin Kendi “Anayurtları” ile Bağlantılarını Koparmamıştır?

Türkiye’deki Çerkes diasporasının yoğun olarak Abhazya’nın bağımsızlığına destek vermesi, Çerkes diasporasının kimlik durumundan kaynaklanmaktadır.

Ayhan Kaya’nın yaptığı araştırmalara göre Türkiye’deki Çerkesler, genel olarak doğduğu il, ilçe ve köylere göre kendilerini tanımlarken kendisini Kafkasyalı ya da Çerkes olarak tanımlayanlar, Türkiyeli olarak tanımlayanlara göre daha fazladır. “Sizin için vatan neresi?” sorusuna da “Kafkasya” diye cevap verenlerin “Türkiye” diyenlerden daha fazla oldukları¹⁰³ ortaya çıkmıştır. Buradan anlaşıldığı gibi Çerkeslerin anavatanları olan Kafkasya ile sembolik olsa da bağları bir asırdan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen hâlen çok güçlüdür.

Araştırmaya göre Çerkeslerin % 38’i ana vatanı olarak sadece Kafkasya’yı belirtmiştir. Anavatanı hem Türkiye hem de Kafkasya olarak belirten ise % 65’e ulaşmıştır. Sadece % 27,6’si Türkiye’yi anavatanı olarak saymıştır.¹⁰⁴ Buna göre Çerkesler arasında “Kafkasya mitinin” yerleşmiş olduğu, yaklaşık 150 yıldır Türkiye’de yaşadığı hâlde Türkiye’yi “tek vatan” olarak görmedikleri ve kendilerini sadece Türkiye’ye mensup olarak kabul etmedikleri anlaşılmaktadır.

Bu durumun değerlendirmesinde bölgelere göre önemli farklar bulunmaktadır. Mesela Çerkeslerin yoğun yaşadıkları Kayseri, Sivas ve Kahramanmaraş gibi yerler, özellikle Kayseri ve Sivas arasında kalan “Uzunyayla” olarak tanımlanan bölgelerde dağlık ve ulaşım başka bölgelere göre daha zor olduğu için o bölgelerde Çerkes kimliği ve kültürü daha sağlam bir şekilde korunmuştur.¹⁰⁵ Diğer taraftan Sinop ve Kocaeli gibi sahile yakın ve kentleşmiş yerlerde başka yerler

¹⁰³ Kaya, age, 141.

¹⁰⁴ age, 142.

¹⁰⁵ Genel olarak sadece Uzunyayla bölgesi değil, Tokat, Düzce, Amasya’daki köyler de ulaşım ve hayat ortamının daha zor olduğu için başka milletler o köylere fazla yerleşmemiş, nihai olarak o köylerin etnik yapısı sadece Çerkeslerden oluşturulup başka milletlerden sadece görevlendirilmiş olanlar kaldığı gibi oldukça saf yapı olmuştur, hatta kapanık olmuştur.

ile ulaşım daha kolay olduğundan ve herkes karışık bir şekilde yaşadığı için daha hızlı bir şekilde Çerkes kimliği ve kültürü asimilasyona uğramıştır. Sinop, Sakarya, Bursa ve Kocaeli gibi yerlerde yaşayan Çerkesler, kendi kimliğini sadece Çerkes olarak belirtirken anadili ve kültürünü bilmeyen ya da az bilenlerin sayısı da çoktur.

Ulusaşırı alana göz çevirmek gerekirse, ankete katılan Çerkeslerin % 67'sinin Kafkasya ile herhangi bir bağlantısı olmadığı ve % 85'inin Kafkasya'ya hiç gitmediği ortaya çıkmıştır.¹⁰⁶ Buna rağmen Kafkasya'nın Çerkeslerin manevi dünyalarında anavatan olarak görüldüğü ve kendini Kafkasyalı olarak tanımlayan önemli bir kısım olduğu görülmüştür. Diğer yandan çoğu, hiç gidilmemiş olsa da anavatan olarak görüldüğünden dolayı ve geleneksel diaspora örneklerinde çok sık görüldüğü gibi ankete katılan Çerkeslerin % 56'sının Kafkasya'ya geri dönmek istediği ortaya çıkmıştır. Fakat burada Ayhan Kaya diyor ki; bu “geri dönme isteği”nin gerçek bir istek olmadığı söylenebilir. Çünkü diaspora kendi memleketinden daha zengin olan Türkiye'deki rahat hayatına alışmış olduğundan daha sıkıntılı, fakir ve zor olan ortam¹⁰⁷ içinde yer almak konusunda fazla istekli değildirler. Özellikle savaş ve savaş sonrasında Abhazya'da baş gösteren olumsuz gelişmeler, diasporayı geri dönüş umutlarını gerçekleştirmeleri açısından olumsuz etkilemiştir.¹⁰⁸ Bir de sınırların neredeyse kapalı olduğu dönemde ve daha önce zihinlerde şekillendirilen “gizemli” anavatana özlem ve ütopya olarak Kafkasya imajı, SSCB'nin yıkılması ve günümüzdeki iletişim araçlarının gelişmesinden dolayı artık anavatan istenildiği zaman ulaşılabilen yer olmuştur. Böylece anavatan imgesi bugün daha gerçekçi bir hâl almıştır.¹⁰⁹

Fakat ankete katılan Çerkeslerin % 85'i, Kafkasya'ya hiç gitmediği ve çoğunluğun da Kafkasya ile hiç iletişimi olmadığı hâlde, % 46'sı Çeçenistan ve Abhazya'daki savaşta herhangi bir şekilde yer almak istediğini belirtmiştir.¹¹⁰ Önemli bir çoğunluğun Abhazya'daki savaşta yer almak istemesi yine diasporayla anayurt arasındaki bağlantının hâlen korunmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

¹⁰⁶ age, 153-154.

¹⁰⁷ Şu an Rusya'daki en fakir bölgelerin çoğu Kafkasya'dadır. Özellikle Dağıstan, Çeçenistan, İnguşetya gibi yerler Rusya'nın en fakir bölgeleri olarak sayılmakta. 2000'li yıllara kadar ambargo uygulandığı için Abhazya'da da ciddi sıkıntılar yaşanmıştır.

¹⁰⁸ George Hewitt, “Abhazya'nın Etnik Yapısı ve Komşu Halklarla İlişkileri”, **Abhazya'nın Bağımsızlığı ve Kafkasya'nın Geleceği**, ed. Sezai Babakuş (İstanbul: CSA Global Publishing, 2010): 83.

¹⁰⁹ Kaya, age, 154.

¹¹⁰ age, 156.

Ayrıca diasporanın kendi içindeki manevi yakınlığın yanında hem Abhazca hem Adigece hem Çeçence hem de Dağıstan dilleri Kafkas dilleri grubuna mensup olması da etkili olmuştur. Özellikle Abhazca ve Adigece aynı Kuzeybatı Kafkas dilleri grubuna mensup olduğu için dilbilgisi ve kelimeler konularında birçok ortak ve benzer nokta bulunmaktadır.¹¹¹ Hatta 19. yüzyıla kadar Soçi’de yaşayan Adigeler ve Abhazlar arasında Adigece-Abhazca çift dil olarak kullanılmıştır.¹¹² Kültür konusunda da Kafkasya halkları, Rusçada “Çerkeska” olarak tanımlanan ortak milli kıyafeti giymekte, halk dansları konusunda da Kuzey Kafkasya’daki oyunlar hep benzer müzik aletleriyle çalınır ve her yerde benzer danslar oynanırdı.¹¹³

Ayrıca Çerkeş topluluğu içindeki birçok millet arasında ortak sülaleler bulunmaktadır. Bu da Çerkeş topluluğu içindeki birlikteliği ortak nokta olarak tanımlanabilir. Kuzey Kafkasya’da Abhaz-Adige, Adige-Karaçay ve Abhaz-Karaçay halkları arasındaki evlenmeler gibi diğer Kafkas halkları arasındaki evlilikler de sık sık görülmekteydi.¹¹⁴ Kafkasyalıların ortak sülaleler hakkında aşağıdaki örnekler verebilir:

Koko (Adige)-Kokoytı (Oset)

Liy (Abaza ve Karaçay)

Yağan (Adige-Abaza-Karaçay)

Tram (Abaza-Karaçay)

Bayçora (Adige-Karaçay)

Bir de geçmiş zamanlarda Rusya’ya karşı Kuzey Kafkasyalıları birlikte mücadele vermiş olmasının hatırası, birlikteliğinin güçlendirmesi ve diasporanın önemli bir kısmı tarafından desteklenen Birleşik Kafkasya fikrinin kaynağını oluşturmuştur. Kuzey Kafkasyalı halkların Rusya’ya karşı mücadelesi, Şeyh Mansur’un isyanından Şeyh Şamil’in Kafkasya Savaşı’na kadar çok çeşitli

¹¹¹ Mesela “ben” anlamına gelen kelime Adigece “Se”, Abhazcada “Sara” olarak ifade edildiği gibi hepsi S harfiyle başlar, kelime konusunda da “ay” anlamına gelen kelime Adigece “Maze”, Abhazcada “Amza” olarak ifade edilir.

¹¹² Kitagawa, age, 74.

¹¹³ Kuzey Kafkasya müziklerin en önemli özelliği akordeon ve ritmi sağlamak için kullanılan “paçığ” adlı aletin kullanılmasıdır. Genelde Kuzey Kafkasya’nın doğu kısmında “Lezginka” ve “Şeşen” oynanır, orta kısmında “Lezginka”, “Şeşen” ve “Kaafe” gibi oyunlar oynanır, batı kısmında ise “Kaafe”, “Apsua” ve “Lheperuj” gibi oyunlar oynanır.

¹¹⁴ Bu konu hakkında detaylı olarak bkz: Ahmet Özel, Atay Ceyişakar ve diğ., **Çerkesleri Anlamak: Türkiye, Rusya ve Kafkaslar**, ed. Yalçın Karadaş, (İstanbul: İmleç Kitap, 2010), 198-199.

milletlerin bir araya gelip birlikte savaşması şeklinde meydana gelmiştir. Yani günümüzdeki Abhaz Savaşı veya Çeçen Savaşı gibi bir millet tek başına harekete geçmemiştir.¹¹⁵ 20. yüzyılda ise “Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti” örneği bulunmaktadır.

Türkiye’ye sürüldükten sonra Kuzey Kafkasyalıların Türkiye toprağı içinde bir arada yaşadığı durum yaratılmıştır. Tokat’ın Turhal ilçesindeki Şenyurt kasabasında Adigeler ve Kumuklar bir arada yaşamakta ve yine Yozgat’ın Boğazlıyan ilçesindeki Poyrazlı köyünde ise Osetler ve Adigeler bir arada yaşamaktadır. Böyle bir durumda Kafkasyalı halklar arasındaki evlenme ve iletişim gibi olaylar daha yoğunlaşmaya başlayıp nihai olarak halklar arasındaki bağın güçlenmesine yol açmıştır. Böylece kuvvetli olan Çerkes diasporası içindeki birliktelik daha da güçlenmiştir. Hatta sürgünden sonra Türkiye’deki gelişmeler, “Rusya tarafından memleketten sürgün edilmeleri” acısını paylaşmakla birlikte Çerkes diasporası içindeki birlikteliği oluşturmuş olduğunu söylemek bile mümkündür.

Kafkasya’daki Çerkes topluluğunun coğrafik konumundan söz etmek gerekirse; Çerkesler, Hıristiyanlar ve Müslümanların yaşadığı alanların sınırlarına yakın yerlerde Müslüman ve Hıristiyan nüfus olarak birlikte yaşamıştır. Çerkes topluluğu içinde, Müslümanların doğum oranı daha yüksek olduğu için uzun vadede İslamiyet’in etkisinin yoğunlaşması beklenmiştir.¹¹⁶ Lakin Abhazlar ve Adigeler’de olduğu gibi tüm Kuzey Kafkasyalıları içinde milliyet ve soy kavramları daha fazla önemsendiği¹¹⁷ için sosyal hayatta din önemli bir rolü oynayamamıştır.

O zaman Kuzey Kafkasya’da dinin önemli bir rol oynayamamasının sebeplerinden söz etmek gerekir ki bunu anlatmak için Abhaz, Adige, Oset ve Çeçen topluluklarında olduğu gibi tüm Kuzey Kafkasya’da günlük ve toplumsal yaşam tarzını şekillendiren “Khabze” kültürüne değinmek gerekir.

“Khabze” (Abhazca: Aleişüa), Kuzey Kafkasya kültürünün ve bu kültürünün taşıyıcısı Çerkes insanının oluşumunda en etkili olgu olduğu söylenebilir. “Khabze”

¹¹⁵ Ayrıntıları için bkz: Cem Kumuk, **Neredesin Prometheus: Kafkasya Aydınlık Günleri Arıyor...**, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), 13-22, 111-121.

¹¹⁶ Günümüzdeki Adige Cumhuriyeti, Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti ve Kabardey-Balkar Cumhuriyeti’nin nüfusun çoğu Müslümanken Abhazya’daki Abhaz nüfusunun çoğu Rus Ortodoks Kilisesi’ne mensuptur.

¹¹⁷ Sato, age, 309.

kelimesinin de Adigece'deki *Kha* (Khe: Gökyüzünün altında) kelimesi ve *Bze* (dil) kelimesinin bileşmesinden oluşturulup “gökyüzünün altında kullanılan dil” anlamına geldiği¹¹⁸ söylenmektedir. Kelime anlamından anlaşıldığı gibi Khabze, sadece kurallar bütünü değil, aynı zamanda o dili konuşan halkın yaşam biçimini ve değer yargılarını anlatan kültürün adıdır. Mecazi olarak ifade edecek olursak “yazılı olmayan bir anayasa” şeklinde tanımlanabilir. Yani kişinin toplum içinde nasıl davranması gerektiğini, bireysel ve toplumsal iletişiminin nasıl olması gerektiğini belirleyen, gündelik ve toplumsal hayatı düzenleyen bir ölçüt olarak da nitelendirilebilir. Kuzey Kafkasya kültürü içinde “gelenekler”den bahsedilirken (din kuralları dışında) bütün bu kurallar ve kavramlar ifade edilmiş olur.

Khabze, temel olarak “insanın değeri”ni esas alır. İnsana saygılı davranmak ve sosyal yaşamı düzenlemek Khabze'nin amacı olarak tanımlanır. Doğanın ve insanın incelenmesi, belirlenen kuralların genelleştirilmesi ve eksikliklerin giderilmesiyle Khabze, topluma düzeni getirdikten sonra gelişerek daha sağlam bir hâle gelmiştir. Doğruluğu destekleyip kötülüğün karşısında tavır almış ve bu süreçte de “insan” unsuruna sahip çıkmıştır.¹¹⁹

Khabze, Çerkeslerin sosyal ve günlük hayatında karşılaşılabilecek karmaşık durumlara karşı düzeni sağlamak için denenmiş en uygun kurallardan oluşur. Yani, Çerkeslerin yaşam tarzı olarak da nitelendirilebilir.¹²⁰ Bu açıdan Khabze, Kuzey Kafkasyalıların ahlaki kuralları olarak da işlev görmektedir.

Aynı zamanda Khabze, Kuzey Kafkasya toplumunu hem siyasal açıdan hem de kültürel açıdan yönlendiren anayasa ve kanun olarak da görülmektedir.¹²¹ Başka bir deyişle Çerkeslerin anayasasının “Khabze” olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer yandan Khabze; kural, kanun anlamına da gelmektedir. Tarihe bir göz atmak gerekirse, Çerkeslerin toplumsal hayatında uyguladıkları adetler, riayet ettikleri hayat ve hayatın devamı için karar aldıkları kuralların tamamına Khabze

¹¹⁸ Ali Çurey, **Çerkesler ve Din**, (İstanbul: Boydak Yayınları, 2011), 58.

¹¹⁹ “Xabze” , Kafkasya Dernekleri Federasyonu, http://www.kafkasfederasyonu.org/kultursanat/sosyal_yasam/xabze.htm [14. 03. 2010].

¹²⁰ agm.

¹²¹ agm.

denmiştir.¹²² Yani Khabze, İngiltere'deki gelenek kanunlarına benzer bir boyuta sahiptir.

Khabze ne zaman ve nerede olursa olsun evrensel boyutta geçerli değer ölçüleri içermektedir. İnsanı insan yapan sevgi ve saygı gibi en önemli öğeleri devamlı olarak işler.

Duyarsızlık, tembellik ve yalancılık gibi kötü davranışları dışlar. İnsanı kötü alışkanlıklardan uzaklaştırıp davranışlarını düzeltir. İnce ve detaylara önem veren davranış biçimleri içermektedir.

Khabze, insana saygı gibi temel kuralların dışında, değiştirilemez ve kalıplaşmış kurallar içermediğinden ötürü bu zamana kadar kendi varlığını korumayı başarmıştır. Bazı kurallar zaman ve şartlara göre değiştirilebilir esnekliğe sahiptir.¹²³

Khabze'nin taşıdığı esneklik, Kuzey Kafkasya'ya Hıristiyanlık ve İslamiyet yayıldıktan sonra da dini kurallar ile uyum sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Mesela Khabze, etrafta hiç kimse olmadığı durumda bile sanki birileri varmış gibi düşünüp davranmayı gerektirirken bu durum İslamiyet ve Hıristiyanlık için de geçerlidir. Khabze, dinler arasında da uyum sağladıkça Kuzey Kafkasya halklarının sağlam altyapısı olarak günümüze kadar gelmiştir. Böylece Khabze Kuzey Kafkasya toplulukları içinde dinden daha önemli yerini hâlen koruyabilmiştir.

Kuzey Kafkasya'da özellikle Abhazlar ve Adigelerin tarihi incelenirse dinin sosyal hayatta önemli bir rol oynamadığı anlaşılır.

Eski Adige topluluğu, feodal yapıya sahip olan bir topluluktur ve genel olarak dört sınıftan oluşmuştur. En üstteki "Pşı" yani beyler, ikinci sınıfta "L'ekuel'es" ve "Werk" olarak tanımlanan soylu sınıfı gelir. Bunun altında köylü, yani normal halk olan "Lkhukuel" sınıfı gelir. En altta ise genel olarak savaşlarda esir olarak tutuklanan insanlardan oluşturulan "Pşşıl" adlı köle sınıfı gelirdi.¹²⁴ Her Adige yerleşimi Pşı sınıfı ve soylu sınıfların önderliğinde yönetilmekteydi ve her bölge eski Yunanistan'daki "Polis" adlı şehir devletlere benzer küçük bir devlet yapısına

¹²² agm.

¹²³ agm. Aynı zamanda Khabze hakkında daha detaylı inceleme ve yorum için bkz: "Xabze Üzerine", Kafkas Dernekleri Federasyonu, http://www.kafkasfederasyonu.org/kultursanat/sosyal_yasam/xabze_uzerine.htm [30. 03. 2010].

¹²⁴ Bu konu hakkında detaylı olarak bkz: Met Çünatıkho Yusuf İzzet Paşa, **Kafkas Tarihi**, c. 1, çev. Fahri Huvaj (Ankara: Adige Yayınları, 2002), 202-219.

sahipti. Topluluk hiçbir zaman tek bir devlet altında birleşmemiş ve asırlar boyunca Adige boyları ayrı bir sosyo-politik hayat sürdürmüştür.¹²⁵ “Thamate” olarak adlandırılan kabile reisi “Khase” adlı meclisi yönlendirmiş ve bu toplantılarda çıkan kararlar Khabze ile topluma hükmedilmiştir. Merkezi devletin olmaması, devlet tarafından halkın resmi dini belirtilmediğinden toplum içinde farklı dinlerin yer almasına sebep olmuştur.¹²⁶ Hatta aynı zamanda Adige toplumu içinde çok tanrılı inancın etkisi kaldığı için din Adigelerin yapısında tam olarak hâkimiyet kuramamıştır.¹²⁷ Böylece Adige kimliğinin oluşmasında din önemli bir rol oynamamıştır. Din kavramına nazaran soy ve millet kavramına dayalı bağlantılar daha fazla öne çıkmıştır.

Diğer yandan Abhazlar, Bizans İmparatorluğu’na bağlı olmuşa da 8. yüzyılda I. Leon’un önderliği altında artık tek bir devlete sahip olabilmıştır. Abhaz Krallığı kendi resmi dini olarak Hristiyanlığı seçmiştir. Fakat Hristiyanlık Abhazyaya’ya 4. yüzyılda girmesine rağmen yaklaşık 200 sene varlık göstermiş ve ancak 6. yüzyılda resmi din olarak ilan edilebilmiştir. Çünkü Abhazlar eski inanışları olan çok tanrılı inancı hâlen yaşatıyorlardı ve bu inancı kolay kolay bırakamamışlardır.¹²⁸

Abhazyanın resmi dini Hristiyanlık olduktan sonra 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu sayesinde İslamiyet Abhazyaya’ya girmiştir. Bu süreçten sonra da çok tanrılı inanç ve âdetler şekil değiştirerek, hatta bu dinlerle birleşerek varlığını devam ettirmiş ve Abhaz halkının birleştirici unsuru olarak kalmıştır. Böylece Abhazyadaki İslamiyet ve Hristiyanlık, başka ülkelerdekine göre daha yumuşak, esnek ve liberal bir şekil almıştır. Mesela Abhazyadaki Müslümanların önemli bir kısmı İslamiyet’e göre haram olan içkiyi içmektedirler ve çok tanrılı inancı hatırlatan ibadetleri hâlen korumaktadırlar. Hatta onlar Kurban ve Ramazan Bayramlarının yanı sıra Hristiyanlığa ait olan Noel ve Paskalya Bayramlarını da kutlarlar.¹²⁹ Hristiyanlar arasında da benzer yönelimler bulunmakta ve Kurban Bayramı zamanında Müslümanlar gibi kurban kesmektedirler. Hristiyanlık ve İslamiyet gibi

¹²⁵ Natkho, age, 129.

¹²⁶ Adige topluluğunda genel olarak orta kısmında geleneksel inanç ve İslamiyet inanmış, güney kısmında ise Ortodoks Hristiyanlığı inanmıştır.

¹²⁷ Shigeru Ueda, **Chechen Daisenouno Shinjitsu: Kafkasno Tabanto Ken**, [Büyük Çeçen Savaşı’nın Gerçeği: İslam’ın Türbanı ve Kılıcı] (Tokyo: Nisshin-Houdou, 2004), 105.

¹²⁸ Beygua, age, 22.

¹²⁹ Clogg, agm, 207-208.

dinler, resmi din olarak kabul edildikten sonra da halklar içinde gelenek ve çok tanrılı inancın etkisi yoğun bir şekilde kaldığı için Abhaz halkının yapısında da din adetlere göre daha geri planda kalmıştır.

Çerkes topluluğu içinde özellikle Adige ve Abhaz topluluklarında Khabze, dini yapı gibi üst yapıyı oluşturan unsurlar toplumun alt yapısı olarak işlev kazanmış durumdadır. Khabze'nin dinden daha önemli rol oynaması, Çerkesler arasında dinden ziyade soyların önemszenmesine yol açmış ve nihai olarak Türkiye'deki Çerkes diasporası ve "anayurtları" arasındaki bağlantının korunmasına sebep olmuştur.

4.2.Gürcülerin Abhazya Meselesi'ne Bakışı

Türkiye'deki Çerkesler Kafkasya ile bağlantıları korurken Gürcüler ile Gürcistan ilişkileri kopuktu. Ayrıca Türkiye'deki Gürcüler, Gürcistan'daki siyasal gelişmelere fazla ilgi göstermemiştir. Türkiye'deki Gürcü topluluğu ve Gürcistan arasındaki ilişkilerin kopuk olması, Gürcülerin Türk-İslam imajı ve Gürcülerin kimlik yapısı üzerindeki dinin rolünden kaynaklandığı söylenebilir.

Bu bölümde, Gürcistan'ın Abhazya meselesine bakışından bahsettikten sonra Türkiye'deki Gürcülerin Abhazya meselesine neden ilgi göstermediği anlatılacaktır. Burada Türkiye'deki Gürcüler ile Gürcistan ilişkilerinin neden gelişmediğini anlatmak için, Gürcülerin kimlik yapısında dinin önemi incelenecektir. Ayrıca bununla ilgili olarak Gürcistan'ın İslam imajı ve Rus imajı hakkında bilgiler de verilecektir.

4.2.1. Gürcistan'ın Abhazya Meselesine Bakışı ve Türkiye'deki Gürcü

Dernekleri

Gürcülerin bakışına göre günümüzdeki Abhazlar, Abhazya'nın sadece bir kısmında kalmış ve Abhaz olarak da tanımlanmamıştır. Fakat bütün Abhazya'yı ilhak etme sürecinde Abhaz olarak tanımlanmaya başlamıştır. Orta Çağdaki Abhazya Krallığı hakkında da Gürcüler, bu krallığın Abhazlar ve Megreller iki halk tarafından kurulan birleşik krallıkları olduğunu savunmaktadırlar.¹³⁰ Ayrıca Samurzakan'daki nüfus yapısı hakkında, 17. yüzyılda Abhaz Beyliği'nin toprakları güneye doğru

¹³⁰ Kitagawa, age, 19.

geniştirilirken, Samurzakan bölgesindeki Megreller çiftçi olarak kalmışlardır.¹³¹ Bundan dolayı o bölgede Gürcüce konuşulduğu ileri sürülmektedir.

Ayrıca Gürcü tarihçisi olan Geronti Gasviani, Abhazların 11. yüzyıldan sonra Kuban bölgesinden göç etmiş olduklarını ve 12. yüzyıldan önce Abhazlara ait hiçbir yapıtların bulunmadıklarını ileri sürüyor. O, Abhazların kendisine ait Hristiyanlık terimlerine sahip olmadığını vurguluyor. Bir de Gasviani, Abhazya tarihi ile ilgili 5 soruyu sormak şeklinde Abhazya'nın bağımsızlığının haksız olduğunu savunmaktadır. Birinci olarak 12. yüzyıl öncesinden beri Abhazya'da Abhazlar yaşıyorsa, neden Abhazya'daki yapıtlar ve yerlerin Abhazca adlarının olmadığını soruyor. İkinci olarak Abhazlar, Abhazya'daki gerçek yerli halk oluyorsa, neden onlar Hristiyan olmadığı hâlde Abhazya içinde çok sayıda kiliselerin bulunduğunu sormaktadır. Üçüncü olarak Abhazlar, Eski Çağlardan beri gerçekten sahilde yaşıyorsa, neden Abhazcadaki balık adlarının az olduğunu soruyor. Dördüncü olarak Abhazlar, Abhazya'nın gerçek yerli halkı oluyorsa, niçin onların folklorunun Hristiyanlık ve Gürcü Kralları ile ilgili içerikleri kapsamadığını soruyor. Beşinci olarak ise Abhazya, gerçekten Abhazların ana vatanı oluyorsa niye Abhazya'da yaşayan canlıların Abhazca adları konusunda eksik olduğunu¹³² sormaktadır.

Gasviani'nin bu bakışı kadar radikal olmasa da Türkiye'deki Gürcü dernekleri Abhazya'ya Gürcistan'ın ayrılmaz bir parçası olarak bakmakta ve Abhazya'nın bağımsızlığını kabul etmemektedir. Yani onlar Gürcistan hükümetiyle aynı fikri paylaşmaktadır. Türkiye'deki Gürcülerin Abhazya'nın bağımsızlığını kabul etmemesinin sebebi olarak, eski zamandan beri Abhazlar ve Gürcüler birlikte krallığını kurup birlikte yaşamış olması, Abhazya ile Güney Osetya'nın bağımsızlığının tanınmasının fiilen Rusya egemenliği altına girmek anlamına geleceği belirtiliyor. Özellikle ikinci sebebi için sağlam kanıt vardır ki, Güney Osetya ve Abhazya'daki halkların hemen hemen hepsi Rusya pasaportunu taşımakta ve Rusya bu iki bölgeye büyük maddi yardım yapmaktadır.¹³³

¹³¹ age, 20.

¹³² Geronti Gasviani, **Abkhazeti: XIX Saukunis Bolosa da XX Saukuneşi**, [Abhazya:19.yüzyılın Sonu ve 20.yüzyılda] (Tbilisi: Mematiani, 2004), 577.

¹³³ Yoko Hirose, "Hunsou Kaiketsuno Wakugumi" [Çatışma çözümü için çerçeve], **Caucasus wo Shirutameno 60 shou**, [Kafkasya'yı anlamak için 60 bölüm] ed. Seiichi Kitagawa ve diğ. (Tokyo: Akashi-shoten, 2006): 170.

29 Ağustos 2008 tarihinde Gürcistan Dostluk Derneği başkanı Ali Rıza Altunel, basın açıklamasında şöyle söylemektedir¹³⁴:

“Bağımsızlığını ilan eden Osetya veya Abhazya da iyi biliyor ki asırlardır özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi veren bölge halklarına Rusya göz açtırmamış, bölgeyi küçük lokmalar hâlinde yutma planları ile yıllardır büyük oyunlar oynamış ve oynamaya devam etmektedir. Rusya özgürlük, bağımsızlık ve demokrasiden yana ise derhâl Çeçenistan’ın ve diğer bağımsızlık talebi olan halkların da talepleri karşılamalıdır. Abhazya ve Osetya komşu ve kardeşlerimize sözümüz ve sitemimiz odur ki sevinmekte ve eğlenmekte acele etmesinler. Rusya onları orada maalesef rahat bırakmayacaktır.”

Yani Rusya’nın Abhazya ile Güney Osetya’nın bağımsızlığını tanınmasının Rusya’nın büyük oyunu olduğunu vurgulayarak, Abhazya’nın şu anki konjonktürde bir bağımsız devlet olmasına karşı çıkmıştır.

Fakat Türkiye’deki Gürcü topluluğunun Abhazya Meselesi’ne ilgi göstermesi ve Gürcistan merkezi ile ilişkilerini yoğunlaştırması 2003 yılında Mikheil Saakaşvili iktidara geldikten sonra ciddi bir şekilde başlamıştır ve o döneme kadar Türkiye’deki Gürcü topluluğu Abhazya meselesine fazla ilgi göstermemişti ve Gürcistan hükümeti ile bağlantısı zayıftı.

4.2.2. Türkiye’deki Gürcüler niye Gürcistan ile Bağlantıyı Geliştirmemiştir?:

Gürcistan’da Dinin Rolü ve Türk-İslam İmajı

3. bölümde bahsedildiği gibi, Türkiye’deki Gürcülerin çoğu Acaristan kökenlidir. Onlar, 1921’de Sovyetler Birliği ve Türkiye arasındaki sınırı kesinleştikten sonra, yani o anlaşmayla Batum, Sovyetler Birliği’ne verilip; Artvin, Ardahan ve Kars Türkiye’ye verildikten sonra İslamiyet inancını korumak amacıyla Türkiye’de kalmıştır. Hatta Acaristan sınırı içinde kalanlardan Türkiye’ye göç edenler bile bulunmuştur. Ayrıca Wikileaks’e göre, şu anki Gürcistan toprağından göç edenlerden Ahıska Türkleri de bulunmakta ve Gürcüler ile Ahıska Türkleri birbirine yakın yerlerde yaşamaktaydı. Onlar kültür konusunda da benzerliklere sahiptiler. Hatta Acaristan’dakilerin aslen Türk kökenli olup Gürcü topluluğunda asimile olduğunu¹³⁵ söyleyenler de bulunmaktadır. Bu durumun onların Türklük üzerinden Türkiye toplumuna asimilasyonu kolaylaştırdığı söylenmektedir. (Ek-3)

¹³⁴ “Gürcistan Dostluk Derneği’nden Basın Açık...”, Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=182> [29. 08. 2008].

¹³⁵ Yunus Zeyrek, **Acaristan ve Acarlar**, (Ankara: y.y. 2001), 12.

Genel olarak Türkiye’deki Gürcüler, Gürcülüğünden ziyade Müslümanlığını öne çıkardığı için, Çerkeslere göre Kafkasya’ya daha az ilgi göstermiştir. Bilkent Üniversitesi’nin öğretim üyesi olan Hasan Ali Karasar’a göre Başbakan Recep Tayyip Erdoğan¹³⁶ gibi birçok önemli Türk siyasetçilerin Gürcü kökenli olduğu söylentisi bulunmaktadır. Fakat onlar Türk siyasal hayatında kendi Gürcü kimliğini öne çıkarmamış ve her zaman Türk vatandaşı ve Müslüman olarak kendilerini ifade etmektedir. Günümüzde Gürcü kimliğini öne çıkaran Gürcüler 1990’lı yıllara göre artmış olsa da yine de *Gürcü Kültür Merkezi*, *Gürcistan Dostluk Derneği* ve *Gürcü Kültür Evi* gibi dernekler ve buna bağlı insanlar çok sayıda değildir. Gürcüler ayrıca Abhazy Meselesi gibi Kafkasya’daki sorunlara fazla ilgi göstermemektedirler.

Burada Türkiye’deki Gürcülerin Abhazy Meselesi’ne bakışını tartışırken, Gürcistan’dakiler ve Türkiye’dekiler aynı millet olarak tanımlandığı hâlde neden ikisi arasındaki bağlantının güçlü olmadığına dair soruya cevap vermek gerekir. Bu soruya cevap vermek için, Gürcistan tarihinde dinin oynadığı rolü ve Hristiyan Gürcülerin Türk-İslam imajından bahsetmek önemli ipucu olacaktır.

Birinci yüzyılda, Gürcistan’a Hristiyanlık ilk girdiğinde Gürcüler de Adigeler ve Abhazlar gibi çok tanrılı inanca sahiptiler. Onlar gök tanrılardan başka Gürcü topluluklarının kendi aralarındaki tanrılarına hatta topluluklar arası tanrılara¹³⁷ da tapmışlardır. Ayrıca o dönemde Sasani İmparatorluğu’ndan gelen “Zerdüş Dini” (ateşe tapmakla meşhur olan din) de bölgede yaygındı. Sasaniler, Gürcüleri kendi tarafına çekmek için bu durumu kullanmaya çalışmıştır. Ama o dönemde Gürcülerin kendi tanrılarına inancı çok kuvvetli¹³⁸ olduğu için, Zerdüş dini kolay bir şekilde benimsenmemiştir. Gürcü tarihinin ana kitabı olan “Kartlis Tskhovreba” (Kartli’nin Yaşamı), eski dönemdeki adetlerini şöyle anlatmaktadır: Gürcülerin hepsi akrabalık ilişkilerinde çok kötüdürler ve akrabalık konusunda oldukça cahildirler. Hayvanlar gibi her şeyi yerler ve onların yaptıkları kötülükleri saymak bile çok zordur.¹³⁹ Yani Gürcüler, kendi tarih kitaplarında eski dönemdeki adetlerinin, dinlerinin ve hayatlarının ahlaksızlık, cahiliyet ve inançsızlıkla dolu olduğunu vurgulayarak olumsuz değerlendirmektedir.

¹³⁶ Karasar, agm, 6.

¹³⁷ Nino Çipaşvili, “Gürcistan’da Din ve Devlet İlişkisi” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 5.

¹³⁸ agm, 6.

¹³⁹ agm, 6.

Hıristiyanlık ise Hz. İsa öldükten sonra 1. yüzyılda artık Gürcistan'a girmeye başlamıştır. Gürcülerin tamamen Hıristiyanlığa geçmesi için zaman gerekmiş olsa da Gürcü kraliyetlerinin desteklerini almaya başlamıştır. Ayrıca Gürcüler ile Roma İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin gelişmesi ve Gürcü topluluğunun feodal sisteme geçmesi, Gürcistan'a Hıristiyanlığın girmesini daha da hızlandırmıştır. Kölelik sistemi içinde kalan adetler ve putperestlik, feodal sistem için artık eskimiş bir sistem olarak görülmeye başlamıştır. Hıristiyanlık öğretilerinin aileye sahip çıkmak ve başka insana kötülük yapmamak gibi ahlaki öğretiler içerdiğinden dolayı, "ahlaksızlık ve cahiliyetle dolu" olan Gürcü topluluğu için "aydınlatıcı" bir din olan Hıristiyanlığa ihtiyaç duymuştur.¹⁴⁰ Böylece 2. yüzyıldan beri Hıristiyanlık yayılmaya başladıktan sonra, Gürcüler çok tanrılı inanca dayanan "kötü" adetler ve "kötü" geleneklerden vazgeçerek medeni bir yaşam tarzına geçmişlerdir.¹⁴¹ Bunu Yunan tarihçisi Evsevi Kesarien (260-340 yy.) ve Antakyalı din adamı Teodrite Kvirien (393-457 yy.) söylemiştir.¹⁴² Bu demeci, Gürcistan'ın önemli tarih kitaplarından biri olan "Georgika"da vurgulanmıştır. Yani Gürcistan'daki tarih yazımlarına göre Hıristiyanlık girmeden önce Gürcü toplumu cahiliyetle dolu olan kötü bir toplum olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan Hıristiyanlık, cahil topluma ahlak, bilim ve disiplin getiren ve hatta toplumun düzenini iyileştiren "aydınlatıcı" bir unsur olarak vurgulanmıştır.

Ayrıca Gürcü tarih yazımı, 4. yüzyılda Gürcistan'ın Hıristiyanlaşması sürecinde Azize Nino'nun oynadığı rolden bahsetmektedir. Gürcistan tarih yazımına göre, Azize Nino'nun vaazlarının etkisiyle o dönem Gürcistan Kralı Mirian ve ailesi Hıristiyanlığı kabul edip bu dinin ülkenin resmi dini olmasına karar vermiştir. Azize Nino'nun çabalarıyla Gürcülerin çoğu Hıristiyanlığı kabul etmiştir. Sonuç olarak 337 yılında Gürcistan'da Hıristiyanlık Gürcistan'ın resmi dini olmuştur.¹⁴³ Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul ettikten sonra Gürcü Krallığı, Bizans İmparatorluğu'nun

¹⁴⁰ agm, 11.

¹⁴¹ agm, 12-13.

¹⁴² agm, 13.

¹⁴³ Bkz: Gela Gamkrelidze ve diğ., **Sakartvelos İstoria: IX Klasi**, [Gürcistan Tarihi: 9.Sınıf] (Tiflis: Logos Presi, 2008), 113-125.

siyasi modelini kendi siyasi modeli olarak tercih etmiştir.¹⁴⁴ Bizans İmparatorluğu ile Gürcistan ilişkileri de daha da güçlenmiştir.

Burada Gürcü tarih yazımları, Azize Nino'nun çabalarıyla kabul edilen Hıristiyanlığın sadece ahlaki düzenin sağlamakla kalmadığını, aynı zamanda ülkenin birleşmesini sağlamış olduğunu ve “vahşi” olan Doğu medeniyetlerinden uzaklaştırıp “gelişmiş” Avrupa kültürüne yaklaştırmış¹⁴⁵ olduğunu vurgulamaktadır. Burada, Hıristiyanlığın hem halkın ahlaki düzenini sağlayıp halkı aydınlatmış olduğunun hem de Gürcistan'ı birleştiren bağlayıcı bir unsur olduğu vurgulanmıştır. Gürcü tarih yazımı, eski zamanlardaki kendi inançlarını ve adetlerini aşağılayıp kötülerken, Hıristiyanlığı övüp sonraki değişimlerini iyi değişim olarak değerlendirmiştir. Bu durum, o dönemden itibaren Gürcü kimliğinin oluşmasında Hıristiyanlığın en önemli rolü oynadığını ve Gürcülerin kimlik yapısı üzerinde Hıristiyanlığın tamamen hâkimiyet kurmuş olduğunu göstermektedir. Hatta “Hıristiyan olmayan hiçbir Gürcü'nün gerçek bir Gürcü olmadığı” anlayışı Gürcüler arasında hâkimdir. Hıristiyanlık Gürcülerin kimlik yapısının vazgeçilmez bir unsuru olmuştur.

Gürcistan kralları ülkenin istiklalini ve Gürcü kimliğini korumak amacıyla dini merkezleri kurup din ile ilgili edebiyatın yayınlanmasına destek vermişlerdir. 4. asırdan beri Gürcü kralları hem yurt içinde hem de yurt dışında manastırlar ve katedraller inşa ettirtmeye başlamışlardır. Mesela 12. yüzyılda Kral Davit, Gelati Bilimsel Enstitüsü'nü inşa etmesinin yanı sıra İkalto Enstitüsü, Tiflis ve Telavi din okullarını açmıştır.¹⁴⁶ Gürcü devletinin sürekli Gürcü kiliselerine ve Hıristiyanlığa verdiği desteklerden dolayı Gürcüler komşu ülkelerin saldırılarına ve işgallerine rağmen kendi inançlarını ve kimliklerini koruyabilmişlerdir. Böylece “Hıristiyan Gürcü” kimliği yüksek noktaya ulaşmıştır.

Ayrıca Gürcistan'daki Gürcülerin çoğunun mensup olduğu Ortodoks Kilisesi'nin özelliği de Gürcü kimliği ve Hıristiyanlığı birleştirip Gürcü milliyetçiliğinin gelişmesine yol açtığını söylemek mümkündür. 454 yılında Gürcistan tahtına oturan Vahtang Gorgasali, Gürcü Patrikhanesi içindeki bölünmeye sebep olan İran ve Yunan kilise modellerinin bir arada bulunmasını ortadan

¹⁴⁴ Ronald Grigor Suny, **The Making of the Georgian Nation**, (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1988), 22-24.

¹⁴⁵ Çipaşvili, agm, 17-18.

¹⁴⁶ agm, 21-22.

kaldırmak istemiştir.¹⁴⁷ Gorgasali, Gürcü Patrikhanesi'ni devlet kontrolü altına almıştır. O dönemde hem Bizans İmparatorluğu'nda hem de İran'da kiliseler devletin kontrolü altındaydı. Özellikle Bizans İmparatorluğu kendi ideolojisini patrikhaneye dayatmaktaydı. Vahtang Gorgasali Bizans'taki devlet-kilise ilişkilerden örnek olarak Yunan kilise modelini seçmiştir. Böylece Gürcü Patrikhanesi 5. yüzyılda Antakya Patrikhanesi'nden ayrılarak kendi özerkliğini kazanmıştır. Gürcü Patrikhanesi devlet kontrolü altına girmiştir.

Rusya ve Sırbistan gibi Ortodoks kilisesine mensup olan ülkelerde de benzer durumlar yaşanmıştır. Her ülkedeki kilise devlet kontrolü altına girerek kendi özerkliğine sahip olmuştur. Katolik Kilisesi'ne göre, Ortodoks Kiliseleri içinde üst örgütleri ve alt örgütleri arasındaki ilişkiler daha yumuşak ve esnektir. Ortodoks Kilisesi'nin sistemine göre, hem Rus Patrikhanesi hem de Gürcü Patrikhanesi arasındaki ilişkiler birbirinden bağımsızdır.¹⁴⁸

Bir de Katolik Kilisesi'nin geleneğine göre, ayin kutsal dil olan Latince'de düzenlenir. Fakat 16. yüzyılda Doğu Avrupa'da Doğu Katolik Kilisesi kendi dillerde ayin düzenlemeye başlamıştır. Ayrıca 19. yüzyılda Fransız misyonerlerinin etkisiyle Balkanlar'da "Birlikçi Kilisesi" oluşmaya başlamıştır.¹⁴⁹ Bu kilisede ayin kendi dillerde düzenlenmiştir. 20. yüzyıldan sonra ise, kilise reformlarının ilerlediği 1960'lı yıllardan sonra İngilizce ve Çekçe gibi başka dillerde de ayin düzenlenebilir olmuştur. Ama resmi olarak yine de Latince düzenlenir. Buna karşı Ortodoks Kiliselerinde ise, ayin kendi dillerde düzenlenir. Katolik Kilisesi millet ve devleti aşan evrenselliğe sahip olduğuna karşın Ortodoks Kilisesi ise millet ya da devletin özgünlüğü ile bağlantının kurulmasına yol açabilir. Ortodoks kilisesinin sahip olduğu bu özellikler, Gürcistan'daki Gürcü milliyetçiliğinin yükselişi ve Gürcülerin Hristiyanlığı koruması konusunda önemli rol oynadığını söylemek mümkündür. Ayrıca Kartli Gürcülerine göre farklı dil konuşan Megrellerden Merab Kostava ve Zviad Gamsakhurdia gibi Gürcü milliyetçileri çok sayıda çıkmıştır. Bu durumun, hem Gürcüler hem Svanlar hem de Megrellerin "Gürcü Patrikhanesi" adlı aynı şemsiye altında kalıp birlikteliği sağlanmasından kaynaklandığı da söylenebilir.

¹⁴⁷ agm, 23-25.

¹⁴⁸ Masaru Sato, **Kokkano Bouryaku**, [Devletin Arsası] (Tokyo: Shougaku-kan, 2007), 234-235.

¹⁴⁹ Bkz: Barbara Jeravich, **History of the Balkans**, c. 1, 3. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 155-158.

Gürcistan'a ilk girdiğinden itibaren Hıristiyanlığın Gürcüler üzerinde oynadığı rol, Gürcistan'daki devlet-din ilişkileri ve Ortodoks kilisesinin özelliği, Gürcistan sınır içerisinde kalan Hıristiyanların "aynı inanca sahip olan Gürcüler" kimliğini sağlamlaştırmıştır. Bu durum, İslamiyet gibi başka dinlere karşı kapalı bir ortam oluşturmuştur.

Diğer yandan, İslamiyet'in Gürcü topluluğu, adetleri ve kültürlerine etkileri de ihmal edilmez. Özellikle Orta Çağda Fars ve Selçuklu, kültür açısından Gürcüleri önemli derecede etkilemiştir. Mesela saraylarındaki Gürcülerin giyim tarzı Farslardan alınmıştır. Siyaset alanında ise Gürcüler, Selçukluların kullandığı Atabeylik yönetimini uygulamıştır. Orta Çağda Tiflis artık Kafkasya'daki Müslüman öğretilerinin önemli bir merkezi olarak yer almıştır. 20. yüzyıla kadar Tiflis'te Müslüman olan çeşitli milletler yaşamıştır. Her yıl hacca giden Müslümanlar demiryolu ile Tiflis'ten geçirilerek gönderilmiştir. Ayrıca çok sayıda camii, medrese, kütüphane gibi tesisler¹⁵⁰ inşa edilmiştir. 1918 yılına kadar Kafkasya'daki Müslümanların dini reisleri Tiflis'te yaşamışlardır.

Araplar Kafkasya'ya girdikten sonra başlayan Gürcistan'da İslamlaşma, sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Selçuklu Sultanı olan Alp Arslan'ın 1068 yılındaki Gürcistan seferinde İslamiyet'i benimseyen Gürcülerin sayısı çoktu. Timur zamanında ise Gürcistan'ın güneybatısında yer alan Samtshe bölgesi İslamlaştırılmıştır. Osmanlı dönemi, özellikle Kanuni Sultan Süleyman zamanında Çoruh bölgesinin Osmanlı hâkimiyeti altına geçmesi ile İslamlaştırma başlanmıştır. Samtshe atabeyliği, 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar Cakeli soyundan olan Müslüman Gürcü beyleri tarafından hüküm edilmiştir. 1652 yılında Şavşat bölgesinin beyi Müslüman olduktan sonra Gürcülerin önemli bir kesimi kitlese¹⁵¹ olarak İslamiyet'i kabul etmiştir.

Doğu Gürcistan'daki İslamlaştırılmaya bakılırsa, Doğu Gürcistan krallarından Rostom ve 5. Vahtang gibi Müslüman olanların sayısı çoktur. Doğu Gürcistan'da İran'ın etkisiyle İslamiyet yayılmış ve çok sayıda soylular Müslüman olmuştur. Safevi Hanedanlığı ve Gürcüler arasında evlilik yolu ile güçlü bağlantı kurulmuştur. Şah Abbas döneminde İsfahan bölgesine Müslüman Gürcüleri Kaheti'den göç

¹⁵⁰ Kasap, age, 23.

¹⁵¹ age, 24.

etmiştir.¹⁵² Bir de şu an Saingilo olarak adlandırılan bölgede, yani Azerbaycan'a bağlı olan Zakatala, Kah ve Belekan kasabalarında Müslüman Gürcüler yaşamaktadırlar.

Acaristan ve Artvin bölgelerindeki Gürcüler ise 16. yüzyıldan itibaren İslamiyet'e geçmeye başlamıştır. Halk İslamiyet'e geçtikten sonra halka İslamiyet'i öğretmek için Acaristan ve Artvin bölgelerinde çok sayıda camiler, medreseler¹⁵³ gibi tesisler inşa edilmiştir. Acaristan bölgesini yönetmek için Türkler direkt bir şekilde yönetime müdahale etmemiş ve bunun yerine Müslüman Gürcü beyleri yönetmiştir.¹⁵⁴ Osmanlı'nın uzun süreli hâkimiyeti sebebiyle Osmanlı ve Acaristan arasındaki bağlantı oldukça güçlü olmuştur. 1877-1878 yıllarındaki Osmanlı-Rus Savaşında Acaristan'daki Müslüman Gürcüleri Osmanlı'yı destekleyerek Rusya'ya karşı mücadele vermiştir. Sonuç olarak Rusya Çarlığı, Ayastefanos Antlaşması sonunda Acaristan'ı tamamen kontrol altına alabilmiştir. Osmanlı'ya yerleştikten sonra da Osmanlı döneminde yetiştirilen âlimler önderliğiyle dindarlığı¹⁵⁵ günümüze kadar korumuştur.

Gürcülerin Osmanlı ve Türk-İslam imajına göz atmak gerekirse, Hıristiyan Gürcüler arasında genel olarak Türkler ve İslamiyet'e karşı olumsuz bir imaj oluşturulmuştur. 1958 yılında Nikoloz Berdzenişvili ve Simon Canaşıa tarafından yazılan "Gürcistan Tarihi", Osmanlı İmparatorluğu'nu komşu ülkelerle barış içinde yaşayamayan, geçim kaynağını çevresindeki ülkeleri işgal edip yağmalamakla sağlayan¹⁵⁶ oldukça vahşi ve acımasız bir devlet olarak tanımlamaktadır. Gürcü tarih yazımında, 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu ve Safevi İmparatorluğu gibi İslam devletleri her zaman Gürcistan'a saldırıp köyleri, evleri ve kiliseleri yerle bir eden devletler olarak görünmektedirler. Özellikle "Gürcistan Tarihi" 16. yüzyıl sonlarındaki Samtskhe-Saatabago'nun durumu hakkında şöyle değerlendirme yapmaktadır¹⁵⁷:

"Toprak edinme ve işletme hakkı sadece asker kişilere tanınıyordu. Osmanlı ordusunda asker olabilmek için de Müslüman olmak gerekti. Müslüman olmadan asker, asker olmadan toprak sahibi olmak mümkün değildi. Bu kurnazca yasa gereği

¹⁵² age, 24.

¹⁵³ Ayrıntıları için bkz: age, 25.

¹⁵⁴ age, 25.

¹⁵⁵ age, 25.

¹⁵⁶ Nikoloz Berdzenişvili, Simon Canaşıa, **Gürcistan Tarihi**, çev. Hayri Hayrioğlu (İstanbul: Sorun Yayınları, 1997), 215.

¹⁵⁷ age, 234.

geniş arazi sahibi Gürcü ağa ve beylerin mülkleri Osmanlı eline geçecekti. Gürcü Aznaurlar ve Tavadlar yol ayırımına gelmişlerdi. Ya Müslümanlığı kabul edip Osmanlı ordusunda asker olup arazilerini koruyabilecekler ya da Hristiyanlığa bağlı kalıp tüm arazi ve mülklerini yitireceklerdi. Bu yol ayırımı sonucu bazı feodaller her şeylerini terk edip Gürcistan içlerine doğru çekildiler. Bir kısmı da Müslümanlığı kabul edip orduya yazıldılar ve bu sayede topraklarını kurtarma yolunu buldular. Böylece Osmanlı idaresindeki Saatabago'da yaşayan Gürcü köylüsünün başındaki ağalar değişmiş oldu. Gürcü beyleri, Tavadlar, Aznaurlar, Osmanlı paşaları, Sancakbeyleri, Alaybeyleri ve Sipahilerle, Gürcü Kilise-Manastırlar da camii ve mescitlerle yer değişmiş oldular. Hristiyan kalan Gürcülerin sırtına bir de "Dinsizlik Vergisi" yüklendi.

Bu tarihten sonra güneybatı Gürcistan yörelerinde İslamlaşma hareketleri görülmeye başladı. Gürcüler buna 'Tatarlaşma' adı verdiler."

Yani buna göre Osmanlı İmparatorluğu, Gürcüleri zorla İslamlaştıran ve Hristiyanlara baskı uygulayan vahşi ve kötü bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Bu yazıdaki Osmanlı İmparatorluğu ve İslamiyet'in imajı oldukça olumsuzdur.

İran da sürekli Gürcistan'a tecavüz eden, özellikle Şah Abbas döneminde Gürcistan'ı ele geçirmek için her şeyi yapan ülke olarak nitelendirilmektedir. Şah Abbas, kendisinin Gürcü halkının dostu olduğunu söyleyip Gürcüleri kandırarak, Doğu Gürcistan'ı ele geçiren bir kişi olarak tanımlanmaktadır. Buna karşı İran'ın hâkimiyetine karşı sürekli isyan eden Giorgi Saakadze, Müslümanların vahşi hâkimiyetten Gürcistan'ı kurtarmaya çalışan bir kahraman olarak¹⁵⁸ tanımlanmaktadır.

Diğer yandan Rusya ise Gürcü halkları ve devletini koruyan ve ortak çıkarlara sahip olan devlet olarak olumlu değerlendirilmektedir. 18. yüzyılda Büyük Petro'nun Kartli Kralı Vahtang'a "dinsiz ve vahşi" Müslümanlardan kurtulabilmesi için Rusya ile bağışık dost olma çağrısında bulunduğu ve Gürcü tarafının da Müslümanların egemenliğinden kurtulmak için bu çağrıyı kabul ettiği¹⁵⁹ vurgulanmaktadır. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1795 yılındaki Rusya'nın İran saldırısında da Kartli Kralı II. Erekle ve İmereti Kralı I. Solomon "dindaş" Rusya'nın yanında birlikte savaştığı¹⁶⁰ da yazılmaktadır.

Gürcistan'daki Gürcüler; Rusya, ne kadar kötü bir şekilde ülkeye hükmetmişse bile, yine de kendi dindaşı ve ülkenin koruyucusu olarak sempati göstermektedir. Buna karşın Müslüman ülkesi olan Türkiye ve İran'a karşı "barbar

¹⁵⁸ age, 248-250. Ayrıca Ayrıntıları için bkz: Gamkvelidze ve diğ., age, 231-235.

¹⁵⁹ Berdzenişvili ve Canaşia, age., 268. Ayrıca bkz: Aleksandr Şirokorad: **Gruziya: Zakavkazskiy Tupik?**, [Gürcistan: Transkafkasya'nın Çıkmazı mıdır?] (Moskva, Veçe, 2010), 15-26.

¹⁶⁰ Ayrıntıları için bkz: Gamkvelidze ve diğ., age, 269-285.

ve vahşi” bir ülke olarak olumsuz yargılara sahiptir. Onlara göre Müslümanlar ve İslamiyet deyince akıllarına ilk olarak Araplar değil, Türkler ve İranlılar gelmektedir. Yani onlara göre “İslam ve Müslüman=Türkiye ve İran”dır.

Türkiye ve Acaristan’daki Müslüman Gürcüler ise Hristiyan kesimine göre tam ters Türk-İslam imajını oluşturmuştur. Onlara göre İslamiyet, zorlukla değil kendi isteğiyle halk tarafından kabul edilmiştir. Müslüman Gürcüleri, Devletin Gürcülere uygulanan politikasının da ılımlı olduğu ve devlet her zaman Gürcülerle yakın ilişkileri kurmaya çalıştığını da vurgulamaktadır. Müslüman beylere eskiden sahip oldukları toprakları, sancak olarak iade edilmiştir. Ayrıca Osmanlı için hizmet etmeyi kabul ederse Hristiyan Beylerin mülkleri Osmanlı devleti tarafından alınmayıp kendi çocuklarına bırakılmıştır.¹⁶¹ Müslümanlar arasında Osmanlı İmparatorluğu’nun Gürcistan’ı sömürge etmeyip korucusu olarak davrandığı bakışı hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Onlara göre, Osmanlılar, her zaman Gürcü hanedanlığını korumaya çalışmış ve hanedanlığı ortadan kaldırmayı planlamamışlardır. Gürcü krallarının tahtlarını, Gürcü Hristiyan kilisesinin idari hakları daima muhafaza etmişlerdir. Ayrıca Osmanlılar Gürcü kilisesi ve kralların özerkliğine sahip çıkmış ve Gürcülerin kendi kültürü ve haklarına daima saygıyla¹⁶² karşılaşmıştır.

Gürcü topluluğunun Müslüman kesiminin Türk-İslam imajı ve Hristiyan kesiminin Türk-İslam imajının tam ters olması, Gürcü kimliği üzerindeki din etkisinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla doğal olarak bu iki kesim arasında uyuşmazlık ortaya çıkmıştır. Müslüman kesimi Hristiyan Gürcülerden daha çok Osmanlı ve Müslüman toplumlarına daha yakınlık gösterirken diğeri de Müslüman Gürcülerden daha çok dindaş olan Ruslara yakınlık göstermiştir.

Gürcistan kimliğine tamamen hâkim olan Ortodoks Hristiyanlığı ve Gürcülerin Osmanlı ile İran gibi Müslüman devletlere karşı taşıdığı olumsuz imajdan dolayı, Acaristan ve Türkiye’deki Gürcüler, Gürcü dili ve kültürlerine sahip oldukları hâlde Hristiyan Gürcüler tarafından “barbar Türk yanlısı” ve “hain” olarak tanımlanmıştır. Hristiyan Gürcüler ve Müslüman Gürcüler arasında bir ayrışma meydana gelmiştir. Hatta Hristiyan Gürcüler, Acara halkı için Türkleri ifade eden

¹⁶¹ Kasap, age, 25.

¹⁶² age, 25.

Tatar ismini kullanmaktadır.¹⁶³ Yani Acaristan ve Türkiye'deki Gürcüler, Gürcü olmalarına rağmen Hristiyan Gürcüler tarafından dışlanmıştır. Acaristan konusunda Hristiyan Gürcüler tedirgin olduğunu gösteren örnekler vardır. Nitekim Müslüman Acarlılar kendisi toprağını terk etmek istememiştir. Bunun yerine Hristiyanların terk etmesini istemişlerdir.¹⁶⁴ Ayrıca 1989 yılında Tiflis Devlet Üniversitesi'ndeki toplantıda bir Profesör, "Acarlılar Gürcülerle çarpıştı. Ayrıca Acarlılar Gürcülerle uyum sağlayamıyor." şeklinde bir açıklama yapmıştır. Aynı yılda bir diğer toplantıda ise 10 Aralık Acara olayları üzerinde görüşme yapılmış ve Acaristan'a baskı uygulaması¹⁶⁵ istenmiştir.

Türkiye'deki Gürcülerin Acaristan'dakiler gibi Gürcistan'daki Hristiyanlar tarafından kendi soydaşları olarak kabul edilmemesi, Türkiye'deki Gürcü toplumu ile Gürcistan arasındaki ilişkilerin zayıf seviyede kalmasının en önemli sebeplerden biri olduğu söylenebilir. Bu durum, Türkiye'deki Gürcülerin kimliğinde Müslümanlığın öne çıkıp Gürcü kimliğinin geri planda kalmasına ve Kafkasya'daki gelişmelere fazla ilgi gösterilmemesine yol açmıştır.

¹⁶³ Zeyrek, age, 16.

¹⁶⁴ age, 15-16.

¹⁶⁵ age, 16.

5. SSCB DÖNEMİNDEN SONRA DİASPORANIN KİMLİK YAPISINA ABHAZYA MESELESİNİN ETKİSİ

5.1. Gürcü-Abhaz Çatışmasının Çerkes Kimliğine Etkisi: “Birlikteliğin Sembölü” Olarak Abhazya Savaşı

1992-93 yıllarında Abhazya’da savaş olurken, bu savaşta sadece Abhazya’dakiler değil, Kuzey Kafkasyalılar ve yurt dışındaki Çerkes diasporası da Abhazya’ya büyük destek vermiştir. Bu savaş, Türkiye’deki Çerkesler için “Çerkeslikten “diasporalık”a geçiş noktası olmuş ve bu geçişte Kafkas dernekleri gibi elit kesimi önemli rol oynamıştır. Yurt dışındaki Çerkes diasporanın çalışmaları gibi unsurlardan dolayı Güney Osetya’daki çatışmalara göre Abhazya’daki savaş, kamuoyunun ilgisini daha çok çekmiştir.

Bu bölümde Güney Osetya’daki çatışma ve Abhazya’daki savaşı karşılaştırmaktan başka, Abhazya’daki savaşa Türkiye’deki Çerkes diasporasının nasıl bir şekilde katıldığı ve özellikle savaş sırasında kurulan *Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi*’nin çalışmaları incelenecektir.

5.1.1. Yurt Dışındaki Çerkes Topluluğu ve Kuzey Kafkasyalıların Savaşa Katılımı

1980’li yılların sonundan itibaren Abhazya’da Gürcistan’ın milliyetçi politikasına karşı protesto hareketleri sık sık baş göstermiştir.¹⁶⁶ 1990’lı yılların başında, özellikle Şevardnadze döneminde Abhazya, Gürcistan ile büyük mücadele vermiştir. Bu savaşa Şamil Basayev ve diğer Kuzey Kafkasya halkların gönüllü asker

¹⁶⁶ Fakat Zviad Gamsakhurdia döneminde Gürcüler-Abhazlar arasında büyük çatışmalar yaşanmamıştır. Hatta o dönemde Abhazya Yüksek Konseyi’ndeki 65 sandalyeden 28 tanesi Abhazlara, 26 tanesi Gürcülere, 11 tanesi diğer milletlere ayrılmıştır. Bu, Gürcüler ve Abhazlar arasındaki uzlaşma sonuçlarından biri olarak değerlendirilebilir. İlgili olarak bkz: Hirotake Maeda, *Gurujia Gendai-shi*, [Çağdaş Gürcistan Tarihi] (Tokyo: Toyo-shoten, 2009), 16-17.

olarak savaşa katılmaları, Abhazya'nın savaşı kazanmasında en büyük etkenlerinden biri olmuştur.¹⁶⁷

Dünya Çerkes Birliği Başkanı Yuriy Kalmık, Nalçık'te yayınlanan *Nart* dergisinin 1. sayısında “Zor Günleri Geçiriyoruz” başlıklı yazıyı yayınlayarak Abhazya'yı açıkça desteklemiştir.¹⁶⁸ Abhazya'daki savaş sırasında Kuzey Kafkasya'daki cumhuriyetlerinde Abhazya'yı destekleyen mitingler ve Abhazya için yardım toplama kampanyaları düzenlenmişlerdir.¹⁶⁹ Ağustos 1992'deki Ardızınba'nın çağrısı üzerine Kafkasya Dağlı Halkları Konfederasyonu,¹⁷⁰ Kuzey Kafkasya'daki cumhuriyetlerde seferberlik ilan etmiştir. Ayrıca bu cumhuriyetlerden gelen gönüllü askerler Grozni'de toplanıp¹⁷¹ Abhazya'ya savaşa gitmişlerdir.

Savaş sırasında Vladislav Ardızınba, yurt dışındaki Abhaz ve Çerkes topluluğuna Abhazya'ya dönme çağrısı yapmıştır. Ardızınba, çağrıda şu noktalara değinmiştir:¹⁷²

“Beş ay önce düşman, ağır silahlar ve savaş uçakları desteğinde ana vatanımıza saldırdı. Onun amacı devletimizi ve halkımızı ortadan kaldırmaktı. Bu nedenle silahsız insanları, kadınları ve çocukları insanları öldürüyor, her şeyi yağmalıyor, paha biçilmez tarihi ve kültürel değerlerimizi yakıp yok ediyor.

Düşman amacını, düşündüğü gibi kısa sürede gerçekleştiremedi. Abhazya'da yaşayan Abhazlar'ın silahlı direnişine, Kuzey Kafkasyalı kardeşlerimiz, Türkiye, Suriye, Ürdün'de yaşayan Abhazlar, Kabartaylar, Adigeler, Ubıhlar, aynı şekilde Ruslar, Ermeniler, Tatarlar'ın temsilcileri, doğrudan yana olanlar destek verdiler. Görüldüğü gibi savaşın boyutları genişledi. Altı aya yaklaşan bu savaşta düşmanın silah ve insan kaybı çok. [...] İşte böylesi bir ortamda, dünyada yaşayan tüm Çerkezlere ana vatanımıza, ellerinden gelen yardımı yapmaları çağrısında bulunuyorum. [...]

[...] Abhazya'daki nüfusumuz böyle az olduğu sürece ve nerede olurlarsa olsunlar tüm Abhazlar bu konuya gereken ilgiyi göstermedikleri müddetçe topraklarımızı ele geçirmek isteyenlerin, bugün olduğu gibi her zaman var olacaklarını da bilmenizi istiyorum. Hatırlatmaya gerek yok. Aynı durum Kafkasya'nın tümü için geçerlidir. Nerede olursak olalım Ana vatanımız bizi bir araya getirmelidir. Bunu gerçekleştirmek zor olsa bile tüm gücümüzü ve bilgimizi bu noktada yoğunlaştırmalıyız.

¹⁶⁷ Kuzey Kafkasya'daki cumhuriyetlerden özellikle Kabardino-Balkaria, Karaçay-Çerkesya ve Adıge Cumhuriyetlerinden gönüllü askerler katılmıştır. Ayrıntıları için bkz: Anzor Kuşhabiev, **Kabardinskie Dobvol'tsy v Gruzino-Abhazskoy Voyne 1992-1993 gg.**, [1992-1993 yıllarındaki Gürcü-Abhaz Savaşı'nda Kabardey Gönüllü Askerleri] (Nalçık: Izdatel'stvo M. i V. Kotlyarovykh, 2008).

¹⁶⁸ Yuriy Kalmık, “Zor Günleri Geçiriyoruz”, çev. Muhibbiy Ahmedov, **Kafkasya Gerçeği**, s. 10 (1992): 5-6.

¹⁶⁹ Ayrıntıları için bkz: Berzeg, “Kafkas-Abhazya Direnişinin Kronolojisi”, **Kafkasya Gerçeği**, s. 10 (1992): 13-54..

¹⁷⁰ Bu örgüt hakkında Ayrıntılı için bkz: Zarema Khadartseva, “Kafkasya Dağlı Halkları Konfederasyonu”, **Kafkasya Gerçeği**, s.7 (1992): 2-4.

¹⁷¹ Berzeg, “Kafkas-Abhazya Direnişinin Kronolojisi”, 17.

¹⁷² Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi, **Abhazya Dosyası**, c. 2, (İstanbul, 1996), 182.

Apsular ana vatana dönmenizden başka çare olmadığını düşünün. Bugün kan, gözyaşı ve zorluklar içerisindeki ana vatanımızın sızsız ve bızsız geleceğinden bahsetmek mümkün değildir. Hepimiz içtenlikle gücümüzü birleştirdiğimizde geleceğimizin güzel olacağına inanıyorum. ...Uzak görüşlülüğünüzü gösterin. Gelecek nesillerimizi, geleceğimizi düşünün. Vatanlarından uzak kalanların ulusal bilinç sahibi olmalarının zor olacağını düşünün. Gençlerimiz zor olduğu hâlde, yiğitlikle ilk adımları attılar, elde silah savaşıyorlar. [...]"

Ardzınba, diasporanın ana vatanının yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu, Abhazları kardeş olarak gören Kuzey Kafkasyalı halkların destekte bulunduğunu ve diaspora nüfusuna ihtiyaç duyduğunu ileri sürmüştür. O, anayurdun önemine vurgu yapmak şeklinde yurtdışındaki diasporanın vatanperverliğini ve milliyetçiliğini yükseltmeye çalışmıştır. Ayrıca Ardzınba, Gürcü-Abhaz çatışmasının "Gürcistan'ın sadece Abhazlara karşı değil, tüm Kuzey Kafkasya halklarına karşı savaşı" olduğunu ileri sürerek diğer Kafkas halklarından da destek almaya çalışmıştır.

Çerkes diasporasının bastığı dergiler ve kitaplar da Abhazya'nın siyasal durumunu anlatmıştır. Ayrıca bu dergiler Kafkas halkların birleşmesi ve Abhazya'ya katkıda bulunması çağrılarını yapmışlardır.¹⁷³ "Marje" ve "Kafkasya Gerçeği" gibi dergilerde Abhazya meselesi hakkındaki haberler ve tartışmalar ilk sayfalarda yer almıştır.¹⁷⁴ Bu dergiler Gürcistan'ı şiddetle kınamıştır. *Marje* dergisinin arka sayfalarında Gürcistan'ı eleştiren karikatürler¹⁷⁵ yer almıştır. O dönemdeki dergilerin içeriğinin çoğu Abhazya meselesi olmuştur. Ayrıca her iki dergi de Abhazlar ve Çerkeslerin birlikteliği ve ortak noktaları vurgulayarak, başka Kafkasyalı halklara da yardım çağrısında bulunmuş ve Kafkasyalı halkların birlikteliğini savunmuştur.¹⁷⁶ Abhazya Savaşı dönemindeki diaspora kesiminin çalışmaları, Türkiye'deki Çerkes topluluğu ve diğer toplulukların Abhazya Meselesi'ne ilgisinin artmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu çalışmaların savaş sürecinde Türkiye'deki Çerkes topluluğu içindeki diaspora bilincinin oluşmasında ve önemli derecede hız kazanmasında katkıda bulunduğu söylenebilir.

¹⁷³ Bunun en iyi örneği olarak bkz: Berzeg, agm, 1-12.

¹⁷⁴ Özellikle *Marje* dergisinin ön kapaklarına Gürcistan'a karşı protesto resimleri (Ekim 1992) ve Şehit Efan Sıba'nın resimleri gibi Kafkasya milliyetçiliğini yükselten etkili resimler koyulmuştur. Doğal olarak diasporanın daha fazla dikkatinin çekilmesine yol açmıştır.

¹⁷⁵ Örnek olarak bkz: **Marje**, s. 10 (1993): 48.

¹⁷⁶ Ayrıntıları için bkz: Sönmez Baykan, "Bir Ulus Olmak, Bir Vatana Sahip Olabilmek için Birleşmek Zorundayız", **Marje**, s. 6 (1992): 4-5; Sefer E. Berzeg, "Abhazya ve Güney Osetya Yörelere Kuzey Kafkasya (Çerkez) Birliğinin Ayrılmaz Parçalarıdır", **Kafkasya Gerçeği**, s. 10 (1992): 1.

Abhazya savaşı döneminde Çerkes diasporası, ilk örgütsel tepki olarak 42 Kafkas derneğinin temsilcilerinin katılımıyla 1992 yılında *Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi*'ni (*KADK*) kurmuştur.¹⁷⁷ Bu komitenin amaçları şöyle sıralanabilir:¹⁷⁸

“Bütün Kafkasya’ya, özellikle Abhazya’ya insani ve ekonomik yardımda bulunmak; Türk ve dünya kamuoyu nezdinde Abhazya ve Kuzey Kafkas halklarına destek ve yardımı sağlamak; Abhazya sorununu Türkiye’ye ve uluslararası kamuoyuna her türlü araçla duyurup ilgisini çekmek; Abhazya ve tüm Kafkasya’daki olaylar hakkında gerekli bilgi ve haberleri sağlıklı kaynaklardan alarak ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara yazılı ve sözlü olarak ulaştırmak; Türkiye’den ve dünyanın diğer ülkelerden Abhazya ile Kafkasya’ya yapılacak yardımlarda derneklerin, kişilerin kurum ve kuruluşların yapacakları çalışmalarda birlikteliği ve koordinasyon sağlamak; Kafkasya ve Abhazya ile diasporanın iletişimini sağlam bir şekilde sağlamak; Abhazya ve Kafkasya’yı tanıtmaya katkıda bulunmaktır.”

KADK kurulduğunda, bu komiteyi destekleyenlerden tek Abhazya’nın bağımsızlığını isteyenler değil, ayrıca Tarık Cemal Kutlu ve Aydın Turan gibi Birleşik Kafkasya akımını savunanlar da bulunmuştur.¹⁷⁹ Onlar *KADK*’yi sadece Abhazya’nın bağımsızlığını hedeflenmediği, nihai olarak “bütün Kafkasya’nın Rusya’dan bağımsızlığını kazanması”nı amaçlandığı bile söylenebilir.

Komite, bu çerçevede 1992 Eylül’de İstanbul ve Sakarya gibi şehirlerde Abhazya’ya destek veren gösteriyi düzenlemiştir. Ayrıca *KADK*, Cumhurbaşkanı dâhil, devletin her kademesiyle ilişki kurarak Abhazya meselesini duyurmaya ve siyasi partileri ve hükümeti etkilemeye çalışmıştır. Örneğin 27-28 Eylül 1992’de kamuoyunun dikkatini çekmek için komitenin önderliğiyle İstanbul’dan Ankara’ya yürüyüş düzenlenmiştir. Bir de *KADK*, Abhazya’nın bağımsızlığının tanınmasını ve dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin’in istifasını istemek amacıyla Dışişleri Bakanlığı’nın önünde protesto eylemini düzenlemiştir.¹⁸⁰ Sonuç olarak komite, dönemin Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel’le görüşme yaparak talepleri iletmeye başarmıştır.¹⁸¹ Ayrıca 13 Ekim 1992’de TBMM’de Kafkasya ve Abhazya konulu bir görüşme yapılması sağlanmıştır.¹⁸² Aynı zamanda *KADK*, medya kurumlarıyla sürekli diyaloglarda bulunarak konuyu canlı tutup, kamuoyunun belli

¹⁷⁷ Çelikpala, “From Immigrants to Diaspora: Influence of the North Caucasian Diaspora in Turkey”, *Middle Eastern Studies*, c. 42, s. 3 (2006): 432.

¹⁷⁸ Kafkas Abhazya Kültür Derneği, *Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi* (İstanbul, 1998), 12.

¹⁷⁹ Atan, *Kafkas-Abhazya*, 85-87.

¹⁸⁰ Çelikpala, “Türkiye’de”, 59.

¹⁸¹ “Çerkesler Başbakanla Görüştü”, *Marje*, s. 6 (1992): 8-14.

¹⁸² Çelikpala, “Türkiye’de”, 59.

bir düzeyde ilgisini çekmeye başarmıştır. Bu komite Avrupa Komisyonu Parlamenterler Meclisi'ne üye olan Türk parlamenterleriyle grup hâlinde görüşmeler yaparak Abhazya meselesiyle ilgili detaylı dosyaları teslim etmiş ve BM ile AGİT gibi uluslararası kuruluşlara raporları ve değerlendirmeleri sunmuştur.

Bu savaş sırasında parlamenterlere sunulan Abhazya Dosyası iki ciltten oluşmaktadır. İçerik olarak AGİK ve UNPO gibi uluslararası örgütlerin raporları da yer almıştır. Fakat genel olarak bu raporda, tarih açısından ve hukuk açısından Abhazya'nın bağımsızlığının ne kadar haklı olduğunu ve Gürcistan'ın, Türkiye ve Kafkasya'nın barışı için ne kadar büyük tehdit olduğunu¹⁸³ anlatmaya ağırlık verilmektedir. Bu rapor, Abhazya'yı tanıtanın yanı sıra Türkiye vatandaşları arasında Gürcistan karşıtı bir kamuoyu yaratıp, Abhazya taraftarlığını arttırmaya yönlendiren propaganda özelliği de taşımaktaydı.¹⁸⁴

Bu inisiyatifler, Türkiye'deki Çerkes topluluğu ve Abhazya arasındaki ilişkileri önemli derecede geliştirmekten başka Türkiye siyasetçi ve kamuoyuna, diaspora kesiminin Kafkasya'daki gelişmelere bakışını belli bir şekilde göstermek konusunda önem taşımaktadır.

Öte yandan *KADK*, Abhazya Cumhurbaşkanı dâhil, devlet kademeleriyle de temas kurarak Abhazya'nın temsilciliğini yapmıştır. Komite, Abhazya'dan gelenler ve Türkiye'den Abhazya'ya gidenlerin karşılaştığı sorunları da çözmeye çalışmıştır. Dönemin Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ve Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin Temmuz 1992'de Gürcistan'ı ziyaret ederken, aynı zamanda diaspora örgütlerinin çalışmasının sonucu olarak Abhazya Cumhurbaşkanı Vladislav Ardzınba Türkiye'ye ziyarette bulunmuştur. Demirel'in Ardzınba'ya soğuk davranması, diaspora tarafından eleştirilmiş ve bu eleştiri, Demirel ile görüşen heyet tarafından kendisine iletilmiştir.¹⁸⁵ Ama başbakanın olmamasına rağmen Ardzınba, Türkiye Dışişleri

¹⁸³ Bu dosya, sivil helikopteri Gürcistan'ın düşürdüğünü ve Rusya Federasyonu'nun "Barış" çağrısını, Abhazya kabul ederken Gürcistan'ın reddettiğini detaylı anlatmıştır. Ayrıca Gürcü yayılmacılığını ve Türkiye'den potansiyel olarak toprak talebinin olduğunu da anlatarak Türk halklarına Gürcistan'ı, Türkiye için de Ermenistan gibi tehlikeli ülke olarak tanıtmaktadır. Ayrıntıları için bkz: Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi, age, 116-118.

¹⁸⁴ Keisuke Wakizaka, "SSCB döneminden Günümüze kadar Türkiye'deki Kafkas Diasporası ve Abhazya Arası İlişkilerinin Değişim Süreci", Uluslararası Konferans: Kafkas Göçü: Savaş ve Sürgün, 6-7 Aralık 2010, İstanbul.

¹⁸⁵ Çelikipala, "From Immigrants", 431.

Bakanlığının yetkilileriyle görüşebilmiş ve medya da bu görüşmede bulunmuştur. Sonra Abhazya'nın bağımsızlığı ilan edilmiştir.

Komite, 3 Eylül'de Moskova'da yapılan ateşkes görüşmelerine de katılarak görüşmelerin seyrini etkilemeye çalışmıştır. Komite, Moskova'da Kafkasyalı siyasetçiler ve parlamenterlerle görüşerek Rusya Parlamentosu'nda Gürcistan'ın Abhazya'yı işgal etmesini eleştiren, ayrıca bir gözlemci heyeti gönderilmesini sağlayan kararların alınması sürecinde etkili olmuştur.¹⁸⁶

Abhazya Savaşı'nın devam ettiği dönemde, *Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi*, Türkiye hükümetinin Gürcistan merkezli politikayı seçerken aynı zamanda Abhazya'ya insani ve ekonomik yardımda bulunmasına yönlendirmeyi başarmıştır.¹⁸⁷ Bu dönemde Türkiye'de çıkan Abhazya ile ilgili haber sayısının çok olması ve haberlerin içeriğinin kapsamlı olması,¹⁸⁸ artık Abhazya Meselesi'nin kamuoyu tarafından takip edilmeye başlandığını göstermiştir. Bu durum, Türkiye dış politikasının Abhazya'daki gelişmeleri göz ardı etmemesine yol açmıştır.

Diasporanın savaş sırasındaki çalışmaları, Rusya'nın oynadığı rolün yanı sıra Kuzey Kafkasya'dan katılan gönüllü birlikleriyle beraber Abhazya'nın kazanmasında önemli unsur olmuştur.¹⁸⁹ Komitenin bu hareketleri ve Abhazya'daki şehitler hakkındaki haberler dergilerde yayınlandıkça,¹⁹⁰ diasporanın içindeki Kafkas milliyetçiliği yükselip, diasporanın hareketlerinin şiddetlenmesine sebep olmuştur.

Böylece Abhazya Meselesi, Türkiye'deki Çerkes topluluğunun dikkatini önemli derecede çekmiş ve Çerkes topluluğu Gürcistan'a karşı şiddetle tepki göstermiştir. Türkiye'deki Çerkeslerden Efan Siba, Zafer Alış, Zafer Argun, Vedat Akar ve Hanefi Aslan gibi Abhazya'daki savaşta hayatını kaybedenler de vardır.¹⁹¹ Diasporanın savaşta Abhazya'yı yoğun bir şekilde desteklemesinin Abhazya ve Türkiye'deki Abhaz topluluğu arasındaki bağlantıyı daha da kuvvetlendirdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca Sakarya, İstanbul gibi Kafkas diasporasının yoğun

¹⁸⁶ Kafkas Abhazya Kültür Derneği, age, 24-25.

¹⁸⁷ Türkiye'den Abhazya'ya yardımı göndermek sürecinde de Türk hükümeti ve Abhaz diaspora sırasında tartışma oluşmuştur. Kuzey Kafkasya diasporası dernekleri ve KADK girişimleri sonucunda Rusya üzerinden Abhazya'ya ulaşım yolunu sağladığı halde, Türkiye'nin Gürcistan aracılığıyla göndermiş olması KADK tarafından eleştirilmiştir. Detay için bkz: Çelikpala, Türkiye'de", 60.

¹⁸⁸ Çelikpala, "Türkiye'de", 60.

¹⁸⁹ Diasporanın savaşa katılması konusunda ayrıntıları için bkz: Bekir Aşba, *Üşüyorum*, (İstanbul: Chiviyazıları, 2010).

¹⁹⁰ Örnek olarak bkz: "Türkiye'li Çerkezlerin Abhazya Şehidi", *Marje*, s. 7 (1992): 6-10.

¹⁹¹ Fatih Atan, *Türkiye'deki Abhazlar*, (İstanbul: Dönence Yayınları, 2009), 154-156.

yaşadığı şehirlerde düzenlenen, Gürcistan'ı protesto yürüyüşlerine çok sayıda katılımcıların bulunması da Türkiye'deki Çerkes topluluğu içinde diaspora kimliğinin oluşumunun ilerlendiğini göstermiştir. Abhazya Savaşı'na sadece Abhazlardan değil, Çeçenler, Adigeler ve Karaçaylar gibi, diğer Kafkasya halklarının da katıldıkları haber olarak yayımlandığı için,¹⁹² bu Abhazya Savaşı aynı zamanda “Kafkas Savaşı” boyutunu da kazanmıştır. Bu, savaşa ve Türkiye'deki gösterilere Abhazlardan başka, diğer Kafkasyalıların çok sayıda katılımlarına sebep olmuştur.

1980'li yıllarda Çerkes topluluğu içinde sınırlar çizilmeye başlamıştır. Başka deyişle, Karaçay-Balkarlar ve Kumuklar gibi Türk kökenli olanlar Çerkes kimliğinden ziyade daha çok Türk kimliğini öne çıkarmaya başlamıştır.¹⁹³ Çeçenler ve Dağıstanlılar da kendilerini Çerkeslere göre farklı bir millet olarak tanımlamaya başlamıştır. Ama Abhazya'da 1990'lı yıllarda başlayan savaş, bölünmelerin yaşandığı Kuzey Kafkasyalı diaspora gruplarını tekrar “Çerkes”, “Kafkasyalı” üst kimliği altına toplayıp birbiri arasındaki ilişkilerini güçlendirmeye fırsat yaratmıştır. Abhazya'daki savaşın, savaştan önce sadece soyut bir şekilde bilinçlendirilen “ana yurtlar”ı savaş dönemindeki etnik hareketler yoluyla somutlaşmaya başladığı bir kilit nokta oluşunu¹⁹⁴ söylemek mümkündür.

Diğer yandan, *KADK* ve günümüzdeki *KAFFED*'in Abhazya'ya savaş döneminden beri destek veriyor gözükmemesinin farklı bir boyutunun var olduğu söylenebilir. Abhazya savaşı sırasında Rusya önemli rol oynamıştır. Bu örgüt Rusya'nın ne diyeceğini önemser bir politika izlemektedir. Çünkü *KADK*'ye katılan derneklerin çoğu Dünya Çerkes Birliği'nin üyesidir. Dünya Çerkes Birliği SSCB'nin izni ile kurulan bir kuruluş olduğu için doğal olarak bu kuruluş Rusya'nın etkisi altında kalmaktadır. Bu yüzden Dünya Çerkes Birliği'ne bağlı olan dernekler de Rusya'dan kolayca etkilenir. Yani Abhazya'nın arkasında Rusya'nın olması da Abhazya'ya destek vermesini etkilemiştir.

¹⁹² “Kafkas Dağlı Halklar Konfederasyonu Abhazya'yı Neden Destekliyor?”, *Marje*, s. 6 (1992): 7-8.

¹⁹³ Kaya, age, 101.

¹⁹⁴ Wakizaka, “Kuzey Kafkasya'daki Siyasal Gelişmelerin Türkiye'deki Çerkes Diasporasına Etkileri”, Uluslararası Konferans: 21. Yüzyılda Çerkesler: Sorunlar ve Olanaklar, 22-25 Eylül 2011, Ankara.

5.1.2. Güney Osetya'daki Çatışma ile Karşılaştırma

Aynı zamanda 1991 yılında Gürcistan-Güney Osetya arasında da çatışmalar yaşanmıştır. Ama Abhazya'daki savaşta diaspora ciddi katkıda bulunurken, Osetya'daki çatışmada Osetler diasporalardan fazla destek alamamışlardır. Bunun aşağıdaki sebeplerden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

1) Abhazların Nüfus Krizinin Olup Olmaması

19. yüzyılda Abhazya nüfusunun büyük bölümü Rusya Çarlığı tarafından Osmanlı toprağına sürgün edildiğinden, Abhazya'daki Abhazların nüfusu önemli derecede azalmıştır. Ayrıca 1930'lı yıllardan beri, Stalin ve Beria'nın politikasından dolayı Gürcüler, Ermeniler ve Ruslar gibi Abhaz olmayan milletler yoğun şekilde Abhazya'ya yerleştirilmişlerdir. SSCB döneminin sonunda Abhazlar nüfusun sadece % 18'ini oluşturduğu¹⁹⁵ için Abhaz milleti yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca Gamsahurdia dönemindeki radikal Gürcü milliyetçiliği, bu tehlikeyi daha da artırmıştır. Abhazya'da yaşayan nüfus ve kültür krizleri, Abhazya ve Türkiye'deki Abhaz (ya da Çerkes) milliyetçiliğinin yükselişini kışkırtmış ve Abhazya savaşına diasporanın aktif olarak katılmasını sağlamıştır.

Buna karşı, Güney Osetya'da Osetlerin nüfus oranı % 60 civarında¹⁹⁶ olduğu için yok olma tehlikesinden uzak durmuş ve SSCB döneminde genel olarak Gürcüler ve Osetler arasında gerginlik yaşanmamıştır. Nüfus krizi olmadığından Osetya'nın diasporadan yardım ihtiyacı olmamıştır. Böylece Oset topluluğunda Oset milliyetçiliği fazla yükselmemiştir.

2) Türkiye'de Abhazların Çok Sayıda Bulunması

19. yüzyıldan itibaren Kafkasyalı halklar, Rusya Çarlığı tarafından yerinden edilip Osmanlı toprağına tehcir edilmişlerdir. Özellikle Adigeler, Ubıhlar ve Abhazlar en yoğun şekilde Osmanlı toprağına yerleştirilmiştir. Günümüzde

¹⁹⁵ "Naselenie Abkhazii", [Abhazya Nüfusu] <http://www.ethno-kavkaz.narod.ru/rnabkhazia.html> [02. 07. 2006].

¹⁹⁶ Tomohiko Uyama "Gurujia Funsouno Sansou-kouzou: Local, Regional, Global", [Gürcistan'daki Çatışmaların 3 Katlı yapısı: Ulusal, Bölgesel ve Küresel] **Hokkaido University Slavic Research Center Report**, s. 1 (2008): 9-10.

Türkiye’deki Çerkezlerin nüfusu 1-3 milyon ve Abhazların nüfusu 500 bin civarında olduğu söylenmektedir.¹⁹⁷ Bu rakam Abhazya’daki Abhaz nüfusundan daha fazladır.

Buna karşı Türkiye’deki Osetlerin nüfusu en çok 100 bin civarında¹⁹⁸ olduğu için, Abhaz nüfusuna göre daha azdır. Güç sağlamak için Oset diasporasının mutlaka başka Kafkas topluluğuyla iş birliği yapması gerekmektedir. Bu nedenle doğal olarak Türkiye’de daha çok Abhazya’daki savaşa ilgili hareketler ön planda olduğu için Osetya’ya yardım daha az olmuştur.

3) Uluslararası Kamuoyunun İlgisinin Fazla Çekilmemesi

Abhazya, 200 kilometrelik Karadeniz sahiline sahiptir ve meyveler gibi tarımsal madde üretmektedir. Ayrıca turistik yerlerin sayısı çok olduğundan ve Gürcistan için önemli limanlarından biri olan Sohum Limanı yer aldığından, Gürcistan için Abhazya son derece önemli bir bölgedir. Gürcistan Abhazya’yı stratejik açıdan da bırakmak istemez. Bu yüzden Abhazya’nın hemen hemen her yerinde Gürcüler ve Abhazlar arasında çok şiddetli çatışmalar meydana gelmiştir ve Abhazya’daki savaş doğal olarak uluslararası kamuoyunun ilgisini çekmiştir.¹⁹⁹ Buna karşılık Güney Osetya genel olarak dağlık bölgedir ve başkenti Tshinval hariç büyük şehirler oluşturulmamıştır.²⁰⁰ Sanayi de Abhazya’ya göre gelişmemiştir. Böylece Güney Osetya’daki çatışmalar, Abhazya’daki çatışmalar gibi büyük olmamıştır.

Ayrıca yurt dışındaki diaspora kesiminin çalışmaları da, savaşa kamuoyunun ilgisini çekmek konusunda oldukça etkilidir. Abhazya’daki savaş sırasında, Türkiye’deki Çerkez diasporası tarafından kurulan *Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi*’nin, Abhazya’nın durumu ve tezleri konusunda yurt dışı merkezlerini sürekli bilgilendirdiği için Abhazya savaşı sürekli uluslararası kamuoyunun ilgisini çekerek gündeme getirilmiştir. Güney Osetya’nın durumu ise farklıdır. Yurt dışındaki Oset topluluğu küçük ve siyasal açıdan da zayıf olduğu için, Oset Savaşı’nı sürekli canlı tutamamıştır.

¹⁹⁷ “Abhaz: A Language of Georgia”, Ethnologue Report For Abkhaz Language, http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=abk [30. 05. 2007].

¹⁹⁸ “Osetler”, Wikipedia, <http://tr.wikipedia.org/wiki/osetler> [09. 12 2011]. Ama gerçekte Osetler, Adıgeler gibi başka milletlerle önemli derecede karışmıştır. Bundan dolayı Oset kimliğine sahip çıkanların en çok 10 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir.

¹⁹⁹ Uyama, agm, 9.

²⁰⁰ agm, 9-10.

Ayrıca o zamanlarda Türkiye'deki Çerkes topluluğu içinde birlikteliğin güçlü olması, Abhazya'ya diasporadan desteği kuvvetlendirmiştir. Bir de Birleşik Kafkasya akımını destekleyenler de Abhazya'daki savaşı bütün Kafkasya'nın kurtuluşu için ilk adım olarak algılayıp güçlü destek vermiştir. Genel olarak Türkiye'de "Çerkes" kelimesi hem Kuzey Kafkasyalılar hem de Adigeleri kastetmekteydi. Özellikle 1990'lı yılların başında "Çerkes" kelimesi "Kuzey Kafkasyalı" anlamında kullanıldığı için Türkiye'deki diasporalar Abhazya'ya büyük destek verebilmiştir.

5.2. Vladislav Ardznba Dönemindeki Gelişmeler

Abhazya'daki savaştan sonra Abhazya ve Türkiye'deki Çerkes diaspora arasındaki ilişkiler önemli derecede gelişmiştir. Abhazya, Türkiye'deki Çerkeslerin Abhazya'ya geri dönüşü konusunda kolaylık tanımıştır. Ayrıca Abhazya'daki Türk kolejine de, Abhazya-diaspora ilişkilerini daha güçlendiren unsur olarak önem vermiştir.

Diğer yandan, Türkiye'deki Çerkes diasporası da Türkiye'nin ilgisini Abhazya'ya çevirmek için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Özellikle *KADK*, bu süreçte Abhazya ile birleşmeye başlamıştır.

Bu bölümde Abhazya'daki Megrellerin durumunun anlatılmasının yanı sıra, Abhazya-diaspora ilişkilerinin gelişmesi hakkında bilgi vermek için, Abhazya'nın diasporaya yönelik politikası anlatılacaktır. Ayrıca Türkiye'deki Çerkez diasporanın, Türk dış politikası üzerindeki çalışmaları ve Abhazya ile birleşme süreci hakkındaki bilgileri de yer alacaktır. Abhazya'daki tek Türk koleji olan Başaran Koleji hakkında bilgi vermek de Abhazya-diaspora ilişkilerini anlamada yardımcı olur.

5.2.1. Diasporaya Abhaz Vatandaşlığının Verilmesi ve Sosyal Yardımları

Savaş dönemindeki Türkiyeli Çerkes diasporasının, savaşa aktif bir şekilde katılması, Abhazya'nın savaşı kazanmasındaki önemli unsurlardan biri olmuş ve Abhazya-diaspora ilişkilerinin önemli derecede gelişmesine sebep olmuştur.

Bu gelişmelerden biri olarak, Abhazya vatandaşlığına alınma ve oturma izni konusunda Kuzey Kafkasyalılara ve yurt dışından dönen Çerkeslere kolaylık sağlanmasının olduğu söylenebilir. Kuzey Kafkasyalılar ve yurt dışındaki Çerkesler, özellikle Abhazlar ve Ubihların vatandaşlığa alınmasında kolaylık tanınmıştır.

Abhazya, yurt dışındaki Çerkeslerin dönüşü için bakanlık seviyesindeki Abhazya Geri Dönüş Devlet Komitesi'ni oluşturup, bu komitenin aracılığıyla takip etmektedir. Ayrıca ücretsiz gayrimenkulleri verip çeşitli sosyal ihtiyaçları saptamaktadır.²⁰¹

Burada özellikle Kuzey Kafkasyalılara ve yurt dışındaki Çerkeslere öncelik verilmesinin sebebini düşünmek ayrı bir önem arz eder. Kolaylık tanınmasının sebebi, Abhazya'nın ülke nüfusunu arttırmaya ihtiyacı duymasıdır. Ama bu açıklama yetersiz kalmakta ve Ruslar, Gürcüler ile Ermeniler gibi başka milletlere niye öncelik verilmediğine cevap verememektedir. Vatandaşlığa alınmada kolaylık tanınmasının önemli sebebi olarak Abhazya'daki savaşta Çerkes diasporasının, ciddi katkısından bahsetmek mümkündür. Çerkez diasporası, bilhassa Türkiye'deki Abhaz diasporası, savaş sırasında *Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi* merkezli olarak çeşitli faaliyetlerde bulunarak Abhazya'ya önemli derecede destek vermiş ve savaşta önemli rol oynamıştır.²⁰² Abhazya, bu savaşta diasporanın siyasal açıdan ne kadar güçlü ve mühim olduğunu öğrenmiş ve onlarla birlikteliği sağlamanın önemini fark etmiştir. Abhazya, Türkiye'nin bölgesel güç olması ve o bölgede Çerkeslerin yoğun bir şekilde yaşadığının farkında²⁰³ olduğu için, Türkiye'deki Çerkeslerle ilişkileri güçlendirmek istemiştir. Bu da yurt dışındaki Abhazlara, vatandaşlık vermenin kolaylaştırılmasını sağlamıştır denilebilir.

5.2.2. Abhazya'dan Megrellerin Sürgünü ve Mülk Sorunu

Abhazya'ya geri dönenlere ev ve toprak verilmesi; Gürcüler, özellikle Megreller arasında mülk meselesinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Abhazya'daki savaş sırasında, hem eskiden beri Abhazya'da kalanlar olsun hem de yeni gelenler olsun nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Gürcülerin büyük bölümü (yaklaşık 250.000-300.000 kişi) Abhazya'yı terk etmeye mecbur kalmıştır.²⁰⁴ Bu durum BM, AB ve NATO tarafından "etnik temizlik" olarak tanımlanmıştır.²⁰⁵ Savaş sırasında boşaltılan yerlere Abhaz asıllılar, Ermeniler ve Ruslar gibi başka milletler

²⁰¹ Kafkas Dernekleri Federasyonu, **Anavatana Dönüş Kitapçığı**, (Ankara, t.y.), 12.

²⁰² Savaş zamanındaki KADK'nın çalışmaları için bkz: Atan, **Kafkas-Abhazya**.

²⁰³ Cihan Candemir, "Abhazya-KuzeyKafkasya-Diyaspora Konum, Güncel Durum, Görevler ve Beklentiler", **Abhazya'nın Bağımsızlığı ve Kafkasya'nın Geleceği**, ed. Sezai Babakuş (İstanbul: CSA Yayın Ajansı, 2010): 150-151.

²⁰⁴ Bu konu hakkında Ayrıntıları için bkz: Napo Meskhia, **Rogor Gaskhvisda Apkhazeti** [Abhazya Nasıl Mahvedilmiştir] (Tbilisi: Çkhorıa-2009, 2009); Geronti Gasviani, Tornike Gasviani, **Apkhazetis Omi**, [Abhazya Savaşı] (Tbilisi: Mematiane, 2005).

²⁰⁵ "Ethnic Cleansing of Georgians in Abkhazia", Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_cleansing_of_Georgians_in_Abkhazia [28. 12. 2011].

yerleştirilmiştir.²⁰⁶ Gürcülerin geri dönmelerine izin verilmesine rağmen, Gürcü mültecilerin çoğu, Abhaz ve Rus askerlerinden korktuğundan ve evleri yıkılmış olduğundan Abhazya'ya henüz dönmemişlerdir.²⁰⁷ Böylece İsrail ile Filistin arasında var olan mülk sorunu, Abhazya ile Gürcistan arasında da ortaya çıkmıştır.

Özellikle eski zamandan beri Abhazya'da yaşayan Megreller için bu çatışma oldukça karışık bir durum yaratmıştır. 1930'lu yıllarda Gürcü (ve Oset) kökenli Joseph Stalin tarafından Abhazya, Gürcistan'a bağlı bir özerk cumhuriyet statüsüne dönüştürülmüştür. 1937-1953 yılları arasında Stalin ve Beria ikilisi tarafından çok sayıda Abhazyalı (Abhaz ve Megrel) aydın ve kanaat önderi katledilmiştir.

Ayrıca Lenin'in dile getirdiği "Ulusların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı" Abhazya'nın durumunu daha da karıştırmıştır. Lenin'in kullanmaya başladığı o kavramdan dolayı Kafkasya'daki halklar, hakları ne kadar sınırlanmış da olsa bir devlete sahip olabilmişlerdir. Ama devleti inşa etme sürecinde hangi milletin daha eski dönemde orada yaşamaya başladığına, eski dönemdeki devletin sınırlarına ve kralların kökenine dair şiddetli tartışmalar başlamıştır.²⁰⁸ Bu tartışmalar günümüze kadar devam eden etnik çatışmalara yol açmıştır. SSCB ülkelerinde milletin kökeni ve geçmişini belirlemek, siyasal haklarını elde etmek için önemli unsurlardan biriydi.

Avrupa'da Polonya ve Estonya gibi Doğu Avrupa ülkelerinde ulus-devlet sistemi artık yere oturduğu için, "Ulusların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı" Avrupa'da etnik çatışmalar gibi sorunları fazla yaratmamıştır. Fakat bu ilke, Kuzey Kafkasya'daki halklar arasında bölünmeleri yaratıp etnik çatışmalara sebep olduğu gibi Kafkasya'yı önemli derecede kötü etkilediğini söylemek mümkündür.²⁰⁹ Çünkü Kafkasya'da 20. yüzyıla kadar milliyetçilikten ziyade geleneklere, kültür ve soylara önem verilmekteydi. Kuzey Kafkasya'da, eski zamanlardan itibaren çeşitli milletler bir arada yaşayarak birbirlerinin kültür, dil ve tarihini etkilemişlerdir.²¹⁰ Kuzey Kafkasya'daki Nart Destanı, bütün Kuzey Kafkasya halklarının ortak sahip olduğu

²⁰⁶ Okan Mert, *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2004), 53.

²⁰⁷ Anano Korkia, "Küreselleşme Sürecinde Siyasetin bir Belirleyeni Olarak Din: Güney Osetya ve Abhazya Örneği" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 78.

²⁰⁸ Maeda, "Shinwasekai no Nakano Caucasus", [Mitoloji dünyası içinde Kafkasya] **Kokasas-wo Shirutameno 60-shou**, [Kafkasya'yı Bilmek için 60 bölüm] ed. Seiichi Kitagawa ve diğ. (Tokyo: Akashi-shoten, 2006): 65-66.

²⁰⁹ Wakizaka, "Ulusun".

²¹⁰ Kazbek Çeleksaty, **Osetia i Osetiny**, [Osetya ve Osetler] (Vladikavkaz: y.y., 2010), 139. Ayrıca bkz: Çeleksaty, age., 127-140; Natho, age., 84-85.

destan olarak oldukça meşhurdur. Ayrıca Kuzey Kafkasya'daki soylular arasında birkaç dil aynı zamanda kullanılmaktaydı. Mesela Abhaz krallığındaki soylular içinde hem Megrelce, hem de Abhazca kullanılmaktaydı.²¹¹ Kral olan Çaçba sülalesi, aynı zamanda dış ülkelerle ilişkilerde Gürcü sülalesi olan Şervaşidze sülalesi olarak da görüldüğü²¹² için dışarıdan hem Abhaz krallığı hem de Gürcü krallığı gibi gözükmekteydi. Hatta çok çeşitli milletler arasında çok sayıda ortak sülale de bulunmaktadır.²¹³

Açba (Ançabadze): Karaçaylı, Abhaz ve Megrel.

Kelemet: Adige, Abhaz ve Karaçaylı.

Lakaa (Lakay, Lakırba, Lakerbaia): Ubih, Adige, Abhaz ve Megrel. Bu sülale “Lakların oğulları, Lak kökenli olan” anlamına gelir.

Çaçba (Gürcücesi: Şervaşidze) : Abhaz ve Megrel.

Sigua: Abhaz ve Megrel.

Böylece Kuzey Kafkasyalı halklar, tarih, toprak, sülaleler ve kültür gibi çok çeşitli şeylere ortak bir şekilde sahip olduğu için, milletlerin farklılığını belirleyen ölçüt sadece “dil” olarak kabul ediliyordu. Ayrıca dil konusunda da bir soy, özellikle soylular içinde çok çeşitli diller bir anda kullanıldığı için kimin veyahut hangi soyun hangi millete ait olduğu belli bir şekilde gözükmemiştir.²¹⁴ Abhazy'a da ise uzun zamandır Abhazca ve Megrelce kullanılmıştır. Bu süreçte iki diller arasında alışveriş olmuştur. Abhazlar için Gürcüce öğrenmede, kelimeler ve dilbilgisi konusunda zorluk çekerken, Abhazcanın Megrelce kökenli kelimeleri çok sayıda içerdiği²¹⁵ için Abhazlar nispeten rahat bir şekilde Megrelceyi öğrenebilir. Megreller de Abhazcayı rahatça öğrenebilirdi. O yüzden Rus işgaline kadar Gürcü-Abhaz anlaşmazlığı belli bir şekilde meydana gelmemiştir.

Ama 20. yüzyılda SSCB içindeki milletlere etnisiteye dayalı özerk cumhuriyet ve cumhuriyet ayarlandıktan sonra, Kuzey Kafkasya'daki halklar kendi

²¹¹ “Abhaz-jin” [Abhazlar], Wikipedia, <http://ja.wikipedia.org/wiki/%E3%82%A2%E3%83%96%E3%83%8F%E3%82%BA%E4%BA%BA> [18. 10. 2011].

²¹² Maeda, age, 15.

²¹³ Ayrıntıları için bkz: Çeleksaty, age, 885-904; Adilhan Adiloglu, **Karaçay Malkar Türkleri**, (Ankara: ODES, 2005), 139-164.

²¹⁴ Wakizaka, “Ulusun”.

²¹⁵ Kitagawa, age, 74.

siyasal haklarını elde etmek için kendi milletinin tarihi ve kültürünü tanımlamaya ihtiyaç duymuştur. Her millet kendi tarihini belirlemek sürecinde tarihte geçen milletler ve devletler hangi millete mensup olduğu hakkında şiddetli tartışmalar olmuştur. Bu tartışmalar, SSCB sonrası dönemde meydana çıkmaya başlayan etnik çatışmalara zemin hazırlamıştır. Abhazya'da da başka Kuzey Kafkasya bölgeleri gibi çeşitli konular üzerine Gürcüler ve Abhazlar arasında şiddetli tartışmalar meydana gelmiştir. Bu, sonra Gürcü-Abhaz çatışmasına dönüşmüştür. Sonuçta Gürcü-Abhaz çatışması, aynen bir akraba içindeki katliam gibi bir durum yaratmış ve eskiden beri Abhazya'da kalan Gürcülerin bazıları, kendi memleketlerini terk etmeye mecbur kalmıştır.

5.2.3. Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi'nin Güçlendirilmesi ve Abhaz

Devleti ile Birleşimi

Ardzınba, *Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi*'ne Leon ödülünü vermek şeklinde Türkiye'deki Çerkeslere teşekkür etmiştir. Ayrıca 1994 yılında Türkiye'deki Çerkezlerle ilişkileri güçlendirmek amacıyla Türkiye'ye Vladimir Ayüzba temsilci olarak atanmıştır. Böylece Türkiye'deki Abhazların, Abhazya ile direkt bir şekilde iletişim için de bulunmaları sağlanmıştır. Ardzınba, *KADK*'nın yeniden göreve başlaması ve Türkiye'deki "Abhazya resmi temsilcisi" olarak çalışmasını talep etmiştir. Tabii ki bu talepler gerçekleştirildi ve şu anki komitenin adresinde Ayüzba daimi olarak çalışmaktadır, yani *Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi*, Abhazya büyükelçiliği gibi çalışmaktadır.²¹⁶

Bu komitenin yeri de savaş öncesi döneme göre daha yükselmiştir. Komite, Türkiye ve Abhazya hükümetleri arasındaki iletişimi koordine etmiştir. Hatta Türkiye'yi olayların içine çekerek Abhazya-Gürcistan arasındaki barış ve istikrarlı ilişkilerinin tesisinde aktif rol oynatmada bile başarılı olmuştur. *KADK*, 1999 yılında Türkiye'nin düzenlediği Abhazya-Gürcistan müzakeresine katılmış ve Abhazya meselesiyle ilgilenen bütün yabancı ülkelerin temsilcileriyle görüşme sağlayarak daha da aktif rol oynamıştır. Bu temsilcilerden Gürcistan'daki İngiltere Büyükelçisi, BDT ülkelerindeki Amerika Büyükelçileri ve hatta 2001 yılında Türkiye'yi ziyaret

²¹⁶ Şu an BDT üyesi olan ülkenin vatandaşları hariç yabancı uyruklu kişilerden Abhazya, vize istemekte ve onların vize işlemleri de bu adreste yapılmaktadır.

eden dönemin Gürcistan Cumhurbaşkanı Şevardnadze bile vardı.²¹⁷ Ayrıca *KADK*, Abhazya meselesini daha geniş topluma tanıtmak için AB, AGİT, BM ve UNPO gibi uluslararası örgütlerle sürekli irtibatta bulunmuştur. Böylece Türkiye’deki Çerkes diasporası, Abhazya meselesine daha derin bir şekilde katılmaya yönelmiş ve Abhazya ve diaspora ilişkileri iyice kuvvetlenmiştir.

Ama Abhazya hükümetiyle iş birliğini kabul ettikten sonra *KADK*, Abhazya hükümetinin bir parçası gibi görülmeye başlamıştır. Bu yüzden, Aydın Turan ve Tarık Cemal Kutlu gibi Birleşik Kafkasya akımını savunan kişiler *KADK*’yı desteklemekten çekinmeye başlamıştır.

5.2.4. Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi ve Türk Dış Politikası

1993 yılında savaş durduktan sonra barış görüşmeleri sürecinde *KADK*, Abhazya dışındaki faaliyetlere önem vermeye başlamıştır. *KADK*, Abhazya meselesinin hukuki ve siyasi boyutunun yanı sıra Abhazya’nın tarihi ve kültürünü tanıtmaya ağırlık vermiştir. *KADK*’nın savaş sonrası dönemdeki amacı, Abhazya’ya Bağımsız Devletler Topluluğu ve BM tarafından uygulanan ambargonun kaldırılması ve Türkiye’nin Gürcistan ağırlıklı politikasını değiştirmek olduğu söylenebilir.

Türkiye ne kadar aktif bir şekilde Gürcü-Abhaz barış sürecine katılıyorsa da yine de Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin güçlendirilmesi Türkiye’deki Çerkes topluluğunu, özellikle Abhazların diaspora kesimini rahatsız etmektedir. Bu yüzden Çerkes diasporası hem Türkiye, hem de Gürcistan liderleriyle görüşerek baskı uygulamaya çalışmıştır. 2001 yılında Eduard Şevardnadze Türkiye’ye ziyarette bulunurken, *Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi* temsilcileri de Ahmet Necdet Sezer ile görüşerek bilgi vermiştir. Ayrıca onlar, Türkiye’nin Gürcistan ağırlıklı politikasını eleştirerek askeri yardımlarının kesilmesini ve Gürcistan’ın baskı altına alınmasını istemiştir. Sezer de, Abhazya’yı yalnız bırakmayacağını ve adil ve kalıcı barış için her şey yapacağını söylemiştir. *Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi* temsilcileri, Şevardnadze ile de görüşerek Sezer’e ilettikleri brifingi bir defa daha dile getirdiler.²¹⁸ Sonuç olarak Şevardnadze, Abhazya meselesi ile ilgili temsilcisi

²¹⁷ Burcu Gültekin Punsmann ve diğ., *Abkhazia for the Integration of the Black Sea*, (Ankara: TEPAV, 2009), 13.

²¹⁸ “Kafkas-Abhaz Dayanışma Komitesi, Cumhurbaşkanı Sezer ve Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze ile görüştü”, *Nart*, s. 22 (2001): 41-43.

Malkhaz Kakabadze'yi Türkiye'deki Çerkes diasporası ve *KADK* ile iletişim içinde olmakla²¹⁹ görevlendirdi.

2001'de 11 Eylül olaylarından sonra Gürcistan askerleri Kodor bölgesinde operasyon yaparken, Çerkes diasporası "Abhazya'da savaşı durdurun" bildirisini Türkiye Başbakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı gibi hükümet kuruluşlarına ve BM, AGİT ile NATO gibi uluslararası kuruluşlara sunmuştur. Ayrıca bu bildiriye gazetelerde de yayımlayarak²²⁰ kamuoyunu Abhazların lehine etkilemeye çalışmıştır.

Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi, 2004 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Gürcistan ziyaretinden önce Başbakanla görüşme yaparak Abhazya ile ilgili bir dosya sunmuş ve Saakaşvili'nin Abhazya'ya karşı uygulanan politikasından rahatsız olduğunu sözlü şekilde belirtmiştir.²²¹

Ama savaş sonrasındaki dönemde kamuoyu savaş dönemine göre, Abhazya meselesine ilgi göstermemeye başlamıştır. Ayrıca Türkiye, enerji geçiş noktası ve Azerbaycan'a ve Orta Asya'ya ulaşım noktası olarak Gürcistan'ın önemini bildiği için, yani Ortadoğu ve Rusya'ya bağımlı durumdan kurtulmak için Türkiye, Gürcistan'la ilişkilerini güçlendirmeye mecbur kalmıştır.

Hatta 2001'den sonra Türkiye hükümetinin ilgisi İran, Afganistan, Irak ve Suriye gibi Ortadoğu'daki siyasal gelişmelere yönelmiştir. Böylece Türkiye için de, Kafkasya'nın önemi Ortadoğu'nun yerine göre giderek azalmıştır. Böylece Abhazya meselesi, halkların ve hükümetin ilgisini kaybetmiştir. Bu nedenle Türk dış politikası üzerindeki Çerkez diasporasının etkisinin sınırlı kaldığı söylenebilir.

5.2.5. Başaran Koleji

Abhazya'daki en önemli gelişme olarak Başaran Koleji'nin açılışından bahsetmek mümkündür. Abhazya'daki tek Türk Lisesi olan Başaran Koleji, 1995 yılında Rusya-Abhazya sınırından 15 kilometre uzaklıkta olan Gagra bölgesinin Tsandripş (Gürcüce: Gantiadi) köyünde Vladislav Ardzınba'dan izniyle kurulmuştur. Başlangıçta bu kolej zor durumdaydı, çünkü o dönemde Abhazya'ya ambargo

²¹⁹ Ayrıntıları için bkz. "Türkiye Abhazları ve Gürcülerin Barışa Katkı Çabaları", *Nart*, s. 24 (2001): 51-52.

²²⁰ Metni için bkz: "Abhazya'da Savaşı Durdurun", *Nart*, s. 26 (2001): 25-27.

²²¹ Bkz: Salih Boztaş, "Erdoğan, Tiflis'e 'Sorunları Barış Yoluyla Çözün' Mesajı Götürüyor", *Zaman*, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=79687&keyfield=616268617A796120646179616EC4B1C59F6D61206B6F6D61206B6F6D6974657369> [11. 08. 2004].

uygulandığı için Türkiye ile iletişim kesilmiştir. Şu anda Başaran Koleji Abhazya hükümetinden destek sağlamakta ve Türkiye-Abhazya ilişkilerinde etkin rol oynamaktadır. Özellikle Abhazya'ya ilgi gösteren Türk işadamlarının çoğu bu kolejle yakın iletişimde bulunmaktadır.

Başaran Koleji, erkek lisesidir. Bu kolej içinde yurt, spor tesisleri, bilgisayarlar gibi eğitim için gerekli pek çok şeyler vardır. 5 yıllık eğitim süresinin birinci yılında hazırlık olarak Türkçe ve İngilizce öğretilir. Rusça ile İngilizcede matematik ve fen bilimleri öğretilmektedir. Rusçada ise sosyal bilimler öğretilmektedir. Bu derslerden başka öğrenciler; Abazaca, Türkçe ve edebiyat derslerini de almaktadırlar. Günümüzde bu kolejin öğrencileri, çeşitli olimpiyatlarda başarılar elde etmiştir. 2010 yılına kadar mezun olan öğrencilerin sayısı 292 kişiye ulaşmıştır. Onlardan 150 kişi Rusya'da, 67 kişi Abhazya'da ve 64 kişi ise Türkiye'deki üniversitelerde²²² eğitimlere devam etmiştir. Başaran Koleji mezunları tarafından en çok tercih edilen fakülteler; iktisat, uluslararası ilişkiler, turizm, bilgisayar mühendisliği ve işletme fakülteleridir. Bu kolej mezunlarının çoğu, profesyonel oldukları ve çeşitli yabancı dilleri bildikleri için işadamları tarafından tercih edilmektedir. Her sene mezunlar, Sohum'daki restoranlarda toplanarak bir araya gelirler. Gelecekte, internet aracılığıyla Başaran Koleji mezunlarının birbirlerine ulaşabilecekleri bir ağ kurmak amaçlanmaktadır.

Fethullah Gülen hareketini destekleyenler tarafından Başaran Koleji'nin kurulmuş olması da bir gerçektir. Türkiye'deki Çerkes diasporasının bir kısmı ve Rusya Federasyonu, Gülen cemaatinin etkisinin artmasına neden olabileceğini düşünmektedirler. Bu yüzden onlar bu koleje sıcak bakmamışlardır. Hatta aynı zamanlarda Kuzey Kafkasya, özellikle Çeçenistan, Dağıstan ve İnguşetya'da radikal İslamiyet'in yaygınlaşması da bir tehdit olarak görülmüştür. Bu yüzden bu koleje baskının²²³ arttığını söylemek mümkündür.

Başaran Koleji'ni hoş görmeyenlerin sayısının çokluğuna rağmen Abhazya hükümetinin bu koleje izin vermesinin nedeni şöyle açıklanabilir: Türkiye'de okuyan Başaran Koleji mezunları, Abhazya ve Türkiye'deki Abhaz topluluğunu bağlayan

²²² Punssman ve diğ., age, 14.

²²³ Mesela 2000'li yılların başında Dağıstan gibi Kuzey Kafkasya'daki cumhuriyetlerde de Türk kolejleri bulunmaktaydı. Fakat şimdi Rusya Federasyonu tarafından hepsi kapatılmış ve oradaki Türk kolejlerinin açılması yasaklanmıştır.

köprü olarak görülmektedir. Başaran Koleji, ne kadar yoğun Gülen Cemaati'nin etkisi altında kalsa da, Abhazya ve Türkiye'deki Abhaz topluluğu arasındaki ilişkileri daha da güçlendirmek için önemli nokta olarak görüldüğü söylenebilir. Diaspora ile ilişkileri yoğunlaştırmak isteyen Ardzinba da bunu şiddetle desteklemiştir. Kolejin müfredat programında Türkçenin yer alması da, amacının Abhazya ile Türkiye'deki Abhaz topluluğu ilişkilerini yoğunlaştırmak olduğunu göstermektedir. Abhazya, diasporanın siyasal gücünü bilip ilişkileri geliştirmek niyetinde²²⁴ olduğu için bu koleje güçlü destek vermiştir.

5.3. Gürcü Topluluğunun Durumu

Türkiye'deki Çerkes diasporası, Abhazya'daki savaştan sonra Abhazya ile ilişkilerini geliştirirken, Türkiye'deki Gürcülerin ise, Gürcistan ile bağlantıları fazla gelişmemiştir. Gürcistan'da, Eduard Şevardnadze Cumhurbaşkanı olduktan sonra Türkiye-Gürcistan ilişkileri önemli derecede gelişmeye başlamış ve Acaristan'ın devlet başkanı olan Aslan Abaşidze de, bu durumdan faydalanmaya çalışmıştır.

Buna karşı, Türkiye'deki Gürcü topluluğu içinde kendi kimliği konusunda birliktelik yoktu. Ayrıca o dönemde internet gibi teknolojinin henüz gelişmediği için Türkiye'deki Gürcü topluluğu içinde Gürcistan'ın durumu çok iyi bilinmemekteydi. Yani bu dönemde Türkiye-Gürcistan ilişkileri, sadece devlet düzeyinde gelişmiş ve Türkiye'deki Gürcü topluluğu ile Gürcistan ilişkileri fazla gelişmemiştir.

Bu bölümde Türkiye'deki Gürcü topluluğu ve Gürcistan arasındaki ilişkilerini daha iyi anlamak için, Şevardnadze dönemindeki Acaristan'ın durumu ve Türkiye-Gürcistan ilişkileri hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca Türkiye'deki Gürcülerin kendi kimliğine bakışı ve Gürcü topluluğunun durumu incelenecektir.

5.3.1. Eduard Şevardnadze Dönemine Kadar Türkiye-Gürcistan İlişkileri ve Acaristan

Sovyetler Birliği'nin ateizm politikasından dolayı Acaristan'daki Müslüman Gürcüler, dinden uzaklaşmaya başlamıştır. Sovyet döneminde “Müslüman Gürcülerin bölgesi” olarak özerklik hakkının verildiği Acaristan, Sovyet döneminin

²²⁴ Wakizaka, “SSCB”.

sonunda artık ‘‘Gürcü bölgesi’’ olarak görülmüştür.²²⁵ Acaristan ve Tiflis arasındaki ilişkiler de, Gürcistan-Abhazya ve Gürcistan-Güney Osetya ilişkileri gibi olmayıp sadece merkez-çevre ilişkilerine dönüşmüştür.

Zviad Gamsahurdia da, Abhazya’nın ‘‘etnik özerk cumhuriyeti’’ olma hakkının var olduğunu savunurken, Acara nüfusunun çoğu Gürcü olduğu için Acaristan’ın özerk cumhuriyet olma hakkının olmadığını ileri sürmüştür.²²⁶ Batum’da da, Yuvarlak Masa kendi hareketlerini yoğunlaştırmıştır. Bu süreçte Yuvarlak Masa ve Komünist Partisi arasında gerginlik yükseleceği tedirginliği vardı. Fakat Gamsahurdia, Acaristan Meselesine el sürmeden görevden alınmıştır.

Zviad Gamsahurdia yönetimi Tengiz Sigua ve Tengiz Kitovani’nin gerçekleştirdiği darbeye devrildikten sonra, Eduard Şevardnadze iktidara gelene kadar Gürcistan’da oldukça karışık durum devam etmiştir. Abhazya ve Güney Osetya’da Gürcistan ile çatışmalar yaşanırken, Acaristan ise Gürcistan’dan bağımsızlık talep etmemiştir. 1991’den 2004’e kadar, Acara Özerk Cumhuriyeti Yüksek Konseyi Başkanlığını yapan Aslan Abaşidze, Gürcistan’dan bağımsızlık kazanmaktan daha çok, Gürcistan siyasetinde yer almayı tercih etmiştir.²²⁷ Abaşidze, Gürcistan Cumhurbaşkanı olmayı bile hedeflemiştir. Bu açıdan Acaristan’ın durumu Abhazya ve Güney Osetya’nın durumuna göre oldukça farklıdır.

Fakat Abaşidze Gürcistan’dan bağımsızlık istememişse de, Abaşidze’nin Gürcistan merkez hükümetinin zayıflığından yararlanarak, bağımsız devlete benzer bir durum yarattığı²²⁸ da gerçektir. Daha ziyade Abaşidze’nin, Gürcistan hükümeti ile müzakere ederken kendi üstünlüğünü sağlamak için bu durumdan yararlandığını söylemek mümkündür.

Acaristan, Türkiye-Gürcistan ticaretinin en yoğun şekilde yapıldığı Sarp sınır kapısına sahiptir. Gürcistan’ın en önemli limanlarından biri de Batum’da yer almaktadır. Ayrıca Ermenistan ile Azerbaycan’ın Karadeniz’e ulaşması için Gürcistan önemlidir. Batum’dan Ermenistan ve Azerbaycan’a demiryolu ile ulaşılabilir. Ticaret ve trafik açısından önemli üç tane noktaya sahip

²²⁵ Maeda, age, 20.

²²⁶ Kitagawa, age, 115.

²²⁷ Maeda, age, 20.

²²⁸ Cüneyt Yenigün ve Mehmet Ali Bolat, ‘‘Gürcistan: Yeni Dünyanın Doğu-Batı Sınırı’’, **Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları**, ed. Kemal İnat ve diğ. (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010): 475.

olduğundan²²⁹ Acaristan'a çok miktarda para girmektedir. Abaşıdze, kendi eşinin akrabası olan Gogitidze ailesiyle birlikte²³⁰ çok büyük mali kaynağa sahip olduğundan onun siyasal iktidarı daha sağlam ve güçlü olmuştur. Gürcistan merkez hükümeti ile gelirleri paylaşmak isterken, Abaşıdze bunu reddedip Gürcistan siyasetinde kendi mali gücünden yararlanmıştıdır.

Ayrıca Batum'da Rus askeri üssünün bulunması, Abaşıdze'nin mali gücünü daha da kuvvetlendirip iktidarını sağlamlaştırmıştır.²³¹ Batum'da, Rus askeri üssü olduğundan Acaristan'daki halklara iş imkânı önemli derecede sağlanmıştıdır. Ayrıca Abaşıdze, kendi iktidarının korunması için Rusya ile çok sıcak ilişkiler kurmuştur. Abaşıdze'nin oğlu, Moskova Belediyesi Başkanı Yuri Lujkov'ın kızı ile evlendiğinden beri Abaşıdze Rusya'yla akrabalığa yakın ilişkiler geliştirebilmiştir. Şevardnadze Batı Bloğu'na yaklaşırken Abaşıdze Rusya'yla sıkı ilişkileri koruyup Rusya himayesi altında kalmıştır.

Böylece Gürcistan merkez hükümeti, yurt içindeki çeşitli sorunlardan ötürü kendi gücünü kaybederken, Acaristan ise; siyasi, ekonomik ve askeri güçleri kendi eline geçirebilmiştir. Bu dönemde Gürcistan merkez hükümetinin düzenlediği hukuk sistemi artık Acaristan'da uygulanmaz olmuştur. Abaşıdze'nin Acaristan'ı serbest ekonomik bölge yapma teklifini Şevardnadze'nin reddetmesi sebebiyle, ikisi arasında anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Abaşıdze, Rus askerleri Acaristan'dan ayrıldıysa da, Acaristan sınırını kendi kendine koruyacağını ileri sürmüştür.²³² Abaşıdze'nin bu sözü gerçekleştirilmiştir. 1 Eylül 1998 tarihinde, Gürcistan Silahlı Kuvvetlerinin Acaristan'a girmesine izin verilmeyeceği ilan edilmiştir. Ayrıca Abaşıdze, SSCB sınır birliklerindeki Acaristanlı paramiliterlerini, Karadeniz kıyısı ve Gürcistan-Acaristan sınırına yerleştireceğini söyleyerek Şevardnadze'yi uyarmıştır.²³³

Gürcistan anayasası üzerindeki anlaşmazlık, Gürcistan-Acaristan arasındaki güç dengesini açıkça göstermiştir. 1995 yılında kabul edilen Gürcistan anayasasında özerklikle ilgili hükmün olmaması, Gürcistan-Acaristan ilişkilerini gerginleştirmiştir. 2000 yılında anayasa değiştirildiğinde, Gürcistan Parlamentosu Acara'nın özerkliğini kabul etmiş ve Gürcistan-Acara ilişkileri toparlanmıştır. Ayrıca Abaşıdze, Gürcistan

²²⁹ agm, 475.

²³⁰ Maeda, age, 20.

²³¹ Yenigün ve Bolat, agm, 475.

²³² agm, 475

²³³ agm, 475.

Cumhurbaşkanlığına aday olmasına rağmen, seçimden 2 gün önce çekilmiştir.²³⁴ Bu durum, Şevardnadze ve Abaşidze arasında anlaşma yapıldığını ve Gürcistan'ın Acaristan'a karşı zayıf olduğunu göstermiştir.

Acaristan'daki halkların durumuna göz atmak gerekirse, Acaristanlı halklar hakkında şunlar söylenmektedir: Acaristan'da yaşayanların Ruslar hariç hepsi, İslamiyet'e inanmaktadır. Türkiye yanlıları oldukça fazladır ve Acarlıların çoğu Türkiye'yle birleşmeyi talep etmektedir. Bu yüzden Gürcüler, Acarlıların Gürcistan'a yönelik vatanperverliğine şüpheyle bakmaktadır. 40-60 genç, İslami eğitim görmek için Türkiye'ye gitmiş ve Batum'da Türkiye'nin yardımıyla 45 m. minareli cami kurulmuştur. Ayrıca Acaristan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Konseyi Başkanı Abaşidze, Turancıdır.²³⁵

Tabii ki, Turancılık ve İslamcılık tamamen farklı bir akımdır. Ayrıca Acarlılar, kendilerini tamamen "Gürcü" olarak tanımlamaktadırlar. Fakat Hristiyan Gürcüler arasında bu söylenti oldukça yaygın olduğu için, Abaşidze'nin sık sık Gürcistan'a karşı vefakârlığını vurgulaması gerekmiştir. Abaşidze, 1992 yılında Nezavisimaya Gazeta (Bağımsızlık Gazetesi) ile röportajda şunları söylemiştir²³⁶:

"Acaristan'ın durumunu Abhazya ve Güney Osetya ile karşılaştırmamalıyız. Bizim cumhuriyetlerimiz sadece idari bir birimdir. Orada çeşitli halklar yaşıyorlar. Ama herkes Acaristan vatandaşıdır, yani Gürcistan vatandaşıdır. Bizim Gürcistan'a karşı toprak talebimiz hiçbir zaman olmadı ve gelecekte de olmayacaktır."

Burada Abaşidze, Acaristan'daki halkların Gürcistan vatandaşı olduğunu vurgulayarak Abhazya ve Güney Osetya gibi bağımsız devlet olmak istemediğini ileri sürmüştür.

Ayrıca Abaşidze, Acarlı halkın Türkiye'yle birleşme talebiyle ilgili soruya şöyle cevap vermiştir:²³⁷

"Acaristan, Gürcistan'ın tarihi bir parçasıdır. Tarihte asla Acaristan, ana vatanımız Gürcistan'ın sorun kaynağı olmamıştır. Bizim cumhuriyetimizin Türkiye'nin bir parçası olmak istediği söylentisinin hiçbir kaynağı yoktur. Bu, Abaşidze'nin halkla birlikte Mars'a göç etmeye bugün karar verdiği gibi bir şeydir. Biz Türkiye ile dostluk ilişkilerini sağlamaktayız. Fakat bu, Acaristan'ın Türkiye'nin bir parçası olmak istemesi anlamına gelmez."

Burada Abaşidze, Acaristan'ın Gürcistan'a ait olduğunu ileri sürerek Hristiyan Gürcülerin iddiasını inkâr etmeye çalışmıştır.

²³⁴ agm, 475.

²³⁵ Kitagawa, age, 116.

²³⁶ age, 116.

²³⁷ age, 116.

Abaşidze'nin, sonraki yıllarda da benzer bir mesajı, Tiflis'teki hükümet yanlısı gazete olan "Özgür Gürcistan" gazetesinde yayımlanmıştır.²³⁸

Diğer yandan, N. V. Mgeladze'nin araştırmasına göre, Acarlılar arasında Hristiyanlığa geri dönüş günümüzde oldukça yaygındır. Sonuç olarak İslamiyet ve İslam'a dayalı isimler sadece yaşlı olanlar arasında kalmıştır. Orta yaşlardakiler, dine ilgi göstermemektedir. Gençlerin çoğu, Hristiyanlar gibi ibadet etmekte ve adları da Gürcü ve Rus kültürüne dayanmaktadır.²³⁹

Bu durumdan hem Abaşidze gibi Acara yönetiminde hem de halk arasında sadece bir "Acarlı" kimliğinin olduğu ve "Bağımsız Acarlı" kimliğinin oldukça zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye-Gürcistan ilişkileri, Zviad Gamsahurdia döneminden sonra, Şevardnadze iktidara gelene kadar iç kargaşadan dolayı fazla gelişmemiştir. Fakat Şevardnadze, iktidara geldikten sonra iki ülke arasındaki ilişkiler gelişmeye başlamıştır. 30 Temmuz 1992 yılında, dönemin Türkiye başbakanı Süleyman Demirel, Gürcistan'ı ziyaret edip "Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk Antlaşması"nı Şevardnadze ile beraber imzalamıştır.²⁴⁰ Türkiye, 1992 yılında Gürcistan'a 50 milyon dolarlık düşük faizli kredi vermiştir.²⁴¹ Gürcistan zor durumda kalırken Türkiye, Gürcistan'a hayati destek vermeye devam etmiştir. Bu dönemde Abhazya meselesi de alevlendiği için Türkiye'deki Çerkez topluluğu, Türkiye hükümetinin Gürcistan yanlısı politikasına tepki göstermiştir. Ayrıca onlar, Türkiye'deki medyalara, siyasetçilere ve uluslararası örgütlere baskı uygulamaya çalışmışlardır.

13 Ocak 1994 tarihinde Şevardnadze, Türkiye ziyareti sırasında çok sayıda antlaşmaya imzalamıştır. Gürcistan ve Türkiye arasındaki antlaşmaların çok sayıda imzalanması, Gürcistan'ın uluslararası platforma katılması için önemli derecede katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler, 1995 yılında dönemin başbakanı Tansu Çiller'in Tiflis ziyareti için zemin hazırlamıştır.²⁴² Gürcistan, Türkiye ile ilişkileri iyileştirdikten sonra Rusya ile de dostluk ve iş birliği antlaşması imzalamıştır.

²³⁸ age, 116.

²³⁹ age, 117.

²⁴⁰ Ali Faik Demir, "Türkiye'nin Güney Kafkasya'ya yönelik Dış Politikası", **Türk Dış Politikasının Analizi**, ed. Faruk Sönmezoglu (İstanbul: Der Yayınları, 2004): 736.

²⁴¹ Yelda Demirağ, "Türkiye-Gürcistan İlişkileri", **Türkiye'nin Avrasya Macerası: 1989-2006**, ed. Mustafa Aydın (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007): 280.

²⁴² agm, 280.

Bundan sonra Gürcistan, BDT'ye üye olmuş²⁴³ ve kendi toprağı içinde Rus askeri üslerinin bulunmasını kabul etmiştir. Nihai olarak, Abhazya ve Güney Osetya'daki çatışmalar sakinleşmiş ve bu bölgeler yalnız bırakılmıştır.

Türkiye-Gürcistan ilişkileri, 1996 yılından sonra ciddi bir şekilde gelişmeye başlamıştır. 1996 yılından sonra Gürcistan-Rusya arasında gerginlik yaşanmaya başladığından dolayı Gürcistan, Batı yanlısı politika izlemeye başlamıştır. Bunun ilk adımının 1997 yılında Parlamento'da, BDT'den çıkma kararının alınması²⁴⁴ olduğu söylenebilir. Gürcistan'ın, Batı bloğu içinde yer alan Türkiye'yi Rusya'nın yerine müttefiki olarak tercih etmiştir. 1997 yılında, dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Gürcistan'ı ziyaret edip askeri iş birliğine zemin hazırlayan antlaşmayı imzalandıktan sonra bu ikili ilişkiler daha fazla yoğunlaşmıştır.²⁴⁵ Nisan 1998'de Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı, Tiflis'i ziyaret ettiğinde Gürcistan Savunma Bakanı Vardiko Nadibaidze ile ortak mutabakat imzalanmıştır. Bu mutabakat çerçevesinde, 14 Mayıs 1998 tarihinde Türkiye ile Gürcistan birlikte deniz tatbikatını düzenlemişlerdir.²⁴⁶ Bundan sonra Türkiye-Gürcistan arasındaki askeri iş birliği önemli derecede ilerlenmiştir. Türkiye'de Gürcü askerlerinin eğitimi de o dönemde başlamıştır.

O dönemde, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesi gündemde olduğu için sadece askeri ilişkiler değil, siyasi ve ekonomik ilişkiler de gelişmeye başlamıştır. Mart 1998'de dönemin Türkiye Başbakanı Mesut Yılmaz, Tiflis'i ziyaret etmiştir. Buna karşılık olarak Şevardnadze, 26-27 Şubat 1999 tarihinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir.²⁴⁷ Süleyman Demirel'in 2000 yılındaki ziyaretinden 1 ay sonra, Demirel'in Başdanışmanı Hikmet Çetin, Şevardnadze'den başka Acara Özerk Cumhuriyeti Yüksek Konseyi Başkanı Abaşidze ile de görüşme yapmıştır.²⁴⁸

2000 yılından sonra ise, Türkiye-Gürcistan ilişkileri çok farklı boyutlar kazanmıştır. Ayrıca teröre karşı mücadele ve Hazar Denizi enerji kaynakları üzerindeki strateji gibi konularda bu iki ülkenin çıkarları daha da yakın olmuştur. 24-26 Temmuz 2000 tarihlerinde dönemin Gürcistan Dışişleri Bakanı İrakli

²⁴³ Demir, agm, 736.

²⁴⁴ Demirağ, agm, 280.

²⁴⁵ agm, 280.

²⁴⁶ agm, 280-281.

²⁴⁷ Demir, agm, 736.

²⁴⁸ agm, 736-737.

Menagarişvili Türkiye ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında Kafkas İstikrar Paketi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesindeki ortak faaliyetleri geliştirme ve Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan arasındaki ekonomik iş birliğinin oluşması gibi konularda fikir alışverişi yapılmıştır.²⁴⁹ 2001 yılındaki Şevardnadze ve Menagarişvili'nin ziyaretlerinde enerji projelerinden başka teröre karşı mücadele tartışma konusu olmuştur. Bu ziyaretlerde Gürcistan, Kafkasya'daki barışın sağlanması ve Hazar Denizi enerji kaynakları üzerindeki strateji gibi konularda²⁵⁰ Türkiye'den destek sağlamıştır. 8 Kasım 2001 tarihindeki Gürcistan ziyaretinde, dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Gürcistan'da yaşanan sorunun çözümü için Gürcistan'a destekte bulunacağını belirtmiştir. Sezer, Kafkasya İstikrar Paketi'nin, Kafkasya ve Avrasya'daki barış ve istikrarın gerçekleştirilmesi için son derece mühim olduğunu ileri sürmüştür. Şevardnadze ise bunu sevinçle karşılamış ve iki ülke arasındaki iyi ve yoğun ilişkilerin devam etmesi gerektiğini söylemiştir.²⁵¹ Ayrıca Şevardnadze, Abhazya'ya Rus askerlerinin yerine çok uluslu barış gücü gelirse, buna Türk askerlerinin de katılmasını istemiştir.²⁵²

Türkiye-Gürcistan ekonomik ilişkilerinin, Şevardnadze döneminden itibaren genel olarak siyasal ilişkilerin gelişmesiyle birlikte geliştiğini söylemek mümkündür. 1992-1997 yılları arasında iki ülke arasındaki ticaret, 17,8 milyon dolardan 240 milyon dolara kadar yükselmiştir. Bundan sonraki yılda da ticaret yoğunlaşmaya devam etmiştir. İhracat rakamı % 22,3'e, ithalat rakamı ise % 15,6'ya ulaşmıştır. Böylece Türkiye, Gürcistan için en önemli ticaret ortağı olmuştur. 2003 yılında Türkiye-Gürcistan arasındaki toplam dış ticaret hacmi 426,5 dolara ulaşmıştır.²⁵³

Şevardnadze döneminden beri inşaat, bankacılık, telekomünikasyon ve tekstil sektörleri gibi çeşitli alanlarda Türk şirketleri Gürcistan'da faaliyet göstermektedir.²⁵⁴ Buna karşın Türkiye'de ise, ticaret ve taşımacılık gibi alanlarda az sayıda Gürcü firmaları faaliyet göstermektedir.²⁵⁵

Türkiye ve Gürcistan'ın Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nde yer alması, iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirme konusunda önemli

²⁴⁹ agm, 737.

²⁵⁰ agm, 737-738.

²⁵¹ agm, 738.

²⁵² agm, 738.

²⁵³ Demirağ, agm, 289-290.

²⁵⁴ agm, 290.

²⁵⁵ agm, 290.

derecede katkıda bulunmuştur.²⁵⁶ Ayrıca Gürcistan, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin Avrupa'ya ulaşabilmesi için bir transit noktasıdır. Denizcilik ve liman işletmesi Gürcistan'ın ekonomisi için önem taşımaktadır. Batum limanının 49 yıllık işletme hakkını bir Türk şirketi kazanmıştır.²⁵⁷

Türkiye-Gürcistan arasındaki siyasal ve ekonomik ilişkilerin gelişmesini Rus yanlısı olan Abaşidze nasıl görmüştür? Abaşidze'nin en önemli hedefi, Acaristan'ın bağımsızlığı değil, Gürcistan siyasetinde etkili olmak ve cumhurbaşkanlığını kazanmaktır. Bu yüzden Abaşidze, Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin kendi iktidarı ve Acara'nın bağımsızlığını tehlikeye sokacağını düşünmemiştir. Tam tersine Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin gelişmesi, Acara'ya para ve ekonomik çıkarların daha fazla gelmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda, Abaşidze'nin siyasal iktidarını daha sağlamlaştırmasına yol açacağından Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin gelişmesini hoş karşıladığı anlaşılır.

Sonuç olarak, Acara Özerk Cumhuriyeti'nin durumu, etnisite ya da dine dayalı cumhuriyetten ziyade "Abaşidze Beyliği" olarak tanımlanabilir. Acaristan'da hem halk, hem de yönetim, kendilerini "bağımsız Acaristanlı" olarak tanımlamamış ve Acaristan'ı da "Gürcistan'a bağlı bir bölge" olarak tanımlamıştır. Acaristan'ın bağımsız bir devlet gibi görülmesi de Abaşidze'nin Gürcistan siyaseti içindeki üstünlüğünü sağlamak için bir yöntemdir. Bu yüzden, "bağımsız Acara" kimliği aslen olmadığı ve bunun Abaşidze'nin çıkarı için kullanılan "yapay bir kavram" olduğu söylenebilir.

Gerçekten de Kasım 1995'teki genel seçimde Abaşidze'nin partisi "All Georgian Revival Union" geçerli oyların % 7'sini kazanmıştır. Nihai olarak, Acaristan'da hemen hemen herkes Abaşidze'ye oy vermiştir. Fakat halkların Abaşidze'ye oy vermeye zorlandığı da söylenmiştir.²⁵⁸ Ayrıca Acara'daki Batum limanı, Sarp sınır kapısı, Batum istasyonu ve şirketler gibi ekonomik çıkarların çoğu Abaşidze'nin elindeydi. Bu yüzden Acaristan, bir beylik özelliğini taşımaktaydı.

²⁵⁶ agm, 291.

²⁵⁷ agm, 292.

²⁵⁸ Kitagawa, age, 117.

5.3.2. Türkiye’de Gürcü Topluluğu İçindeki Kargaşa

Şevardnadze döneminde Türkiye’deki Gürcülerin kimlik durumunun nasıl olduğu sorusuna cevap vermek gerekirse, Gürcü topluluğu içinde Gürcistan’a ilgi göstermeyen kesimden başka “Acaristanlı” kimliğini öne çıkaran kesim ve Tiflis ile ilişkileri önemseyen kesim vardı. Bu yüzden Türkiye’deki Gürcülerin kimlik durumunun oldukça karışık olduğu söylenebilir.

Türkiye’deki Gürcülerin Abhazya, Güney Osetya ve Gürcistan’ın durumlarına ilgi göstermemesinin sebebi olarak, onların Gürcü kimliği ile birlikte Acarlı kimliğine sahip olanların sayısının çok olmasıdır. Bu da 3. bölümde ele alındı. Ama en önemli sebebi olarak, Türkiye’deki Gürcülerin, özellikle köy kesiminde Gürcistan, Abhazya ve Güney Osetya’daki gelişmeleri “öteki dünyadaki olaylar” olarak algılaması söylenebilir. Aslında Gürcü-Abhaz Çatışması, SSCB yıkıldıktan hemen sonra 1993 yılında meydana geldiği için köy kesiminde eski SSCB içindeki durum henüz iyice bilinmemiştir. Bu yüzden bu algılamanın köy kesiminde yaygın olduğu söylenebilir. Onlar kendilerini “Acarlı Gürcüler” olarak tanımlamakta ve Rusya Çarlığı tarafından işgal edilen Gürcistan, yani Rus toprağından göç etmiş olma bilincine sahiptirler. Ayrıca Türkiye’deki Gürcüler, kendilerini “orijinal Gürcüler” olarak, Gürcistan’da kalan Gürcüleri ise “Rus Gürcüleri” olarak görmüşlerdir.²⁵⁹ Yani Türkiye’deki Gürcüler, Gürcistan’da kalan Gürcüleri farklı bir topluluk olarak algılamıştır. Gürcistan’daki gelişmeler hakkında da “Rus dünyasındaki gelişmeler olup kendileriyle ilgisi yoktur” algılaması oldukça yaygındı. Bundan yola çıkarsa Abhazya’daki gelişmeler, onlara göre, Rus dünyası içinde farklı milletlerin birbirine karşı savaşıydı. Bu çatışma, başka dünyadaki savaştır. Bu yüzden Türkiye’deki Gürcüler, 1990’lı yıllarda Abhazya’daki gelişmelere fazla ilgi göstermemiştir.

Diğer yandan, Beykoz’daki *Türk-Gürcü Eğitim ve Kültür Vakfı* çevresindekiler Gürcü kimliğinden başka “Acarlı” kimliğini de öne çıkarmıştır. Fakat onların “Acarlı” kimliğini öne çıkarmasının, tarihsel sebeplerden ziyade politik sebeplere dayandığını söylemek mümkündür.²⁶⁰ Bu vakfının başkanı İsmet Acar, Gürcü kökenli bir iş adamıdır. Onun şirketi olan Acar İnşaat, Acaristan dâhil

²⁵⁹ Bu kısım, Gürcistan Dostluk Derneği Genel Sekreteri ve aynı zamanda araştırmacı olan Murat Kasap ile 30 Kasım 2011 tarihinde İstanbul’daki Gürcistan Dostluk Derneği’nde yapılan konuşma ve değerlendirmeden elde edilmiştir.

²⁶⁰ Bu kısmı yazarken 30 Kasım 2011 tarihinde İstanbul’daki Gürcistan Dostluk Derneği’nde Fatih Acar ve Murat Kasap ile yapılan değerlendirmeden yararlanmıştır.

Gürcistan’da yoğun çalışmalar yapmaktadır.²⁶¹ Acaristan’daki çalışmalar sürecinde, Aslan Abaşidze ile iyi ilişkiler kurmak gerekmiştir. O zamanlarda Acaristan’daki hemen hemen bütün şirketler Abaşidze’nin kontrolü altındaydı. Bu yüzden Acaristan’da çalışmaları ve projeleri rahat bir şekilde yapmak için Abaşidze gibi Acara yönetimiyle yakın ilişkiler kurmak son derece önemliydi. Bu yüzden *Türk-Gürcü Eğitim ve Kültür Vakfı* çevresindekilerin, “Acarlı” kimliğini öne çıkarmakla Acara yönetimi ile yakın ilişkileri kurmaya çalıştığı²⁶² ve onların “Acara” kimliğinin sadece politik anlam taşıdığı söylenebilir.

Son olarak Türkiye’deki Gürcülerin fikrini temsil eden “*Çveneburi*” Dergisi ve bunu destekleyenlerden söz etmek gerekir. “*Çveneburi*” Dergisi, Gürcistan’ın bağımsızlığından itibaren Gürcistan’daki gelişmeleri takip etmiş ve Gürcistan ile ilişkileri önemsemiştir. Bu dergi, Abhazya’da çatışmanın olmadığı dönemde, genel olarak Gürcistan ve Doğu Karadeniz bölgesinin tarih ve kültürünü tanıtmaya yönelmiştir. Aynı zamanda Ahmet Özkan Melaşvili’nin oğlu İbery Özkan, Türkiye’deki Gürcü köyleri hakkındaki önemli araştırmaları bu dergide yayınlamıştır.

Abhazya meselesi hakkında da *Çveneburi* dergisi belli bir şekilde Gürcistan tarafını desteklemiştir²⁶³ ve Abhazya’nın, Gürcistan’ın “ayrılmaz bir parçası” olduğunu savunmuştur. Özellikle Abhazya’da çatışmanın yaşandığı 1993 yılında Abhazya meselesi ile ilgili yazılar dergilerin ilk sayfalarında yer almıştır. Mesela *Çveneburi* dergisinin ikinci-üçüncü sayısının üçüncü sayfası ve beşinci sayfası arasında Gürcü tarihçi Mariam Lortkipanidze, “Abhazya, Gürcistan’ın ayrılmaz bir kısmıdır” başlıklı makaleyi yayınlamıştır. Lortkipanidze, bu yazıda Abhazya ve Abhazların, Rus işgaline uğrayana kadar Gürcistan’ın etkisi altında kaldığını ve Abhaz Meselesinin Rusya tarafından yaratıldığını ileri sürmüştür.²⁶⁴ Ayrıca altıncı sayısının dördüncü ve yedinci sayfaları arasında Rus araştırmacısı Svetlana Çervonnaya’nın “Abhazya’daki Anlaşmazlığa Bakış” başlıklı yazısı yer almıştır. Bu yazı, Abhazya’yı terk etmek

²⁶¹ İsmet Acar ve onun Gürcistan ile ilişkileri için bkz: Osman Nuri Mercan, “Gürcü İşadamı Sn. İsmet Acar ile Söyleşi”, *Çveneburi*, s. 37 (2000): 9-11.

²⁶² Vakfın başkanı olan İsmet Acar da “*Çveneburi*” dergisinde kendisini açıkça Gürcü kökenli olarak tanımlamaktadır. Ayrıntıları için bkz: agm, 9.

²⁶³ İlgili olarak bkz: Fahrettin Çiloğlu, “Abhazya Sorunu”, *Çveneburi*, s. 1 (1993): 28-29. Bu yazıda Çiloğlu, gazetecileri üzerinde Türkiye’deki Abhazların etkisi olduğunu ileri sürdü ve Abhazya’daki gerçek ve tarihin tekrar sorgulanması gerektiğini vurguladı.

²⁶⁴ Ayrıntıları için bkz: Mariam Lortkipanidze, “Abhazya, Gürcistan’ın Ayrılmaz bir Kısmıdır”, *Çveneburi*, s. 2-3 (1993): 3-5.

zorunda kalan Gürcü mültecilerinin durumundan bahsederek, Abhazya'nın Gürcülere karşı uyguladığı baskılarını eleştirmiştir.²⁶⁵ Abhazya meselesi ile ilgili yazıları derginin ilk sayfalarında yer aldığı için okurların dikkatini daha çok çekmiştir. Bu derginin okurlarının çoğu Gürcü olduğu için, bu derginin Gürcü topluluğuna Abhazya meselesi hakkında bilgi verip Gürcistan tarafını desteklemeye zemin hazırladığı söylenebilir.

Çveneburi dergisi, kendi görüşünü daha sağlamlaştırmak için Abhazya meselesi hakkında Abhaz tarafının yazısını da yayınlamıştır. *Çveneburi* dergisinin 33. sayısında ünlü Abhazyalı şair olan Fazıl İskender ile yapılan röportaj yer almıştır. Bu röportajda İskender, Abhazya meselesinin barış yoluyla, ayrıca hem Gürcüler, hem de Abhazların memnun kalabileceği şekilde halledilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. İskender, Gürcü mültecileri konusunda da, Abhazya'dan sürülen Gürcü mültecilerin hepsinin evlerine dönebilmeleri gerektiğini söyledi ve Rusya'yı eleştirmiştir.²⁶⁶

Abhazya'daki çatışmalar durduktan sonra da Gürcistan'ın devlet kademelerindeki insanların söyleşileri derginin ilk sayfalarında yer aldığı gibi,²⁶⁷ *Çveneburi* dergisi Gürcistan ile direkt bir şekilde bağlantısına önem vermiştir. Bu dergi, Gürcistan'daki gelişmelere yakından ilgi göstermiştir. Hatta dönemin Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze'nin yazısı²⁶⁸ bile yer almıştır.

Ayrıca bu dönemlerde Türkiye-Gürcistan ilişkileri ve iki ülke arasındaki birlikteliğini vurgulayan yazılar²⁶⁹ da bulunmaktadır. Bu durum, *Çveneburi* dergisinin Türkiye-Gürcistan ilişkilerinden önemli derecede etkilendiğini göstermektedir.

²⁶⁵ Ayrıntıları için bkz: Svetlana Çervonnaya, "Abhazya'daki Anlaşmazlığa Bakış", çev. Hasan Çelik, **Çveneburi**, s. 6 (1993): 4-7.

²⁶⁶ Bkz: Nino Basilia, "Ünlü Abhaz Şairi Fazıl İskender ile Söyleşi: Kafkas Kan Davası-Anlamaya Çalışmak", çev. Gönül Rahimova ve Osman Nuri Mercan, **Çveneburi**, s. 33 (1999): 6-7.

²⁶⁷ Ayrıntılı için bkz: Osman Nuri Mercan, "Gürcistanı Parlamento Başkanı Zurab Jvania ile Söyleşi", **Çveneburi**, s. 22-24 (1996): 16-17; Mercan, "Gürcistan Başbakanı Vaja Lortkipanidze ile Söyleşi", **Çveneburi**, s. 33 (1999): 4-5.

²⁶⁸ Eduard Şevardnadze, "Soğuk Savaşın Dersleri", **Çveneburi**, s. 16 (1996): 3.

²⁶⁹ Örnek olarak bkz: Mercan, "Gürcistan İstanbul Başkonsolosu Teimuraz Şaraşenidze ile Söyleşi: Gürcistan ve Türkiye Stratejik Ortaktırlar", **Çveneburi**, s. 40 (2001): 2-5; Mercan, "Türkiye'nin Tiflis Büyükelçisi Gürsel Burak ile Söyleşi: Gürcistan ile Türkiye Her Zaman Birlikte Olmalıdır", **Çveneburi**, s. 43 (2002): 7.

Bu dönemde *Çveneburi* dergisine yazı yazarlar ve çevresindekilerin kimliğinin nasıl olduğunu ve Türkiye’deki Gürcülerin kimlik durumunu nasıl algıladığını anlamak için, Nesrin Aytekin’in Türkiye’deki Gürcü aydınlarından biri olan Fahrettin Çiloğlu ve Osman Nuri Mercan ile yaptığı röportaj önemlidir. Bu röportajda Çiloğlu, kendisinin çift kimliğe, yani Gürcü ve Türk kimliğine sahip olduğunu vurgulamıştır. Bir de Gürcülerin asimile olmasını Gürcülerin uzun zamandır Osmanlı egemenliği altında kalması ve 1877-1778 arasındaki Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra yaşanan göç gibi tarihsel nedenler ve Cumhuriyet döneminden beri devam eden asimilasyon politikalarına bağlamıştır.²⁷⁰

Ayrıca Çiloğlu, Aytekin ile röportajda şu noktalara değinmektedir:²⁷¹

“1990’lardan sonra Gürcü toplumunun ve “entelektüellerinin” etnik kimlik bilincinde bir artış olduğunu iddia etmenin ise tam olarak doğru olmadığını söylüyor. Buna gerekçe olarak da Ahmet ÖZKAN ve Niyazi Ahmet BANOĞLU gibi isimlerin 1990’lardan çok önce başlattıkları girişimleri gösteriyor. (Böylelikle Gürcü etnik bilincinin uyanması ile küreselleşme arasında ilişki kurulması da reddediyor). Ancak Sovyetlerin çöküşünün ortaya çıkardığı durumun Gürcü ve diğer etnik grupları kimlik bilinci açısından etkilediğini kabul ediyor. Çöküşten sonra hâkim iki ideolojinin gerilemesinin ve yerini “geriye kalan” milliyetçiliğe ve İslamcı fundamentalizme bırakmasının, kimliklerin sorgulanmasına ve yeniden tanımlanmasına sebep olduğunu söyleyen Çiloğlu, algılanan Sovyet tehdidinin de ortadan kalkmasıyla Türkiye’de yaşayan Kafkas halklarının kimliklerini daha “rahat” ifade edebildiklerini iddia ediyor. Etnik kimliklerin öne çıkarılmasının nedeninin sadece duyulan rahatlıkla değil, “rahatsızlık”la da alakalı olduğunu ifade ederken, eski Sovyet topraklarında bilhassa Kafkasya’da patlak veren bağımsızlık hareketlerinin Türkiye’deki yansımalarına dikkat çekiyor. (Özellikle Gürcistan-Abhazya savaşının Hristiyanlarla Müslümanların savaşı olarak algılanması ve / veya gösterilmesi Çeçenler, İnguşlar, Çerkezler gibi çoğunluğu Müslüman olan, kimlik bilinci çok daha yüksek ve oldukça organize diğer Kafkas halklarının olumsuz tepkilerine, Abhazları ve Gürcistan’ın bir diğer problem yaşadığı Osetleri manen ve madden desteklenmesine yol açmış, resmi söylemle de örtüşen bu durum “Rahatsızlık” yaratmıştır. Bilhassa Kuzey Kafkas halklarının yoğun olduğu Marmara Bölgesi’nde yaşayan Gürcüler tepkisel olarak kimliklerine sahip çıkmışlardır. Gürcü etnik uyanışın merkezinin Marmara bölgesi olması bu bakımdan manidardır). Dil ve kültür konusuna gelince, dilin fonksiyonel olmadığı sürece önemini kaybettiğini vurgulayan Çiloğlu, Gürcücenin ve dolayısıyla Gürcü kültürünün kaybolmaya yüz tuttuğunu söylüyor. Gürcü dilinde eğitim hakkını sorduğumda ise yine dilin fonksiyonelliğine işaret ederek, Gürcü toplumun bu yönde bir talebi olmadığını, ancak uygulama olmadan talep olup olmayacağını bilemeyeceğimizi söylüyor ve ekliyor, “Türkiye Cumhuriyeti demokratikse, demokratik olmak istiyorsa, farklı dillerde eğitime izin verilmelidir”. Gürcü toplumun geleceği konusunda ise umutsuz, Çiloğlu.”

Burada Çiloğlu, Gürcü kimliğinin uyanışının Ordu ve Artvin gibi Doğu Karadeniz’den ziyade Kuzey Kafkasyalı halklarla Gürcülerin karışık bir şekilde

²⁷⁰ Nesrin Aytekin, “1990’larda Türkiye’de Gürcü Kimliğinin Yeniden İnşası Süreci ve Gürcü ‘Entellektüeller’”, *Çveneburi*, s. 38 (2000): 5.

²⁷¹ agm, 5.

yaşadığı Marmara bölgesinde daha çok görüldüğünü ileri sürmüştür. Türkiye’deki Gürcü kültürünün asimile olmaması için Gürcücede eğitimi istemeyi ve kendi çalışmalarını asimilasyondan korumak için yapılan geçici bir heves olarak tanımlamaktadır.

Diğer yandan, Osman Nuri Mercan ise, kendisini Türkiye vatandaşı bir Gürcü olarak tanımlamaktadır. Asimilasyonun sebebini de Çiloğlu’ya göre farklı açıdan, Türkiye’deki Gürcülerin daha çok devletin homojen bir topluluk yaratması sürecine²⁷² bağlayarak açıklamıştır. Mercan, röportajda Türkiye’deki Gürcüler hakkında şu noktalara değinmiştir:²⁷³

“1990’lardan sonra Türkiye’deki Gürcü “entelektüellerin” ve toplumun etnik- kimliklerini öne çıkaran faaliyetlerindeki (görece olsa da) artışın “asıl” sebebini ise devletin Avrupa Birliği’ne girme arzusuna sıkıca bağlı olarak gerçekleşen ve bu faaliyetlerin “etkili” olduğu iddiasından hareketle, diğer faktörlerin önemini indirgemeci bir yaklaşımla azımsıyor. Kültür konusuna gelince, kültürün devamı için dilin öneminin altını çizerek asimilasyonun önüne geçmek umuduyla Gürcüce eğitim hakkı istiyor. Böyle bir talebin marjinal olduğunun ve muhtemelen gelecekte de marjinal kalacağına farkında olduğunu ama eğitim hakkı, teknolojik gelişmeler ve farklılık üzerindeki vurgusuyla yükselen kapital mantık bu sürece çanak tutmuştur.”

Burada Mercan, Gürcü kimliklerini öne çıkaran faaliyetlerini arttıran unsur olarak Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girme çabalarının etkisinin yanı sıra diğer faktörlerin de var olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca burada, ana dilde eğitim hakkı talebini kapital mantığın yükselişinin doğal sonucu olarak değerlendirmiştir.

Çiloğlu ve Mercan gibi Türkiyeli Gürcü aydınları, özellikle “Çveneburi” dergisinde kendi ana dili ve kültürünün korunması ve asimilasyona karşı mücadele gibi demeçleri kullanarak Gürcüler arasında etnik bilinç uyandırmaya çalışmıştır. Yani onlar, kendi ana dili ve kültürlerinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğundan yola çıkarak, asimilasyona yol açan unsurlarla mücadele etmek için çaba harcamak gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Gürcü kimliğini tekrar hatırlatmak şeklinde, Türkiye’deki Gürcü topluluğunu yönlendirmek gerektiğini vurgulamaktadır.²⁷⁴ Bu bağlamda Türkiyeli Gürcü aydınları ve onların “Çveneburi” dergisi, kendi “ana yurdu” olan Gürcistan ile bağlantıyı önemsemiştir. Bu dergi

²⁷² agm, 5.

²⁷³ agm, 5-6.

²⁷⁴ agm, 6. Ayrıca Örnek olarak bkz: Eşref Yılmaz (Maharaşvili), “Asimilasyona Karşı Aydın Sorumluluğu”, *Çveneburi*, s. 37 (2000): 5.

içinde kendi kimliği üzerindeki tartiřmalardan²⁷⁵ başka, ağırlıklı olarak “ana yurdu” olan Gürcistan’ın tarihi, kùltürü ve siyasal hayatı hakkındaki yazılar yer almaktadır. “Çvneburı” dergisi ve çevresindekilerin, Türkiye’deki Gürcü topluluğu içinde diaspora bilincine yakın bir bilince sahip oldukları söylenebilir. Onlar 2003’ten sonra, daha yoğun şekilde “diaspora” kavramını dile getirmeye başlamıştır. Bunun da Gürcü topluluğu içindeki Gürcü bilincinin yükselişine yol açtığı söylenebilir.

²⁷⁵ Bkz: Fevzi Çelebi, “Gürcistan ve Gürcüler Hakkında Yorumlar Üzerine”, **Çvneburı**, s. 32 (1999): 7-10.

6. GÜNCEL DURUM: DİASPORA KİMLİĞİNİN DEĞİŞMESİ VE ABHAZYA MESELESİNİN GELİŞİMİ

6.1. 2004 Yılı Abhazya Cumhurbaşkanı Seçimi

3 Ekim 2004 tarihindeki Abhazya Cumhurbaşkanı seçimi, 1993 yılındaki Gürcü-Abhaz çatışmasından sonra çok adaylı ilk seçim olduğu için Abhazya siyasal hayatında büyük önem taşımıştır. Seçimden önce devletten başka sivil toplum kuruluşları da seçim kampanyasına aktif bir şekilde katılmıştır.²⁷⁶ Sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri “Seçim Birliği” adlı geçici bir kurum oluşturmuş ve aylar öncesinden hazırlık yapmıştır.²⁷⁷ Seçimlerden iki hafta önce seçim propagandaları başlatılmıştır. Hafta sonu hariç her adaya birer akşam eşit süre verilerek televizyonda propaganda yapma hakkı tanınmıştır. Bu propagandalar canlı olarak televizyonda yayınlanmıştır. Bu süreçte halk hem canlı yayında hem de internet ve faks yoluyla sorular sorabilmiştir.²⁷⁸ Bu seçimde Sergey Bagapş ve Raul Hacimba en çok oyu alan kişilerdir ve bu ikisi arasında yarışma yapılmıştır.

Seçim sırasında Raul Hacimba eski KGB ajanı olduğu için “Putin’in adayı” gibi gözükmüş ve gerçekten de Rusya Federasyonu ona açıkça destek vermiştir.²⁷⁹ Çünkü Rusya Federasyonu, diaspora içinde Rusya aleyhtarının çok sayıda bulunmasının Abhazya-Rusya ilişkilerine engel olacağını düşünmüştür. Ayrıca Rusya için bu durum, Abhaz diasporası aracılığıyla Türkiye ve Batı ülkelerinin Abhazya’da daha etkili rol oynayacağı anlamına da gelmektedir.²⁸⁰ Yani Abhazya’nın Rusya’ya bağlı durumdan kurtulmasıyla Rusya Kafkasya’daki önemli tampon bölgesini kaybedeceğinin düşündüğünden dolayı Rusya böyle bir olayın gerçekleşmesini istememiştir. Ayrıca Hacimba da Rusya ile direkt iş birliği yaparak

²⁷⁶ Ergün Özgür, “Abhazya Seçimlerinin Ardından”, *Ğuaze*, s. 8 (2005): 10.

²⁷⁷ agm, 10.

²⁷⁸ agm, 10.

²⁷⁹ Kimitaka Matsuzato, “Kyu-Sorenni Okeru Hishouninkokka: Mushisaretekita Shikaku”, [Eski SSCB’deki De Facto Devletleri: İhmal Edilmiş Açılar] *Hokkaido University Slavic Research Center Report*, s. 1 (2008): 7.

²⁸⁰ Bu değerlendirmelerde 17 Ekim 2010 tarihinde Kafkasevi’nde Sayın Erol Karayel ile yapılan konuşmalardan ve değerlendirmelerden de yararlanmıştır.

ilişkilerini güçlendirme amacına Abhaz diasporasının engel olduğunu düşünmüştür. Bu yüzden Rusya Federasyonu, KGB’de çalışan ve Rusya ile bağlantısı güçlü olan Hacimba’yı kendileri için en risksiz aday olarak desteklemişlerdir.

Türkiye’deki Çerkes diasporasının bir kısmı, yerli Abhazlar, Abhaz bürokratları ve aydınları ise Hacimba’nın politikasını eleştiren Sergey Bagapş’ı desteklemişlerdir. Bagapş, Moskova’nın gölgesinde kalmış bir Abhazya’dan kurtulmayı, yani Gürcistan ve Rusya’yı dengeleyerek bağımsız bir politika elde etmeyi istemiştir.²⁸¹ O, Türkiye ve Türkiye’deki Abhaz diasporasını Rusya ve Gürcistan’dan bağımsız bir politikayı izlemek için gereken unsurlardan biri olarak görmüş ve Abhaz diasporasıyla daha da yoğun iletişimde bulunmayı istemiştir. Ayrıca Bagapş, Başaran Kolej’e Türkiye ve Türkiye’deki diaspora ile Abhazya’yı bağlayan önemli bir nokta olarak bakmış ve koleje destek vermiştir.

Merkez Seçim Komisyonu, birinci oylamada Bagapş’ın % 50,8’lik oy ile seçimi kazandığını ilan etmiştir. Fakat Hacimba, seçimin tekrarlanması gerektiğini ileri sürerek dava açmıştır. Bu süreçte Bagapş yanlıları ve Hacimba yanlıları arasında gerilim yükselmiş ve çatışmada ölenler de olmuştur. Bu seçimde Rusya yine Abhazya’da ağırlığını hissettirmiştir. 1-2 Kasım 2004 tarihinde Bagapş ve Hacimba Moskova’ya gidip müzakere yapmıştır. Bu müzakerede Hacimba ortak noktaya ulaşabileceğini açıklarken, Bagapş seçimin geçerli olduğunu ve kendisinin cumhurbaşkanı olduğunu ileri sürmüştür.²⁸² Bu arada Rusya, Sohum-Moskova tren seferlerini durdurup Abhazya-Rusya Psou sınırı kapısını kapatmak şeklinde Abhazya’ya baskı uygulamıştır.²⁸³ Bu baskılardan ötürü Abhazya’da enflasyon yaşanmış ve dükkânlarda stoklar tükenmeye başlamıştır.²⁸⁴ Bagapş, Cumhurbaşkanı Ardzınba ve Rusya yetkilileriyle görüşme yaparak durumu sakinleştirmeye çalışmıştır. Sonuç olarak Rus Duma temsilcileri Abhazya’ya gelmiştir. Ayrıca Hacimba ile Bagapş arasında uzlaşma anlaşması 5 Aralık 2004 tarihinde Sohum’da yapılmıştır.²⁸⁵ İkinci oylamada nihai olarak Rusya’nın arabuluculuğuyla Bagapş Cumhurbaşkanı olmuştur. Hacimba, Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak seçilmiştir.

²⁸¹ Hasan Kanbolat, “Beslan Baskını-Abhazya Seçimleri” **Nart**, s. 39 (2004), 8-9.

²⁸² Esra Kızılbıça, “Russian Involvement in the Abkhaz-Georgian Conflict” (Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 94.

²⁸³ Özgür, 2005, 11.

²⁸⁴ agm, 11.

²⁸⁵ agm, 11.

Rusya'nın baskıları ardından ortamın sakinleşmesi, son sözün Moskova'da söylendiğini göstermektedir. Hacimba ve Bagapş'ın Sohum'da Rusya arabuluculuğuyla anlaşmasının arkasında, Rusya'nın Abhazya ile sınırını kapatması ve ticareti keserek Abhazya'yı ikinci kez ambargoya mahkûm etmesi yatmaktadır. Bu seçim sırasında Abhazya, Rusya'nın güçlü etkisi altında olduğunu göstermiştir.

Bu seçim sürecinde Türkiye'deki Çerkes diasporası içinde farklı bakışlar ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki Çerkezlerden Ardzınbacıların bir kısmı Hacimba'yı desteklerken, *Kafkasya Forumu*, *Kafkasevi* ve *Kafkas Vakfı* gibi örgütler Bagapş'ı desteklemiştir. Özellikle Kafkasya Forumu, bu seçim hakkında şu noktalara değinerek Bagapş'ı desteklemiş ve Rusya'yı eleştirmiştir²⁸⁶:

“Abhazya'da politik iktidarın kirlenmesiyle birlikte, süreç kendi muhalefetini yaratıyordu. Kendisini farklı isimlerle ifade eden muhalifler giderek güçlenmeye ve iktidarı zorlamaya başladılar. İşlenen pek çok cinayet ve sindirme amaçlı saldırıya rağmen, muhalefet giderek güçlendi[...] Abhazya'nın görülmek istenmeyen yüzü kendisini yeniden göstermek üzereydi. 2004 yılı ekim ayında gerçekleşen seçimlerle birlikte muhalefetin gerçek yüzü ortaya çıktı. Son derece gerilimli geçen seçimleri, Rusya'nın desteklediği ve aynı zamanda Vladislav Ardzinba'nın adayı değil, muhalefetin adayı Sergey Bagapş kazandı.

[...] Ülkede bir iç savaş havası estiriliyor olsa da, eski hükümete bağlı kurumlar birer birer halkın tercihini onayladılar. Rusya tehditlerinin dozajını arttırdı ve kendisini müdahaleye davet eden yerel destekçilerinin çağrısına cevap vereceğinin sinyallerini vermeye başladı. Rusya'ya açılan tek sınır kapatılarak, tüm ülke silahların gölgesinde karar vermeye zorlandı. Konu Gürcistan tarafından yapılan birkaç açıklama ile geçiştirilirken, uluslararası toplum muhalefetin ve halk iradesinin gün be gün baskı altına alınmasına sesini çıkarmadı. Rusya'nın elinden kurtulan Abhazya koptuğu sarkaca yeniden bağlandı ve Rusya'ya mahkûm edildi. Ülke yeniden gerçekleştirilen bir seçimle muhalefet ve eski iktidardan oluşan koalisyona oy vermeye mecbur bırakıldı. Silahların gölgesinde oluşturulan bu dengenin geçiciliğinin herkes farkında olsa da, nasıl çözümleneceği konusunda kimsenin bir ön görüşü bulunmuyor. Abhazya'da politik iktidar bu sarkıca yeniden bağlandı, ancak Abhazların tahammül sınırı da ortaya çıkmış oldu.”

Yani bu yazı, Abhazya'da muhalefetin güçlenmesinin iktidarın çürümesi nedeniyle doğal bir şekilde ortaya çıktığını vurgulamakta ve muhalefetin kazanmasını halkın iradesinin kazanması olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bu yazı, Rusya'nın Abhazya'ya kendi sözünü geçirmek için “eşkıyalık” yaptığını söylemekte ve Rusya'nın yaptıklarına karşı uluslararası kamuoyunun sessiz kalışını eleştirmektedir.

Bir de Abhazya'daki cumhurbaşkanlığı seçiminde Bagapş kazanırken Hacimba'yı destekleyen Rusya, Abhazya'nın siyasetine müdahale edip seçimi iptal

²⁸⁶ Alper Hraçaa Kahraman, “Abhazya'nın Görülmek İstemeyen Yüzü”, *Kafkasya Forumu*, s. 1 (2005) : 11.

etmeye çalışmıştır. Rusya'nın müdahalesine karşı *KADK*, Rusya'nın davranışına eleştiride bulunmamıştır. Hatta Ardznba döneminin sonunda Ardznba ağır rahatsızlığından dolayı fazla görev yapamamıştır. Ayrıca o zamanlarda hükümet içinde rüşvet ve torpil çok yaygın²⁸⁷ olduğu hâlde *KADK* bu durumu da eleştirmemiştir. *KADK*'nın bu davranışı, *Kafkasevi* ve *Kafkasya Forumu* gibi kuruluşlar tarafından sıkça eleştirilmiştir. Ayrıca bu olaylardan sonra *KADK*, Çerkez diasporasının temsil yetkisi ve meşruiyetini kaybetmeye başladığı söylenebilir.

6.2. Sergey Bagapş Döneminde Diaspora-Abhazya İlişkileri

Sergey Bagapş devlet başkanı olarak seçildikten sonra Abhazya ve Türkiye'deki Çerkez diasporası arasındaki ilişkilerin daha hızlı bir şekilde geliştiği söylenebilir. Mesela 11 Haziran 2005 tarihinde Abhaz-Abazin Halk Kongresi Yönetim Kurulu, Rusya dışında ilk olarak Sakarya'nın Hendek ilçesinde toplanmıştır.²⁸⁸ Bu toplantıya Abhazya'dan Geri Dönüş Komitesi Başkanı Anzor Mukba da katılmıştır.

Bagapş döneminde, Abhazya siyasetçilerinin Türkiye ziyaretleri daha yoğunlaşmıştır. 6-8 Nisan 2005'te Abhazya Meclis Başkanı Nugzar Aşuba ve Geri Dönüş Komitesi Başkanı Anzor Mukba gibi heyetler Ankara'yı ziyaret etmişlerdir. 7 Nisan 2005'te heyetler, Cumhuriyet Halk Partisi Başkanı Deniz Baykal ile fikir alışverişinde bulunarak, Türkiye'den Abhazya'ya gidiş-gelişlerinde yaşanan sorunların halledilmesinin önemli bir konu olduğunu açıklamışlardır. Aynı zamanda heyetler, Abhazya hakkındaki güncel bilgileri Baykal'a vermiştir.²⁸⁹ 8 Nisan 2006 tarihinde ise Abhazya'dan devlet başkanı temsilcisi Sokrat Cıncal, Geri Dönüş Komitesi Başkanı Anzor Mukba ve Abhazya Milletvekili Garik Samanba İstanbul'u ziyaret edip Abhaz Kültür Derneği'ndeki toplantıda konuşma yapmışlardır.²⁹⁰

Özellikle 2008'de yapılan Abhazya Dışişleri Bakanı Sergey Şamba'nın Türkiye ziyareti, bu ziyaretlerden en önemlisi olarak tanımlanabilir. Şamba, *KADK*'nın davetiyle 2-6 Haziran 2008 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Şamba, Abhazya ve Türkiye'deki Çerkes topluluğu arasındaki ilişkilerini daha

²⁸⁷Matsuzato, agm, 7.

²⁸⁸“Abhaz-Abazin Kongresi Yönetim Kurulu Türkiye'de Toplandı”, *Nart*, s. 43 (2005): 38-39.

²⁸⁹“Abhazya Devlet Heyetinin Ankara Çıkarması”, *Nart*, s. 41-42 (2005): s. 101.

²⁹⁰“Abhazya Devlet Heyeti İstanbul'da Bilgilendirme Toplantısı Yaptı”, *Jineps*, s. 6 (2006): 6.

geliştirmek için 2 Haziran'da İstanbul'daki Abhaz Kültür Derneği'nde konuşma yapmıştır. Ayrıca 3 Haziran'da Abhazların yoğun bir şekilde yaşadığı Sakarya'nın Hendek ilçesine bağlı Çakallık Köyü'nü ziyaret edip köy halkıyla görüşmüştür. 5 Haziran'da ise Düzce'deki Darıyer Köyü'nü ziyaret etmiştir.²⁹¹ Bagapş döneminde Abhazya, Türkiye'deki Çerkes topluluğunun sadece Dernekler gibi elit kesimleriyle değil, aynı zamanda normal halk düzeyinde de ilişkiyi güçlendirmeye yönelmiştir. Ayrıca, bu dönemde Abhazya direkt olarak Türkiye devleti ve Türk toplumuyla da ilişkiyi güçlendirmek için çalışmaları daha yoğunlaştırmıştır. Şamba, 2008'deki Türkiye ziyareti sürecinde, 4 Haziran'da Ankara'da düşünce kuruluşlarıyla görüşmüştür. Aynı gün Ankara'daki Hilton Oteli'nde düzenlenen "Geleneksel Abhaz Gecesi" programında Türk siyasetçileriyle görüşmeyi sağlamıştır. Bu programda Şamba, Türkiye'de Abhazların Türk halklarıyla dostça yaşadığını ve birlikte Abhazya'yı desteklediğini vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye ve Rusya'ya Abhazya'nın bağımsızlığını tanıma çağrısını yapmış ve Türkiye'deki Çerkes diasporasına teşekkür etmiştir. 5 Haziran'da Şamba, Cumhuriyet Gazetesi ile röportaj yaparak²⁹² kamuoyuna Abhazya hakkında güncel bilgileri vermiştir.

Türkiye'deki Çerkez diasporasının Abhazya ziyaretlerinden bahsetmek gerekirse, 15-16 Aralık 2006'da Sohum'da yapılan Abhaz-Abaza Halklar Birliği 5. Genel kuruluna *KAFFED* temsilcileri katılmıştır. Aynı zamanda *KAFFED*, "Tüm Çerkez diasporası Abhazya için" yazılı plaketi Bagapş'a sunmuştur.²⁹³

Ayrıca bu dönemde Çerkez olmayan Türkiyeli iş adamlarının Abhazya'ya ilgisi de artmaya başlamıştır. 17-20 Haziran 2008 tarihinde *Abhazya'nın Dostları*'nın çalışmasıyla, Türkiyeli 21 iş adamları Pitsunda'da düzenlenen "2008 Abhazya'ya Yatırım ve Perspektifler Forumu"na katılmıştır.²⁹⁴ Bu ziyaretinde heyetler Sergey Bagapş ve Aleksandr Ankuab gibi kişilerle de görüşmüştür.

Abhazya ve Türkiye'deki Çerkes topluluğu arasındaki ilişkiler yoğunlaştıkça, Türkiye'deki Çerkes topluluğu içinde Çerkes kimliğinin yükselişi ve Kafkasya'nın durumuna gösterilen ilgiler daha belirgin bir şekilde görülmeye başlamıştır. Mesela Türkiye'deki Çerkes diasporası için en önemli dergilerden biri olan *Jineps*, Abhazya

²⁹¹ "Abhaz Dışişleri Bakanı Türkiye'yi Ziyaret Etti", *Jineps*, s. 29 (2008): 1.

²⁹² "Geleneksel Abhaz Gecesi Hilton'da Yapıldı", *Nart*, s. 61-62 (2008): 39-40.

²⁹³ Ayrıntıları için bkz: "Abhaz-Abaza Halkları Birliği'nden Çağrı ve Abhazya'ya Ziyaret...", *Nart*, s.52 (2006): 6-10.

²⁹⁴ "Türkiyeli İş Adamlarının Abhazya'ya Ziyareti", *Nart*, s. 61-62 (2008): 45-46.

Meselesi ile ilgili haberleri ve yazıları daha yoğun bir şekilde yayınlamıştır. *Jineps* dergisinin 5. sayısının ilk sayfasında, Gürcistan'a karşı protesto ve Türkiye'nin Gürcistan'ı desteklemesine Çerkes diasporasının tepkisi ile ilgili haberler²⁹⁵ yer almıştır. Yine *Jineps* dergisinin 11. sayısında Gürcistan ile ilgili yazılar ve eleştiriler²⁹⁶ ilk sayfada yer almıştır. Bu sayfadaki "Gürcistan Halkına Sesleniyoruz" başlıklı yazıda Gürcistan devletinin ve Gürcistan halkının birbirinden farklı olduğu ve sorumluluğun Gürcistan devletine ait olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bu yazı Gürcistan halkına, devletin politikasına karşı çıkma çağrısında bulunmuştur.²⁹⁷

2007 yılından sonra ise *Jineps* dergisinin 20. sayısı, UNPO (Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Organizasyonu) üyelerinin Abhazya'nın bağımsızlığını tanıdığını ve Abhazya'nın kesinlikle yalnız olmadığını²⁹⁸ 1. sayfanın tamamını kullanarak vurgulamıştır. 2008'de Kosova bağımsızlığını kazandığında, *Jineps* Dergisi Kosova'dan örnek olarak Türkiye'deki Çerkes diasporasının da Abhazya için inisiyatif almaya başlaması gerektiğini vurgulamıştır.²⁹⁹

Bu dönemde, Türkiye'nin Çerkes topluluğu içindeki Çerkes kimliği yükselmiştir. Aynı zamanda *KAFFED* ve *KADK* gibi eskiden beri var olan derneklerin yetkisi ve meşruiyetini yitirmeye başladığı söylenebilir. Özellikle, 2000'li yıllarda *KADK-KAFFED* ilişkileri bozulmaya başlamıştır.³⁰⁰ *KADK*'nin en önemli hedefi olan "Abhazya'ya uygulanan ambargonun kaldırılması" da henüz gerçekleştirilememiştir. Ayrıca *KADK*, Türkiye'deki Abhazların haklarını korumaktan ziyade, Abhazya ile ilişkilerini güçlendirmek için Türkiye hükümetine karşı lobi hareketlerinde bulunmaya yönelmiştir.³⁰¹ *KADK*, Türkiye'deki Çerkes diasporası, özellikle Abhaz diasporasının "temsilcisi" olduğunu söylemektedir. Fakat diğer Çerkes gruplarının sokak hareketlerine karşı çıkarken³⁰² *KADK* kendisi

²⁹⁵ Bkz: "Rusya Federasyonu ve Gürcistan Protesto Edildi", *Jineps*, s. 5 (2006): 2 ; "Sezer'in Tek Yanlı Tutumu Çerkezleri Üzdü", *Jineps*, s. 5 (2006): 2.

²⁹⁶ Bkz: "Gürcistan Ne Yapmaya Çalışıyor?", *Jineps*, s. 11 (2006): 1.

²⁹⁷ Ayrıntıları için bkz: "Gürcistan Halkına Sesleniyoruz", *Jineps*, s. 11 (2006): 1.

²⁹⁸ Jade Cemre Erciyas, "Tüm Dünyada 150 Milyondan Fazla İnsan Abhazya'nın Bağımsızlığını Tanıyor", *Jineps*, s. 20 (2007): 9.

²⁹⁹ Bkz: "Kosova Örneği Oradayken Çerkez Diasporasının Abhazya için İnisiyatif Alma Zamanı", *Jineps*, s. 25 (2008): 1.

³⁰⁰ Özgür, "Türkiye".

³⁰¹ Laurent Vinatier, "Between Russia and the West: Turkey as an Emerging Power and the Case of Abkhazia", *China and Eurasia Forum Quarterly*, c. 7, s. 4 (2009): 81.

³⁰² agm. 81.

Abhazya konusunda aktif bir şekilde çalışmamıştır. Bu yüzden Çerkes diasporası, *KADK*'yı desteklemekten vazgeçmeye başlamıştır.

2007 yılında Abhazya'nın devlet başkanı Sergey Bagapş'ın ziyaretinin iptalinden sonra *KADK*, kendi meşruiyetini önemli derecede kaybettiği söylenebilir. 2007 yılında *KADK* ve *KAFFED*, Abhazya'nın devlet başkanı Sergey Bagapş'ı Türkiye'ye davet etmiştir. Türkiye'deki Çerkes diasporası da onun ziyaretini önemsiyordu. Çünkü Bagapş'ın ziyareti, diaspora için lider olarak görülen devlet başkanının, uzun süren ambargonun ardından nihayet diasporayı yaşadığı topraklarda görmesi anlamına geliyordu. Ayrıca bu gezi diasporanın da liderini sevgi ve özlemle kucaklaması anlamını da taşıyordu. Bagapş'ın gezisi diaspora açısından Abhazya ile daha sağlam ve kalıcı bağların kurulması için, ayrıca diasporanın istek, sorun ve beklentilerinin Abhazya'ya en üst düzeyde anlatılması için bir fırsatı olarak değerlendiriliyordu. Bir de Türkiye'deki Gürcü topluluğu ve Çerkes topluluğu arasındaki iyi ilişkilerin yeni ve farklı bir ivme kazanması, Abhazların mesajlarının Gürcü yönetimine farklı bir elden yeniden iletilmesi fırsatı üretilebilecekti. Böylece Bagapş'ın ziyareti diaspora ve Abhazya arasında karşılıklı anlayış ve güveni sağlamlaştırarak ortak bir politika oluşturmayı sağlayacaktı. Diasporanın Türk vatandaşlığı altındaki Abhaz kimliğinin güçlendirilmesine katkıda bulunacaktı.³⁰³

Ama diaspora örgütlerinin çabalarına rağmen, aslen 2007 Nisan'da gerçekleşecek olan Bagapş'ın Türkiye ziyareti ertelenmiş ve nihai olarak iptal edilmiştir.

O zamandan beri, Türkiye'deki Çerkes topluluğu içinde *Kafkasya Forumu* ve *Abhazya'nın Dostları* gibi belli bir yapıya sahip olmayan örgütler ve girişimler gelişmeye başlamıştır. *Abhazya'nın Dostları* girişimi, Abhazya'nın uluslararası toplum tarafından kabul edilmesini ve diaspora-Abhazya ilişkilerini güçlendirmeyi en önemli hedefi olarak tanımlamaktadır. Bunun ilk adımı olarak, Abhazya'ya uygulanan ambargonun kaldırılması için imza kampanyasını başlatmıştır.³⁰⁴ Bu adım, sadece dernekler çevresindekilerce değil, ayrıca *Kafkasya Forumu*, *Kafkasevi*, *Cherkessia.net* ve *Jineps* çevrelerindeki tarafından da desteklenmiştir. 2008'de Abhazya tanındıktan sonra bu girişimin önderliği ile İstanbul ve Ankara'da kutlama

³⁰³ Çelikpala, "Bagapş'ın Türkiye Ziyareti Neden Önemli?", *Nart*, s. 54 (2007): 4-5.

³⁰⁴ Özgür, "Türkiye".

programı düzenlenmiştir. Mayıs 2009’da ise “Abhazya’nın Bağımsızlığı ve Kafkasya’nın Geleceği” başlıklı bir uluslararası konferans düzenlenmiştir.³⁰⁵

Diğer yandan, *Kafkasya Forumu* ise sadece Abhazya meselesi değil, Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya’daki başka cumhuriyetlerin durumuna da ilgi gösterdiği³⁰⁶ için, Birleşik Kafkasya hareketlerine daha yakın olduğu söylenebilir. Özellikle *Kafkasya Forumu*, Çeçenistan’daki gelişmelerin yanı sıra Dağıstanlılar ve Karaçay-Balkarlıların durumu gibi sorunlar da ele almaktadır. Bu yüzden Adigeler ve Abhazlardan başka Çeçenler, Dağıstanlılar, Osetler ve Karaçay-Balkarlıların önemli kesimleri tarafından da desteklenmiştir. Ayrıca *Kafkasya Forumu*, 2014 Soçi Olimpiyatları’nı Çerkeslerin soykırımı uğradığı yerde yapılacak “kanlı olimpiyatlar” olarak tanımlamaktadır. Bu örgüt 2009 yılından beri her 21 Mayıs günü Taksim’de Rusya’ya karşı muhalif yürüyüş düzenlemektedir.

Bu yeni girişimler ve örgütler, eskiden beri var olan dernekler gibi hükümete karşı lobi hareketlerinde bulunmaktan ziyade medya ve kamuoyunu etkilemeyi önemsemişlerdir. Onlar ayrıca yurt dışındaki, bilhassa Avrupa ve Amerika’daki akademisyenler ve NGO’larla ilişkileri geliştirmektedir.³⁰⁷

Aynı zamanda internetin yaygın olması da bu girişimlerin ve örgütlerin gelişmelerini sağlamıştır. Bu girişimler ve örgütlerin internetin gelişmesinden son derece yararlandıkları söylenebilir. Türkiye’deki medyada onların hareketlerine yer verildiğinde Facebook ve Twitter gibi sosyal ortamlarda fotoğraflar ve videolar hemen yayılmaktadır.³⁰⁸ Onların hareketleri hakkındaki bilgilere ve yazılara internet yoluyla rahat bir şekilde ulaşılabilir. Hatta yurt dışındaki akademisyenler ve NGO’lar ile de internet yoluyla rahatça iletişim kurabilmektedirler. Ayrıca o dönemlerde Türkiye’de internet kullanımının yaygınlaşması, diasporaların kendi “ana yurtları”ndaki siyasal gelişmeleri rahatça ve hızlıca takip edebilmesini sağlamış ve diaspora ile “ana yurtları” arasındaki mesafeyi önemli derecede kısaltmıştır. Bu durum, diaspora için “ana yurtları”ndaki gelişmelerin artık başka bir dünyadaki bir olay olmayıp kendisiyle ilgili bir olay olarak kabul edilmeye başladığını açıkça göstermektedir. Bu, internetin gelişmesiyle Türkiye’deki Çerkes topluluğu içinde

³⁰⁵ agm.

³⁰⁶ Vinatier, agm, 82-83.

³⁰⁷ agm, 82.

³⁰⁸ agm, 82.

diaspora kimliğinin daha yaygın olmasına yol açtığı anlamına gelir. *Kafkasya Forumu*, *Kafkasevi*, *Abhazya'nın dostları*, *Kafkas Vakfı* ve *Cherkessia.net* internetin gelişmesinden son derece yararlanmışlardır. Mesela *Kafkasya Forumu*, 2007 yılında dergileri basmaya son vermiş ve sonraki zamanlarda kendi yazıları ve haberleri tamamen internet ortamında yayınlanmıştır. *Kafkas Vakfı* da kendi dergisinin basılmasına son vermiş ve vakfa bağlı olan *Ajanskafkas* elektronik ortamındaki hareketleri yoğunlaştırmıştır. Başka girişimler ve örgütler de yazılarının ve haberlerinin çoğunu ya da hepsini internet ortamında yayınlamıştır. Fakat internetin yaygınlaşmasıyla meydana gelen bu durum, Kafkasya'daki etnik çatışmalarının daha rahat bir şekilde diaspora toplumunu etkileyip daha kırılğan bir yapıya dönüştüğü³⁰⁹ anlamına da gelmektedir.

Bir de internet, sadece derneklerin değil, dernekleri eleştiren fikirleri de benimseyerek kendine özgü fikirlerin oluşmasına da fırsat vermiştir. İnternet, ayrıca yayımlanan haberleri izleyen kişilere Kafkasya ve diaspora ile ilgili çeşitli bakışlara sahip olma imkânını sağlamıştır.³¹⁰ Bu da *KAFFED* ve *KADK* gibi derneklerin etki alanının daralmasına sebep olmuştur. Bu dönemden sonra Abhazya meselesi diaspora içindeki bölünmenin önemli bir faktörü olmaya başlamıştır.

6.3. Mihail Saakaşvili Döneminde Türkiye'deki Gürcü Topluluğu-Gürcistan İlişkileri: Gürcistan'ın Türkiye Politikası ve Gürcü Topluluğu

2003 yılındaki Gül Devrimi ile Mihail Saakaşvili, Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze'yi iktidardan edip Gürcistan'ın yeni Cumhurbaşkanı olmuştur.

Yeni iktidara gelen Saakaşvili'nin en önemli hedefi Gürcistan'ın ulusal birlikteliğini tekrar sağlamaktır. Yani Acaristan, Abhazya ve Güney Osetya'yı tekrar Gürcistan egemenliği altına geçirmektir. Saakaşvili, Cumhurbaşkanı olduktan sonra Acaristan'ı tamamen merkeze bağlamaya çalışmıştır.

Acaristan ise "Gül Devrimi"ne sert tepki göstermiştir. Abaşidze, merkezle ilişkileri kesip bağımsızlık sinyalleri vermekle Gürcistan merkez hükümetini uyarmıştır. Türkiye ve Rusya, Gürcistan-Acaristan geriliminin yükselmemesi

³⁰⁹ Wakizaka, "Kuzey".

³¹⁰ agm.

gerektiği mesajını Abaşıdze'ye vermiştir.³¹¹ 14 Mart 2004 tarihinde Saakaşvili iki kere Acaristan'a girmeye çalışırken, onun Acaristan'a girişi Acaristan silahlı kuvvetleri tarafından engellenmiştir.³¹² Gürcistan-Acaristan gerginliği o kadar yüksek noktaya ulaşmıştır ki Batum'daki sokaklarda çok sayıda üniformalı kişiler dolaşmaya başlamış ve Acaristan ynetimindekiler askeri kıyafet giyerek halkın önüne çıkmışlardır.³¹³ Bu durum, Gürcistan ile Acaristan arasında her an savaşın patlak verebileceğini göstermiştir. Saakaşvili "Acaristan'la kanlı savaş bile açılabilir" tehdidinde bulunurken Rusya da şiddete başvurmaması yönünde Gürcistan'ı uyarmıştır.³¹⁴

Zurab Nogaydeli'nin seçim kampanyası için Acaristan ziyaretinde gözaltına alınması, Gürcistan-Acaristan gerginliğini zirveye çıkarmıştır. Saakaşvili, Gürcistan-Acaristan sınırına tanklarla gidip halkla görüşmüştür. Abaşıdze ise Moskova'da görevini asla bırakmayacağını ileri sürmüştür.³¹⁵ Saakaşvili, Gürcistan ordusunu Gürcistan-Acaristan sınırına toplayıp Acaristan'ı tamamen ablukaya almıştır. ABD, Acaristan Meselesine müdahale etmeyeceğini ileri sürmüştür. Moskova Belediye Başkanı ve aynı zamanda Abaşıdze'nin dnr olan Yuri Lujkov ise Abaşıdze'nin gönderdiği arabayla Trabzon'dan Batum'a giderek Abaşıdze'yi desteklemiştir. Sonuç olarak Abaşıdze ve Saakaşvili, görüşmeden sonra meselenin barışıl yolla üzülmesi üzerine anlaşmışlardır.³¹⁶

28 Mart 2004 tarihindeki Gürcistan Parlamentosu Genel Seçimlerinde Saakaşvili'nin partisi bütün sandalyelerden yenilene 150 sandalyenin hepsini kazanabilmiştir. Abaşıdze ise Acaristan'ın bir kısmında iptal edilen seçimlerin 27 Nisan 2004 tarihinde tekrar yapılmasını reddetmiştir.³¹⁷

27 Nisan 2004 tarihinde Abaşıdze, Acaristan'da olağanüstü hâl ilan etmiştir. Saakaşvili, Abaşıdze'nin Gürcistan merkez hükümetinin isteklerine uymadığında tutuklanacağını bildirerek Abaşıdze'yi tehdit etmiştir.³¹⁸ 2 Mayıs 2004 tarihinde Acaristan ve Gürcistan'ı bağlayan köprüler patlatılmıştır. Gürcistan, Abaşıdze'ye

³¹¹ Yenigün ve Bolat, agm, 475-476.

³¹² agm, 476.

³¹³ agm, 476.

³¹⁴ agm, 476.

³¹⁵ agm, 476.

³¹⁶ agm, 476.

³¹⁷ agm, 476.

³¹⁸ agm, 476.

ültimatom verip 10 gün içinde milislerin silahsızlandırılması gerektiğini açıklamıştır.³¹⁹ Bundan 3 gün sonra Gürcistan, Abaşidze'ye tekrar ultimatom vermiştir. Sonuç olarak Sergey İvanov'un arabuluculuğuyla Abaşidze Moskova'ya iltica etmiştir.³²⁰ Bundan sonra Saakaşvili Batum'a girip halkla görüşmüştür. Abaşidze döneminden beri var olan devlet sistemi tamamen değiştirilmiştir. Böylece Acaristan Meselesi sona ermiştir. Acaristan, Gürcistan Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü içerisindeki özerk yerini almıştır.

Acaristan'daki Müslüman Gürcülerin çoğu Gürcü kimliğine sahip olup "Bağımsız Acaristanlı" kimliğini taşımadığı için, Acaristan-Gürcistan ilişkileri kısa sürede düzeltilmiştir. Gerçekten de 20 Haziran 2004 tarihinde Acaristan'da yapılan seçimde Muzaffer Acaristan Partisi % 72,1'lik oy kazanmış ve Cumhuriyetçi Parti % 13,5 oy kazanmıştır.³²¹ Fakat bu iki parti Saakaşvili yanlısı³²² olduğu için, bu seçimde Saakaşvili % 85'ten fazla oy alarak Acaristanlı halk tarafından desteklenmiştir.

Saakaşvili için Türkiye'yle ilişkileri güçlendirmenin Rusya'ya karşı durmaktan başka önemli bir sebebi de vardı. Amerika'da eğitim gören Saakaşvili, modern ulus-devlet olan Amerika'nın yapısını öğrenmiştir. Bu yüzden Abhazya ve Güney Osetya'nın da dâhil edildiği Gürcistan'ın ulusal birlikteliğini sağlamak için, Gürcistan'ı Gürcü milliyetçiliğine dayanmayan ulus-devlete dönüştürmeye ihtiyaç duymuştur. Yani Saakaşvili, Gürcistan sınırı içinde yaşayanları "Gürcü" olarak değil, "Gürcistanlı" olarak tanımlamayı amaçladığı söylenebilir. Günümüzde Gürcistan sınırı içinde Azeriler³²³, Acarlı Gürcüleri ve Çeçenler Müslüman azınlığı olarak yaşamaktadırlar. Gürcistan'ın ulusal birlikteliğini sağlamak için Saakaşvili'nin Müslüman azınlığı kesiminden desteklenmesi gerekir. Onlar Türkiye'ye karşı yakınlık gösterdiklerinden dolayı, Saakaşvili onları kendi tarafına çekmek için Türkiye'yle ilişkileri güçlendirmeye ihtiyaç duymuştur. Ayrıca Acaristan, Türkiye'nin garantisi altında kalmaktadır. Türkiye'deki Gürcü topluluğu ile Acaristan'daki Müslüman Gürcüler arasında birliktelik mevcuttur. Bu yüzden

³¹⁹ agm, 476-477.

³²⁰ agm, 477.

³²¹ agm, 477.

³²² agm, 477.

³²³ Fakat Resmen Azeri olarak sayılan kişilerden Karapapaklar (Terekemeler) olanların sayısı da çoktur. Ayrıntıları için bkz: Shirin Akiner, **Sovyet Müslümanları**, çev. Tufan Buzpınar, Ahmet Mutu (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 216-217.

Türkiye ve Türkiye'deki Gürcü toplumuyla ilişkileri güçlendirmek, Acaristan'ın Gürcistan'a entegrasyonuna önemli derecede katkıda bulunur.

Gerçekten de Saakaşvili, Türkiye ile olan ilişkilerinin yanında, Türkiye'deki Gürcü topluluğuyla da ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmiştir. Saakaşvili, Batı ülkeleri önemseyen politikayı tercih ettiği için Türkiye ile ilişkileri daha ileri götürmüştür. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı, Gürcistan'ın ekonomik durumunu iyileştirip stratejik önemini arttırmaya sebep olmaktadır. 22 Mayıs 2004'teki Türkiye ziyaretinde Saakaşvili, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesi ve Bakü-Tiflis-Erzurum boru hattı projesinin Gürcistan açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır.³²⁴ Aynı zamanda Saakaşvili, bu ziyaret sırasında Türkiye'deki Gürcü kökenli halka, Gürcistan vatandaşlığına başvurma çağrısında bulunmuştur. İstanbul ziyareti sırasında Saakaşvili, Türkiye'deki Gürcü topluluğu için önemli olan *Çveneburi* dergisi, *Chveneburi.net* ve *Gürcü Haber.com* temsilcileriyle Swissotel'de görüşmüştür.³²⁵ Bu görüşmede Gürcistan'ın Türkiye Büyükelçisi Tariel Lebanidze'nin de katılması göstermektedir ki Saakaşvili, bu görüşmeyi Türkiye'deki Gürcü topluluğuyla ilişkileri güçlendirmek adına çok önemsemiştir.

Ağustos 2004'teki Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Gürcistan ziyaretinden sonra Gürcistan, Türkiye vatandaşlarının vize almasını kolaylaştırmış³²⁶ ve nihai olarak 2005 yılında vizeyi kaldırmıştır. Ocak 2005'te Acaristan Başbakanı Levan Varşalomidze, Türkiyeli Gürcülerin çok sayıda yaşadığı Artvin'i, Vali Orhan Kırılı'nın davetiyle ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında Artvin tarafı ve Acaristan tarafı arasında, ekonomik ve ticari iş birliği konusunda fikir alışverişi yapılmıştır.³²⁷

Ayrıca Kasım 2005'te Gürcistan'da, yurt dışında yaşayan Gürcüler için bakanlığın kurulmasına dair karar alınmıştır. Bu karar alındığında Saakaşvili, bu bakanlığının kurulmasının Abhazya, Rusya ve Türkiye'deki Gürcü topluluklarına yönelik olduğunu açıklamıştır.³²⁸ Saakaşvili döneminde yoğunlaştırılan Türkiye'deki

³²⁴ Demirağ, agm, 287-288.

³²⁵ "Saakashvili, Türkiye'de -2", Chveneburi.net, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=664&pg=1> [25. 05. 2004].

³²⁶ "Gürcistan'a Vize Kolaylaştı ve Ucuzladı...", Chveneburi.net, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=757&pg=1> [06. 09. 2004].

³²⁷ "Acaristan Başbakanı Artvin'de", Chveneburi.net, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=896&pg=1> [24. 01. 2005].

³²⁸ "Gürcistan'da, Yurtdışında Yaşayan Gürcüler için Bakanlık Kuruldu", Chveneburi.net, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1137&pg=1> [05.11. 2005].

Gürcü topluluğuna yönelik bu adımları, yeni Gürcistan devletinin yurt dışındaki Gürcü topluluğunu önemseydiğini göstermektedir. 2008 yılında “Diasporadan Sorumlu Devlet Bakanlığı” kurulmuştur.³²⁹

Saakaşvili döneminde, Türkiye’deki Gürcü topluluğuna sadece Gürcistan’ın kamu sektörleri değil, özel sektörleri de ilgi göstermeye başlamışlardır. 26 Mayıs’taki Gürcistan’ın Bağımsızlık Günü’nde bütün dünyadaki Gürcülere çifte vatandaşlık önermesi üzerine Gürcistan’ın önemli televizyon kanallarından biri olan İmedi TV tarafından Türkiye’ye özel bir ekip yollama kararı alınmıştır. Ekip İstanbul’a geldikten sonra *Çvneburı* dergisi sahibi Osman Nuri Mercan, *Chvneburı.net* sahibi Erdal Küçük gibi Türkiyeli Gürcüler ile Gürcistan’daki gelişmeler ve çifte vatandaşlık teklifiyle ilgili³³⁰ röportaj yapmıştır. Aralık 2004’te ise Saakaşvili’nin annesi ve aynı zamanda Tiflis’teki Uluslararası Karadeniz Üniversitesi’nin Rektör Yardımcısı olan Giuli Alasania Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Alasania, Türkiye’deki Gürcü kurumlarının temsilcileriyle Gürcistan’daki kültür etkinlikleri ve Türkiye’deki Gürcü kültürünün güncel durumu konularında görüş alışverişinde bulunmuştur. Bu görüşmede Alasania, kendisinin yürüttüğü vakfın yurt dışındaki Gürcülere, özellikle kendi kimliklerini ve kültürlerini kaybedip asimile olan Gürcülere yönelik hizmet vereceğini söyledi.³³¹

Türkiye’deki Gürcü topluluğu içinde, özellikle *Chvneburı.net* ve *Gürcistan Dostluk Derneği* çevrelerindeki arasında, Türkiye-Gürcistan ilişkilerindeki gelişmeler ve Gürcistan’ın Türkiye’deki Gürcü topluluğuna yönelik çalışmalarına genelde olumlu bakışlar hâkim olduğu söylenebilir. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesi ve Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi hakkında *Chvneburı.net*, “Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu Hattı”³³² ve “Bakü-Tiflis-Ceyhan’a İlk Petrol Verildi, Asrın Projesi Gerçek Oldu”³³³ başlıklı makaleleri yayınlamıştır. *Chvneburı.net*, bu konuları detaylı bir şekilde anlatarak Türkiye-Gürcistan ilişkilerindeki gelişmelere

³²⁹ Bu bakanlığın kurulması hakkında bkz: “Statute of the Office”, Georgian Diaspora, http://www.diaspora.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=45 [08. 02. 2008].

³³⁰ “İmedi TV İstanbul’da”, *Chvneburı.net*, <http://www.chvneburı.net/tr/default.asp?bpgpid=669&pg=1> [30. 05. 2004].

³³¹ “Saakaşvili’nin Annesi Giuli Alasania ile anlamlı Buluşma...”, *Chvneburı.net*, <http://www.chvneburı.net/tr/default.asp?bpgpid=868&pg=1> [14. 12. 2004].

³³² Bkz: “Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu Hattı”, *Chvneburı.net*, <http://www.chvneburı.net/tr/default.asp?bpgpid=1021&pg=1> [30. 05. 2005].

³³³ Bkz: “Bakü-Tiflis-Ceyhan’a İlk Petrol Verildi, Asrın Projesi Gerçek Oldu”, *Chvneburı.net*, <http://www.chvneburı.net/tr/default.asp?bpgpid=1023&pg=1> [30. 05. 2005].

sıcak ilgi göstermiştir. Acaristan-Türkiye ilişkileri hakkında da, “Türkiye-Acara İlişkilerinde Yeni Bir Dönem” başlıklı bir yazıda değerlendirme yapmıştır. Bu yazıda Türkiyeli gazetecilerin Acaristan ziyaretini anlatarak, Gürcistan’ın Acara Özerk Cumhuriyeti ile Türkiye, özellikle Doğu Karadeniz bölgesi arasında askeri, ekonomik, kültür ve turizm gibi birçok alanlarda iş birliğinin yapılmasına³³⁴ yakından ilgi göstermiştir.

Fakat Türkiye’deki Gürcü topluluğunda Saakaşvili’nin politikasını hoş karşılamayan kesimler de elbette mevcuttur. Acaristan, 2004 yılında Gürcistan’a entegre olduktan sonra, Acaristan bayrağına Gürcü haçı yerleştirmiştir. Türkiye’deki Gürcü topluluğu içinde Müslüman kimliği de oldukça güçlü olduğu için Türkiye’deki Gürcü topluluğunun önemli bir kesimi, bayrağın değiştirilmesini “Acaristan’ın Hristiyanlaştırılması” olarak tanımlayıp eleştirmiştir. (Ek-3)

Bu eleştirilere karşı Saakaşvili, Müslümanlardan elde ettiği desteği kaybetmemek için, en azından İslamiyet’e özen göstermeye yönelmiştir. Mesela 2005’teki Ramazan Bayramı’nda Saakaşvili, Tiflis’teki camide Müslümanlarla bir araya gelerek bayramı kutlamıştır. Aynı zamanda Saakaşvili, Müslümanların Gürcü devletinin ayrılmaz bir parçası olması açısından³³⁵ İslam dini bayramlarını resmi tatil yapacağını söylemiştir. Saakaşvili, Gürcistan’daki camilerin açılmasına özen gösterdiğini ifade etmiştir. 2005 yılında Gürcistan-Azerbaycan sınırındaki Marneuli ilçesinde yeni bir caminin açılacağı açıklanmıştır. Ayrıca Aralık 2007’deki Batum ziyaretinde Saakaşvili, yerli Müslümanlarla bir araya gelerek Müslümanların durumu hakkında fikir alışverişinde bulunmuş ve Kobuleti’deki camii binasının tekrar camiye dönüştürüleceğini kaydetmiştir.³³⁶ 2006 yılında ise Danimarka’da, Hz. Muhammed’e hakaret eden karikatür ortaya çıkınca Gürcü Ortodoks Kilisesi Patriği II. İlia, bu karikatürün yayımlanmasını kınamıştır.³³⁷

³³⁴ “Ayrıntıları için bkz: “Türkiye-Acara İlişkilerinde Yeni Bir Dönem”, Chveneburi.net, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1070&pg=1> [06. 07. 2005].

³³⁵ “Gürcistan Devlet Başkanı Gürcistan’daki Müslümanların Ramazan Bayramını Kutladı”, Chveneburi.net, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1138&pg=1> [05. 11. 2005].

³³⁶ “Kobuleti Camii Aslına Kavuşuyor”, Kolkhoba.org, <http://www.kolkhoba.org/turha386.htm> [26. 12. 2007].

³³⁷ “Gürcistan Patriği Batı Basınında Hz. Muhammed’in Karikatürlerinin Yayınlanmasını Kınadı”, Chveneburi.net, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1195&pg=1> [14. 02. 2005].

6.4. 2008 Gürcistan Krizinden Sonra Diasporada Bölünme

21. yüzyıldan itibaren hem Türkiye'deki Çerkesler hem de Türkiye'deki Gürcüler arasında diaspora kimliği yayıldıkça, Abhazya meselesi konusunda Gürcüler ve Çerkezler arasındaki anlaşmazlık daha belirgin olmaya başlamıştır. 2008'de Abhazya'nın bağımsızlığı tanındıktan sonra sadece Gürcüler ve Çerkesler arasında değil, aynı zamanda Çerkes diasporası içinde bölünmeler görülmeye başlamıştır. Çünkü Abhazya'nın bağımsızlığının tanınması, 2014 Soçi Olimpiyatları ve "Çerkes Sürgünü"nü de birlikte gündeme getirmiştir.

Gürcistan, 2008'den sonra yurt dışındaki Çerkes topluluklarıyla ilişkilerini güçlendirmeye yönelmiş ve 20 Mayıs 2011'de "Çerkes Sürgünü"nü resmen kabul etmiştir. Gürcistan'ın Çerkes diasporasına yönelik politikası, Türkiye'deki Gürcü ve Çerkez topluluklarını etkilemiştir. Ayrıca bu politika Gürcistan'ın kimlik yapısının da etkilenmesine yol açtığı söylenebilir. Bir de Türkiye'deki Çerkes ve Gürcü toplumu içinde de Soçi Olimpiyatları ve "Çerkes Sürgünü" konusunda fikir birliği oluşmaya başladığı gibi Türkiye'deki Kafkas toplulukları da değişmeye başlamıştır.

Bu bölümde, önce Abhazya meselesi üzerindeki Gürcüler ve Çerkesler arasındaki anlaşmazlığı hakkında detaylı bilgi vermektten başka, 2008'den sonraki Çerkezlerin Türk dış politikası üzerindeki çalışmaları yer alacaktır. Ayrıca 2008 yılında Abhazya'nın bağımsızlığı tanındıktan sonra Çerkes topluluğu içinde bölünmelerin nasıl belirgin olduğu ve Türkiye'deki Gürcü ve Çerkes topluluğun nasıl değişmeye başladığı incelenecektir. Bunu iyi anlamak için 2008 yılından sonra Gürcistan'ın Kuzey Kafkasya ve yurt dışındaki Çerkes topluluğuna yönelik politikası da ele alınacaktır.

6.4.1. Gürcüler Arasında Yükselen Abhazya Meselesine İlgili: Gürcü

Diasporasının "Birliktelik Sembolü" olarak Abhazya Meselesi ve Gürcü-Çerkes Anlaşmazlığı

Türkiye'de internetin yaygın olması, sadece Türkiye'deki Çerkes topluluğunu değil, Gürcü topluluğunu da değişime uğratmıştır. İnternet yaygınlaştıkça Türkiye'deki Gürcüler, "sınırın ötesindeki" Gürcistan hakkındaki çeşitli bilgileri ve Türkiye'deki Gürcü kurumlarının faaliyetleri ve fikirleri ile ilgili bilgileri rahat bir şekilde elde edebilmeye başlamıştır. Yani Gürcistan, Türkiye'deki Gürcü topluluğu

için artık “farklı milletlerin yaşadığı, gizemli ve kapalı” bir yer değil, “kendi soydaşlarının yaşadığı ve iyi bilinen” bir ülkeye dönüştürülmüştür. Ayrıca 2004 yılında Acaristan Gürcistan’a entegre olduktan sonra Saakaşvili, Türkiye’deki Gürcü topluluğuna yönelik politikayı yoğunlaştırdığı için, Türkiye’deki Gürcü topluluğu içinde “Gürcü kimliği” daha öne çıkmaya başlamıştır. Hatta o dönemde Türkiye’deki Gürcü topluluğu içinde diaspora kimliğinin de yaygınlaşmaya başladığı söylenebilir. Bu süreçte Türkiye’deki Gürcü topluluğunun Abhazya meselesine bakışı da Gürcistan’ın bakışına daha yaklaşmıştır.

Bu dönemde, Türkiye’deki Gürcü topluluğu içinde Rusya, genel olarak “Gürcülerin saldırgan, vahşi düşmanı” olarak³³⁸ değerlendirilmiştir. Güney Osetya ve Abhazya’daki yönetimler için ise “Rusya ile birlikte Gürcistan’a karşı düşmanlığı yapan, hatta büyük tehdit olan Rusya ile birleşmek isteyen hainler” imajının³³⁹ yaygınlaşmaya başladığı söylenebilir. Ayrıca *Chveneburi.net*, Gürcistan’ın düşmanı olan Rusya’nın Kafkasya uzmanı olan Sergey Artiunov’un demeçlerinden bahsederek, Abhazya ve Güney Osetya’daki yönetimlerin tamamen haksız³⁴⁰ olduğunu savunmuştur. Yani *Chveneburi.net*, Gürcistan’ın haklılığını sadece Gürcistan değil, kendi düşmanı olan Rusya içindeki önemli bir kesimin bile desteklediğini vurgulayarak Gürcistan’ın ne kadar haklı olduğunu anlatmıştır.

Bu süreçte Türkiye’deki Gürcü topluluğu ve Çerkes topluluğu arasında anlaşmazlıklar yaşamaya başlamışlardır. Çerkes diasporası Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsızlığını desteklerken Gürcüler ise, Abhazya ve Güney Osetya’nın Gürcistan’ın ayrılmaz parçaları olduğunu savunmuşlardır. Bu konu üzerinde Gürcü

³³⁸ Örnek olarak bkz: “Rusya’da Gürcü Düşmanlığı”, *Chveneburi.net*, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1359&pg=1> [11. 12. 2006]; “Rusya Saldırganlığa Doymuyor”, *Chveneburi.net*, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1622&pg=1> [21. 04. 2008].

³³⁹ Bkz: “Güney Osetya Ayrılıkçı Yönetimi, Rusya’ya Katılmak İstiyor”, *Chveneburi.net*, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1219&pg=1> [23. 03. 2006]; “Abhaz Parlamento Başkanı Nugzar Aşuba: Rus Vatandaşım ve Abhazya Rusya’nın Bir Parçası Olma Yolunda İlerliyor”, *Chveneburi.net*, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1216&pg=1> [18. 03. 2006]; “Abhazya’da Gürcülere Yönelik Baskılar Artıyor”, *Chveneburi.net*, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1558&pg=1> [12. 12. 2007]; “Kokoiti Daha da Ruslaşmak İstiyor”, *Chveneburi.net*, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1951&pg=1> [08. 05. 2010].

³⁴⁰ “Rus Bilimadamı Sergey Artiunov, Güney Osetya’nın Rusya’ya Katılma İsteğini Kınadı”, *Chveneburi.net*, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1221&pg=1> [25. 03. 2006].

kesimi ve Çerkes kesimi arasında oldukça ciddi tartışmalar yaşanmışlardır ve Gürcü kesimi, Çerkes kesimine bir bildiri yazmıştır. Metnin tamamı aşağıdadır:³⁴¹

“Değerli Abhaz kardeşlerimiz!

BDT ülkelerinin yaptıkları anlaşma, hiçbir BDT ülkesinin diğer BDT ülkesindeki ayrılıkçı yönetimlere destek vermeyeceği ilkesine dayanır. Sizin ambargo olarak adlandırdığınız anlaşmanın kapsamı budur. Bu anlaşmayla Sohumî yönetimi, BDT ülkelerince ayrılıkçı yönetim olarak tanımlanmıştır. Buna rağmen Rusya'nın Sohumî yönetimine ambargo uygulamadığını bütün dünya biliyor. Moskova belediye başkanının Sohumî yönetimine hibe yardımlarını, Rus oligarkların Abhazya'da mülk edindiklerini de dünya biliyor. Ne var ki sizler Türk kamuoyunun bunu bilmediğini varsayıp açıklamalar yazıyorsunuz.

Abhazya'nın Gürcistan'ın diğer bölgelerine ulaşımını ve ilişkisini engelleyenler Gürcüler değil Ruslar ve Rusya'nın kuklası Sohumî yönetimidir. Gerçeğin ta kendisi, Tiflis yönetiminin ekonomik ambargosu değil *de jure* özerk cumhuriyetiyle ilişkilerinin engellenmesidir. Yıllardır Abhazya'nın nüfusundan tarihine kadar Türk kamuoyuna aktardığınız yalan ve yanlış bilgilere artık kimse inanmıyor, Allah'ın bildiğini artık kıldan saklamak da mümkün olmuyor.

Rusya'nın oyuncağı olan Sohumî yönetimi Gürcülere etnik temizlik uygulamış ve on beş yıldır kendi halkına da yoksulluktan başka bir şey getirmemiştir. Gali bölgesine dönebilen Gürcülere silahlı milisleriyle bugün de insanlık dışı baskıyı sürdüren yönetim aynı yönetimdir ve Sohumî yönetiminin nasıl bir yönetim olduğunu anlamanız için herhangi bir Gali sakiniyle konuşmanız yeterlidir. Sohumî yönetimi, önce evlerinden sürülen ve yakınları öldürülen Abhazyalı Gürcülerin, sonra uluslararası kamuoyunun önünde, bir insanlık suçu olan etnik temizlikten sorumludur. İnsanlık suçu işlemiş bir yönetimin barışçı ve adaletli bir yönetim olduğunu söylemek, neredeyse bu suça ortaklık etmek kadar vahimdir. Görüşmeler de sandığınız gibi yürümemiştir ve bu konuda da yanlış bilgilendirildiğiniz görülmektedir. *De facto* Sohumî yönetiminin Tiflis hükümetiyle yaptığı bütün görüşmeler oyalama taktiğinden ibarettir. Öte yandan Sohumî yönetimi, Moskova yönetiminin sözünden dışarı çıkamayan ve Kremlin'in direktiflerini birebir uygulayan hukuk dışı bir yönetimdir. Asıl amacının Abhazya'yı Rusya Federasyonu'na katmak olduğu artık herkes tarafından bilinmektedir. Allah'ın bildiği bu gerçeği de artık kullardan saklamak mümkün değildir.

Değerli Abhaz kardeşlerimiz,

Kendi aranızda yaptığımız sohbetlerdeki gerçek kaygılarınızı kamuoyuyla paylaşmanızın artık zamanı gelmiştir. Rusların Abhazları yok etmek üzere olduğu gerçeği artık gizlenemez gerçek hâline dönüşmüştür. Sohumî yönetiminin kendi dilini neredeyse konuşmayan ve kendi dili yerine Rusça kullanan bir toplum yaratma sürecini çoktan başlattığını sizler kadar bizler de bilmekteyiz. Savaş planlarının 1992 yılından önce yapıldığını ve suçun sadece Gürcülere atıldığını sizler de gayet iyi biliyorsunuz. Kendinize yanlış bir ortak seçtiğinizi ve bu ortaklıktan şimdi kurtulamadığınızı da bizler gayet iyi biliyoruz. Çeçenleri katliamlarla yok etmeye çalışan Ruslar, sizi yok etmek için başka bir yol seçmiş ve elinize bağımsızlık adını taşıyan bir elmaşkeri vermişlerdir. Abhazların bu yok oluş sürecinden kurtuluşunun Ruslardan kurtulmakla mümkün olduğunu hem sizler hem de bizler gayet iyi biliyoruz.

Değerli Abhaz kardeşlerimiz,

³⁴¹ “Kamuoyuna: Kuzey Kafkas Lobisinin Cevabına Cevap”, Chveneburi.net, <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1609&pg=1> [24. 03. 2008].

Gelecek kuşaklara karşı sizlerin de sorumluluğu bulunuyor. Tarihe kendi halkını yok eden düşmanla işbirlikçi olarak geçmek yerine, kendi halkının geleceğini koruyan kişiler olarak anılma şansınız hâlâ vardır. Gürcülerin ve Abhazların arasına, sözüm ona Barış Gücü konuşlandırmış olan Rusları gelin birlikte evlerine yollayalım ve birlikte müreffeh bir ülke yaratalım. On beş yıl önce işlenmiş hatayı bugün de sürdürmeniz gerekmiyor.

Değerli Abhaz kardeşlerimiz,

Farkında değilmiş gibi davransanız da Gürcülerin uzattığı elin sizin de geleceğiniz olduğunu bildiğinizi bizler biliyoruz. Yapılacak tek şey, uzatılmış ele sizin de elinizi uzatmanızdır. Aynen bildirinizde belirttiğiniz gibi, bizleri değerli kardeşleriniz olarak gördüğünüze inanmak istiyor ve bizler de değerli kardeşlerimiz olduğunuzu yeniden ilan ediyoruz.”

Bu metin, günümüzdeki Abhazya'nın sıkıntısının Rusya ve Abhazya hükümetinden kaynaklandığını ve Çerkes diasporasının desteklediği Abhaz hükümetinin kendi halkına hiçbir şey getirmediğini vurgulamıştır. Ayrıca Çerkes diasporasının desteklediği Abhaz hükümetinin, Abhaz kültürünü yok etmeye çalışan Rusya ile iş birliği yaptığını vurgulayıp, Abhaz kültürü ve Abhazya'nın geleceği için Çerkes diasporasına Gürcülerle iş birliği yapma çağrısında bulunmuştur.

Ağustos 2008'deki savaşta Gürcistan, yurt dışındaki Gürcü topluluklarına Gürcistan'a destek verme çağrısında bulunmuştur.³⁴² Türkiye'deki Gürcüler de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra belki ilk defa³⁴³ İstanbul'da Rusya'nın saldırısına karşı büyük protesto yürüyüşü düzenlemişlerdir. Bu protestoya hem *Chveneburi.net*, hem *Gürcistan Dostluk Derneği* hem de Saakaşvili'ye mesafeli olan³⁴⁴ *Gürcü Kültür Merkezi* çevresindekilerin bir araya gelerek katılması, Türkiye'deki Gürcü topluluğunun Gürcistan ile bağlantısını güçlendirmeye ve diaspora kimliğinin yaygınlaşmaya başladığını göstermiştir. Gürcistan krizinden itibaren *Chveneburi.net*, Putin'in eski danışmanı Andrei İlarionov'un Gürcistan krizinin tamamen Rusya tarafından hazırlandığına dair yazısını yayınlamak Gürcistan'ın haklılığını Rusya tarafının bile kabul ettiğini vurgulamıştır.³⁴⁵ *Chveneburi.net*, Rusya tarafından “bağımsız ülke” olarak tanınan Abhazya ve Güney Osetya'yı da “Rusya'nın kuklası olup demokrat olmayan, ayrıca FSB ajanları ile

³⁴² Tam metni için bkz: “Diasporadan Sorumlu Devlet Bakanlığında Tüm Gürcülere Çağrı”, *Chveneburi.net*, <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=1694&pg=1> [09. 08. 2008].

³⁴³ Karasar, agm, 6.

³⁴⁴ Ayrıntıları için bkz: Ali İhsan Aksamaz, **Laz Aydınları ve Sorumluluk**, (İstanbul: Sorun Yayınları, 2011), 148.

³⁴⁵ Bkz: “Andrei İlarionov: Gürcistan ile Savaşı Rusya Hazırladı ve Bu Savaşı Rusya Başlattı”, *Chveneburi.net*, <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=1804&pg=1> [14. 02. 2009].

dolu olan” ülke olarak³⁴⁶ olumsuz bir şekilde değerlendirmiştir. Özellikle Fahrettin Çiloğlu, Pirosmeni Dergisi’nin 6. sayısında Gürcülere uygulanan şiddeti kınamıştır. Ayrıca Çiloğlu, Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsızlıklarının demokrat bir ortamda tanınmadığından ve bu iki ülkenin fiilen tamamen Rusya’nın yoğun etkisi altında olduğundan, bu iki ülkenin tek başına bağımsızlığını sürdüremeyeceğini vurgulamıştır.³⁴⁷ Bu şekilde Çiloğlu, Abhazya’nın bağımsızlığını destekleyenleri eleştirmiştir.

Diğer yandan, Türkiye’deki Çerkes diasporası da, Gürcistan’ın askeri hareketlerini insan haklarına ve barışa karşı büyük tehdit olarak tanımlayarak sert tepki göstermiştir. Savaştan sonra da Jineps Gazetesi, “Gürcistan Nereye Koşuyor?” başlıklı bir yazıda Kafkasya’ya barış için ilk adımın Gürcistan tarafından atılması gerektiğinden bahsederek Gürcistan ve Türkiye’ye tepki göstermiştir.³⁴⁸ Ayrıca Jineps Gazetesi’nin 31. sayısında Türkiyeli Abhaz yazarı Zafer Süren, Gürcistan’ın emperyalist duygulardan vazgeçerek Abhazya’nın bağımsızlığını tanıması gerektiğini vurgulamıştır.³⁴⁹

2010 yılında *KAFFED*, İngiliz akademisyen George Hewitt ile bir röportaj yayınlamış, sadece Abhazlar ve Ruslar değil, aynı zamanda Gürcistan’ın müttefiki olan Batı ülkelerindeki insanların bile Abhazya’nın bağımsızlığını desteklediğini vurgulamıştır.³⁵⁰ Ayrıca 30-31 Mayıs 2009’da *Abhazya’nın Dostları* tarafından organize edilen konferansa Batılı ülkelere de çok sayıda katılım olmuştur.³⁵¹ Sonuç olarak, bu konferans Abhazya’nın bağımsızlığının Batılı akademisyenler tarafından da desteklendiğini göstermiştir.

Gürcistan Krizinden itibaren, Kafkasya’daki gelişmeler hakkında hem Türkiye’deki Gürcüler tarafı hem de Çerkesler tarafının birbirini şiddetli bir şekilde

³⁴⁶ Örnek olarak bkz: “Ajanlar Cumhuriyeti”, Chveneburi.net, <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=2021&pg=1> [16. 10. 2010]; “Kokoiti İstenmeyen Osetleri Yok Etmeye Hazır”, Chveneburi.net, <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=1946&pg=1> [08. 03. 2010].

³⁴⁷ Bkz: Çiloğlu, “Rus Ağabeyleri Bağımsızlık mı Vermiş!”, *Pirosmeni*, s. 6 (2008): 21-24.

³⁴⁸ Bkz: “Gürcistan Nereye Koşuyor?”, *Jineps*, s. 31 (2008): 1.

³⁴⁹ Ayrıntıları için bkz: Zafer Süren Ajiba, “Abhazya’yı Tanıyan Avrupa Devletleri”, *Jineps*, http://www.jinepsgazetesi.com/index.php?module=news&news_id=9235&cat_id=84 [01. 09. 2008].

³⁵⁰ Hewitt, “Abhazya Başarılı bir Devlet Olma Potansiyeline Sahiptir”, Kafkasya Dernekleri Federasyonu, http://kafkasfederasyonu.org/dokuman/roportaj_george_hewitt.htm [26. 10. 2010].

³⁵¹ Özgür, “Türkiye’deki”.

eleştirdiği görülmektedir. Böylece her iki taraf da Kafkasya'yla bağlantıyı güçlendirip kendi kimliklerine ilgisini artırdığı anlaşılmaktadır.

6.4.2. Gürcistan Krizinden Sonra Çerkes Diasporasının Türk Dış Politikasına Etkisi ve Türkiye'nin Gürcistan ve Abhazya Politikası

1993'te meydana gelen Abhazya'daki savaştan sonra çeşitli alanlarda Türkiye-Gürcistan ilişkileri güçlenmeye başlamıştır. Ayrıca Abhazya Meselesi, Türkiye ve dünya kamuoyunun ilgisini kaybetmeye başlamıştır. Bu yüzden diasporanın siyasi faaliyetleri savaş dönemine göre etkisiz kalmıştır. Ama 2008'de Gürcistan krizi olduktan sonra Abhazya Meselesi tekrar Türkiye ve dünya kamuoyunun dikkatini çekmeye başlamıştır. Diasporanın faaliyetleri de daha belirgin bir şekilde görülmeye başlamıştır.

8 Ağustos 2008 tarihinde Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'nin Güney Osetya'ya girmesi münasebetiyle Gürcistan krizi başladığı zaman, Çerkes diasporasının çoğu Gürcistan'ın askeri harekâtını kınadı. *KAFFED*, *KADK* ve *Kafkasya Forumu* gibi çeşitli diaspora kuruluşları, Gürcistan'ı suçlayan ve Abhazya ile Güney Osetya'yı destekleyen gösteriler düzenleyerek kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmışlardır.³⁵² Savaş sürecinde özellikle *KAFFED*, önce Türkiye'de yeterince kamuoyu oluşturulamamış olması nedeniyle sık sık televizyon, radyo ve gazetelere demeçler vererek, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığının dünyaca tanınması için birçok çalışmada bulunmuştur.³⁵³

KAFFED, Türkiye'den giden yardımların Gürcistan üzerinden gönderilmesini eleştirerek, Türkiye Cumhuriyeti Kızılay Genel Müdürlüğü, TBMM, Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı gibi önemli devlet kuruluşlarına Rusya Federasyonu üzerinden de eşit ve adil şekilde yardımların gönderilmesini isteyen mektubu ilettili.³⁵⁴

³⁵² "Çerkesler Gürcistan'ı Protesto Etti", Ajanskafkas, http://ajanskafkas.com/haber,19896,cerkesler_gurcistani_protesto_etti.htm [14. 08. 2008].

³⁵³ *KAFFED*, Show TV'nin "Siyaset Meydanı", ART Televizyonu'nun "Gündeme dair", Kanal B'nin "Haber saati", Habertürk'ün "Parantez Programı", ATA TV'nin "Siyaset Eksenini" ve aynı kanalın "Kafkasların Bitmeyen Savaşı" programlarına temsilcileri gönderip Gürcistan'ın Abhazya üzerindeki hâkimiyetinin haksız olduğunu anlattı. Ayrıntıları için bkz: "Kafkasya, Savaş ve Diaspora", *Nart*, No:61-62, Mayıs-Ağustos 2008, s.6. Ayrıca 2009 yılında Kafkas Araştırma Vakfı başkanı Mühittin Ünal Avrasya TV'nin programına katılıp Abhazya ve Güney Osetya'nın tarihleri ve siyasi durumlarını anlatmıştır. Ünal, Gürcistan'ın Abhazya ile güney Osetya üzerindeki egemenliğinin haksız olduğunu vurgulamış ve Türkiye'nin yeni Kafkasya politikası gerektiğini vurgulamıştır.

³⁵⁴ Ayrıntıları için bkz: "Kaf-Fed'den Kızılay'a Mektup", *Nart*, s. 61-62 (2008): 8.

Çerkes diasporasının faaliyetleri krizden sonra da devam etmiştir. 13 Eylül günü *KAFFED*, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e taleplerini iletmesinin yanı sıra, CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen'le görüşerek Kafkasya'daki gelişmeler hakkında bir brifing verdi. Sonra Öymen, diasporanın taleplerini yansıtarak TBMM'ye Abhazya ile ulaşım sorunu konulu bir önerge vermiş³⁵⁵ ve Ulaştırma Bakanı önergeye 31 Aralık 2008'de cevap vermiştir. Bu çabaların sonucu olarak, 30 Eylül 2008 ve 5 Ocak 2009'da Abdullah Gül'le görüşme sağlandı ve TC vatandaşlarının Abhazya'ya direkt seyahat özgürlüğü konulu dilekçe sunuldu. Diasporanın baskıları sonucu, 15 Şubat 2009'da Abdullah Gül'ün Rusya ziyareti dönüşünde dönemin Dışişleri Bakanı Ali Babacan ile *KAFFED* genel başkanının görüşmesinde Trabzon-Sohum seferlerinin tekrar başlayacağı açıklandı.³⁵⁶

Türkiye hükümeti, 2008'de Gürcistan krizi ortaya çıktığında da Gürcistan'ı destekleyip Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur.³⁵⁷ Fakat aynı zamanda Türkiye Hükümeti, Güney Kafkasya'da yeni bir düzenin başladığını ve Abhazya'nın artık tamamen yok sayılamayacağını fark etmeye başlamıştır. Türkiye, Tiflis'teki her görüşmede, Gürcistan'ın Abhazya'ya karşı uyguladığı ambargonun Abhazya'yı daha da Rusya'ya yaklaştırmaktan başka bir sonuç getirmediğini anlatmaya çalışmıştır.³⁵⁸ Türkiye, artık eskisi gibi Çerkes diasporasının sesini göz ardı etmemeye başlamıştır. Diasporanın yaptığı faaliyetlerin sonucu olarak, 26 Ağustos 2008'de Abhazya'nın bağımsızlığının tanınmasından beri, ana muhalefet partisi olan CHP milletvekillerinin TBMM'ye ilettikleri soru önergelerinin sayısında da patlama olmuştur.³⁵⁹

Böylece Ankara, diasporanın faaliyetlerinin sonucu olarak Abhazya'nın bağımsızlığını resmen tanımamışsa da, Abhazya'ya belli bir düşmanlık politikasını uygulamayarak ticari ve insani ilişkiler arayışına girmiş gibi görünmektedir. 7 Eylül

³⁵⁵ “Kosova'nın Bağımsızlığından, Abhazya ve Güney Osetya'nın Bağımsızlığına Uzanan Süreçte *KAFFED*”, *Nart*, s. 65 (2009)15.

³⁵⁶ Bkz: Muharrem Sarıkaya, “Trabzon-Sohum Seferi Başlayacak”, *Sabah*, http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/sarikaya/2009/02/17/_Trabzon_-_Sohum_seferi_baslayacak_ [17. 02. 2009].

³⁵⁷ Gürkan Zengin, *Hoca: Türk Dış Politikasında “Davutoğlu Etkisi”*, (İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2010): 407-408.

³⁵⁸ *age*, 408.

³⁵⁹ Mesela, Ekim 2008'de CHP milletvekili Onur Öymen Ulaştırma Bakanlığına soru önergesini vermesinin yanı sıra, Tayfun Süner ve Atilla Kart Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlığa soru önergesi vermiştir. Ayrıntıları için bkz: Hasan Kanbolat, “Karadeniz'de Türk Gemilerine Gürcü Engeli”, *Nart*, s. 69 (2009): 3.

2009'da Davutoğlu ile Gürcistan'ın Dışişleri Bakanı Grigor Vaşadze'nin görüşmesinde Abhazy meselesinin barışçıl şekilde çözümüne katkıda bulunmak istendiği vurgulandı ve sonra Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Ünal Çeviköz Abhazy'ya ziyaret etti.³⁶⁰ Yani Türkiye hükümeti, Gürcistan ile iyi ilişkilerini zedelemeyen, Çerkez diasporasının seslerini göz ardı etmeyecek şekilde Abhazy yönetimiyle de temasa geçmeye başlamıştır. Ayrıca 19 Nisan 2010'da, TC Tiflis Büyükelçisi Levent Murat Burhan, Abhazy'ya ziyaret ederek Dışişleri Bakanı Sergey Şamba ve Maksim Gvinjia'yla görüşmede bulunmuştur.³⁶¹ Ayrıca Abhazy'dan da devlet kademelerindeki insanlar resmi olmasa da Türkiye'yi ziyaret ederek diaspora ile daha güçlü temaslar kurmaya çalışmaktadır. Mesela 2010 Nisan'da *Dünya Abhaz Kongresi'nin* Genel Sekreteri Gennadi Alamia Ankara'ya gelip *Ankara Abhaz Derneği*'ni ziyaret etmiş ve diasporayla görüşmede bulunmuştur. Mayısta dönemin Abhazy Milli Eğitim Bakanı İndira Vardania, İstanbul'daki Abhaz derneğini ziyaret etti.

7-11 Nisan 2011 tarihlerinde gerçekleşen dönemin Abhazy Cumhurbaşkanı Sergey Bagapş'ın Türkiye ziyareti hakkında Sezai Babakuş şu noktalara değinmiştir:³⁶²

“Bagapş'ın bu ziyareti aylarca süren titiz bir çabanın sonunda mümkün olabilmiştir. Daha önceki girişimlerde vize vermeyen Türkiye, bu kez sınırlı ve resmi olmayan bir ziyaret programına 'olur' vermiştir. Gürcistan'ın engelleme girişimleri son ana kadar devam ettiği için, Bagapş'ın gelişinin duyurulması da son günlere kadar yapılmamıştır. Türkiye, Bagapş'ın gelişinin “sağlık kontrolünden geçmek ve akrabaları ile görüşmek” olduğunu açıklayarak, Gürcistan'dan gelen tepkileri geçiştirmiştir. Pek çoğumuz Türkiye'nin bu açıklamasına kızmış olsak da bunun “ince diplomasi”nin gereği olduğunu anlamışızdır. Tüm bu sınırlamalara rağmen ziyaret, Bagapş'ın da belirttiği gibi, çok başarılı olmuştur.

Bu dört günlük ziyaretin ortaya çıkardığı pek çok sonuç vardır. Her şeyden önce Türkiye'nin yıllardır sürdürdüğü “Abhazy'yı yok sayma” duruşu değişmiş, Türkiye ile Abhazy arasında resmi olmasa da fiili bir ilişki kurmuştur. Gürcistan'ın çok yönlü engelleme çabalarına rağmen bu ziyaretin gerçekleşmesiyle, Türkiye bir bakıma Abhazy'ya yönelik tutumunu kırmızı ışıktan sarı ışığa çevirmiş oluyor. Temennimiz, bir an önce yeşil ışığa geçilmesidir. Bu minvalde öncelikli beklentimiz en kısa sürede iki ülke arasında doğrudan ulaşımın açılmasıdır.

³⁶⁰ Fatih Demir, “Türkiye, Abhazy için de devrede”, Zaman, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=8889677&keyfield=616268617A79612069C3A7696E2064652064657672656465> [08. 09. 2009].

³⁶¹ “Tiflis Büyükelçimizin Abhazy Bölgesini Ziyareti Hk.”, TC Dışişleri Bakanlığı Güncel Açıklamalar, s. 86, http://www.mfa.gov.tr/no-_86_-20-nisan-2010-tiflis-buyukelcimizin-abhazy-bolgesini-ziyareti-hk_.tr.mfa [20. 04. 2010].

³⁶² Sezai Babakuş, “Bagapş'ın Ziyareti İki Ülkeyi Yakınlaştırdı: Türkiye'den Abhazy'ya ‘Sarı Işık’...”, *Nart*, s. 78 (2011): 37.

Bagapş'ın ziyareti ana vatan-diaspora ilişkilerini güçlendirmek bakımından da çok yararlı olmuştur. Hem düzenlenen toplantılarda hem de medya yansımalarıyla, toplumumuzun Abhazyaya'ya ilgisini ve sevgisini güçlendirmiş, Abhazyaya'ya gidip yerleşmek ya da orada iş yapmak isteyenleri motive etmiştir.”

Yani Babakuş, Bagapş'ın ziyaretini Türkiye'nin sadece Gürcistan'ı destekleyen politikadan vazgeçerek Abhazyaya'yla ilişkileri de önemsemeye başlaması olarak tanımlamıştır. Ayrıca bu ziyaretin Türkiye'deki Çerkes topluluğu için de kendi Kafkasya-diaspora ilişkilerini güçlendirip “ana yurtları”na geri dönüşe önemli derecede katkıda bulunduğunu vurgulamıştır.

6.4.3. Bölünen Çerkes Diasporası: Abhazyaya'nın Bağımsızlığı Tanındıktan Sonra Çerkes Diasporada Kargaşalar ve Rusya'nın Diaspora Politikası

2008 yılında Abhazyaya'nın bağımsızlığı Rusya ve birkaç ülkeler tarafından tanındıktan sonra Türkiye'deki Çerkes diaspora ve Abhazyaya'daki devlet kademeleri arasında iletişim daha da yoğunlaşmıştır.³⁶³ Böylece *KAFFED* ve *KADK* gibi diaspora kuruluşları Abhazyaya devletiyle iş birliğini yaparak tıpkı Abhazyaya'nın bir organı gibi gözükmeye başlamıştır.

Abhazyaya'da 2010 yılında Başaran Koleji kapatılmıştır. Fakat Türkiye ve Türkiye'deki diasporayla iletişim için bu bağlantıyı kaybetmek istemeyen Bagapş, öğrencilerin protestosu sonucunda kolejin adının değiştirilmesi ve yeni finansörler bulması yoluyla açılmasına izin vermiştir.³⁶⁴

Ama Abhazyaya'nın bağımsızlığı tanındıktan sonra Abhazyaya-diaspora arasındaki gelişmeler, Abhaz diasporası ile diğer Kafkas diasporası arasında bölünmeler yaratmıştır. Hatta Abhaz diasporasında bile bölünme bulunmaktadır. *KAFFED* ve Abhaz dernekleri, Abhazyaya'nın Rusya etkisi altında olduğunu kabul ederek Abhazyaya'nın bağımsızlığını hoş karşılarken, *Kafkas Vakfı*, *Birleşik Kafkasya Konseyi*, *Kafkasya Forumu* ve *Kafkasevi* gibi diğer diaspora örgütleri, mevcut durumu Abhazyaya'nın tam bağımsızlığı için bir engel olarak görmektedir.

³⁶³ Mesela 2008'de Abhazyaya dönem Dışişleri Bakanı Sergey Şamba'nın Türkiye'yi ziyaret etmesinin yanı sıra 2009 yılında Dünya Abhaz-Abazin Birliği Genel Sekreteri Gennadiy Alamia, Milli Eğitim Bakanı İndira Vardania ve Milletvekilleri Türkiye'yi ziyaret ederek Abhaz diasporalarla irtibatla bulunmuştur. Aynı zamanda Türkiye'den de 2009 yılında *KAFFED* Başkanı Cihan Candemir Abhazyaya'yı ziyaret etmiştir.

³⁶⁴ “Sergey Bagapş “Başaran Koleji'nin Adı Değişecek ve Yeni Finansörler İle Eğitim Sürecektir..! Dedi.”, Abhazyam.com, http://abhazyam.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2005&Itemid=28 [05. 08 2010].

Gerçekten de *KAFFED* ve Abhaz dernekleri gibi kuruluşlar 31 Ağustos 2008 tarihinde Düzce’de Abhazyaya ve Güney Osetya’nın bağımsızlığını kutlamak için yürüyüş düzenlemiştir.³⁶⁵ *Kafkasya Forum* gibi örgütler ise Abhazyaya’nın bağımsızlığını Rusya’nın kontrolü altına geçiş olarak algılayıp, Rusya tarafından çıkarılan tanınma kararını soğuk karşılamıştır.

Özellikle Çeçen ve Dağıstan diasporası, *KAFFED* gibi kuruluşların sadece Abhazyaya’nın bağımsızlığıyla ilgilenecek Çeçenistan ve Dağıstan’daki durumu ihmal etmesinden rahatsız olmaktadır. Bu durum, onların *KAFFED* ve *KADK* gibi kuruluşlardan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Oset diasporası da *KAFFED* gibi kuruluşların Güney Osetya’nın bağımsızlığına Abhazyaya’nınki kadar ilgi göstermedikleri için bu derneklerden uzak durmaya başlamıştır. Ayrıca bu durum, Adige ve Abhaz diasporası içindeki bölünmeye yol açmıştır. Abhazyaya 2014 yılında olimpiyatların düzenleneceği Soçi’ye yakın olduğu için, Abhazyaya’nın bağımsızlığının tanınması, 2014 Soçi Olimpiyatları ve “Çerkes Sürgünü”nü birlikte gündeme getirmiştir. 2009 yılında Abhaz dernekleri, *KAFFED*’den ayrılıp *Abhaz Dernekleri Federasyonu*’nu kurmuştur. Adige ve Abhaz diasporasının çoğu Soçi’yi atalarının soykırımı uğradığı yer olarak tanımlayıp, orada olimpiyatların yapılmasına sert tepki göstermektedir. Diğer yandan, Soçi Olimpiyatları’nın Abhazyaya’nın ekonomik gelişmesine yol açacağını ileri süren Abhaz diasporaları da bulunmaktadır. Soçi, Abhazyaya sınırına yakın olduğundan dolayı olimpiyatların yapılması Abhazyaya ekonomisinin gelişmesine yol açacaktır. 22 Mayıs’ta Taksim’de düzenlenen “Çerkes Sürgünü” protestosunu “Yeşil Hilal Programı’nın parçası” olarak görüp bunu eleştiren³⁶⁶ bir yazı 28 Mayıs 2010’da çıkmıştır. Bununla birlikte diaspora içindeki birliktelik önemli derecede zarar görmüş ve içinde bölünmeler çıkmaya başlamıştır.

Ayrıca bu kuruluşlar, Abhazyaya’daki İslamiyet’e karşı yoğunlaşan baskılara gerekli tepkiyi göstermemiştir. Abhazyaya’da meydana gelen camilere saldırı ve imamlara uygulanan suikastlar gibi İslamiyet üzerindeki baskılara³⁶⁷ da hiçbir tepki

³⁶⁵ Ayrıntıları için bkz: Cumhuriyet, “ ‘Barış ve Bağımsızlık’ için Yürüdük ve Düzce’de Buluştuk”, *Nart*, s. 63-64 (2008): 13-17.

³⁶⁶ Ayrıntıları için bkz: Atan, “22 Mayıs Taksim Çerkes Sürgünü Anma Eylemini “Yeşil Hilal Programı”nın Bir Parçası Olarak Görüyorum!”, *Abhazyam.com*, http://www.abhazyam.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1872&Itemid=28 [28. 05. 2010].

³⁶⁷ Örnek olarak bkz: “Abhazyaya’da Camiye Silahlı Saldırı”, *Kafkasevi*, <http://www.kafkasevi.com/index.php/news/detail/4902> [08. 10. 2010].

göstermemiştir. Abhazya anayasasında belirtilen “Birinci resmi dil Abhazcadır” ibaresine rağmen, hem okulda hem de askerde hatta cumhurbaşkanı konuşurken bile Rusça kullanılmaktadır. Abhaz dilinin “sokak dili” durumuna düşürüldüğü³⁶⁸ de bu dernekler tarafından ciddi bir tepkiyle karşılanmamıştır. Günümüzde de Abhazya’da Rus arabalarının durdurulamaması ve Abhaz topraklarının Rusya ve Rus şirketlerine satılması gibi Abhazya’nın daha yoğun şekilde ‘Ruslaştırılması’ eleştirilmemiştir. Yalnız Gürcistan’ı suçlayan diaspora derneklerinin çifte standardını eleştiren kişiler de azımsanmayacak kadar çoktur.³⁶⁹ Böylece Çerkes diasporası içindeki birlikteliğin önemli derecede zarar gördüğünü söylemek mümkündür. 2010’da Tiflis’te açılan Kuzey Kafkasya ve diaspora ile ilgili konferansa Batılı ülkeler, Suriye ve Ürdün’deki diaspora örgütlerinin çoğu katılmıştır. Türkiye’den de bireysel katılımcılar olmuştur. *KAFFED* gibi kuruluşlar ise, Rusya ile ilişkileri önemseyerek, katılmayı iptal etmiştir. Bu durum Türkiye’deki *KAFFED* gibi kuruluşların çoğunun Rusya etkisi altında olduğunu ve diaspora arasındaki bölünmelerin büyük olduğunu belli bir şekilde göstermiştir.

Burada *KAFFED*’den ayrılıp *Abhaz Dernekleri Federasyonu*’nun neden kurulduğunu anlamak için Rusya’da “Yönetilen Demokrasi”, veya “Egemen Demokrasi”den söz etmek mümkündür. 2000’li yılların başında eski SSCB ülkelerinde meydana gelen “Renkli Devrimler”, Rusya’yı yeni tehditlerle karşı karşıya bırakmış ve Rusya’ya ideolojik güçten yoksun olduğunu hissettirmiştir. Batılı ülkeler, özellikle ABD’nin desteğiyle güçlendirilen sivil toplum örgütleri tarafından eski Rus topraklarında Batı yanlısı hükümetler kurmuşlardır. Bu gelişme üzerine Rusya, “egemen demokrasi” kavramını kullanarak Güney Kafkasya, özellikle Abhazya ve Güney Osetya’da Rusya yanlısı olan “*Caucasus Institute for Democracy*” gibi sivil örgütleri güçlendirip SSCB alanındaki etkisini sağlamlaştırma gayreti içine girmiştir.³⁷⁰

Rusya, 1990’lı yıllarda yaşanan Gürcü-Abhaz çatışmasında diasporanın ne kadar önemli rol oynadığını ve siyasal olarak ne kadar güçlü olduğunu görmüştür.

³⁶⁸ Wakizaka, “SSCB”.

³⁶⁹ agm.

³⁷⁰ Esra Osiya Kızılbüğa, “Rusya’nın Sivil Toplum Silahı”, Kafkasya Forumu, <http://www.kafkasyaforumu.org/esra-osiya-kizilbuga/rusya-nin-sivil-toplum-silahi> [25. 12. 2008]. Ayrıca Rusya’nın ‘Egemen Demokrasi’ hakkında ayrıntıları için bkz: Merve İrem Yapıcı, **Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkiler**. (Ankara: USAK Yayınları, 2010), 262-268.

Rusya, Abhazya'daki kendi meşruiyetini sağlamlaştırmak için Türkiye'deki diaspora örgütlerinin önemli derecede katkıda bulunacağını düşünmüştür. Ayrıca diaspora içindeki bölünme, Rus karşıtı olan diasporanın birlikteliğini bozarak, bütün Kafkasya'nın bağımsızlığını destekleyenlerin gücünün azalmasına neden olacaktır. Bu durum Rusya için uygun ve tehditsiz ortam oluşturacaktır. Dolayısıyla *Abhaz Dernekleri Federasyonu*'nun kurulmasının Rusya'nın işine yaradığını söylemek oldukça mümkündür.³⁷¹

Gerçekte de Sezai Babakuş, diaspora içindeki bölünmelerin Sergey Bagapş'ın ziyaretine yansıtıldığını söylemektedir. Babakuş'a göre *KAFFED*, *Abhaz Dernekleri Federasyonu* ile birlikte çalışmaktan pek hoşlanmamıştır ve ikisi ayrı ayrı çalışmalar yapmıştır. *Abhaz Dernekleri Federasyonu*'nun Adige karşıtı söylemlerinden ötürü iki federasyon arasına mesafe girmiştir. Dolayısıyla Bagapş ziyareti münasebetiyle düzenlenen faaliyetlere çok kişi katılmamıştır.³⁷²

2011 yılında Abhazya'nın yeni Cumhurbaşkanı Aleksandr Ankuab, İstanbul'daki *Abhaz Dernekleri Federasyonu*'na mektup göndererek Türkiye'deki Çerkes diasporalarına Abhazya'ya destekte bulunma çağrısında bulunmuştur. Fakat Ankuab'ın diasporaya çağrısını, Ankuab'ın Türkiye'deki Abhazlar ile 2014 Soçi Olimpiyatlarına karşı muhalifler arasına mesafe koyma çabası olarak tanımlayıp eleştirenlerin sayısı da çoktur. Özellikle *Kafkasya Forumu*, Ankuab'ın çağrısını "Reel Politik Kardeşlik"³⁷³ yazısında Soçi Olimpiyatları'na karşı muhalif çalışmaları engelleyerek Türkiye'deki "Çerkez topluluğunu bölmeye yönelme çalışması" olarak görüp sert tepki göstermiştir.

Abhazya'dan söz etmek gerekirse, Abhazya'daki Abhazlar arasında diasporalara yine de olumlu bakış hâkimdir. Fakat Abhazya'nın bağımsızlığını etkileyen faktör olarak eskiden beri var olan kurumlara önceki gibi sıcak bakmamaya başlamıştır.³⁷⁴ Rusya, Abhazya'daki savaş sırasında Abhazya'yı desteklerken

³⁷¹ Aynı zamanda Adıgeler tarafında da abhazlar gibi diğer Kafkasyalıları dışlamaya yönelik hareketler ortaya çıkmaya başladığı söylenebilir. *Abhaz Dernekleri Federasyonu* ve *Cherkessia.net* paralel bir şekilde ortaya çıkmıştır. Adıgeler arasından çıkan dışlamanın da Abhaz Dernekleri Federasyonu'nun kurulmasına sebep olduğu söylenebilir.

³⁷² Babakuş, agm, 37.

³⁷³ "Reelpolitik Kardeşlik", Kafkasya Forumu, http://www.kafkasyaforumu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=678:reelpolitik-kardelik&catid=4:duyuru&Itemid=170 [07. 12. 2011].

³⁷⁴ Wakizaka, "SSCB".

savaştan sonra Gürcistan'la iş birliği yaparak Abhazya'ya ambargo uygulamıştır. Rusya'nın bu "üçkâğıtçılığını"³⁷⁵ iyi bilen Abhazya'daki halklar, Rusya'ya karşı hâlen tedirginlik hissetmekte ve Abhazya'yı Rusya'ya bağlı durumdan kurtaracak faktör olarak diasporayı değerlendirmektedirler. Ama 2008 yılındaki Güney Osetya Krizi'nden sonra kendi bağımsızlığını sadece Rusya ve bazı ülkeler tanıdığı için Abhazya, Rusya'ya bağlı olmaya mecbur kalmıştır. Hatta Türkiye'deki Çerkes topluluğunun kolektif temsilcisi olduğunu iddia eden *KAFFED* ve Abhaz derneklerinin statükoyu kabul ederek projeleri yürüttüğünü Abhazya'daki Abhazlar öğrenmiştir. Başka örgütlerin de çok fazla güçlü olmadığını öğrenen Abhazlar, Türkiye'deki diasporanın Abhazya'yı kurtaracak kadar gücünün olmadığını hissetmeye başlamıştır. 2004 yılındaki seçimde Sergey Bagapş, Rusya'ya bağlı durumdan kurtulup bağımsız Abhazya'yı kurmayı vurguladığı hâlde Cumhurbaşkanı olduktan sonra Rusya'ya bağlı politikalar uygulamak zorunda kalmıştır. Fakat 2009 seçimindeki Raul Hacimba gibi başka adaylar daha radikal Rusya yanlısı olduğu için Abhazya'dakiler mecburen "kötünün iyisi" olan Bagapş'a oy vermiştir.³⁷⁶ Abhazya Rusya'ya bağlı durumda kalırken diasporanın yaşadığı ülkeler de Abhazya'yı tanımayınca diaspora da şimdiye kadar Abhazya'yla ilişkileri Rusya üzerinden kurmaya zorunlu tutulmuştur. Dolayısıyla Abhazya'daki halkların diasporaya karşı beklentisi azalmış ve diaspora-Abhaz halkı arasındaki ilişkiler de önceki sıcaklığını kaybetmiştir.

6.4.4. 2008'den Sonra Gürcistan'ın Kafkas Topluluğuna Yönelik Politikası ve Diasporada Değişim

2008'deki Gürcistan Krizi'nden sonra Gürcistan, askeri yoluyla Abhazya ve Güney Osetya'yı geri alamayacağını öğrenmiş ve Batı ülkelerinin desteğiyle başka bir yöntem ile Rusya'ya karşı tavır koymaya yönelmiştir. Gürcistan, Abhazya ve Güney Osetya'yı geri alıp kendi ulusal birlikteliğini korumak için yurt dışındaki Gürcü toplulukları ve Kuzey Kafkasyalılar ile ilişkileri güçlendirmiştir.

Türkiye'deki Gürcü topluluğu ve Gürcistan arasındaki ilişkilere göz atmak gerekirse, 2008'den sonra Gürcistan, Türkiye'deki Gürcü topluluğuyla iletişimi daha yoğunlaştırmıştır. 2 Aralık 2008 tarihinde Gürcistan Diaspora Bakanlığı temsilcisi

³⁷⁵ Kızılbuğa, agm, 80-82.

³⁷⁶ Wakizaka, "SSCB".

Zaza Tsurtsunia, İstanbul'daki *Gürcistan Dostluk Derneği*'ni ziyaret ederken,³⁷⁷ Şubat 2009'da bu derneğin yöneticileri, Gürcistan Parlamento Başkan Yardımcısı Giorgi Tzereteli'yi ziyaret ederek Türkiye-Gürcistan arasındaki ticari ilişkiler hakkında fikir alışverişinde bulunmuştur.³⁷⁸ Haziran 2009'da ise Gürcistan Başbakan Yardımcısı Giorgi Baramidze, Türkiye ziyareti sırasında *Gürcistan Dostluk Derneği*'nin yanı sıra Kocaeli ve Sakarya'daki Gürcü köyleri gezerek halkla görüşmüştür.³⁷⁹ 2011 yılında da Acaristan Cumhurbaşkanı Levan Varşalomidze, Türkiye'de Gürcülerin yoğun bir şekilde yaşadığı Artvin ve Amasya gibi yerleri ziyaret ederek halkla görüşmüştür.³⁸⁰

Kasım 2011 yılında Diaspora Bakanlığı, “Yurt Dışında Yaşayan Soydaşlar ve Diaspora Örgütleri Hakkında Kanun”u ilan etmiştir. Bu kanunun en önemli özellikleri, kanunun yurt dışındaki Gürcülerin hukuksal statüsünü tanıması ve Gürcistan'ın diasporadan sorumlu fahri temsilcisinin görevini tanımlamasıdır. Bu kanuna göre, yurt dışındaki Gürcüler vize almaksızın Gürcistan'da belli bir süre kalabilmektedir. Onların, Gürcistan devletinin finanse ettiği her kademedeki eğitimi alabilme hakkı vardır. Ayrıca bu kanuna göre, fahri temsilcinin görevi, bulunduğu ülkedeki Gürcü topluluğunda Gürcistan'ın politikasına katkıda bulunması, yurt dışındaki Gürcü toplulukları ve Gürcistan ilişkilerini güçlendirmesine yardımcı olmak ve Gürcistan ile bulunduğu ülkeler arasındaki, ayrıca farklı ülkelerde yaşayan Gürcü toplulukları arasındaki ilişkileri güçlendirmektir.³⁸¹

Türkiye'deki Gürcü topluluğunun da Gürcü kimliğini daha sağlamlaştırıp Gürcistan ile ilişkilerini daha yoğunlaştırdığı söylenebilir. İstanbul'daki *Gürcistan Dostluk Derneği*, Batum'daki *Türkiye Dostluk Derneği* ile birlikte Batum'da Mayıs 2010'da “Osmanlı Gürcüleri Sergisi” başlıklı bir program düzenlemiştir.³⁸² 23 Ekim

³⁷⁷ “Gürcistan Diaspora Bakanlığı Temsilcisi...”, Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=206> [03. 12. 2008].

³⁷⁸ “Gürcistan Parlamento Başkanı Yardımcısı G...”, Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=239> [16. 02. 2009].

³⁷⁹ “Gürcistan'ın Başbakan Yardımcısı T...”, Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=293> [30. 06. 2009].

³⁸⁰ Ayrıntıları için bkz: “Varşalomidze: Kendimi Evimde Hissediyorum”, Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=515> [21. 04. 2011]; “Acara Başbakanı Amasya'da”, Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=544> [01. 08. 2011].

³⁸¹ Gürcistan Diasporadan Sorumlu Devlet Bakanlığı, **Gürcistan Diasporadan Sorumlu Devlet Bakanlığı** (Tbilisi, t.y.), 27.

³⁸² Bkz: “Batum'da Osmanlı Gürcüleri Rüzgârı”, Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=426> [10. 06. 2010].

2010'da ise Gürcistan ile Dayanışma Platformu üyeleri Sultanahmet Meydanı'nda Abhazya ve Güney Osetya'dan sürgün edilen Gürcüler için bir imza kampanyası düzenlemiştir.³⁸³

2008'den sonra ortaya çıkan en önemli değişiklikler ise Gürcistan'ın Kuzey Kafkasya ve yurt dışındaki Çerkez topluluklarıyla ilişkiyi güçlendirmeye yönelmesi olduğu söylenebilir.

Gürcistan'ın Kuzey Kafkasya politikası hakkında eski Gürcistan Cumhurbaşkanı Şevardnadze şunu söylemiştir:³⁸⁴

“Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü oluşturabilmesi için Rusya'da yeni bir hareketin başlaması gerekiyor. Yani Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlık mücadelesinin başlaması Gürcistan'a fayda sağlayabilir. O zaman Rusya ne Abhazya ne de Güney Osetya hakkında düşünecek durumda olmaz. Rusya'ya karşı bu tür tehdit gün geçtikçe daha da artmaktadır.”

Yani Gürcistan'ın Rusya'ya karşı tavır oluşturmak için Kuzey Kafkasya ile ilişkilerini güçlendirmek gerektiğini vurgulamıştır.

Gerçekte de, Saakaşvili yönetimi 10 Nisan 2009'dan itibaren Gürcistan'a gelen Çeçen mültecilerine Gürcistan pasaportu dağıtmaya başlamıştır.³⁸⁵ Haziran 2009'da ise, Gürcistan'da yayınlanan “Tbiliselebi” dergisindeki röportajda Cahar Dudayev'in eşi Alla Dudayeva, Çeçenler ve Gürcüler arasında kardeşlik olduğunu vurgulamıştır.³⁸⁶ Ayrıca Haziran 2009'da Gürcistan'daki Çeçen mültecileri için Latin alfabesinde yazılan Çeçence ders kitabı yayımlanmıştır.³⁸⁷

Saakaşvili, Dağıstan'daki Didoyların Rusya'ya karşı muhalif milli hareketlerini de desteklemiştir.³⁸⁸ Abhazya'daki baskılardan kaçıp Gürcistan'a gelen 12 Abhaz mülteci ailesi Tiflis'in Lilo bölgesine yerleştirilmiştir. Bu ailelerin

³⁸³ Ayrıntıları için bkz: Savaş Mağduru Gürcülere İstanbul'dan Destek”, Chveneburi.net, <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=2024&pg=1> [24. 10. 2010].

³⁸⁴ “Şevardnadze'den Kuzey Kafkasya Mesajı”, Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=262> [19. 05. 2009].

³⁸⁵ “Gürcistan Çeçen Mültecilere Pasaport Veriyor”, Chveneburi.net, <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=1834&pg=1> [24. 04. 2009].

³⁸⁶ Tam metni için bkz: “Çeçenler ve Gürcüler Kardeşler”, Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=278> [03. 06. 2009].

³⁸⁷ “Gürcistan'da Çeçence Ders Kitabı...”, Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=283> [14. 06. 2009].

³⁸⁸ Bkz: “Gürcistan Didoy Liderin Ölümünün Araştırılmasını İstiyor”, Chveneburi.net, <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=2071&pg=1> [19. 02. 2011].

çocuklarının gittiği okulda Abhazca eğitim verildiğini açıklamakla³⁸⁹ Saakaşvili yönetimi, Abhazların hakkını önemseydiğini ifade etmeye çalışmıştır. Ayrıca, Ocak 2010'da Kuzey Kafkasya'ya yönelik politikanın en önemli adımı olarak Rusça kanalı olan *Birinci Kafkas* kanalı yayına başlamıştır.³⁹⁰ Bu kanal, Gürcistan'ın propagandasını Rusya ve eski SSCB ülkeleri, özellikle Kuzey Kafkasya'ya yayınlamayı amaçlamaktadır.

Türkiye'deki Çerkes topluluğuna yönelik politikasından söz etmek gerekirse, Gürcistan "Çerkes Soykırımı"nın tanınması için *Jamestown Vakfı* ile birlikte Tiflis'te iki konferans düzenlemiştir. İlk konferanstan önceki çağrı, "Çerkes Soykırımı"nın tanınma kararı alınıp Parlamento'ya gönderileceği ifade edilmiştir.³⁹¹

Çalışmaların sonucu olarak, 20 Mayıs 2011 tarihinde Gürcistan Parlamentosu'nda "Çerkes Soykırımı" ile ilgili tasarı, (Ek-4) 95 kabul oyuyla kabul edilmiştir.³⁹² Bu oylamada ne ret oyu ne de çekimser oy çıkmıştır. Tasarı, Rusya'da 18. ve 19. asırlarda Çerkeslerin % 90'ından fazlasının Rusya Çarlığı tarafından mecburen sürgün edildiği ya da öldürüldüğünü ifade edilmiştir.³⁹³ Kısa bir süre önce de Gürcistan Meclisi Kuzey Kafkasya Komisyonu, 1000 sayfalık bir raporu hazırlayıp 19. yüzyıldaki Kafkas Savaşı sırasında Rusya'nın askeri ve siyasi yöneticileri tarafından Çerkez halkının % 20'sinin katledildiğini vurgulamış ve bu rakamın dünyada soykırım olarak kabul gördüğünü ileri sürmüştür.³⁹⁴ İktidar Partisi milletvekili olan Givi Targamadze, "Çerkes Sürgünü"nü kabul edilmesinin "Kafkasya Birliği"ne ulaşmak için önemli bir adım olduğunu kaydetmiştir.³⁹⁵

Ayrıca 21 Mayıs 2012 tarihinde Gürcistan'ın Samegrelo bölgesindeki Anaklia'da Çerkes Soykırımı Anıtı'nın dikilmesine dair karar da alınmıştır.

³⁸⁹ "Abhaz Çocuklar Okula Başladı", Chveneburi.net, <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=1899&pg=1> [26. 01. 2010].

³⁹⁰ "Birinci Kafkas TV Yayında", Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=364> [04. 01. 2010]; "Birinci Kafkas TV'nin Uydu Yayını...", Gürcistan Dostluk Derneği, <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=375> [10. 02. 2010].

³⁹¹ Özgür, "Türkiye'deki".

³⁹² "The Plenary Sitting of the Parliament of Georgia", The Parliament of Georgia, http://www.parliament.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=89&info_id31737&date=2011-05-20&new_month=05&new_year=2011 [20. 05. 2011].

³⁹³ "Gürcistan Çerkez Soykırımını Tanıdı", Yeni Şafak, <http://yenisafak.com.tr/Dunya/?i=320272> [21. 05. 2011].

³⁹⁴ Gürcistan Çerkes Katliamını 'Soykırım' olarak Tanıdı", Dünyabülteni, <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=160534> [20. 05. 2011].

³⁹⁵ "Gürcistan 'Soykırım'ı tanıdı", Jineps, http://www.jinepsgazetesi.com/index.php?module=new&news_id=11896&cat_id=82 [01. 06. 2011].

(Gerçekte de o tarihte Anaklia’da anıt dikildi. Heykel açılış törenine Türkiye’den Didem Baş Bilge, Mithat Çelikpala, Kenan Kaplan ve Mahmut Bi gibi insanlar katılmıştır. Yurtdışından da Ali Berzeg, Hilmi Açumij, Lars Funch Hansen ve Walter Richmond gibi kişiler katılmıştır.³⁹⁶) Gürcistan Diaspora Bakanlığı’nın düzenlediği yarışmada Khusen Kochesokov’un projesi ödül kazanmıştır.³⁹⁷ 11 Kasım 2011 tarihinde Gürcistan Diaspora Bakanı Papuna Mirza Davitaia, Çerkes Soykırımı Anıtı hakkında bilgilendirmek için İstanbul’da Çerkes diasporasının bazı temsilcileriyle görüşmüştür.³⁹⁸

Fakat “Çerkes Sürgünü” soykırım olarak tanıdıktan sonra “1915 Olayı”nın Gürcistan’da da gündeme gelmesine neden olmuştur. Ermeniler, Gürcistan’daki en büyük etnik azınlıktır ve özellikle Cavahetya’daki nüfusun % 90’ını teşkil etmektedir.³⁹⁹ Ermeniler, Gürcistan’da hem siyasal açıdan hem de ekonomik açıdan diğer azınlıklara nazaran daha güçlüdür. Cavahetya bölgesinde Ermenilerin ayrılık hareketleri günümüzde de hâlen devam etmekte⁴⁰⁰ ve bu hareketler Gürcistan yönetimini tedirgin etmektedir.

Gerçekte de Gürcistan “Çerkes Sürgünü”nü soykırım olarak tanıdıktan sonra, Gürcistan’daki Ermeniler, “1915 Olayı”nın soykırım olarak tanınması için çalışmalar başlatmıştır.⁴⁰¹ Bu durumun, ya Cavahetya’daki gelişmeleri ya da Türkiye ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Eğer Gürcistan’da Ermenilerin baskısından dolayı “1915 Olayı” soykırım olarak tanınırsa, Gürcistan ve Türkiye arasında büyük sorunlar yaşanacaktır.⁴⁰² Tanınmazsa da Ermeniler, “Gürcistan’ın ‘Çerkes Soykırımı’ nı tanıyıp ‘Ermeni Soykırımı’ nı tanımaması çifte standarttır.” diye eleştiri yapıp Gürcistan yönetimine yoğun baskı uygulayabilirler. Ayrıca Ermenilerin Cavahetya’da sorun çıkarma tehlikesi de artabilir. Bu yüzden, “Çerkes Soykırımı” nı

³⁹⁶ Bkz: “Gürcistan’ın Anaklia Şehrinde Çerkes Günleri”, Cherkessia.net, http://www.cherkessia.net/news_detail.php?id=5390 [22. 05. 2012].

³⁹⁷ “Çerkes Soykırımı Anıtı Yarışması Sonuçlandı”, Kafkasevi, <http://www.kafkasevi.com/index.php/news/detail/5285> [3. 12. 2011].

³⁹⁸ “Soykırım’ tanıtımı Gürcistan’da Kaldı!”, **Jineps**, 24 Kasım 2011, 11.

³⁹⁹ Nesrin Sarıahmetoğlu, **Karabağ**, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2011), 229.

⁴⁰⁰ age, 237.

⁴⁰¹ Gürcistan Çerkes Katliamını ‘Soykırım’ olarak Tanıdı”, Dünyabülteni, <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=160534> [20. 05. 2011].

⁴⁰² agm.

tanıyan Gürcistan, Türkiye-Gürcistan-Ermenistan ilişkileri konusunda zor durumda kalmıştır.⁴⁰³

Gürcistan'ın "Çerkes Soykırımı"nın tanınması, Türkiye'deki Çerkes diasporası içinde büyük tartışmalar yaratmıştır.

Çerkes Hakları İnisiyatifi'ndeki Murat Özden ve Cevdet Yıldız gibi isimler bu kararı olumlu karşılamışlardır. Özden, Gürcistan'ın kararını şöyle değerlendirmiştir.⁴⁰⁴

"Çerkes Soykırımı ilk defa Birleşmiş Milletler üyesi bir ülke tarafından 20 Mayıs 2011 tarihinde kabul edildi. Bu Çerkeslere adeta altın bir tepside sunulmuş olan bir siyasi kazanımdır. [...] Gürcistan'ın böyle bir kararı niçin aldığına bir önemi yok. Önemli olan bu karardan Çerkeslerin ne kazandığı ve kazanacağıdır."

Yani Özden'e göre, "Çerkes Sürgünü"nin Birleşmiş Milletler üyesi tarafından kabul edilmesi, "Çerkes Sürgünü"nin Holocaust gibi evrensel bir gündem olmasına yol açacaktır. Özden bu kararı olumlu değerlendirmiştir.

Ayrıca Cevdet Yıldız da Gürcistan'ın kararını şöyle yorumlamıştır:⁴⁰⁵

"Ulusların daimi dostları ya da düşmanları değil, çıkarları olur. Bu arada söyleyelim, tarihte bir Gürcü-Adige düşmanlığı hiç olmamıştır. Gürcüler, Sovyetler döneminde Adige bilim kadrolarının yetişmesinde ciddi yardımlarda bulunmuşlardır. Dilci ve sanatçılarımız Tiflis'te eğitim almışlardır. Çağdaş kültürel kalkınmamızdaki Gürcü katkısı küçümsenemez. Gürcüler, kadim yazısı ve Sovyet öncesi yazılı edebiyatı bulunan tek yerli Kafkas halkıdır. [...] Abhazya, 1931'de Sovyetler tarafından Gürcistan'a bağlanmıştır. Abhazya'nın bağımsızlık statüsünün kaldırılması politik bir olaydır. Sorumluluğu Gürcü ulusuna, Gürcülere değil; Sovyetlere ve Stalin'e aittir. [...] Abhazya bir 'Çerkez' devleti ise, öyle diyenler var, kapılarını niye Adige-Çerkeslerine kapatıyor? Niye sadece Ubıhlara açarak Adigelere bölmeye çalışıyor? Niçin Çerkes Soykırımı olayı karşısında duyarsız? Adigeler Abhazlara ellerinden gelen her türlü yardımı yaptılar, ama geçmişte ve günümüzde karşılığını alamadılar. Sürekli Ruslarla birlikte hareket ettiler. Karşılık beklemek artık Adigelerin hakkı olmalı."

Burada Yıldız, Adige kültürünün gelişmesinde Gürcistan'ın önemli yer aldığına, Abhazya meselesinin Gürcülerin değil Sovyet rejiminin suçu olduğuna ve Abhazya'nın "Çerkes devleti" olarak tanımlanmasına rağmen Adigelere karşı soğuk davrandığına değinerek Gürcistan'ın "Çerkes Sürgünü"nü kabullenmesini olumlu karşılamıştır.

⁴⁰³ Gerçekte de Nisan 2012'de "1915 Olayı"nın soykırım olarak tanınması konusu üzerinde, "Ermeni Soykırımı"nın tanınmasını öneren Milletvekili Djondi Bagaturi ve Milletvekili Azeri Suleymanov arasında Gürcistan Parlamentosunda kavga yaşanmıştır. Aynı zamanda Azeriler de Bagaturi'yi protest etmiştir. Ayrıntıları için bkz: "Gürcistan Parlamentosunda 'Soykırım' Kavgası", Radikal, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1085937&CategoryID=81> [24. 04. 2012].

⁴⁰⁴ "'Soykırım' tanıtımı Gürcistan'da Kaldı!", **Jineps**, 24 Kasım 2011, 11.

⁴⁰⁵ agm.

Amerika’da yaşayan Ali Berzeg de “Çerkes Sürgünü” ve Soçi Olimpiyatları konusunda Gürcüler ve Adigeler arasındaki mesafenin önemli derecede azaldığını⁴⁰⁶ vurgulamıştır. O, Abhazya meselesi konusunda hâlen Gürcistan ile anlaşmazlık yaşandığını da açıklamıştır. Fakat Berzeg yine de Gürcistan’ın Adigelere yönelik politikasını olumlu değerlendirmiştir.

Fakat *KAFFED* ve *Kafkasya Forumu* gibi Gürcistan’ın “Çerkes Sürgünü”nü soykırımı olarak kabullenmesini şüpheyle karşılayan kesimler de elbette bulunmaktadır. Onlar, 1859 yılına kadar devam eden Kafkasya Savaşı zamanında Gürcistan’ın Rusya ile iş birliği yapıp Çerkeslerin yenilgisi ve sürgününe sebep olmasından, Abhazya ve Güney Osetya’daki savaşıardan bahsederek, bu karara şüpheyle karşılamıştır. Yani onlar, Gürcistan’ın “tarihte Çerkesleri Rusya’ya satmış olma” suçundan ve Çerkesler için “ayrılmaz bir parça” olan Abhazya ve Güney Osetya’daki “suçu”ndan dolayı, sadece “Çerkes Sürgünü”nün kabul edilmesinin Çerkesler ve Gürcistan ilişkilerinin iyileşmesine yol açmayacağını vurgulamaktadır. Ayrıca ilişkilerinin iyileşmesi için Gürcistan’ın Abhazya ve Güney Osetya’dan vazgeçmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

Mesela *KAFFED*, Gürcistan’ın “Çerkes Sürgünü”nü soykırımı olarak kabul etme hakkının olmadığını ileri sürmüştür. Bunun sebebi olarak Gürcistan’ın 1850-1860’lı yıllardaki “Çerkes Sürgünü”nün suç ortağı olduğunu ve Rusya’nın yanında durarak Rusya’nın Kafkasya’yı ablukaya almasına katkıda bulunduğunu vurgulamıştır. Ayrıca *KAFFED*, Gürcistan’ın SSCB öncesi ve sonrasında Abhazya ve Güney Osetya’da işlediği “suçu”ndan da bahsetmiştir. *KAFFED*, Gürcistan’ın bu kararını, Abhazya’yı geri almak için Abhaz-Adige halkları arasında ayrılık yaratan ve Çerkes kartını kullanarak Rusya’yı sıkıştıran Gürcistan’ın yeni stratejisi olarak tanımlamıştır.⁴⁰⁷

Erol Karayel de, “Düşmanı Tanımak; Soykırımı Tanımak” başlıklı yazıda şu noktalara değinmiştir:⁴⁰⁸

“Öncelikle Abhazya ve Güney Osetya’nın diaspora desteğinin kesilerek, dış dünyada yalnızlaştırılması planı devreye sokuldu.

⁴⁰⁶ “Berzeg: Çerkezlerle Gürcüler Yakınlaşıyor”, Ajanskafkas, <http://www.ajanskafkas.com/haber,25139,detay.htm> [04. 12. 2010].

⁴⁰⁷ Ayrıntıları için bkz: “Gürcistan Yönetimine *KAFFED*’ten Açık Çağrı”, *Nart*, s. 79 (2011): 9-10.

⁴⁰⁸ Karayel, “Düşmanı Tanımak; Soykırımı Tanımak”, Kafkasevi, <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/432> [28. 11. 2011].

Bunun için Şubat 2010'da Gürcistan Parlamento Başkanı David Bakradze Türkiye'ye bir çalışma ziyaretinde bulundu. Bakradze bu ziyaretinde Türk tarafına, **Gürcü, Abhaz ve Oset halk temsilcilerini bir araya getirecek bir seri projeyi hayata geçirme önerisinde bulundu.**

Peşinden, Gürcistan Parlamentosu basın merkezinden bir açıklama yapılarak **Gürcistan Hükümeti tarafından kabul edilen stratejik plana göre öncelikle Türkiye'de yaşayan Abhaz diasporası ile diyalog kurulacağı** duyuruldu.

Yine aynı tarihte Gürcistan'ın entegrasyondan sorumlu Yahudi³ asıllı Devlet Bakanı Temur Yakobaşvili, Civil.ge internet portalına yaptığı açıklamada, **'Türkiye'de yaşayan Abhaz diasporasının Gürcistan'a karşı kararlı bir duruşları var. Bizim onlar üzerine ciddi çalışmamız lazım.'** diyerek baklayı ağzından çıkardı.

Bu planla Güney Osetya ve özellikle Abhazya yönetimi üzerinde diaspora üzerinden baskı oluşturulması ve diasporayla aralarında mümkün mertebe 'yarıklar' meydana getirilmesi hedefleniyordu.

[...] Nitekim alınan bu kararın satır araları Adigey Cumhuriyeti'ndeki *'Çerkes Halkının Milli Geleneklerini Yaşatma'* adlı sivil toplum kuruluşu başkanı İlyas Soobtsokov tarafından şöyle okunuyordu: *'Bu bir Amerikan projesidir. ABD bu şekilde Kuzey Kafkasya'da ağırlığını artırmaya çalışıyor'.*

Ancak bütün bu süreçler gerek ana vatanda, gerek diasporadaki Abazaların Tiflis'e karşı kararlı duruşunda bir gevşeme meydana getiremedi.

Abazaların Gürcülere güvenmemesinin pek çok sebebi var.

Bunlardan birisi, 1996 yılında Abhazya'ya karşı Gürcülerin talebiyle başlatılan uluslararası ambargonun -anlamsız bir şekilde- hâlâ devam ediyor olması ki bu ambargonun sürmesinin sadece Rusların işine yaradığı bilinmesine rağmen... Ambargoyu delmek içindir ki Abhazlar'ın neredeyse tamamı bugün artık Rus pasaportu sahibi olmuşlardır.

Bir diğer sebep, Gürcistan'ın Cenevre görüşmelerinde hâlâ saldırmazlık anlaşmasını imzalamaya yanaşmıyor olmasıdır. Gürcistan'ın bu anlaşmayı imzalamaması, Abhazlar tarafından, *'Demek ki Gürcistan biraz güçlenirse savaş yoluna başvuracak'* şeklinde değerlendirilmektedir.

Hâlbuki Gürcistan sadece bu iki hususta bile pozitif bir tavır ortaya koyup adım atsa, güven problemini önemli ölçüde halledecektir. Üstelik bu iki madde Gürcistan için mevcut fiili durumdan farklı aleyhte ciddi bir yeni sonuç da doğuracak değildir.

Bu sebeptendir ki Gürcistan aldığı bu soykırım kararı ile Adigelere şirin gözükürken; Abazaları hiç etkileyememiştir.

Pek yaygın ve derinliği olmasa da, Gürcistan'ın bu atraksiyonunun diasporada bir takım yüzeysel çatlaklar oluşturduğunu söyleyebiliriz. Gerek Abazaların, gerek Kuzeyli halkların dikkatli davranarak bu çatlakların derinleşmesine fırsat vermemeleri lazımdır.

Bunun için de öncelikle herkesin duygusallığı bir kenara bırakması gerekiyor.

Kafkas halkları her şartta adaletle ve kendi menfaatlerini esas alarak hareket etmelidir. Doğru tutum budur çünkü.

Karşılıklı suçlayıcı yaklaşımlar yanlıştır.

Öncelikle Abazaların Rusya'nın bıçağının keskin sırtında durduğunu unutmamak lazım. Abhazya yönetimi -Gürcistan'la arası iyi olsa dahi- Rusya'ya rağmen Gürcistan'ın Parlamento kararlarına sevinemez. Nitekim Abhazya Devlet Başkanı Aleksandr Ankuab'ın geçtiğimiz hafta sonunda Abhaz-Fed Kongresi'ne gönderdiği

mesajın satır aralarını okuyabilenler, durumun Abhazya açısından ne kadar nazik olduğunu kolayca anlayabilirler.

Ayrıca Abazaların yakın geçmişte Gürcistan tarafından açılan yaraları hâlâ kanamaktadır. Dolayısıyla Gürcü yönetimine güvenmemelerini ve ilişkiye girmemelerini anlayışla karşılamak gerekir.

Evindeki cenazeyi kaldıramamış Abazaların, herhangi bir doğum haberine sevinmesi beklenemez.

Bunu böyle anlamak lazım.”

Yani Karayel, Gürcistan’ın “Çerkes Soykırımı”nı tanımamasının tamamen Amerika’nın Kafkasya stratejisine dayalı olduğunu vurgulayarak, Gürcistan’ın kararını sevinçle karşılamamak gerektiğini açıklamıştır.

Ayrıca Erol Kılıç da, 6 Mart 2012 tarihinde Yıldız Teknik Üniversitesi’nde düzenlenen, “Türkiye’deki Kafkas Toplulukları ve Dönüşen Kafkasya” başlıklı konferansta sorulan “Abhazlar niye Çerkes Soykırımını tanımadı?” sorusunu şöyle cevaplamıştır:⁴⁰⁹

“Öncelikle Gürcistan Parlamentosu’nun almış olduğu bu karar buram buram politika kokuyor. Gürcistan samimi ise Çerkes soykırımı yanında Abhaz ve Osetlere ben de soykırım uyguladım demeli, özür dilemeliydi. Gürcistan’ın almış olduğu Çerkes soykırım kararı Abhazya ve Güney Osetya’yı Kuzey Kafkas Halklarından uzaklaştırmak, onları izole etmeye yöneliktir.

[...] Gürcistan’ın almış olduğu bu karar Rusya Federasyonu’nun Kuzey Kafkasya politikalarını zayıflatma amacına yöneliktir.

[...] Peki, Çerkes soykırım anıtı niye Tiflis’te, Rustavi’de, Gori’de veya Poti’de değil de ANAKLIYA’da dikiliyor?

Anakliya gerek İngur Nehri ile gerek Karadeniz ile Abhazya ile sınırdaş bir kasaba. Buradan Abhazya’ya da mesaj vermek istiyor. Bak ben Çerkes soykırımını kabul ettim ama sen edemiyorsun diyor.

Bizler, Anakliya’yı ve oradaki Gürcistan gençlik kamplarını da çok iyi biliyoruz. Sabah sporunda gençlere, milliyetçilik dozunu kaçırıp ırkçılık söylemleri ile spor yaptırdıklarını da gördük. [...]

[...] Önce EL-İNSAF diyorum. Sonra bu soru Abhazya için büyük haksızlık diyorum.

Bu soruya bir soru ile karşılık vereyim.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Parlamentosu, Ermeni soykırımını kabul edebilir mi?

Edemez çünkü Kıbrıs ambargo altında inim inim iniyor, tıpkı Abhazya gibi. Kıbrıs’ın ihracatının ve ithalatının büyük kısmı Türkiye ile. Abhazya’nın da ithalat ve ihracatının nerdeyse tamamı Rusya Federasyonu ile. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin sınırlarını Türk silahlı kuvvetleri koruyor. Abhazya Cumhuriyeti’nin sınırlarını da Rusya Federasyonu silahlı kuvvetleri koruyor.

⁴⁰⁹ Erol Kılıç Kutelia, “Çerkes Soykırımı ve Abhazya”, Özgürçerkez, <http://www.ozgurcerkes.com/?Syf=22&Mkl=300945> [07. 03. 2012].

Kıbrıs'ın emekli ve devlet dairelerinde çalışan memurlarının maaşı Türkiye'den gidiyor. Hiç kendimizi kandırmayalım Abhazya Cumhuriyeti'nin emekli ve memurlarının maaşı da Rusya'dan geliyor.

Kıbrıs, Türkiye üzerinden dünyaya açılabilir.

Abhazya ise Rusya üzerinden dünyaya açılabilir.

Bir başka deyişle Kıbrıs Türkiye üzerinden, Abhazya ise Rusya üzerinden nefes alabilir.

Böyle bir ortamda, böyle bir konjunktürde Abhazya Cumhuriyeti Parlamentosu Çerkes soykırımını istese de kabul edebilir mi?

Gürcistan Parlamentosu'nun almış olduğu 'Çerkes soykırımı kararı' Çerkeslerin çıkarları için alınmış bir karar değildir. Kendileri ve büyük patronları Amerika için alınmış bir karardır. Amerikan emperyalizminin Kafkaslara buyur gel dediği süslü, püslü albenisi fazla bir davetiyedir.

'Gürcistan Çerkes soykırımını kabul etti, Abhazya Çerkes soykırımını neden kabul etmiyor?' sorusu hakkaniyet kurallarına uygun bir soru olmadığı gibi amiyane tabiri ile öküzün altında buzağı aramaktır.

Burada Kılıç, Gürcistan'ın "Çerkes Soykırımı"nı tanınması hakkında Gürcistan'ın Abhazya ile Güney Osetya'yı izole ederek Rusya'yı zayıflatmak için yapıldığını anlatmıştır. Abhazya'nın "Çerkes Sürgünü"nü kabul etmemesi ise yukarıdaki Cevdet Yıldız'ın sözüne cevap vermek şeklinde, Abhazya'nın tamamen Rusya'ya bağlı olduğu için Rusya'ya karşı çıkamadığından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Ayrıca soykırım anıtının Anaklia'ya dikilmesinin Abhazya'ya mesaj vermek amacıyla yapıldığını vurgulamaktadır.

Tabii ki Gürcistan'ın "Çerkes Soykırımı"nı tanınmasının arkasında Rusya'ya karşı tavır çizmek için Kuzey Kafkasya'daki halklarla ve yurt dışındaki Çerkes diasporasıyla ilişkileri güçlendirmeye ihtiyaç duyması mevcuttur. Kuzey Kafkasya Rusya'nın en zayıf noktası olduğundan ötürü, Rusya'yı zayıflatmak için en iyi yol Kuzey Kafkasya'da Gürcistan ve Batılı ülkelerin etkisini büyütüp Rusya'ya karşı güçlü bir muhalefet oluşturmaktır.

Ayrıca, Abhazya ve Güney Osetya'yı da dâhil eden Gürcistan'ın ulusal birlikteliğini koruyup ulus-devlet sistemini geliştirmek için Abhazlar ve Osetlere hem kültür hem de soy açısından yakın olan Çeçenler, Adigeler ve Dağıstanlılar gibi Kuzey Kafkasyalı halklarla ilişkileri güçlendirmek son derece önemlidir. Gürcistan, Kafkasyalı halklarla ilişkileri güçlendirdikçe "Gürcistan" adlı devlet çerçevesini aşan ve Adigeler, Abhazlar ile Çeçenler gibi bütün Kuzey Kafkasyalıları da dâhil eden "Birleşik Kafkasya" idealine ulaşip "Gürcistanlı" kimliğinin üst kimliği olan "Kafkasyalı kimliğinin oluşmasına yol açar. Gerçekte de bu dönemde Saakaşvili

ve çevresindekiler “Kafkasya Birliği” ve “Kafkasyalı” kimliğinden daha sık söz etmeye başlamıştır. Bunun en iyi örneği olarak Saakaşvili, 8 Aralık 2011’de Kafkasya’daki sorunların çözülmesi ve bölgenin refahı için “Tek Kafkasya” kavramının gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴¹⁰

Bunun uzantısı olarak Şubat 2012’de Tiflis’te Çerkes Kültür Merkezi açılmıştır.⁴¹¹ Ayrıca Mart 2012’de ise Gürcistan Hükümeti dini ve etnik azınlıklara karşı nefret suçlarını cezalandıran kanun tasarısını hazırlamıştır.⁴¹² Ayrıca Tiflis’te de Abhazca ve Osetçe haftalık gazete yayına hazırlanmaktadır.⁴¹³

Gürcistan’ın “Çerkez Soykırımı”nı tanıma kararı, Türkiye’deki Çerkes topluluğu içinde büyük ve çok yönlü tartışmalar yaratmış ve Çerkes topluluğu içindeki bölünmeleri daha da belirginleştirmiş gibi görünmektedir.

Fakat bu kararın en çok etkileyeceği kesim, “Çerke Sürgünü”nü soykırım olarak kabul eden Gürcistan’ın kendisi olduğu söylenebilir. Gürcistan, bu kararı çıkarırken Gürcistan’ın 19. yüzyılda “Rusya’ya Çerkesleri satma suçu” ve Abhazya ve Güney Osetya ile ilgili Çerkesler tarafından eleştirilerin yapılacağına elbette farkındadır. Gürcistan yönetiminin, “Çerkes Soykırımı” ile ilgili kararı alırken kesinlikle bu eleştirileri de gözden geçirmiştir. “Aslen bir aile olan Gürcistan ve Kuzey Kafkasya halklarının bir kesimi Rusya’yla iş birliği yaparken diğer kesimi Rusya tarafından ana yurttan sürüldüğü gibi Kafkasya halkı içinde olumsuz olaylar yaşanmıştır. Kafkasya halkları içindeki anlaşmazlık da Rusya tarafından yaratılmıştır.” imajını Gürcü halkına yerleştirmeyi, Gürcistan yönetiminin hedeflediği söylenebilir.⁴¹⁴

⁴¹⁰ “Saakaşvili’den Tek Kafkasya Çağrısı”, Nartajans, http://www.nartajans.net/site/haberler_5729_saakasvili_den_tek_kafkasya_cagrasi.html [08. 12. 2011].

⁴¹¹ “Gürcistan’ın Başkentinde Çerkes Kültür Merkezi Açıldı”, Cherkessia.net, http://www.cherkessia.net/news_detail.php?id=5186 [19. 02. 2012].

⁴¹² “Gürcistan LGBT’lere Yönelik Nefreti Suç Sayacak”, KaosGL Derneği, <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=10841> [15. 03. 2012].

⁴¹³ “Gürcistan’da Abhazca ve Osetçe Gazete Yayına Hazırlanıyor”, Ajanskafkas, http://ajanskafkas.com/haber,27601_gurcistanda_abhazca_ve_osecce_gazete_yayina_hazirl.htm [17. 03. 2012].

⁴¹⁴ Gerçekte de “Çerkes Soykırımı” tanındıktan sonra “Kafkasyalı” kimliğinin daha sık dile getirilmesi ve Azınlıklara karşı nefret suçlarıyla ilgili kanun tasarısının hazırlanması gibi bu fikri sağlamlaştıran olaylar olmuştur. Nisan 2012’de Gürcistan’ın Gori şehrindeki Stalin Müzesi’ni “Stalinizm Müzesi”ne dönüştürülmesi de Gürcistan’daki geleneksel Rus ve SSCB imajını değiştirecek çalışma olarak değerlendirilebilir. Bkz: “Stalin Müzesi, Stalinizm Müzesi Oluyor”, Ajanskafkas, http://www.ajanskafkas.com/haber,27690_detay.htm [10. 04. 2012].

Gürcistan'ın "Çerkes Soykırımı"nı tanınması, Kafkasyalı halklar arasında iş birliği yaparak Rusya'ya karşı tavır koymaktan başka, Gürcüler arasında "hem Gürcü hem de Adige-Abhazlar Rusya tarafından zulüm edildiğinden birbirinin kaderini paylaşan kardeşlerdir" imajını paylaşmanın önemli amaçlarından biri olduğu söylenebilir. Yani bu kararın Abhazya ve Güney Osetya'yı yalnızlaştırmaktan ziyade diğer Kuzey Kafkasyalı halklarla birlikte onları da kendi tarafına çekmeye ağırlık verdiği söylenebilir. Gerçekte de Gürcü akademisyen olan Bejan Horava ve Zaza Tsurtsumia (o dönemde Diaspora Bakanlığında çalışıyordu. Şu an Kral Tamar Üniversitesi'nde doçenttir.) tarafından *Pirosmani* Dergisinin altıncı sayısında "Rus İşgali ve Abhazların Göçü" başlıklı makale yayınlanmıştır. Bu makale, 93 Harbi'nden sonraki sürgünü "Gürcülerin ve Abhazların ortak büyük faciası" olarak tanımlayıp Gürcüler ve Abhazların kaderini paylaşan kardeşler olduğunu vurgulamıştır.⁴¹⁵ Aynı sayısında Lela Cikaşvili de, "Abhaz Gürcü Tarihi: Sevgi ve Fedakârlık" başlıklı yazıda Abhaz bilim adamı Simon Aşhatsava'nın hayatını anlatarak, Gürcü-Abhaz arasında aslen dostluk olduğunu ve bu dostluğun baskı ile şiddet yoluyla bozulduğunu vurgulamıştır.⁴¹⁶ Bu, Gürcistan'daki akademik dünyası ve devlet kurumları gibi üst yapısında bu imajın yaygın olmaya başladığını göstermektedir. Abhazya sınırındaki Anakliya şehrine anıtın dikilmesi de, Abhazları kendi tarafına çağırmanın yanı sıra üst yapısında yaygın olan imajı Gürcistan'daki bütün halklara da yerleştirmeyi hedeflediği söylenebilir.

Gürcistan'ın Türkiye'deki Gürcü topluluğuna ve Kuzey Kafkasya'ya yönelik politikasının, doğal olarak Gürcülerin kimliği ve bu kimliği oluşturan Rus imajı ve Türk imajını tekrar sorgulanmasına yol açacağı ve bu konu üzerinde akademik dünyada büyük tartışmanın yaşanacağı söylenebilir. Çünkü Gürcistan, Gürcistan'daki Hristiyan kesimin olumsuz Türk-İslam imajı, Gürcistan'ın Rusya egemenliğini kabul etmesi ve Çerkesler ile Gürcüler arasındaki güvensizliğe yol açtığının farkındadır. Ayrıca Kuzey Kafkasya ile ilişkilerini iyileştirmek için kendi kimliğini tekrar sorgulayıp inşa etmesi gerekmektedir.

Aynı zamanda Türkiye'deki Çerkez diasporası içinde de değişimler ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Özellikle *Kafkasya Forumu*, *Kafkasevi*, *Kafkas*

⁴¹⁵ Horava, Tsurtsumia, agm, 28.

⁴¹⁶ Ayrıntıları için bkz: Lela Cikaşvili, "Abhaz Gürcü Tarihi: Sevgi ve Fedakârlık", *Pirosmani*, s. 10 (2010): 20-24.

Vakfi ve *Cherkessia.net* gibi örgütlerin hareketleri ve yayınları tarafından *KAFFED*'in önemli derecede etkilenmeye başladığı söylenebilir. Ayrıca 21 Mayıs Taksim Yürüyüşü ve Mart ayındaki *Çerkes Hakları İnisyatifi*'nin gösterisinin ihmal edilmesi,⁴¹⁷ çok sayıdaki Çerkes diasporası tarafından eleştirilmiştir. Bu, *KAFFED* gibi kuruluşlara desteğin daha azalmasına yol açmıştır. Ayrıca Wikileaks'in *KAFFED* ile ilgili yazısının (Ek-1) ortaya çıkması, *KAFFED* yönetimini önemli derecede zedelemiştir. Böylece *KAFFED*, tekrar diasporadan destek sağlamak için politikayı değiştirmeye zorunlu bırakılmıştır. 2011 yılındaki *KAFFED* genel başkanlığı seçimine Yalçın Karadaş'ın aday olarak çıkması ve Bağlarbaşı'ndaki *Kafkas Kültür Derneği*'nin yönetimine Yaşar Güven'in katılması, *KAFFED* içindeki değişimlerin başladığı ve *KAFFED*'e karşı eleştirilerin etkilerini belli bir şekilde gösterdiği söylenebilir. Çünkü Yalçın Karadaş ve Yaşar Güven, *Jineps* dergisinde *KAFFED* gibi kuruluşları eleştirmiş⁴¹⁸ ve *Kafkasya Forumu* gibi örgütlerin yayınlarında da yazılarını yayınlamıştır. Ayrıca onlar *Çerkes Hakları İnsiyatifi* girişimi içinde yer aldığı için onların *KAFFED* içinde yer alması, *Çerkes Hakları İnsiyatifi* ve *Kafkasya Forumu* gibi yeni örgütler ve girişimler ile ilişkilerini düzeltip diasporanın desteklerini tekrar sağlamaya yol açar.

Gerçekten de 2012'den beri *KAFFED*, yeni anayasa ile ilgili olarak *Çerkes Haklar İnsiyatifi* ile birlikte Çerkezce eğitimi ve yayınlarının talebi konusuna sıcak ilgi gösterip devlet kademelerindekiler ile görüşmesi gibi çalışmaları⁴¹⁹ yoğunlaştırmıştır. Ocak 2012'de *Şamil Vakfi*'nda *Kafkasya Forumu* ve *Yeni Anayasa Platformu*'nun gerçekleştirdiği konferansa⁴²⁰ sadece *Kafkasya Forumu* ve *Çerkes Haklar İnsiyatifi*'nden değil, Bağlarbaşı'ndaki *Kafkas Kültür Derneği*, *Kafkas Vakfi* ve *Kafkasevi* gibi kurumlardan da yoğun bir şekilde katılımcılar bulunmuştur. *Çerkes Hakları İnsiyatifi* girişimini “ihanet grubu” olarak tanımlayan, Kocaeli

⁴¹⁷ Ajanskafkas ve Kafkasya Forumu gibi örgütler, 21 Mayıs Taksim Eylemi ve Beşiktaş anma töreni hakkında haber yayınlarken Kaf-fed, sadece Beşiktaş Anma töreni hakkında haber yayınlamıştır.

⁴¹⁸ Örnek olarak bkz: Yalçın Karadaş, **Çerkes Kimliği: Türkiye'nin Sorunları**. (İstanbul: Sorun Yayınları, 2009), 120-122.

⁴¹⁹ Ayrıntıları için bkz: “KAFFED'in Anayasa Raporu: Anaokullarından Başlayarak Anadil Eğitimi Devlet Eliyle Yapılmalı”, Kafkas Dernekleri Federasyonu, http://kafkasfederasyonu.org/haber/federasyon/2012/040112_anayasa.htm [04. 01. 2012]; “Çerkezler'in İstemleri, Meclis Çatısı Altında Konuşılmaya Devam Ediyor: Kaffed Bu Kez İktidar Partisinin Konuğuydu”, Kafkas Dernekleri Federasyonu, http://kafkasfederasyonu.org/haber/federasyon/2012/050112_anayasa.htm [05. 01. 2012].

⁴²⁰ “Çerkesler, Kimliklerini İstiyor”, Kafkasya Forumu, http://www.kafkasyaforumu.org/index.php?option=com_content&view=article&id707:cerkesler-kmlklern-styor-&catid=7:aktuel&Itemid=205 [24. 01. 2012].

Gazetesi'ndeki yazıya *KAFFED* Başkanı Vacit Kadioğlu sert tepki göstermiştir.⁴²¹ Böylece *Çerkes Haklar İnisyatifi* ve *KAFFED* arasındaki ilişkiler önemli derecede düzeltilmeye başlamıştır. Daha doğrusu, bu girişimin *KAFFED* üzerindeki etkisi daha da yoğunlaşmaya başladığı söylenebilir.

Söz konusu Kafkasya olduğunda da özellikle Bağlarbaşı'ndaki *Kafkas Kültür Derneği*, *Kafkasya Forumu* gibi örgütlerle iş birliği yapmaya başlamıştır. Özellikle Şubat 2012'de bu dernek, *Kafkasya Forumu* ile birlikte "Soçi Olimpiyatları Anti-Maskot Yarışması"nı düzenleyerek⁴²² Soçi Olimpiyatları'na karşı çıkmaya başlamıştır. Mart 2012'de ise *Kafkas Kültür Derneği*, "21 Mayıs Çerkes Soykırımı Günü" ile ilgili faaliyetler konusunda başka örgütleri de davet edip toplantı düzenlemiştir. 2008'den sonra Türkiye'deki Çerkes diasporası içinde bölünmeler belirgin olmaya başlarken, Günümüzde ise *Abhaz Dernekleri Federasyonu* gibi kurumlar hariç, Soçi Olimpiyatlarına karşı muhalif olanlar ve Çerkeslerin haklarının daha da genişletilmesini talep edenler artık Türkiye'deki diaspora içinde çoğunluğu oluşturmuştur. Hatta bu çoğunluğun kendi içinde iş birliğine yönelmeye başladığı söylenebilir.

Türkiye'deki Çerkes topluluğu değişime uğradığı gibi Türkiye'deki Gürcü topluluğu da önemli değişime uğradığı söylenebilir. Türkiye'deki Gürcüler ve Çerkesler arasında yumuşama da görülmeye başlamıştır. Günümüze kadar, sadece Gürcülerin bir kesimi kendi ana dilinde eğitim ve yayınlar gibi Gürcülerin haklarının genişletilmesini talep etmiştir. Fakat günümüzde ise ana dilde eğitim hakkı gibi Gürcülerin haklarını genişletme talebinde bulunan Türkiyeli Gürcülerin sayısı artmıştır. Özellikle *Gürcü Kültür Merkezi*, Gürcülerin hakları talebi konusunda öncülüğü yapmıştır.⁴²³ Gerçekte de *Gürcü Kültür Merkezi*, 1 Mayıs 2011 tarihinde Taksim'deki mitinge *Çerkes Hakları İnisyatifi* ile beraber katılarak ana dilde eğitim gibi hakları talep etmiştir.

⁴²¹ "Kaf-fed, ÇHI'ye Sahip Çıktı", Nartajans, http://www.nartajans.net/site/haberler_5840_kaffed_chi_je_sahip_cikti.html [13. 03. 2012].

⁴²² Tam Metni için bkz: "Soçi 2014 Anti-Maskot Yarışması Çağrı Metni", Kafkasya Forumu, http://www.kafkasyaforumu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=714:soci-2014-anti-maskot-yarmas-car-metni&catid=62:maskot&Itemid=204 [12. 02. 2012].

⁴²³ Bu konudaki değerlendirme için bkz: Fazıl Kaya, "Türkiye'deki Gürcülerde Asimilasyon, Anadil ve Kimlik Sorunları...", Gürcü Kültür Merkezi, <http://www.gurcukulturmerkezi.org/index.php/bulten-yazilar/61-fazli/695-tuerkiyeli-guerculerde-asimilasyonanadil-ve-kimlik-sorunlar.html> [24. 01. 2011].

Ayrıca Soçi Olimpiyatları'na bakışı gibi konularda da Türkiye'deki Gürcüler, Çerkeslere destek vermeye başlamıştır. Örneğin 21 Mayıs 2011 tarihinde *Gürcü Kültür Merkezi*, hem Taksim Meydanı'nda düzenlenen yürüyüşüne hem de Beşiktaş'ta düzenlenen anma törenine katılmıştır. Ayrıca 18-20 Şubat 2012 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen "Çerkes Sürgün/Soykırım Belgeleri ve Soykırım Anıtı Yarışma Resimleri Sergisi"⁴²⁴ sadece Çerkes diasporası değil, *Chveneburi.net* sahibi olan Erdal Küçük gibi Türkiyeli Gürcüler de ziyaret edip deftere imza atmışlardır. "Çerkes Sürgünü" ve Soçi Olimpiyat konusunda Türkiye'deki Çerkezler ve Gürcülerin birbirine yakınlaştığını göstermiştir.

2008'den sonra Gürcistan'ın Türkiye'deki Kafkas topluluklarına yönelik politikası, Türkiye'deki Çerkes topluluğu ve Gürcü topluluğu içinde kimlik konusunda çok ciddi tartışmalar yaratmış ve Türkiye'deki Kafkas topluluğunun kimlik yapısını daha da karmaşık yapmıştır. Fakat Gürcistan, Türkiye'deki Kafkas topluluklarıyla ilişkileri güçlendirdikçe, Gürcistan ve Gürcistan'daki Gürcülerin kimliğinin de değişime uğradığı söylenebilir.

⁴²⁴ "Çerkes Sürgün ve Soykırım Sergisi İstanbul'da Açıldı", Cherkessia.net, http://www.cherkessia.net/news_detail.php?id=5184 [18. 02. 2012].

7. SONUÇ

SSCB döneminden itibaren devam eden Abhazya Meselesi'nde hâlen tartışılmayı bekleyen noktalar mevcuttur. Bu noktalardan biri meselenin Türkiye'deki Çerkes ve Gürcü topluluklarının kimlik yapısına etkisidir. Günümüzdeki uluslararası siyasette devlet olmayan topluluklar ve kuruluşların önemi artmaktadır. Abhazya Meselesi için de aynı durumun geçerli olduğu söylenebilir. Türkiye'nin Gürcü-Abhazya barış sürecine katılımı konusunda Çerkes diasporası önemli rol oynamıştır. Ayrıca Abhazya'nın Türkiye ile bağlantı kurmasında da Türkiye'deki Çerkes diasporasının önemli bir etkisi vardır. Gürcistan'ın siyasal hayatında Acaristan'ın istikrarı ve bilhassa Gürcistan'ın ulus-devlet inşası açısından Türkiye'deki Gürcü topluluğunun önemi daha da artmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana Türkiye'deki Gürcü ve Çerkes topluluklarının önemli bir kesimi uluslaşma ve kentleşme sürecinde Türk toplumuna asimile olmuştur. Bu nedenle bu toplulukların sadece dernekler çevresindeki kesimleri “diaspora” olarak tanımlanabilecek özelliklere sahiptir. Ayrıca “ana yurda dönüş” gibi faaliyetleri vardır.

SSCB yıkıldıktan sonra ortaya çıkan Gürcü-Abhaz çatışması, Türkiye'deki Çerkeslerde özellikle gençler arasında diaspora kimliğinin oluşumu için bir kilit noktası teşkil etmiştir.⁴²⁵ Abhazya meselesi ile ilgili söz konusu diaspora örgütlerinin çalışmaları, Çerkes milliyetçiliğinin yükselmesine sebep olmuştur. Sonuçta Çerkes topluluğunun önemli bir kesimi Abhazya'yı destekleme hareketlerine katılmıştır. Ayrıca, Gürcü-Abhaz çatışması diaspora tarafından bütün Kafkasya'nın kurtuluşu ve bağımsızlığının ilk adımı olarak tanımlanmıştır. Bu çatışma, Türkiye'deki bölünmeye başlayan Çerkes topluluğunun tekrar birleşmesini sağlamıştır. Yani bu çatışma, çeşitli milletler ve kabilelerden oluşan Çerkes topluluğunda “birleşme”nin

⁴²⁵ Ayhan Kaya'nın Çalışmalarına göre, kendi kimliğini Kafkasyalı olarak tanımlayanlar, en çok 18-25 yaşlarındaki gruplar ve 26-35 yaşlarındaki gruplarda bulunmaktadır. Ayrıtları için bkz: Kaya, age, 143-144.

sembolü olarak ortaya çıkmıştır. Çatışmadan sonra Türkiye'deki Çerkesler ve Abhazya arasındaki ilişkiler önemli derecede gelişirken topluluğun Abhazya'daki gelişmelerden daha çok etkilendiği görülür.

Diğer yandan, Türkiye'deki Gürcüler, ulusal kimliklerinden çok Müslüman kimliğe sahip çıkmıştır. Ayrıca bu Gürcüler, Abhazya Meselesi'ni genellikle kendileriyle ilgisi olmayan gelişme olarak algılamıştır. Bu yüzden buradaki Gürcülerin sadece bir kesimi Gürcistan'daki gelişmelere ilgi gösterip, Gürcistan ile ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır.

2003'teki "Gül Devrimi" ve 2008'deki Gürcistan Krizi, Türkiye'deki Gürcü ve Çerkes topluluklarını önemli derecede etkilemiştir. Saakaşvili'nin en önemli hedefi, ulus-devlet sistemini Gürcistan'a yerleştirmek ve ulusal birlikteliği sağlamaktır. Bu hedefi gerçekleştirmek için Gürcistan içindeki Müslüman azınlıklarından destek sağlamak, Saakaşvili için son derece önemlidir. Ayrıca Türkiye'deki Gürcüler ve Acaristan'daki Müslüman Gürcüler arasında birliktelik söz konusudur. Bu yüzden Saakaşvili, hem Türkiye hem de Türkiye'deki Gürcülerle ilişkileri güçlendirmeye yönelmiştir. Türkiye'deki Gürcü topluluğu ile Gürcistan arasındaki ilişkiler güçlendikçe, topluluk kendi ana yurtlarındaki gelişmelere daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. Böylece Türkiye'deki Gürcü topluluğu içinde de diaspora kimliği giderek güçlenmiştir. Sonuç olarak, Abhazya Meselesi Türkiye'deki Gürcülerle Gürcistan'ı bağlayan "birleştirici" bir güç olmuştur.

İnternete rahat erişim ve hızlı kullanım gibi teknolojik ilerlemelerle de Türkiye'deki Çerkes ve Gürcü topluluklarında diaspora kimliğinin oluşumunu hızlandırmıştır. Söz konusu bireyler, sanal ortam üzerinden Kafkasya'daki gelişmeleri rahatça takip edebilmeye başladığından ana yurtlara ilgi artmıştır. Bu açıdan *Kafkas Vakfı*, *Kafkasevi*, *Kafkasya Forumu* ve *Cherkessia.net* gibi kuruluşlar, internet üzerinden diaspora kimliğinin oluşumu için önemli derecede katkıda bulunduğu söylenebilir. Fakat bu aynı zamanda Türkiye'deki Gürcüler ve Çerkeslerin ana yurtlarındaki gelişmelerden daha çok etkilenmeye başlaması anlamına da gelmektedir. Yurt dışındaki Kafkas topluluklarının sesinin yükselişini tehdit olarak algılayan Rusya'nın bu durumdan yararlanarak söz konusu Kafkas topluluklarını bölmeye çalıştığı söylenebilir.

2008’de Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsızlığının tanınması, Türkiye’deki Gürcü ve Çerkez toplulukları arasında anlaşmazlık yaratmıştır. Ayrıca Abhazya meselesi, Soçi Olimpiyatları ve “Çerkes Sürgünü”nü de gündeme getirmiştir. Dolayısıyla Abhazya meselesi artık “Çerkes Meselesi” olmaya başlamıştır. Türkiye’deki Çerkes diasporası içindeki ayrışmaların bu mesele yüzünden daha belirgin bir şekilde ortaya çıkması, meselenin Çerkes diasporası için “bölünme”nin sembolüne dönüştüğünü kanıtlar niteliktedir. Rusya da diasporanın tehdit oluşturmasını engellemek için bazı derneklerle daha yoğun irtibata geçerek diasporayı bölmeye çalışmıştır. Bunun da etkisiyle diaspora içinde mikro-milliyetçilik yükselmiş ve topluluk arasındaki birlikteliğin parçalanmasına sebep olmuştur. Ayrıca Gürcistan’ın 20 Mayıs 2011 tarihinde “Çerkes Soykırımı”nı tanınmasından sonra, Türkiye’deki Gürcü ve Çerkezlerin yapısı daha karmaşık hâle gelmiştir. 2008’den sonra Gürcistan’ın yurt dışındaki Çerkes topluluklarıyla da ilişkileri güçlendirmesi, Türkiye’deki Çerkesler içinde ciddi tartışmalar yaratmıştır. Ayrıca Gürcistan’ın bu yaklaşımı, Gürcistan’ın ulusal kimliği konusunda sorgulama ve tartışmaya yol açmıştır.

Ayrıca Abhazya meselesinin gelişimi, Kafkasya’daki etnik sorunların birbirinden farklı meseleler olarak algılanamadığını göstermiştir. Bunun yanında eskiden beri var olan derneklerin önemi azalmış ve Türkiye’deki diaspora önemli değişimlere uğramıştır.

Sonuç olarak, Abhazya meselesi Türkiye’deki Gürcü ve Çerkez toplulukları için “Kafkasyalılık”tan “diasporalık”a önemli geçiş noktası teşkil eder. Bahsi geçen diaspora bilincinin oluşmasında Kafkas dernekleri gibi elit kesimler önemli rol oynamıştır. Ayrıca Abhazya meselesi, Türkiye’deki Gürcü ve Çerkeslerin “ana yurtları”yla olan ilişkilerini güçlendirirken, söz konusu toplulukların kimlik yapısını daha karmaşık hâle getirmiştir. Özellikle 2008’den sonraki gelişmeler Abhazya meselesinin Kafkasya’daki başka sorunlarla alakasız olmadığını göstermiş ve Türkiye’deki Kafkas topluluklarının son derece karmaşık ve bölünmüş olduğunu belli bir şekilde ortaya koymuştur.

Aynı zamanda Kafkasya ve Türkiye’deki Kafkas toplulukları arasındaki ilişkiler sadece Türkiye’deki Kafkas topluluklarını etkilememiştir. Özellikle Gürcistan da Türkiye’deki Kafkas topluluklarıyla ilişkileri güçlendikçe, “Gürcülük”ten sıyrılıp

“Gürcistanlılık” ve “Kafkasyalık” a geçiş şeklinde kimliğinin yeniden sorgulanması ve inşa edilmesine sebep olmuştur.

Genel olarak Türkiye’deki Çerkes ve Gürcü toplulukları hakkındaki çalışmaların sayısı günümüzde bile yetersiz kalmaktadır. Özellikle Kafkasya ile Türkiye’deki Kafkasyalı topluluk arasındaki ilişkiler üzerinde incelemeler yok denilebilecek kadar azdır. Bu yüzden çalışmamın Ortadoğu’daki strateji ve dış politikaların söz konusu olduğu tartışmaları geliştirmekten ziyade, Kafkasya siyasal hayatının bilinmeyen noktaları okurlara anlatmak amacına hizmet ettiği söylemek mümkündür. Bu noktadan yola çıkarak bu çalışmanın, Türkiye’deki Gürcüler ve Çerkesler ile “ana yurtları” arasındaki ilişkiler konusunda, özellikle günümüzdeki Kafkasya topluluklarının durumu hakkında farklı açılardan bilgi malzemesi olarak kullanılabilmesi kanısındayım. Dahası ne Türkiye’de ne de Kafkasya’da detaylıca bilinen Türkiye’deki Gürcü topluluğu ve Gürcistan ile ilişkiler, ayrıca Saakaşvili hükümetinin Kafkas topluluklarına yönelik politikası konularında da daha derin tartışma alanları yaratabilmek için katkıda bulunacağını sanıyorum.

Fakat yukarıdaki hedef ve arzular bu çalışmada eksik yönlerin çok olması anlamına da gelmektedir. Özellikle zamanın kısıtlı olması nedeniyle Türkiye’deki Gürcüler hakkında detaylı istatistiklerin teze eklenmemesinin bu çalışmanın önemli bir eksiği olduğu söylenebilir.

Bu çalışma, gelecekte doktora çalışması olarak düşündüğüm “Gürcistan ve Kuzey Kafkasya Tarih Yazımlarında Rusya ve İslam İmajının Ulus-Devlet İnşaatına Etkileri” konusu için bir ön çalışma olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada eksik kalan Türkiyeli Gürcüler hususundaki detaylardan başka, Kuzey Kafkasya’daki etnik hareketleri savunan düşünceler konusunun da doktora çalışmamda yer almasını umut etmekteyim.

KAYNAKÇA

- “Abhaz: A Language of Georgia”. Ethnologue Report For Abkhaz Language.
http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=abk [30. 05. 2007].
- “Abhaz Çocuklar Okula Başladı”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=1899&pg=1> [26. 01. 2010].
- “Abhaz Dışişleri Bakanı Türkiye’yi Ziyaret Etti”. **Jineps**. s. 29 (2008): 1.
- “Abhaz Parlamento Başkanı Nugzar Aşuba: Rus Vatandaşlığım ve Abhazya Rusya’nın Bir Parçası Olma Yolunda İlerliyor”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1216&pg=1> [18. 03. 2006].
- “Abhaz-Abazin Kongresi Yönetim Kurulu Türkiye’de Toplandı”. **Nart**, s. 43 (2005): 38-39.
- “Abhaz-jin”. [Abhazlar] Wikipedia.
<http://ja.wikipedia.org/wiki/%E3%82%A2%E3%83%96%E3%83%8F%E3%82%BA%E4%BA%BA> [18. 10. 2011].
- “Abhazya Devlet Heyetinin Ankara Çıkarması”. **Nart**. s. 41-42 (2005): 100-101.
- “Abhazya Devlet Heyeti İstanbul’da Bilgilendirme Toplantısı Yaptı”. **Jineps**. s. 6 (2006): 6.
- “Abhazya’da Camiye Silahlı Saldırı”. Kafkasevi.
<http://www.kafkasevi.com/index.php/news/detail/4902>, [08. 10. 2010].
- “Abhazya’da Gürcülere Yönelik Baskılar Artıyor”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1558&pg=1> [12. 12. 2007].
- “Abhazya’da Savaşı Durdurun”. **Nart**. s. 26 (2001): 25-27
- “Acara Başbakanı Amasya’da”. Gürcistan Dostluk Derneği.
<http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=544> [01. 08. 2011].
- “Acara Başbakanı Artvin’de”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=896&pg=1> [24. 01. 2005].
- Adiloglu, Adilhan. **Karaçay Malkar Türkleri**. Ankara: ODES, 2005.
- “Ahmet Özkan (Melaşvili) Türkiye’nin “İlia Çavçavadze”si”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburi.net/default.asp?bpgpid=1085&pg=1> [08. 11. 2005].

- “Ajanlar Cumhuriyeti”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=2021&pg=1> [16. 10. 2010].
- “Ajaria Jichi Kyouwakoku”. [Acaristan Özerk Cumhuriyeti] Wikipedia.
<http://ja.wikipedia.org/wiki/%E3%82%A2%E3%82%B8%E3%83%AA%E3%83%AA%E3%82%A2%E8%87%AA%E6%B2%BB%E5%85%B1%E5%92%8C%E5%9B%BD> [22. 11. 2011].
- Akiner, Shirin. **Sovyet Müslümanları**. çev. Tufan Buzpınar, Ahmet Mutu, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Aksamaz, Ali İhsan. **Laz Aydınları ve Sorumluluk**. İstanbul: Sorun Yayınları, 2011.
- “Andrei İlarionov: Gürcistan ile Savaşı Rusya Hazırladı ve Bu Savaşı Rusya Başlattı”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=1804&pg=1> [14. 02. 2009].
- Aşba, Bekir. **Üşüyorum**. İstanbul: Chiviyazıları, 2010.
- Atan, Fatih. “22 Mayıs Taksim Çerkes Sürgünü Anma Eylemini “Yeşil Hilal Programı” nın Bir Parçası Olarak Görüyorum!”. Abhazyam.com.
http://www.abhazyam.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1872&Itemid=28 [28. 05. 2010].
- _____. **Türkiye’deki Abhazlar**. İstanbul: Dönence Yayınları, 2009.
- _____. **Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi: Bir Dönemin Anatomisi 1992-1993**. İstanbul: Dönence Yayınları, 2010.
- Aytekin, Nesrin. “1990’larda Türkiye’de Gürcü Kimliğinin Yeniden İnşası Süreci ve Gürcü ‘Entellektüeller’”. **Çveneburi**. s. 38 (2000): 2-8.
- Babakuş, Sezai. “Bagapş’ın Ziyareti İki Ülkeyi Yakınlaştırdı: Türkiye’den Abhazya’ya ‘Sarı Işık’...”. **Nart**. s. 78 (2011): s. 36-37.
- Bal, Cumhuri. “ ‘Barış ve Bağımsızlık’ için Yürüdük ve Düzce’de Buluştuk”. **Nart**. s. 63-64 (2008): 13-17.
- Basilia, Nino. “Ünlü Abhaz Şairi Fazıl İskender ile Söyleşi: Kafkas Kan Davası-Anlamaya Çalışmak”. çev. Gönül Rahimova ve Osman Nuri Mercan. **Çveneburi**. s. 33 (1999): 6-7.
- “Batum’da Osmanlı Gürcüleri Rüzgârı”. Gürcistan Dostluk Derneği.
<http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=426> [10. 06. 2010].
- Baykan, Sönmez. “Bir Ulus Olmak, Bir Vatana Sahip Olabilmek için Birleşmek Zorundayız”. **Marje**. s. 6 (1992): 4-5.
- Berdzenişvili, Nikoloz, Simon Canaşıa. **Gürcistan Tarihi**. çev. Hayri Hayrioğlu. İstanbul: Sorun Yayınları, 1997.

- “Berzeg: Çerkeslerle Gürcüler Yakınlaşıyor”. Ajanskafkas.
<http://www.ajanskafkas.com/haber,25139,detay.htm> [04. 12. 2010].
- Berzeg, Sefer E. “Abhazya’da Neler Oluyor?”. **Kafkasya Gerçeği**. s. 2 (1991): 1-12.
- _____. “Abhazya ve Güney Osetya Yöreleri Kuzey Kafkasya (Çerkez) Birliğinin Ayrılmaz Parçalarıdır”. **Kafkasya Gerçeği**. s. 10, Ekim 1992, s. 1.
- _____. “Kafkas-Abhazya Direnişinin Kronolojisi”. **Kafkasya Gerçeği**. s. 10 (1992): 13-54.
- Beygua, Valeriy. **Abhazya Tarihi**. çev. Mahinur Tuna. İstanbul: Asyayın, 1999.
- “Birinci Kafkas TV Yayında”. Gürcistan Dostluk Derneği.
<http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=364> [04. 01. 2010].
- “Birinci Kafkas TV’nin Uydu Yayını...”. Gürcistan Dostluk Derneği.
<http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=375> [10. 02. 2010].
- Boztaş, Salih. “Erdoğan, Tiflis’e ‘Sorunları Barış Yoluyla Çözün’ Mesajı Götürüyor”. Zaman.
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=79687&keyfield=616268617A796120646179616EC4B1C59F6D61206B6F6D61206B6F6D6974657369> [11. 08. 2004].
- Candemir, Cihan. “Abhazya-KuzeyKafkasya-Diyaspora Konum, Güncel Durum, Görevler ve Beklentiler”. **Abhazya’nın Bağımsızlığı ve Kafkasya’nın Geleceği**. ed. Sezai Babakuş. İstanbul: CSA Yayın Ajansı, 2010: 150-151.
- Cikaşvili, Lela. “Abhaz Gürcü Tarihi: Sevgi ve Fedakârlık”. **Pirosmani**. s. 10 (2010): 20-24.
- Clifford, James. “Diasporas”. **Cultural Anthropology**. c. 9. s. 3 (1994): 302-338 (Aktaran: Kaya, Ayhan. **Türkiye’de Çerkesler: Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011).
- Clogg, Rachel. “Religion”. **The Abkhazians**. ed. George Hewitt, Richmond: Curzon Press, 1999: 205-217.
- Cohen, Robin. “Rethinking ‘Babylon’: Iconoclastic Conceptions of the Diasporic Experience”. **New Community**, c. 1. s. 21 (1995): 5-18 (Aktaran: Kaya, Ayhan. **Türkiye’de Çerkesler: Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011).
- _____. “From Victims to Challengers”. **International Affairs**. c. 3. s. 32 (1996): 507-520 (Aktaran: Kaya, Ayhan. **Türkiye’de Çerkesler: Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011).

_____. **Global Diasporas: An Introduction**. London: UCL Press, 1997 (Aktaran: Kaya, Ayhan. **Türkiye’de Çerkesler: Diasporada Geleniğin Yeniden İcadı**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011).

Çeleksatı, Kazbek. **Osetia i Osetiny** [Osetya ve Osetler] Vladikavkaz: y.y. 2010.

“Çeçenler ve Gürcüler Kardeşler”. Gürcistan Dostluk Derneği. <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=278> [03. 06. 2009].

Çelebi, Fevzi. “Gürcistan ve Gürcüler Hakkında Yorumlar Üzerine”. **Çvneburı**. s. 32 (1999): 7-10.

Çelikpala, Mithat. “From Immigrants to Diaspora: Influence of the North Caucasian Diaspora in Turkey”. **Middle Eastern Studies**. c. 42. s. 3 (2006): 423-446.

_____. “Türkiye’de Kafkas diasporası ve TDP’ye Etkileri”. **Türkiye’nin Avrasya Macerası 1989-2006**. ed. Mustafa Aydın. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007: 35-71.

_____. “Bağapş’ın Türkiye Ziyareti Neden Önemli?”. **Nart**. s. 54 (2007): 4-5.

“Çerkesler Başbakanla Görüştü”. **Marje**. s. 6 (1992): 8-14.

“Çerkesler Gürcistan’ı Protesto Etti”. Ajanskafkas. http://ajanskafkas.com/haber,19896,cerkesler_gurcistani_protesto_etti.htm [14 Ağustos 2008].

“Çerkesler’in İstemleri, Meclis Çatısı Altında Konuşılmaya Devam Ediyor: Kaffed Bu Kez İktidar Partisinin Konuğuydu”. Kafkas Dernekleri Federasyonu. http://kafkasfederasyonu.org/haber/federasyon/2012/050112_anayasa.htm [05. 01. 2012].

“Çerkesler, Kimliklerini İstiyor”. Kafkasya Forumu. http://www.kafkasyaforumu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=707:cerkesler-kmlklern-styor-&catid=7:aktuel&Itemid=205 [24. 01. 2012].

“ ‘Çerkes Soykırımı Anıtı’ Yarışması Sonuçlandı”. Kafkasevi. <http://www.kafkasevi.com/index.php/news/detail/5285> [03. 12. 2011].

“Çerkes Sürgün ve Soykırım Sergisi İstanbul’da Açıldı”. Cherkessia.net. http://www.cherkessia.net/news_detail.php?id=5184 [18. 02. 2012].

Çervonnaya, Svetlana. “Abhazya’daki Anlaşmazlığa Bakışı”. çev. Hasan Çelik. **Çvneburı**. s. 6 (1993): 4-7.

Çiloğlu, Fahrettin. “Abhazya Sorunu”. **Çvneburı**. s. 1 (1993): 28-29.

_____. **Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi**. İstanbul: Ant Yayınları, 1993.

- _____. “Rus Ağabeyleri Bağımsızlık mı Vermiş!!”. **Pirosmani**. s. 6 (2008): 21-24.
- Çıpaşvili, Nino. “Gürcistan’da Din ve Devlet İlişkisi”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Çurey, Ali. **Çerkesler ve Din**. İstanbul: Boydak Yayınları, 2011.
- Demir, Ali Faik. “Türkiye’nin Güney Kafkasya’ya yönelik Dış Politikası”. **Türk Dış Politikasının Analizi**. ed. Faruk Sönmezoğlu. İstanbul: Der Yayınları, 2004: 717-756.
- Demir, Fatih. “Türkiye, Abhazya için de devrede”. Zaman. <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=8889677&keyfield=616268617A79612069C3A7696E2064652064657672656465> [08. 09. 2009].
- Demirağ, Yelda. “Türkiye-Gürcistan İlişkileri”. **Türkiye’nin Avrasya Macerası: 1989-2006**. ed. Mustafa Aydın. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007: 269-296.
- “Diasporadan Sorumlu Devlet Bakanlığında Tüm Gürcülere Çağrı”. Chveneburi.net. <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=1694&pg=1> [09. 08. 2008].
- Dzidzaria, Georgiy. **Makhadjirstvo i Problemy Istorii Abkhazii XIX Stoletia**. [Mahacirstvo Hareketleri ve 19. yüzyılda Abhazya’nın Tarihinde Sorunlar] Sukhumi: Alaşara, 1976.
- Erciyes Jade, Cemre. “Tüm Dünyada 150 Milyondan Fazla İnsan Abhazya’nın Bağımsızlığını Tanıyor”. **Jineps**. s. 20 (2007): 9.
- “Ethnic Cleansing of Georgians in Abkhazia”. Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_cleansing_of_Georgians_in_Abkhazia [28. 12. 2011].
- “Federasyonlaşma Süreci”. Kafkasya Federasyonu. http://www.kafkasfederasyonu.org/kaffed/federasyonlasma_sureci.htm [10. 02. 2009].
- Gamkrelidze, Gela ve diğ. **Sakartvelos İstoria: IX Klasi**. [Gürcistan Tarihi: 9. Sınıf], Tiflis: Logos Presi, 2008
- Gasviani, Geronti. **Apkhazeti: XIX Saukunis Bolosa da XX Saukuneşi**. [Abhazya:19. yüzyılın Sonundan 20. yüzyılına Kadar] Tiflis: Mematiani, 2004.
- _____, Tornike Gasviani. **Apkhazetis Omi**. [Abhazya Savaşı] Tiflis: Mematiane, 2005.
- “Geleneksel Abhaz Gecesi Hilton’da Yapıldı”. **Nart**. s. 61-62 (2008): 39-40.

- Gingeras, Ryan S. “ ‘Traitors’ and ‘Reactionaries’: North Caucasians and the Anti-Kemalist Movement in Western-Anatolia, 1919-1922”. Uluslararası Konferans: Kafkas Göçü: Savaş ve Sürgün, 6-7 Aralık 2010, İstanbul.
- Gültekin Punsmann, Burcu ve diğ. **Abkhazia For The Integration of the Black Sea**. Ankara: TEPAV, 2009.
- “Güney Osetya Ayrılıkçı Yönetimi, Rusya’ya Katılmak İstiyor”. Chveneburi.net. <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1219&pg=1> [23. 03. 2006].
- Güngör, Fethi. “Kafkasya’da Soykırım ve Sürgün –Kısa Bir Sosyolojik Tarihi”. **Geçmişten Günümüze Kafkasların Trajedisi**. İstanbul: Kafkas Vakfı Yayınları, 2006: 13-38.
- “Gürcistan’ın Başbakan Yardımcısı T...”. Gürcistan Dostluk Derneği. <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=293> [30. 06. 2009].
- “Gürcistan Çeçen Mültecilere Pasaport Veriyor”. Chveneburi.net. <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=1834&pg=1> [24. 04. 2009].
- “Gürcistan, Çerkes Katliamını ‘Soykırım’ olarak Tanıdı”. Dünyabülteni. <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=160534> [20. 05. 2011].
- “Gürcistan Çerkes Soykırımını Tanıdı”. Yeni Şafak. <http://yenisafak.com.tr/Dunya/?i=320272> [21 Mayıs 2011].
- “Gürcistan Devlet Başkanı Gürcistan’daki Müslümanların Ramazan Bayramını Kutladı”. Chveneburi.net. <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1138&pg=1> [05. 11. 2005].
- Gürcistan Diaspora Bakanlığı Temsilcisi...”. Gürcistan Dostluk Derneği. <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=206> [03. 12. 2008].
- Gürcistan Diasporadan Sorumlu Devlet Bakanlığı. **Gürcistan Diasporadan Sorumlu Devlet Bakanlığı**. Tiflis, t.y.
- “Gürcistan Didoy Liderin Ölümünün Araştırılmasını İstiyor”. Chveneburi.net. <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=2071&pg=1> [19. 02. 2011].
- “Gürcistan Dostluk Derneği’nden Basın Açık...”. Gürcistan Dostluk Derneği. <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=182> [29 Ağustos 2008].
- “Gürcistan Nereye Koşuyor?”. **Jineps**. s. 31 (2008): 1.
- “Gürcistan Parlamento Başkanı Yardımcısı G...”. Gürcistan Dostluk Derneği. <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=239> [16. 02. 2009].
- “Gürcistan Parlamentosunda ‘Soykırım’ Kavgası”. Radikal. <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1085937&CategoryID=81> [24. 04. 2012].

- “Gürcistan Patriği Batı Basınında Hz. Muhammed’in Karikatürlerinin Yayınlanmasını Kınadı”. Chveneburi.net. <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1195&pg=1> [14. 02. 2005].
- “Gürcistan ‘Soykırım’ı tanıdı”. Jineps. http://www.jinepsgazetesi.com/index.php?module=new&news_id=11896&cat_id=82 [01. 06. 2011].
- “Gürcistan Yönetimine KAFFED’ten Açık Çağrı”. **Nart**. s. 79 (2011): 9-10.
- “Gürcistan’a Vize Kolaylaştı ve Ucuzladı...”. Chveneburi.net. <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=757&pg=1> [06. 09. 2004].
- “Gürcistan’da Abhazca ve Osetçe Gazete Yayına Hazırlanıyor”. Ajanskafkas. http://ajanskafkas.com/haber,27601,gurcistanda_abhazca_ve_osecce_gazete_yayina_hazirl.htm [17. 03. 2012].
- “Gürcistan’da, Yurt dışında Yaşayan Gürcüler için Bakanlık Kuruldu”. Chveneburi.net. <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1137&pg=1> [05.11. 2005].
- “Gürcistan’ın Anaklia Şehrinde Çerkez Günleri”. Cherkessia.net. http://www.cherkessia.net/news_detail.php?id=5390 [22. 05. 2012].
- “Gürcistan’ın Başkentinde Çerkez Kültür Merkezi Açıldı”. Cherkessia.net. http://www.cherkessia.net/news_detail.php?id=5186 [19. 02. 2012].
- “Gürcistan Halkına Sesleniyoruz”. **Jineps**. s. 11 (2006): 1.
- “Gürcistan LGBT’lere Yönelik Nefreti Suç Sayacak”. KaosGL Derneği. <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=10841> [15. 03. 2012].
- “Gürcistan Ne Yapmaya Çalışıyor?”. **Jineps**. s. 11 (2006): 1.
- Hewitt, George. “Abhazya’nın Etnik Yapısı ve Komşu Halklarla İlişkileri”. **Abhazya’nın Bağımsızlığı ve Kafkasya’nın Geleceği**. ed. Sezai Babakuş. İstanbul: CSA Global Publishing, 2010: 75-84.
- _____. “Abhazya Başarılı bir Devlet Olma Potansiyeline Sahiptir”. Kafkasya Dernekleri Federasyonu. http://kafkasfederasyonu.org/dokuman/roportaj_george_hewitt.htm [26. 10. 2010].
- Hirose, Yoko. “Hunsou Kaiketsuno Wakugumi”. [Çatışma çözümü için çerçeve] **Caucasus wo Shirutameno 60 shou**. [Kafkasya’yı anlamak için 60 bölüm] ed. Seiichi Kitagawa ve diğ. Tokyo: Akashi-shoten, 2006: 167-171.
- Horava, Bejan, Zaza Tsurtsunia. “Rus İşgali ve Abhazların Göçü”. **Pirosmani**. s. 6 (2008): 25-28.

- “İmedi TV İstanbul’da”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=669&pg=1> [30. 05. 2004].
- Jeravich, Barbara. **History of the Balkans**. c. 1. 3. bs. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- “Kaffed’in Anayasa Raporu: Anaokullarından Başlayarak Ana dil Eğitimi Devlet Eliyle Yapılmalı”. Kafkas Dernekleri Federasyonu.
http://kafkasfederasyonu.org/haber/federasyon/2012/040112_anayasa.htm [04. 01. 2012].
- “Kaf-fed, ÇHI’ye Sahip Çıktı”. Nartajans.
http://www.nartajans.net/site/haberler_5840_kaffed_chi_ye_sahip_cikti.html [13. 03. 2012].
- “Kaf-Fed’den Kızılay’a Mektup”. **Nart**. s. 61-62 (2008): 8.
- Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi. **Abhazya Dosyası**. c. 2. İstanbul, 1996.
- “Kafkas-Abhaz Dayanışma Komitesi Cumhurbaşkanı Sezer ve Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze ile görüştü”. **Nart**. s. 22 (2001): 41-43.
- Kafkas Abhazya Kültür Derneği. **Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi**. İstanbul, 1998.
- Kafkas Dernekleri Federasyonu. **Ana vatana Dönüş Kitapçığı**. Ankara, t.y.
- “Kafkas Dağlı Halklar Konfederasyonu Abhazya’yı Neden Destekliyor?”. **Marje**. s. 6 (1992): 7-8.
- Kahraman Hraçaa, Alper. “Abhazya’nın Görülmek İstemeyen Yüzü”. **Kafkasya Forumu**. s. 1 (2005) : 9-11.
- Kalmık, Yuriy. “Zor Günleri Geçiriyoruz”, çev. Muhibbiy Ahmedov. **Kafkasya Gerçeği**, s. 10 (1992): 5-6.
- “Kamuoyuna: Kuzey Kafkas Lobisinin Cevabına Cevap”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1609&pg=1> [24. 03. 2008].
- Kanbolat, Hasan. “Beslan Baskını-Abhazya Seçimleri”. **Nart**. s. 39 (2004): 8-9.
- _____. “Karadeniz’de Türk Gemilerine Gürcü Engeli”. **Nart**. s. 69 (2009): 3.
- Karadaş, Yalçın. **Çerkes Kimliği: Türkiye’nin Sorunları**. İstanbul: Sorun Yayınları, 2009.
- Karasar, Hasan Ali. “Saakashvili Pulled the Trigger: Turkey between Russia and Georgia”, **SETA Policy Belief**. s. 20 (2008): 1-9.
- Karayel, Erol. “Diaspora Ne Demek? Çerkes Diasporası Var mıdır?”. **Kafkasevi**.
<http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/371> [28. 12. 2010].

- _____. “Düşmanı Tanımak; Soykırımı Tanımak”. Kafkasevi. <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/432> [28. 11. 2011].
- Kasap, Murat. **Osmanlı Gürcüleri**. İstanbul: Gürcistan Dostluk Derneği, 2010.
- Kaya, Ayhan. **Türkiye’de Çerkesler: Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Kaya, Fazıl. “Türkiye’deki Gürcülerde Asimilasyon, Ana dil ve Kimlik Sorunları...”. Gürcü Kültür Merkezi. [http://www.gurcukulturmerkezi.org/index.php/bulten-yazilar/61-fazli/695-tuerkiyeli-guerculerde-asimilasyonana dil-ve-kimlik-sorunlar.html](http://www.gurcukulturmerkezi.org/index.php/bulten-yazilar/61-fazli/695-tuerkiyeli-guerculerde-asimilasyonana-dil-ve-kimlik-sorunlar.html) [24. 01. 2011].
- Khadartseva, Zarema. “Kafkasya Dağlı Halkları Konfederasyonu”. **Kafkasya Gerçeği**. s.7 (1992): 2-4.
- Kızılbuğa, Esra. “Russian Involvement in the Abkhaz-Georgian Conflict”. Yüksek Lisans Tezi. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- _____. “Rusya Abhazya’yı resmen tanıdı...”. Kafkasya Forumu. <http://www.kafkasyaforumu.org/osiya-esra-kizilbuga/rusya-abhazya-yi-resmen-tanidi> [23. 09. 2008].
- _____. “Rusya’nın Sivil Toplumunu Silahi”. Kafkasya Forumu. <http://www.kafkasyaforumu.org/esra-osiya-kizilbuga/rusya-nin-sivil-toplum-silahi> [25. 12. 2008].
- Kılıç Kutelia, Erol. “Çerkes Soykırımı ve Abhazya”. Özgürçerkez. <http://www.ozgurcerkes.com/?Syf=22&Mkl=300945> [07. 03. 2012].
- Kitagawa, Seiichi. **Zakafkas-no Minzokumondaito Rekishikijutsu**. [Transkafkasya’da Etnik Sorunlar ve Tarih Yazımı] Hirosaki: Hirosaki Üniversitesi, 1998.
- “Kobuleti Camii Aslına Kavuşuyor”. Kolkhoba.org. <http://www.kolkhoba.org/turha386.htm> [26. 12. 2007].
- “Kokoiti Daha da Ruslaşmak İstiyor”. Chveneburi.net. <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1951&pg=1> [08. 05. 2010].
- “Kokoiti İstenmeyen Osetleri Yok Etmeye Hazır”. Chveneburi.net. <http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=1946&pg=1> [08. 03. 2010].
- Korkia, Anano. “Küreselleşme Sürecinde Siyasetin bir Belirleyeni Olarak Din: Güney Osetya ve Abhazya Örneği”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- “Kosova’nın Bağımsızlığından, Abhazya ve Güney Osetya’nın Bağımsızlığına Uzanan Süreçte KAFFED”. **Nart**. s. 65 (2009): 13-15.

“Kosova Örneği Oradayken Çerkes Diasporasının Abhazya için İnsiyatif Alma Zamanı”. **Jineps**. s. 25 (2008): 1.

Kumunk, Cem. **Neredesin Prometheus: Kafkasya Aydınlik Günleri Arıyor...**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

“Kuruluş Çalışmaları”. Abhaz Dernekler Federasyonu. http://www.abhazfederasyonu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=62 [22. 07. 2010].

Kuşkhabiev, Anzor. **Kabardinskie Dobvol'tsy v Gruzino-Abkhazckoy Voyne 1992-1993 gg.** [1992-1993 yıllarındaki Gürcü-Abhaz Savaşı'nda Kabardey Gönüllü Askerleri] Nal'çik: Izdatel'stvo M. i V. Kotlyarovykh, 2008.

Laçiner, Sedat. **Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası**. Ankara: USAK Yayınları, 2008.

Lakoba, Stanislav. “History: 1917-1989”. **The Abkhazians**. ed. George Hewitt. Richmond: Curzzon Press, 1999: 89-101.

_____. Oleg Bgajba. **İstoria Abkhazii: s Drevneyşikh Vremeh do Naşikh Dney.** [Abhazya Tarihi: Eski Çağdan Günümüze Kadar] Sukhum: Alaşarbag, 2007.

Lortkipanidze, Mariam. “Abhazya, Gürcistan'ın Ayrılmaz bir Kısmıdır”. **Çveneburi**. s.2-3 (1993): 3-5.

Maeda, Hirotake. **Gurujia Gendai-shi.** [Çağdaş Gürcistan Tarihi] Tokyo: Toyoshoten, 2009.

_____. “Shinwasekai no Nakano Caucasus”. [Mitoloji dünyası içinde Kafkasya] **Kokasas-wo Shirutameno 60-shou.** [Kafkasya'yı Bilmek için 60 bölüm] ed. Seiichi Kitagawa ve diğ. Tokyo: Akashi-shoten, 2006: 62-66.

Matsumoto, Naoko. “Buyouto Identity-no Tayousei, Ryuudousei: Kokasas-kei Toruko-kokuminwo Chuushinni”. [Oyunlar ve Kimliğin Çok Boyutluluğu ve Değişimi: Kafkas Kökenli Türk Vatandaş üzerine bir İnceleme] **Tayouseito Kanouseino Kokasas.** [Çeşitlilik ve Olasılık içinde Kafkasya] ed. Hirotake Maeda. Sapporo: Hokkaido-Daigaku Shuppankai, 2009: 185-218.

Matsuzato, Kimitaka. “Kyuu-Sorenni Okeru Hishouninkokka: Mushisaretekita Shikaku”. [Eski SSCB'deki De Facto Devletleri: İhmal Edilmiş Açılar] **Hokkaido University Slavic Research Center Report**. s. 1 (2008): 3-9.

Mercan, Osman Nuri. “Gürcistan Başbakanı Vaja Lortkipanidze ile Söyleşi”. **Çveneburi**. s. 33 (1999): 4-5.

_____. “Gürcistan İstanbul Başkonsolosu Teimuraz Şaraşenidze ile Söyleşi: Gürcistan ve Türkiye Stratejik Ortaktırlar”. **Çveneburi**. s. 40 (2001): 2-5.

_____. “Gürcistan Parlamento Başkanı Zurab Jvania ile Söyleşi”. **Çveneburi**. s. 22-24 (1996): 16-17;

- _____. “Gürcü İşadamı Sn. İsmet Acar ile Söyleşi”. **Çvneburı**. s. 37 (2000): 9-11.
- _____. “Türkiye’nin Tiflis Büyükelçisi Gürsel Burak ile Söyleşi: Gürcistan ile Türkiye Her Zaman Birlikte Olmalıdır”. **Çvneburı**. s. 43 (2002): 7.
- Mert, Okan. **Türkiye’nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2004.
- Meskhia, Napo. **Rogor Gaskhvisda Apkhazeti**. [Abhazya Nasıl Mahvedilmiştir] Tbilisi: Çkhorıa-2009, 2009.
- Met, Çünatıkho Yusuf İzzet Paşa. **Kafkas Tarihi**. c. 1. çev. Fahri Huvaj. Ankara: Adige Yayınları, 2002.
- Müller, Daniel. “Demography: Ethno-Demographic History, 1886-1989”. **The Abkhazians**. ed. George Hewitt, Richmond: Curzzon Press, 1999: 218-240.
- Meskhia, Napo. **Rogor Gaskhvisda Apkhazeti**. [Abhazya Nasıl Mahvedilmiştir] Tiflis: Çkhorıa-2009, 2009.
- “Naselenie Abkhazii”. [Abhazya Nüfusu] <http://www.ethno-kavkaz.narod.ru/rnabkhazia.html> [02. 07. 2006].
- Natho, Kadir. **Kafkasya’da ve Kafkasya Dışındaki Çerkezler**. çev. Ömer Aytek Kurmel. Ankara: Kaf-Dav Yayınları, 2009.
- “Osetler”. Wikipedia. <http://tr.wikipedia.org/wiki/osetler> [09. 12. 2011].
- “Ömer Büyüka”. Wikipedia. http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96mer_B%C3%BCy%C3%BCka [12. 09. 2011].
- Özel, Ahmet, Atay Ceyişakar ve diğ. **Çerkesleri Anlamak: Türkiye, Rusya ve Kafkaslar**. ed. Yalçın Karadaş. İstanbul: İmleç Kitap, 2010.
- Özel, Oktay. “93 Harbi Göçleri ve Türkiye’de Gürcü Muhacirler”. **Pirosmani**. s. 3 (2007): 30-33.
- _____. “93 Harbi” ve Osmanlı Egemenliği’nin Sonu”. **Pirosmani**. s. 6 (2008): 32-36.
- Özgür, Ergün. “Abhazya Seçimlerinin Ardından”. **Çuaze**. s. 8 (2005): 10-12.
- _____. “Türkiye’deki Kuzey Kafkas Diaspora Kurumları ve Lobi Faaliyetleri”. Uluslararası Konferans: Kafkas Göçü: Savaş ve Sürgün, 6-7 Aralık 2010, İstanbul.
- “Papapha Mahinur Tuna”. İstanbul Kadın Ressamlar Derneği. http://istkadinressamlar.com/mahinur_tuna.html [24. 11. 2009].

- “Reelpolitik Kardeşlik”. Kafkasya Forumu.
http://www.kafkasyaforumu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=678:reelpolitik-kardelik&catid=4:duyuru&Itemid=170 [07. 12. 2011].
- Richmond, Walter. **The Northwest Caucasus**. London: Routledge, 2008.
- “Rus Bilimadamı Sergey Artiunov, Güney Osetya’nın Rusya’ya Katılma İsteğini Kınadı”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1221&pg=1> [25. 03. 2006].
- “Rusya Federasyonu ve Gürcistan Protesto Edildi”. **Jineps**. s. 5 (2006): 2.
- “Rusya’da Gürcü Düşmanlığı”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1359&pg=1> [11. 12. 2006].
- “Rusya Saldırganlığa Doymuyor”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1622&pg=1> [21. 04. 2008].
- “Saakashvili, Türkiye’de -2”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=664&pg=1> [25. 05. 2004].
- “Saakashvili’den Tek Kafkasya Çağrısı”. Nartajans.
http://www.nartajans.net/site/haberler_5729_saakasvili_den_tek_kafkasya_cagrisi.html [08. 12. 2011].
- “Saakashvili’nin Annesi Giuli Alasania ile Anlamlı Buluşma...”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=868&pg=1> [14. 12. 2004].
- Safran, William. “Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return”. **Diaspora**. c.1, s. 1 (1991): 83-99 (Aktaran: Besleney, Zeynel Abidin. “An Overview of Circassian Literature”. **The North Caucasus: Histories, Diasporas and Current Challenges**. ed. Ergün Özgür. Ankara: Kaf-Dav Yayınları, 2009: 74-90).
- Sarikaya, Muharrem. “Trabzon-Sohum Seferi Başlayacak”. Sabah.
http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/sarikaya/2009/02/17/_Trabzon_-_Sohum_seferi_baslayacak_ [17. 02. 2009].
- Sato, Masaru. **Yomigaeru Kaibutsu: Watashino Marx Roshia-hen**. [Yeniden Canlanan Canavar: Benim Marks’im Rusya’da] Tokyo: Bungei-shunjuu, 2009.
- _____. **Kokkano Bouryaku**. [Devletin Arsası] Tokyo: Shougaku-kan, 2007.
- Savaş Mağduru Gürcülere İstanbul’dan Destek”. Chveneburi.net.
<http://www.chveneburri.net/tr/default.asp?bpgpid=2024&pg=1> [24. 10. 2010].
- “Sergey Bagapş “Başaran Kolej’in Adı Değişecek ve Yeni Finansörler İle Eğitim Sürecektir...! Dedi.”. Abhazyam.com.
http://www.abhazyam.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2005&Itemid=28 [05. 08. 2010].

“Sergey Lavrov’un Türkiye Çerkes Diaspora Temsilcileriyle Görüşme Notları”. **Nart**. s. 63-64 (2008): 13-18.

“Sezer’in Tek Yanlı Tutumu Çerkesleri Üzdü”. **Jineps**. s. 5 (2006): 2.

Shantadze, Badri. “Gürcistan’ın Komşuları ile İlişkileri ve Jeopolitik Etkinin İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

“Soçi 2014 Anti-Maskot Yarışması Çağrı Metni”. Kafkasya Forumu. http://www.kafkasyaforumu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=714:soci-2014-anti-maskot-yarmas-car-metni&catid=62:maskot&Itemid=204 [12. 02. 2012].

“ ‘Soykırımı’ Tanıtımı Gürcistan’a Kaldı!”. **Jineps**. http://jinepsgazetesi.com/index.php?module=news&news_id=12124&cat_id=82 [01. 11. 2011].

“Stalin Müzesi, Stalinizm Müzesi Oluyor”. **Ajanskafkas**. <http://www.ajanskafkas.com/haber,27690,detay.htm> [10. 04. 2012].

“Statute of the Office”. **Georgian Diaspora**, http://www.diaspora.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=45 [08. 02. 2008].

Suny, Ronald Grigor. **The Making of the Georgian Nation**. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1988.

Süren Ajiba, Zafer. “Abhazya’yı Taniyan Avrupa Devletleri”. **Jineps**. http://www.jinepsgazetesi.com/index.php?module=news&news_id=9235&cat_id=84 [01. 09. 2008].

Širokolad, Aleksandr. **Gruziya: Zakavkazskiy Tupik?**. [Gürcistan: Transkafkasya”nın Çıkmazı mıdır?] Moskva: Veçe, 2010.

Şevardnadze, Eduard. “Soğuk Savaşın Dersleri”. **Çvnebur**. s. 16 (1996): 3.

“Şevardnadze’den Kuzey Kafkasya Mesajı”. Gürcistan Dostluk Derneği. <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=262> [19. 05. 2009].

Tavkul, Ufuk. **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**. İstanbul: Ötüken Neşriyatı, 2002.

Taymaz, Erol. “Kuzey Kafkas Dernekleri”. **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**. ed. Stefanos Yerasimos. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001: 451-460.

“The Plenary Sitting of the Parliament of Georgia”. The Parliament of Georgia. http://www.parliament.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=89&info_id=31737&date=2011-05-20&new_month=05&new_year=2011 [20. 05. 2011].

- “The Preliminary Treaty of Peace, Signed in San Stefano”. University of Oregon. <http://pages.uoregon.edu/kimball/1878mr17.SanStef.trt.htm> [18. 10. 2008].
- “Tiflis Büyükelçimizin Abhazya Bölgesini Ziyareti Hk.”. TC Dışişleri Bakanlığı Güncel Açıklamalar, s. 86. http://www.mfa.gov.tr/no-_86_-20-nisan-2010-tiflis-buyukelcimizin-abhazya-bolgesini-ziyareti-hk_.tr.mfa [20. 04. 2010].
- “Türkiye Abhazları ve Gürcülerin Barışa Katkı Çabaları”. **Nart**. s. 24 (2001): 51-52.
- “Türkiye-Acara İlişkilerinde Yeni Bir Dönem”. Chveneburi.net. <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1070&pg=1> [06. 07. 2005].
- “Türkiyeli İş Adamlarının Abhazya’ya Ziyareti”. **Nart**. s. 61-62 (2008): 45-46.
- Toumarkine, Alexandre. “Kafkas ve Balkan Göçmen Dernekleri: Sivil Toplum ve Milliyetçilik”. çev. Fatma Gökmen Uygur. **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**. ed. Stefanos Yerasimos. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001: 425-450.
- Tsutsiev, Artur. **Atlas Etnopolitičskoy Istorii Kavkaza (1774-2004)**. [Kafkasya Etnopolitik Tarihi Haritası (1774-2004)] Moskva: Yevropa, 2006.
- “Türkiye-Acara İlişkilerinde Yeni Bir Dönem”. Chveneburi.net. <http://www.chveneburi.net/tr/default.asp?bpgpid=1070&pg=1> [06. 07. 2005].
- “Türkiye’li Çerkeslerin Abhazya Şehidi”. **Marje**. s. 7 (1992): 6-10.
- “Türkiyeli İş Adamlarının Abhazya’ya Ziyareti”. **Nart**. s. 61-62 (2008): 45-46.
- Ueda, Shigeru. **Chechen Daisensouno Shinjitsu: Kafkasno Tabanto Ken**. [Büyük Çeçen Savaşı’nın Gerçeği: İslam’ın Türbanı ve Kılıcı] Tokyo: Nisshin-Houdou, 2004.
- Uyama, Tomohiko. “Gurujia Funsou-no Sansou-kouzou: Local, Regional, Global. [Gürcistan’daki Çatışmaların 3 Katlı Yapısı: Ulusal, Bölgesel ve Küresel] **Hokkaido University Slavic Research Center Report**. s.1 (2008): 9-14.
- Ünal, Muhittin. **Kurtuluş Savaşı’nda Çerkeslerin Rölü**. Ankara: Cem Yayınları, 1996.
- Van Hear, Nicholas. **New Diasporas: The Mass Exodus, Dispersal and Regrouping of Migrant Communities**. London: UCL Press, 1998.
- “Varşalomidze: Kendimi Evimde Hissediyorum”. Gürcistan Dostluk Derneği. <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=515> [21. 04. 2011];
- Vinatier, Laurent. “Between Russia and the West: Turkey as an Emerging Power and the Case of Abkhazia”. **China and Eurasia Forum Quarterly**. c. 7, s. 4 (2009): 73-94.

Wakizaka, Keisuke. “SSCB döneminden Günümüze kadar Türkiye’deki Kafkas Diasporası ve Abhazya Arası İlişkilerinin Değişim Süreci”. Uluslararası Konferans: Kafkas Göçü: Savaş ve Sürgün, 6-7 Aralık 2010, İstanbul.

_____. “Ulusun Kaderlerini Tayin Hakkının Kuzey Kafkasya’daki Toplum Yapısı ve SSCB’nin İskân Politikasına Etkileri: 19. Yüzyıl Çarlık Rusya’sı ve SSCB’nin Kuzey Kafkasya’daki İskân Politikalarının Karşılaştırılması”. Uluslararası Kuzey Kafkasya Sempozyumu 2011, 17-18 Haziran 2011, İstanbul.

_____. “Kuzey Kafkasya’daki Siyasal Gelişmelerin Türkiye’deki Çerkes Diasporasına Etkileri”. Uluslararası Konferans: 21. Yüzyılda Çerkesler: Sorunlar ve Olanaklar, 22-25 Eylül 2011, Ankara.

“Xabze”. Kafkasya Dernekleri Federasyonu. http://www.kafkasfederasyonu.org/kultursanat/sosyal_yasam/xabze.htm [14. 03. 2010].

“Xabze Üzerine”. Kafkasya Dernekleri Federasyonu. http://www.kafkasfederasyonu.org/kultursanat/sosyal_yasam/xabze_uzerine.htm [30. 03. 2010].

Yapıcı, Merve İrem. **RusDış Politikasını Oluşturan İç Etkenler**. Ankara: USAK yayınları, 2010.

Yıldız, Berat. “Emigrations from The Russian Empire to The Ottoman Empire: An Analysis in the Light of the New Archival Materials”. Yüksek Lisans Tezi. Bilkent Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Yılmaz (Maharşvili), Eşref. “Asimilasyona Karşı Aydın Sorumluluğu”. **Çveneburi**. s. 37 (2000): 4.

Zengin, Gürkan. **Hoca: Türk Dış Politikasında “Davutoğlu Etkisi”**. İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2010.

Zeyrek, Yunus. **Acaristan ve Acarlar**. Ankara: y.y. 2001.

Zürcher, Christoph. **The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict and Nationhood in the Caucasus**. New York: New York University Press, 2007.

EKLER

EK 1. Türkiye’deki Çerkesler Hakkında Wikileaks Yazısı-1

C O N F I D E N T I A L

SECTION 01 OF 05 ANKARA 001635 SIPDIS,

DEPT FOR EUR/SE, EUR/CARC E.O. 12958: DECL: 09/08/2018 TAGS: PGOV

PREL GG RU TU

KONU: Türkiye’deki Kafkasyalıların Bölgesel Siyasete Etkileri

REF: ANKARA 1062

Tanımlayan: POL Counselor Daniel O’Grady, reasons 1.4 (b,d)

Özet ve Yorum:

1.(C) Gürcistan’da yaşanan savaş, Rusya gibi Ankara hükümetinin de Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsızlıklarını tanıması yönünde lobi faaliyetlerinde bulunması için Türkiye’deki Kafkas toplumunu mobilize etti. 1990’lı yıllarda Çeçenistan’da yaşanan savaşlarda olduğu gibi Türk Hükümeti, birçok Türkün kültürel ve tarihsel bağlara sahip olduğu ayrılıkçı bölgelerle ilgilenme ile bir komşu ülkenin (bu kez Gürcistan) toprak bütünlüğünün korunması arasındaki ince çizgide yürümek zorunda kalacak. Türkiye’deki Kafkasyalılar, Kuzey (Abhaz, Çeçen ve Osetler) ve Güney Kafkasyalılar (Gürcüler) olmak üzere ikiye ayrılıyorlar. Her iki grup daha önceleri anti-Sovyet ve anti-Rus tutumlarıyla birlik hâlindeydiler.

2.(C) Organize ve politik olarak aktif olmasına rağmen Çerkes lobisi, Rusya’nın uzun dönemdeki amacının Abhazya ve Güney Osetya’yı ilhak etmek olduğunu düşünenlerle özellikle ticari nedenlerle Rusya ile daha geniş bir iş birliğini savunanlar arasındaki bölünme nedeniyle zayıflamış durumda. Türkiye’nin etnik Gürcüleri ise güçlü bir lobi oluşturmakta zorlanıyorlar. Çoğunlukla Acaristan kökenli ve Çerkeslere göre daha az sayıda olan Türkiye Gürcüleri etnik kimliklerinden ziyade kendilerini Müslüman kimliği ile tanımlıyorlar. Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili’nin Acaristan’ın otonomisini ortadan kaldırmaya çalıştığından şikâyet eden Gürcülerin büyük kısmı Gürcü halkıyla dayanışma içinde olduklarını söylemelerine rağmen Saakaşvili’ye sempati duymuyor.

Türkiye Çerkeslerinin baskılarına rağmen Türk Hükümeti, Batılı müttefiklerinden ayrı hareket ederek Abhazya ve G. Osetya’nın bağımsızlığını tanımayacak. Türk Hükümetinin Gürcistan’ın toprak bütünlüğüne olan güçlü desteği kendi çıkarlarından kaynaklanıyor. ‘Toprak bütünlüğü’ kavramına yapılan vurgu, aynı zamanda Türkiye’nin kendi siyasal bütünlüğünü de vurgulamak anlamına geliyor. Ayrıca eğer Türkiye bir gün Rusya ile sınırdış olmak istemiyorsa (ki bu daha önce yüzyıllarca yaşanmış ve tekrar yaşanması hiç de istenmeyen bir tecrübe), kendi çıkarı için Gürcistan’ın birliğini ve güçlenmesini desteklemek zorunda. Çerkeslerinin baskısını

hisseden ve aynı zamanda Rusya'nın Abhazya'yı formel olarak ilhak etmesini önlemek için (ki bu Rusya'nın Karadeniz kıyılarını iki katına çıkarması demek olur), Türk Hükümeti ticaret, yatırım, ulaşım bağlantıları ve resmi olmayan kontaklar vasıtasıyla defacto Abhazya hükümeti ile daha çok ilgilenmeye çalışabilir. Ankara büyük ihtimalle Tiflis'i bu yaklaşımın doğruluğuna ikna etmeye çalışacaktır. Ancak Tiflis aynı 2008 savaşından önce yaptığı gibi, bu tip yaklaşıma olumlu bakmazsa, Türkiye yine de kendi politikasını uygulamaya devam edebilir.(ÖZET ve YORUMUN SONU)

Türkiye'deki Kafkasyalılar

3.(SBU) Türkiye'deki Kafkasyalıların sayısı hakkında en yükseği 7 milyon olmak üzere farklı tahminler var. Resmi olarak tanınmış Ermeni, Yahudi ve Rum azınlıkları dışında Türkiye nüfus sayımlarında etnisite sorusu sorulmadığı için gerçek rakamı bilmek zor. Bununla birlikte, "Göçmenlikten Diaspora'ya: Kuzey Kafkas Diasporası'nın Gücü ve Etkisi" adlı makalesinde TOBB Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden Kafkasya uzmanı Prof. Mithat Çelikpala,1965 nüfus sayımında toplam nüfusun % 4'ünü oluşturan 119.000 kişinin ana dil yada ikinci dilinin Abhazca ya da akraba dillerden olduğunu ifade ettiğini söylüyor ki Kafkasya'dan Türkiye'ye göçlerin 19. yüzyılın ortasında gerçekleştiğini düşününce bu çok etkileyici bir rakam. Daha az sayıda kişi ise Gürcüce konuştuğunu bildirmiş. Bu rakamlara dayanarak ve 1965'den beri Türkiye Çerkeslerinin çoğunluğunun ana dillerini konuşma yetisini kaybetmiş olacağını göz önünde bulundurularak, Çelikpala bugün Kafkasyalı nüfusun 3.5 milyon civarında olduğunu tahmin ediyor. Ancak bu insanların kendilerini ne ölçüye kadar Kafkasyalı (Abhaz, Oset ya da Gürcü) olarak tanımladığı bilinmiyor. Amerika'daki Ermeni diasporası ile karşılaştırıldıklarında Türkiye Çerkes diasporası çok daha dağınık durumda.

4.(SBU)Türkiye'deki Kafkasyalılar Kuzey ve Güney Kafkasyalı olarak ikiye ayrılıyorlar. Kuzey Kafkasyalıların kökenleri günümüz Rusya'sının Çeçenistan, Dağıstan ve İnguşetya bölgeleriyle Abhazya ve Osetya bölgelerine dayanıyor. Türkiye'de genel olarak 'Çerkes' olarak adlandırılan bu grup içindeki en büyük alt grup Abhazlar. (Sayıca daha az olan Osetler Türkiye'de "Kuşha" olarak biliniyorlar)

Türkiye'de 'Güney Kafkasyalı' terimi genellikle Gürcüler ve onlara akraba etnik gruplar olan Laz ve Migreller için kullanılıyor (Diğer Güney Kafkasyalılar farklı algılanıyorlar: Ermeniler hukuken tanınan bir azınlık topluluğu, Azeriler ise etnik olarak Türk).

Çerkesler

5.(SBU) Türkiyeli Çerkeslerin ataları 19. Yüzyılın ikinci yarısında Rusya'nın Kuzey Kafkasya'yı ilhakının tamamlanmasıyla ana vatanlarını terk etmek zorunda kaldılar. Çelikpala'nın tahminlerine göre 1.5 milyon kişi göç etti ki bu K. Kafkasya'nın o zamanki nüfusunun % 90'ına denk geliyordu. Çoğunluğu Anadolu'ya olmak üzere bugünkü İsrail, Ürdün, Lübnan ve Balkanlara yani Osmanlı İmparatorluğu topraklarına yerleştiler. Daha küçük ikinci bir göç dalgası Bolşeviklerin Kafkasya'da güç kazanmasından sonra 1918'de gerçekleşti. Son olarak Türk hükümeti 2. Dünya Savaşı'ndan sonra 600 Kuzey Kafkasyalı lejyonerin ülkeye yerleşmesine izin verdi. Çoğunlukla Marmara bölgesindeki Adapazarı ve çevresine yerleşen Çerkesler, kendi Abhaz ve Oset vs. gibi alt kimliklerine göre köyler

kurdular. Bununla birlikte Gürcüler de dâhil olmak üzere bu alt gruplar kendi aralarında evlilikler yaparak iletişim hâlinde oldular. Anadolu kırsalının izole yaşantısı Çerkez dil ve kültürünün 20. Yüzyıla taşınmasına yardımcı oldu.

6.(SBU) Türkiye Çerkesleri yeni ülkelerine bağlılıklarıyla hızla ün kazandılar ve bugün dahi milliyetçilikleriyle tanınıyorlar (Gürcüler de). Ancak bununla birlikte Çerkes kültürel kimliğini de güçlü bir şekilde muhafaza ettiler. ‘Rusya’nın Kafkasya’yı işgaline karşı yürüttükleri politik aktiviteleri bu kültürel kimlik üzerinden yaptılar. Fakat bağımsızlığının ilk günlerinde Türkiye’nin Bolşeviklerle yakın ilişki kurma zorunluluğu ve Atatürk’ün Pantürkizm’i Türk ulusal kimliğinin inşasının merkezine alması, Soğuk Savaş’ın başlangıcına yani Türkiye’nin Sovyetler Birliği’ni düşman olarak tanımlamasına kadar olan süreçte Çerkes siyasi aktivizmini sınırladı. Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Ankara’nın da gayriresmî desteğiyle Türkiye Çerkesleri 1990’lardaki Çeçen-Rus Savaşlarında Rusya’nın canını çok sıkacak şekilde Çeçen ayrılıkçıları için önemli bir destek merkezi oldular. Çeçen direnişinin giderek terörizm ile ilişkilendirilmesiyle Türkiye’nin Çeçen savaşçılara olan desteği azaldı. Yine de Çeçenistan hâlâ birçok Türkiyeli Çerkes’i heyecanlandıran bir konu.

7.(C) Çerkes lobisi içerisinde aktif olan birçok grup bulunmasına rağmen bunlardan iki tanesi öne çıkmakta: Kafkas Derneği (KAF-DER) ve Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi (KADK). KAFDER’in başkanı Cihan Candemir Türk inşaat sektörünün devlerinden YÜKSEL İNŞAAT’ın yönetim kurulu üyesi. KADK ve Abhazya’nın Dostları Grubu’nun başında İrfan Argun var. İstanbul merkezli Kafkas Vakfı, Kafkas davası için finansal kaynak bulma konusunda başarılı. Hem Argun hem de Candemir, Türkiye’ye sıkça gelip giden ve bize kendisinin Bagapş’ın diaspora ile ilişkilerini koordine ettiğini söyleyen Türkiye doğumlu bir parlamenter Soner Gogua’nın, dahil olduğu Sohüm’daki yönetimle yakın ilişkiye sahipler. Buna rağmen KADK Abhazya’nın Türkiye’deki gayriresmî temsilciliği olarak tanımlanabilir. Hem KADK hem de KAF-DER, yine Candemir’in başında olduğu Çerkez STK’larının çatı örgütü olan Kafkas Dernekleri Federasyonu’nun (KAFFED) üyesi.

Fakat Argun ve Candemir her konuda aynı fikirde değil. Çelikpala’ya göre KADK, Rusya’nın Güney Osetya ve Abhazya’yı tanımasını sempati ile karşılamakla birlikte Rusya’nın Abhazya’yı ilhak edebileceğine dair endişe taşıyor (Güney Osetya gittikçe artan bir şekilde “kayıp bölge” olarak kabul ediliyor). Argun’un destekçileri, Rusya’da hak mücadelesi veren Kafkasyalılara (Çeçenler de dâhil) yardım etmeyi sürdürüyor. (KADK daha önce benzer bir rolü Çeçenistan için oynamış olan Kafkas-Çeçen Dayanışma Komitesi ile aynı kökten geliyor). Aynı kaygıları dillendiriyormuş gibi yapmasına rağmen Candemir, Ankara’daki Rus büyükelçiliği ile yakın ilişkiler kurduğu için Rusya’yı eleştirmekte daha temkinli. Yüksel İnşaat’ın tüm eski Sovyet coğrafyasında büyük iş bağlantıları var. Çelikpala’ya göre Candemir KAFFED liderliğini şirketi için kullanıyor. 2014’de Soçi’de yapılacak Kış Olimpiyatları, Yüksel İnşaat ve diğer Türk müteahhitlik firmaları için tanrının bir lütfu gibi (Türkiye Dışişleri Bakanlığı’na göre Türk müteahhitlerinin Rusya’daki iş hacmi, 6 milyar doları geçen yıl eklenmiş olmak üzere, tam 30 milyar dolar). (NOTUN SONU).

Not: Belgenin orijinaline aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz.

<http://www.circassianworld.com/new/headlines/1589>

EK 2. Türkiye'deki Çerkesler Hakkında Wikileaks Yazsısı-2

E.O. 12958: DECL: 01/09/2018

TAGS: PREL PGOV GG RS TU

Konu: Türkiye Çerkezleri Abhazya'ya seyahat serbestisi talep ediyor!

REF: A. 08 ANKARA 2181 B. 08 SECSTATE 134559 C. 08 ANKARA 1635

Özet: POL Konsolos Daniel O' Grady, sebepler 1.4 (b.d)

1. Yaklaşık 6 milyon civarında bir nüfusa sahip olduğu tahmin edilen Türkiye Çerkesleri Abhazya'ya doğrudan seyahat edebilmeyi talep ediyor. Bu talep Türkiye'nin doğrudan seyahati sınırlandırma ve Abhazya'nın *defacto* yöneticilerini izole etmeye dayalı çabalarını zora sokabilir. (Referans A ve B) Çerkes toplumunun temsilcileri, eğer bu seyahat ambargosu kaldırılmazsa yaklaşan yerel seçimlerde bu konudaki tavırlarını gösterecekleri yönünde hükümeti uyarıyorlar. Bu seyahat kısıtlamaları nedeniyle Türkiye'nin etki ve prestij kaybına uğradığını iddia eden temsilciler bu tavrın Abhazya'yı Rusya'nın kollarına ittiğini de belirtiyorlar. Kontaklarımız, Sohum'dan Trabzon'a feribot, İstanbul'a ise uçak seferlerinin başlamasının büyük etki yaratacağını ve Abhazya'yı Batı'ya yönelme konusunda cesaretlendireceğini bildiriyorlar. **ÖZETİN SONU.**

2.(C) Geçtiğimiz günlerde KAFFED Genel Koordinatörü Cumhur Bal ile görüştük. KAFFED, Türkiye'deki 80 Çerkez derneğini temsil eden bir çatı kuruluşu. Bal, Türkiye'de 6 milyon Çerkes olduğunu söylüyor. (bkz. ref. C) Devlet Televizyonu TRT'de Çerkesce yayın yapılması da dâhil olmak üzere dilsel ve kültürel haklarını korumak üzere faaliyetlerde bulunmanın yanı sıra, Bal'a göre Çerkeslerin en önemli önceliği Türkiye'den Abhazya'ya doğrudan ulaşım üzerinde uygulanan ambargonun kaldırılması. Abhaz ya "Devlet Başkanı" Bagapş'ın Türkiye'ye seyahatinin engellenmemesi ise bir diğer öncelik.

3.(C) Bal'a göre, eğer Abhazya'ya doğrudan seyahati engelleyen "ambargo" kaldırılmazsa Çerkes toplumunun temsilcileri yaklaşan yerel seçimlerde Çerkes vatandaşların bu konudaki tavırlarını gösterecekleri yönünde hükümeti uyarıyorlar. Bal, hükümetin kendi vatandaşlarının en temel seyahat özgürlüğünü kısıtladığını söylüyor. Şu andaki uygulamaya göre Türkiye vatandaşları Abhazya'ya gidebilmek için Rusya'dan transit vize almak zorundalar (Daha önce Rusya'ya turist vizesi ile girerek Abhazya'ya geçiyorlardı). Bal, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesi olmayan Türkiye'nin BDT tarafından 1995'de konan ambargoyu neden uyguladığını anlamadığını sorguluyor. Bu uygulama sonucunda Türkiye, Abhazya'ya doğrudan seyahat edebilme özgürlüğü anlamına gelen Trabzon-Sohum arasında daha önce yapılan feribot seferlerini durdururken, bir BDT üyesi olarak hukuken ambargoyu uygulamakla yükümlü olan Rusya'nın Türklere vize vererek Abhazya'ya gitmelerini sağladıklarını söyledi. Bu ambargonun küçük düşürücü olduğunu ve Türkiye'nin Abhazya'daki etki ve prestijini düşürdüğünü söyleyen Bal, eğer Sohum'dan Trabzon'a feribot seferleri yeniden başlarsa ve/veya Sohum-İstanbul uçak seferleri başlarsa bunun büyük etki yaratacağını ve Abhazya'yı Batı'ya yönelme konusunda cesaretlendireceğini de ekledi.

4.(C) Bal, bu aşamada Türkiye hükümetinden Abhazya'nın bağımsızlığını tanımamasını beklemenin gerçekçi olmayacağını bildiğini, ancak Türkiye Çerkeslerinin uzun vadede bu konuda kararlı olduğunu söyledi. Ona göre, tanımlanmış toplum yapısı, tarihsel sınırları, çalışan kurumları ve temsil yeteneğine sahip hükümetiyle Abhazya devlet olma kriterlerine sahip. Savaş yoluyla kazanılmış olan Abhazya'nın

bağımsızlık talebine dair trajik tarihsel süreci bize anlatan Bal, Gürcistan'la birlik ihtimalinin 'öldürülmesinden' Saakaşvili ve onun iki selefini sorumlu tutuyor. Fakat Gürcistan'la bir tür "Modus Vivendi"nin bulunması fikrine de karşı değil. Abhazların Gürcistan'la partnerlik yapabilmelerine dair bir karar ancak bağımsızlık üzerinden gerçekleşebilir ve bunun için de Gürcistan'ın güvenilir bir ülke hâline gelmesi gerekiyor. Ancak Saakaşvili iktidarında bunun gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu söylüyor.

5.(C) Türkiyeli Çerkeslerin Rusya'nın Abhazya üzerindeki hegemonyasını azaltmak için Türkiye'nin Abhazya'ya olan ilgisini arttırmasını önerirken aynı zamanda Rusya'nın da bölgedeki siyasetini de desteklemek gibi iki farklı pozisyonu nasıl bir arada kurgulayabildikleri sorusuna Bal, "Rusya'nın amaçları konusunda bir ilüzyonu olmadığını" ve Rusya'nın Abhazya'da "oyunu kurallarına göre oynayacağını" bildiğini ancak Abhaz halkının seçeneksiz bırakıldığını da ekledi. Güney Osetya ile karşılaştırılınca Abhazya'nın bağımsızlığının sürdürülebilir olduğunu, Güney Osetya'nın Rusya'ya katılacağını tahmin ettiğini ve buna da karşı olmadığını söyleyen Bal, Abhazya'nın Gürcistan'a bağlanma kararında olduğu gibi Osetya'nın Kuzey ve Güney olarak Stalinist politikalar sonucunda ikiye bölündüğünü de ekledi.

Yorum:

6.(C) Bu sıralar çatlamaya başlamışsa da on yıllardır Türk ulusal kimliğini, dil ve kültürünü yaymak amacıyla sürdürülen politikalar sonucunda nüfusunun büyüklüğüne rağmen Türkiye'de Çerkes kimliği sınırlı kalmakta. 500.000'i Abhaz olmak üzere Türkiye'deki 6 milyon Çerkes'in Türkiye hükümetinin Kafkaslar'da Gürcistan'ın istikrarı ve bütünlüğü gibi hassas bir konuda fikrini değiştirmeye yetecek şekilde seçimlerde bir blok olarak hareket edebileceğine dair bir görüntü yok. Açıkçası daha geniş kültürel ve dilsel hakların ötesinde yurtsever, genel olarak seküler ve gelir düzeyi yüksek bir toplum olarak tanınan Çerkesler iktidardaki AKP hükümetini desteklemiyorlar. Ancak yine de Türkiye'nin Abhazya'nın defacto liderlerine seyahat sınırlaması getirmesi türü uygulamalarını sınırlandıracak şekilde Çerkeslerin sesi gittikçe daha çok duyulmaya başladı.

Not: Belgenin orijinaline aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz.

<http://www.circassianworld.com/new/headlines/1589>

8. (SBU) Türkiye Gürcüleri genellikle Acara kökenli. 1921'de Sovyetler Birliği ve Türkiye iki devlet arasındaki sınırı kesinleştiren, Müslüman oldukları için Türkiye'de kalmayı ya da Türkiye'ye göç etmeyi tercih ettiler. Gürcistan kökenli Türklerin bazıları Ahıska Türkü olduklarını söylüyor. Bu onların Türklük üzerinden Türkiye toplumuna asimilasyonunu kolaylaştırıyor. (NOT: Ahıska ya da Mesket Türkleri bugünkü Gürcistan topraklarında yer alan ana vatanlarından Stalin tarafından sürüldükleri Orta Asya'dan Ankara'nın da desteğiyle yeniden ana vatanlarına dönme hakkı kazanmaya çalışan bir topluluk.)

9. (C) Çerkeslerle karşılaştırıldığında Gürcü kültürel kimliği daha zayıf (İslami kimlik daha güçlü) ve Gürcüler politik olarak daha az aktifler. Kendisi aktivist olmayan Bilkent Üniversitesi'nden Profesör Hasan Ali Karasar'a göre Gürcüler Türkiye'de (temelde Karadeniz bölgesinde ama aynı zamanda Ankara'da ve çoğunluğun göç ettiği İstanbul'da) önemli bir ekonomik ve siyasi etkiye sahipler (Karasar'ın söylediğine göre tarihsel olarak Dışişleri Bakanlığı hep bir Gürcü tarafından yönetilmiş). Aralarında Başbakan Erdoğan ve CHP Lideri Baykal'ın da bulunduğu Türk siyasetinin birçok kilit ismi Gürcü kökenlidir. Ancak bu siyasetçilerin, aldıkları siyasi pozisyonlarda kökenlerinin bir etkisi var mı ya da kendilerinin gayri-Türk bir kimlik tanımına sokulmalarından hoşnut olup olmayacakları belli değil. Türk-Gürcü Parlamentolar Arası Dostluk Grubu'nun Meclis'te temsil edilen her üç partinin üyelerinden oluşan toplam 20 üyesi var.

10. (C) Türkiyeli Gürcülerin Batum ile güçlü bağları var ve Doğu Karadeniz Bölgesi ile Acaristan bölgesini bir bütün olarak algılıyorlar. Batum'da büyük yatırımları var ve Türk hükümetinin Gürcistan ile bölgesel ekonomik entegrasyon siyasetini destekliyorlar. Fakat Tiflis'in Acaristan'ın özerkliğini azaltıcı uygulamalarından şikâyetçiler. Türkiye'nin Acaristan'ın özerkliğinin garantörü olduğunu savunuyorlar. Gürcü şovenizminden şikâyet eden Türkiyeli Gürcüler, Saakaşvili'nin eski Acara Lideri Abaşidze'yi Trabzon yoluyla kaçırarak Acaristan'ı Gürcistan bütünlüğüne daha sıkı bir şekilde başarıyla entegre etmesinin ardından Acaristan bayrağına Gürcü haçı yerleştirmesini eleştiriyorlar. Artvin'i Gürcistan içerisinde gösteren "Büyük Gürcistan" haritaları burada insanları rahatsız ediyor. Türkiye Gürcüleri Tiflis'in Ahıska Türklerinin geri dönüşüne olan desteğini yakından takip ediyor.

11.(C) Saakaşvili, Acaristan'daki faaliyetlerinden dolayı Türkiyeli Gürcüler nezdinde sempati kaybına uğradıysa da bazı gruplarla yakın ilişkiler de kurdu. Örneğin en eski ve önemli Türkçe-Gürcüce yayın olan Çveneburi gazetesinin (chveneburi.net) çarpıcı şekilde Saakaşvili yanlısı bir yayın çizgisi var. Çelikpala'ya göre büyük bir inşaat firması olan ACAR İnşaat'ın Saakaşvili yönetimiyle yakın ilişkisi var. Aralarında Çarmıklı ve Özaltın gruplarının da bulunduğu bazı büyük holding kuruluşlarının başında Tiflis'le yakın ilişkileri olan Gürcü kökenli işadamları bulunuyor. 1990'larda Gürcistan hükümetinin de desteğiyle Abhaz/Çerkez lobisinin etkisini dengelemek için Türk ve Gürcü işadamları tarafından Türk-Gürcü Kültür ve Dayanışma vakıf ve dernekleri kuruldu. Yine de hiçbir zaman Çerkeslerle etkin şekilde yarışamadılar. Fakat Gürcistan'ın Rusya tarafından işgal edilmesi, ilk kez Türkiye Gürcüleri tarafından Ankara ve İstanbul'da sokak gösterileri düzenlenmesine neden oldu. Bu gelecekte daha yoğun bir Gürcü politik aktivizminin işaretçisi olabilir, ancak Gürcü halkıyla dayanışma içinde olmalarına rağmen

Türkiyeli Gürcülerin Saakaşvili'ye yönelik antipatilerini aşmaları zor görünüyor. Ankara'daki Gürcistan Büyükelçiliği'nin ve Doğu Karadeniz'deki yerel yönetimlerin çabalarıyla (aralarında Türkiye'deki tarihi Gürcü kiliselerinin de bulunduğu Gürcü kültürel varlıklarını tanıtarak) Türkiye Gürcülerinin kültürel kimliği güçlenmeye başladı.

ANKARA 00001635 004 OF 005

Not: Belgenin orijinaline aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz.
<http://www.circassianworld.com/new/headlines/1589>

РЕЗОЛЮЦИЯ ПАРЛАМЕНТА ГРУЗИИ

О признании геноцида черкесов, осуществленного Российской Империей

Парламент Грузии:

учитывая колониальную политику Российской Империи в отношении черкесов в период Русско-Кавказской войны (1763 - 1864 гг.), когда политическим и военным руководством империи были заранее спланированы и впоследствии на черкесских территориях осуществлены чистка по этническому признаку и планомерное заселение высвобожденных местностей другими этническими группами;

учитывая тот факт, что вследствие многократных карательных военных экспедиций было физически истреблено или изгнано с родины свыше 90 процентов черкесского населения,

учитывая многочисленные официальные документы Российской Империи, подтверждающие агрессивные действия военных соединений империи во время Русско-Кавказской войны, в частности: искусственно спровоцированные голод и эпидемии, преследовавшие целью физическое уничтожение представителей мирного населения черкесской национальности;

учитывая постановление Верховного Совета Кабардино-Балкарской ССР «Об осуждении геноцида адыгов (черкесов) в годы Русско-Кавказской войны» от 7 февраля 1992 года № 977-ХІІ-В и давая правовую и политическую оценку последствий Русско-Кавказской войны (1763 - 1864 гг.);

учитывая длительные исследования, которые в данном случае установили как факт, так и намерение геноцида,

п о с т а н о в л я е т:

1. Признать массовое истребление черкесов (адыгов) и их изгнание с исторической родины в период Русско-Кавказской войны актом геноцида согласно Гагской IV конвенции «О законах и обычаях сухопутной войны» от 18 октября 1907 года и Конвенции ООН «О предупреждении преступления геноцида и наказании за него» от 9 декабря 1948 года.

2. Признать черкесов, депортированных в период Русско-Кавказской войны и впоследствии, беженцами согласно Конвенции ООН от 28 июля 1951 года «О статусе беженцев».

Тбилиси

20 мая 2011 года

№ 4701-I

(Alt çizgili cümle, “Çerkes Sürgünü”nün hukuki açıdan soykırım olarak nitelendirilebildiğini vurgulamaktadır.)

ÖZGEÇMİŞ

Keisuke WAKIZAKA

Kişisel Bilgiler:

Doğum Tarihi : 29 Temmuz 1985

Doğum Yeri : Shiogama / Japonya

Erişim Bilgileri : Şifa mah. İnönü cad. Kiptaş 1. Etap, C2 Blok, D:37 Tuzla,
İstanbul 34950

E-posta : kfkaslikeisuke85@gmail.com

Eğitim:

Lisans : Tohoku Gakain Üniversitesi Hukuk Bölümü, Miyagi, Japonya, 2008

Diller: Japonca (ana dili), Türkçe, Azerice (çok iyi), İngilizce (ileri), Rusça, Gürcüce (temel), Adigece, Abhazca (başlangıç)

Ödüller:

Tohoku Gakuin Üniversitesi Hukuk Fakültesi Üçüncüsü (2008)

Konferans Organizasyonu:

Uluslararası Konferans “146. Yılında 1864 Kafkas Göçü: Savaş ve Sürgün”, 6-7 Aralık 2010, İstanbul, Türkiye. (Doç. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu, Yaprak Has ve Emin Uzun ile Birlikte)

Sempozyum “Türkiye’deki Kafkas Toplulukları ve Dönüşen Kafkasya”, 6 Mart 2012, İstanbul, Türkiye. (Doç. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu ile Birlikte)

Konferansta Görev:

Uluslararası Sempozyum “Kafkasya’nın Geleceği”, 12 Mayıs 2012, İstanbul, Türkiye.

Sunumlar:

“SSCB Döneminden Günümüze Kadar Türkiye’deki Kafkas Diasporası ve Abhazya Arası İlişkilerinin Değişim Süreci”, **Uluslararası Konferans “146. Yılında 1864 Kafkas Göçü: Savaş ve Sürgün”**, 6-7 Aralık 2010, İstanbul, Türkiye.

“Ulusun Kaderlerini Tayin Hakkının Kuzey Kafkasya’daki Toplum Yapısı ve SSCB’nin İskân Politikasına Etkileri: 19. yüzyıl Çarlık Rusya’sı ile SSCB’nin Kuzey Kafkasya’daki İskân Politikalarının Karşılaştırılması”, **Sempozyum “Uluslararası Kuzey Kafkasya Sempozyumu 2011”**, 17-18 Haziran 2011, İstanbul, Türkiye.

“Kuzey Kafkasya’daki Siyasal Gelişmelerin Türkiye’deki Çerkes Diasporasına Etkileri”, **Uluslararası Konferans “21. Yüzyılda Çerkesler: Sorunlar ve**

Olanaklar”, 22-25 Eylül 2011, Ankara, Türkiye.

“Gürcistan’ın Uluslaşmasında Türkiye’deki Gürcü Toplumunun Önemi”, **Sempozyum “Türkiye’deki Kafkas Toplulukları ve Dönüşen Kafkasya”**, 6 Mart 2012, İstanbul, Türkiye.

“Dünden Bugüne Abhazya meselesinin Adige-Abhaz İlişkilerine Etkileri”, **Kocaeli Üniversitesi Uluslararası Kafkasya Kongresi**, 24-25 Nisan 2012, İzmit, Türkiye.